TOMMI KINNUNEN

Namas kryžkelėje

GERIAUSIA 2014 M. KNYGA SUOMIJOJE

Alma littera

TOMMI KINNUNEN

Namas kryžkelėje

ROMANAS

Iš suomių kalbos vertė **Aida Krilavičienė**

Alma littera
VILNIUS / 2015

UDK 821.511.111-31
Ki-114

Versta iš:
Tommi Kinnunen
NELJÄNTIENRISTEYS
Werner Söderström
Corporation (WSOY),
Helsinki, 2014

Knygos išleidimą parėmė „FILI“

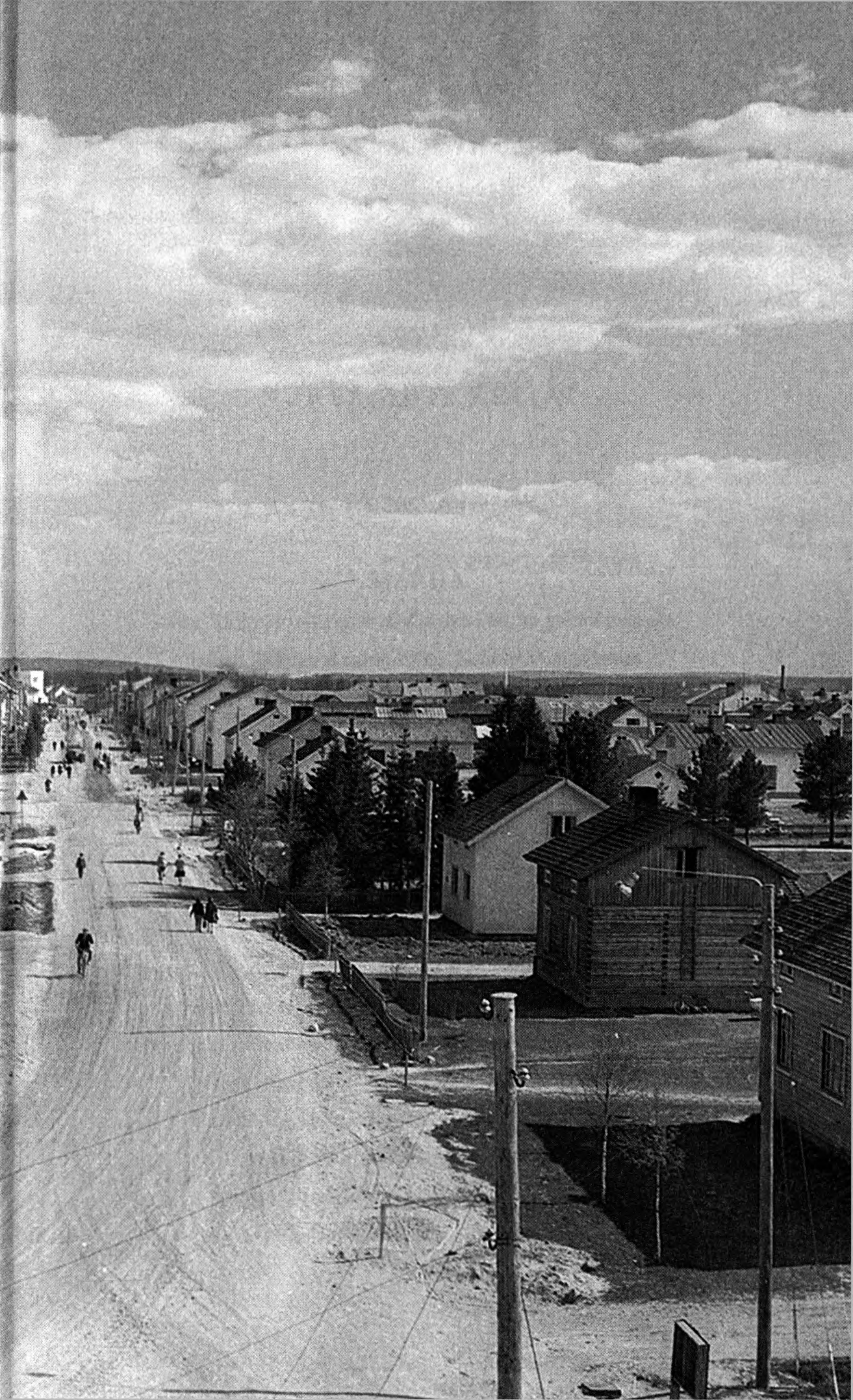

ISBN 978-609-01-1972-3

Knygoje cituojamos dainos:

Mylėjau kartą tave ir ne kartą kitus.
Liaudies daina
Ich bin von Kopf bis Fuß auf Liebe eingestellt.
Muzika ir žodžiai Friedricho Hollaenderio, 1930 m.
Vieras on meille tämä maa. 116 Siono giesmė.
Muzika liaudies, žodžiai Gustafo Skinnario, 1894 m.
Sinitaivas (Blauer Himmel). Muzika ir žodžiai Josefo Rixnerio.
Į suomių kalbą vertė Lauris Jauhiainenas, 1936 m.

Namams,
kurių kambariuose paliko
daugybė istorijų

SHELL

NUKELIAUTI KELIAI

KARINA

ONIS

UŽSKLĘSK ŠIRDYJE

(Nepaisyk, neparodyk, nereaguok)

1996 · SVEIKATOS CENTRAS

Skausmas muša kaip bangos. Suima ir tempia. Iš buteliuko į gyslą srūvantis infuzinis tirpalas atitolina dieglius ir kančią. Kūnas jaučia plėšiantį degimą, aš ne.

Guliu ligoninės palatoje, Johanesas laiko mane už vienos rankos, Karina už kitos. Keturiasdešimt metų ta moteris pragyveno mano name, bet aš dar jos netujinu.

Aš vėl matau tai nutinkant, nors pati tenai nebuvau.

Lango sąvaros viršutiniame aukšte atsiveria. Iki pusės nuogas kūnas išlenda pro langą. Akys greitai pasižiūri į šoną, paskui žemyn. Įvertina aukštį.

Matau, kad kojas man po apklotu tampo mėšlungis, bet nejaučiu jų. Johanas mėgina kalbinti, bet nutyla nebaigęs sakinio. Aš neturiu jėgų klausytis. Jis sučiaupia lūpas garsiai, kaip Onis. Kaip jo tėvas.

Man sunku kvėpuoti. Nenoriu to vėl matyti.

Vyras atsitraukia nuo lango, čiumpa į ranką marškinius. Meta pro langą marškinius ir batus.

Pasigirsta smarkus beldimas į duris. Tas, kuris pasiliko kambaryje, sugniužęs sėdi ant lovos krašto. Tuoj reikės atidaryti duris, kad neišlaužtų.

Geras vyras buvo tas Onis. Negėrė ir nemušė. Karas neatėmė jam kalbos, lovos nepermerkdavo prakaitu. Sapnuose nekovojo už Kiestinkio kaimą, už Siuserio ežerą. Visko primeistravo po karo. Atstatęs namą, ėmėsi dirbti baldus, pildė jais tuščius žmonių kambarius. O kai kiekviename kambaryje stovėjo stalas, lova ir bufetas, sumanė megzti tinklus.

Vaikais jis rūpinosi. Ir mylėjo juos, Heleną taip pat. Žaidino visada.

Ant palangės užkyla viena koja, paskui kita. Bėgantysis apsisuka, įsikimba palangės, metasi pro langą ir pakimba. Kojos minutėlę kabo tiesiai. Žinau, kad jis mėgina akimis susisiekti su sėdinčiuoju ant lovos, tiesia ranką atsisveikindamas, o gal prašydamas pagalbos. Rankos pasileidžia nuo palangės, kojos susilenkia rengdamosi atsiremti artėjančios žemės.

Ir namą pastatė – tokį didelį ir gražų, kokio niekas neturėjo. Geras vyras buvo. Bet ne dėl manęs. Ne dėl manęs. Kartą per mėnesį jis autobusu važiuodavo į Oulu. Iš pradžių neva užsisakyti diskinio pjūklo geležtės, parsivežti klevo kėdėms, nes šičia klevai neauga, o paskui priežastys išsibaigė. Numaniau tai iš pat pradžių, bet netikėjau. Norėjau jį turėti.

Sniego sankasa sušvelnina smūgį. Nušokusysis žnekteli ant rožių krūmo. Sausas sniegas prikimba prie suprakaitavusios nugaros.

Vyras atsistoja. Susiranda ant sniego batus ir marškinius. Stabteli tik apsiaudamas dešinį batą, paskui kairį.

Viršuje durys atsidaro ir į kambarį įsiveržia nepažįstami vyrai. Vienas pribėga prie lango ir pastebi bėgantįjį. Mosteli, kviesdamas kitus prie lango, parodo bėglį.

Kai Onis paskutinį kartą išvažiavo į Oulu, aš žinojau, kad jis daugiau nebesugrįš.

Kai paskambino iš policijos ir pasakė, kad rado jį Raksilos rajone, aš tik nusistebėjau, kad jis nepasinaudojo tuo mauzeriu, kurį dvylika metų slėpė po lauko išvietės laiptų pakopa.

Johanesas sujuda. Aš užmerkiu vieną akį, žiūriu kita. Matau, kaip mano nykščiai įspaudžia mėlynes ir jam, ir Karinai ant rankos. Paleidžiu Johaneso ranką, kad neįdrėksčiau odos. Karinos ranką tebelaikau.

Sniegas siekia kelius. Vyras užsitraukia marškinius. Nusivelkant viena rankovė buvo išsivertusi į blogąją pusę. Prie vartų vyras sprendžia, į kurią pusę bėgti. Metasi į kairę, nors žino, kad ten ne geriau nei dešinėje. „Bėk“, šaukiu aš, bet žinau, kad vyras negirdi. Negali ir nenori. Nors aš nesu tokia, kaip tuomet.

Švarus, skaistus skausmas lėtais pliūpsniais muša iš užakio, iš to židinio, kurio jau neleidau išpjauti. Slopdami smilkuliai pasiima skaudžius vaizdus. Kaip šiluma nuvilnija ir aš leidžiu kūnui įsitempti, paskui atsileisti sykiu su skausmu. Jo atgarsis išgriauna ligoninės sieną, už kurios švyti mano vaikystės vasara. Aš plūduriuoju lediniame upės vandenyje, srovė plastina vešlius mano plaukus palei smėlėtą krantą. Upės pakrantėje mama virina kruvinas prijuostes. Mama ištempia kaklą, ieš-

kodama manęs akimis. Aš užsiglaudusi už gluosnio šakos, bet mama pamato mane ir ima juoktis:

– Lahja, eikš skalauti, jau, šiaip ar taip, sušlapai.

Ir jau nieko nematau bėgant, aš taip pat juokiuosi, laikydamasi vandenį siekiančios šakos, gluosnis varpo saulės atspindį upės paviršiuje.

Aš maža mamos mergaitė. Dar prieš karus. Dar prieš Onį.

Mama ir upė, ir gluosnis dingsta už baltų plytelių sienų. Saulė blykšta virsdama liuminescencine lempa. Aš jaučiu, kad jis čia pat. Pagaliau.

Bėgantysis girdi savo pulso tvinksnius, savo alsavimą, savo žingsnius. Jis nesiryžta atsigręžti ir pažiūrėti, ar jo nepavys.

Karina ištraukė ranką iš mano dešinės ir sėdi prie lango.

Aš matau, kad vyro akys kaip pasibaidžiusio arklio, kaip pjaunamo kraują užuodusio jaučio. Nuo skerdimo suolo vyras bėga, nors nežino, kur bėgti. Svarbiausia, kad nepagautų.

Karina žiūri į mane.

Kur jis eina? Jis tolsta nuo manęs. Aš jo nebematau!

Viena ranka dar laiko manąją. Turbūt Johaneso. Mėginu pasukti galvą, bet nepavyksta. Skausmas srūva nugara. Aš šaukiu, bet nejaučiu judant lūpų:

– Nenubėk!

Karina kažką sako. Ji kalba neaiškiai. Aš susigaužiu, paskui kūnas išlinksta lanku. Aš šaukiu ir noriu, kad Onis išgirstų mano balsą po daugybės metų:

– Sugrįžk pas mane.

Karina man atsako, bet aš negirdžiu, ką.

Aš norėčiau, kad jis sugrįžtų.

Durys į koridorių atsidaro ir įeina Johanesas. Karina atsistoja ir kažką jam aiškina. Johanesas pripuola prie lovos galvūgalio. Karina išbėga. Aš iškvepiu iš plaučių orą ir leidžiu kūnui susmegti lovoje.

Tas, kuris laiko už rankos, suspaudžia ją stipriau. Aš noriu pamatyti, kas ją laiko. Kaklo raumenys neklauso, bet aš mėginu pasukti akis į kairę ir pažiūrėti. Viena akimi pamatau. Tai Onis. Išmuštas prakaito, šnopuoja. Jo ranka mano delne dega.

– Atleisk, – prašau aš, ir jis linkteli galvą. Tada pažvelgia man tiesiai į akis.

Jis dar tebėra gražus vyras.

MARIJA

Prisiekiu Dievu ir jo šventosiomis evangelijomis pagelbėti per gimdymą kiekvienai, kuri į mane kreipsis. Kilmingai ir žemakilmei, turtingai ir vargšei, naktį ir dieną.

1890 M., AKUŠERĖS PRIESAIKA

1895 · GOBTUVO SKERSGATVIS

Marijos akys pamažu priprato prie tamsos. Kambarys buvo nedidelis. Iš dviejų priešingų pusių mažyčiai langeliai, kurių vienas buvo pridengtas lentgaliu, todėl rudens vakaro prieblanda į vidų įsigavo tik pro kitą. Prie pat durų niūksojo aukšta skalūno krosnis, kurios ugniakure pribuvėjoms buvo uždegta balana, nors lauke dar laikėsi šviesa. Kambarėlio sienos buvo juodų juodžiausios, nors krosnis jau turėjo dūmtakį. Audimo staklėse buvo užmesti pilko kilimo metmenys. Gimdyvė buvo keturpėsčia pastatyta ant grindų prie ištraukiamosios lovos. Ant grindų gulėjo kruvini rankšluosčiai.

Marija čia buvo pakviesta tik šiandien. Šios apylinkės akušerės iš tiesų niekam nereikėjo, o juolab naujos jaunos. Ankstesnioji pradėjo gerti, prisižiūrėjusi šitose giriose nepakeliamai daug kraujo ir gleivių, gimimų kojomis į priekį ir nusilpusių gimdyvių mirčių. Žmonės šnekėjo, kad per keturis mėnesius nukraujavusios mirė penkios gimdyvės, nes akušerė girta negalėjo pas jas nuvažiuoti. Sykį žiemą ji šiaip taip įsivertė į roges, bet iš jų išgriuvo, nors buvo kailiais ir sienų kilimėliais apklostyta, ir sniege paliko raudoti sau viena. Vežikas dar mėgino ją pririšti, bet ta nertėjo, tąsėsi, o galiausiai keturiomis nuropojo namų link.

Todėl ilgus mėnesius naujosios akušerės pagalbos niekas neprašė, net varpininkas važiuodamas skiepyti nekvietė drauge. Bažnytkaimyje ji priėmė kelis vaikelius, kurie ir šiaip jau būtų nesunkiai atkeliavę į pasaulį ir likę gyvi. Didesnės garbės mergina dar nebuvo nusipelniusi. Kiekvienas nuošalus kaimas turėjo savų, patyrusių vaikų priėmėjų, bobučių ir pribuvėjų, kurios mokėjo net sunkiai užgemantį ištraukti, prie mirties slenksčio skubinai pakrikštyti, tad apylinkės akušerės niekam nereikėjo. Be to, ji savų vaikų neturėjo. Tad ir moterų pasaulis jai nebuvo pažįstamas.

Marija išsigando, kai kantoriaus pati pavakarėje pabeldė į jos nuomojamo kambarėlio duris kaip tik tada, kai Marija rengėsi drabužius.

– Ar Marija dar nemiega? – paklausė ponia, nors valandų dar nebuvo nė penkių, nelaukdama atsakymo atidarė duris ir įšlubavo vidun. – Čia Marijos kviesti atėjo.

Marija užsimetė ant pečių šaliką ir nusekė paskui ponią į priebutį, sukaltą iš lentų. Jame stovėjo neaukšto ūgio senyva moterėlė. Ji nusismaukė juodą šilkinę skarelę ant pečių ir, pasisakiusi, kas esanti, ėmė nekantriai dvilkčioti pro langą.

– Gal akušerė galėtų važiuoti, – tarė ir tūptelėjo dėl visa ko – jaunesniajai. – Kol nelabai sutemo.

Kantoriaus žmona davė brikelį ir daug sykių palinkėjo „Viešpaties ramybės“, iki visi išdardėjo į kelią. Ji verta turėti savų vaikų, pagalvojo Marija, taip labai jaudinasi dėl kitų gimdymų. Kratosi su savo brikeliu kažin kur pasižiūrėti atėjusiųjų į pasaulį, bučiuoja juos, o lovose gulinčios gimdyvės dega iš gėdos dėl pelių pridergtų kambarių ir sutrešusių grindų. Laimei, ji visada susipranta atsinešti šiltos duonos, sūrio duonelės ir krekėsių su raugintu pienu. Nors galėjo gyvenimo ilgesį malšinti negalvodama apie gimdyves, juolab apie naujagimius.

Gaila, kad tam, kuris turi valdžią, lėšų vaikui auginti ir kuris jų labai norėtų, nelemta vaikų turėti, o alkanaujančio lūšnelėj išsekusi moteriškė gulasi į gimdyvės patalą mažų mažiausiai kas antrus metus.

Važiuojant juodaskarė paklausta pasisakė esanti gimdyvės motina ir pridūrė ketinusi šaukti akušerę, nors visi prieštaravo. Bet gimdymas, esą, tęsiasi jau ilgai, gimdyvė, mamos akimis, labai silpna, tad ji išsprukusi ieškoti pagalbos. Vis dėlto akušerė turinti prisiminti, kad pati gimdyvė jos nenorėjo.

Šitai žinodama Marija pasiekė trobelę. Ant laiptelių sėdėjo du vyrai, kurie laukė naujienų. Jie nusekė akimis nepageidaujamą atėjūnę.

– Juk ji dar vaikas, – pasakė jaunesnis, panašesnis į šeimininką.

– Gerai turėti mažas rankas, – tarstelėjo vyresnysis. – Nusimauk kelnes ir ji parodys, kodėl.

Jaunesniajam nebuvo juokinga. Jis žiūrėjo į Mariją, bet tylėjo. Marija žengė pro juodu trobon. Nė vienas nepasitraukė.

Gimdyvė pasveikino atėjusiąją kenčiančios karvės žvilgsniu. Kakta buvo išrasojusi prakaitu, šalia sėdėjo dvi pribuvėjos. Viena pastebėjo Mariją ir atsistojo. Ji nusišluostė rankas į skudurą, jau nudėmėtą rudu išdžiūvusiu krauju. Marija pastatė savo lagaminėlį paduryje, šalia ausėklio su vandeniu. Ir antra pribuvėja – jaunesnė – pastebėjo ją. Pirmoji sustojusi prikišo pagaliuką prie balanos ir prisidegė pypkę. Tada priėjo prie Marijos ir nužvelgė ją nuo galvos iki kojų. Paskui kilstelėjo ranką ir palietė korseto suveržtą Marijos šoną.

– Štai kokia daili ta naujoji akušerė.

Vėl pasisukusi į gimdyvę, pribuvėja ilgai traukė pypkę.

– Neina, kad ir kaip spaustum. Prikibęs.

Marija žiūrėjo į palubėn kylančią dūmo ringę. Pribuvėja stovėjo priešais.

Marija mėgino pasižiūrėti į gimdyvę, pažvelgė į ją, bet pribuvėja užstojo. Marija tįstelėjo kaklą, mėgindama žvilgtelėti pro šalį, bet pribuvėja vėl užstojo gimdyvę.

– Turbūt mirties link. Abu, – pasakė ji, Marijos manymu, be reikalo garsiai. Kad gimdant mirštama, ji tikrai žinojo. Gimdyvės šito neturėtų girdėti.

– Ar smarkiai kraujavo? – paklausė Marija.

– Be galo, be krašto.

– Kaip dabar?

– Dar gyva.

Pribuvėja buvo ne mažiau nei dukart už ją vyresnė. Vėl užsitraukė pypkę ir išpūtė dūmus pro nosį. Dūmas raitėsi į jau suodinas lubas. Pribuvėja dyrėjo į Mariją.

– Ką mergina ketino daryti?

Marija apsisuko ir žengė prie durų. Juodaskarė, atlindusi tarpdurin, žiūrėjo į lovą. Marija dvilktelėjo į ją ir vėl atsigręžė į kambarėlį. Būsima mama žvelgė į ją stiklinėmis akimis. Jaunesnioji pribuvėja trynė jai nugarą.

– Gal akušerė eitų ant laiptų palaikyti šeimininkams draugijos, pasakysim, kai reikės guldyti į karstą, – tarė ji. Marijai pribuvėja atrodė labai jauna. Žodžiais ji dangstė drovias akis.

Juodaskarė prisiartino Marijai už nugaros. Ji žiūrėjo į gimdyvę, kuri jau nebepajėgė atmerkti akių.

– Jeigu jūs ją pribaigsit, – pasakė ji, parodydama į dukterį, kurios galva rėmėsi į pagalvę, – aš pribaigsiu jus.

– Ką ji šneka?

– Tai mano vienintelis vaikas. Daugiau jų neturiu.

Jaunesnioji pribuvėja mėgino akimis susišnekėti su vyresniąja.

– Ką pasakys akušerė?

– Aš neleisiu jai numirti.

– Kaip?

– Nežinau. Kol kas.

Vyresnioji pribuvėja žvelgė į moteris, paskui žengtelėjo į šalį. Neva kratė pypkę barškindama į krosnies kaktą, bet sykiu kinktelėjo galvą gimdyvės pusėn. Marija pasiėmė lagaminėlį, priėjo arčiau ir patikrino pulsą, priglaudusi delną prie kaklo. Moteris atmerkė akis ir pamėgino sukaupti žvilgsnį.

– Kuo vardu būsima mama?

– Rietė, – atsakė juodaskarė.

Marija pasvarstė, ar bažnyčios registracijos knygoje moteris įrašyta Rykos vardu, ar tik kaip Frederyka. Jai buvo duotas kantoriaus žmonos vardas. Ji tikrai džiaugtųsi tai išgirdusi. Šiuose namuose netrūko nė marcipanų.

– Paguldykite ją aukštielninką.

Pribuvėjos dvejojo, bet paskui pakluso. Jos kiek pakėlė gimdyvės dubenį ir paguldė ant lovos kampo. Vyresnioji pribuvėja nušluostė šaltą prakaitą nuo krūtinės, o juodaskarė užklojo senu apklotu, kad dukteriai nebūtų šalta. Rietė dejavo tyliai. Marija atvertė apkloto kampą gimdyvei ant pilvo.

Vaiko galva kyšojo iki pusės, bet veidas buvo atsuktas į Mariją. Akys atmerktos, kiek žalsvo atspalvio. Akys buvo sustingusios. Marija palietė kūdikio kaktą. Pajuto, kad atvėsusi. Marija pačiupinėjo pilvą iš viršaus, paskui iš šonų. Tada uždėjo ant pilvo kairę ranką, o dešine tvirtai spustelėjo šoną. Jokio judesio. Jaunesnė pribuvėja iš šalies atidžiai stebėjo Mariją, vyresnioji stovėjo prie lango, bet irgi sekė ją akimis. Marija pasilenkusi pakėlė nuo grindų lagaminėlį ir išsiėmė stetoskopą. Priglaudė prie įsitempusio pilvo, pasiklausė. Nė garselio. Tada pagal kūdikio kaklą atsargiai ėmė kišti ranką vidun, kol užčiuopė pečius. Švelniai apčiupinėjo pirštais. Vienas raktikaulis buvo lūžęs, gal ir antras. Vaikas buvo įstrigęs nuo pečių.

– Kiek tai tęsiasi?

– Trečia naktis mėgina, – atsakė jaunesnioji. Vyresnė papurtė galvą:

– Jau nebeišeis.

– Ne, – Marija pirštais padarė kryžiaus ženklą vaikui ant kaktos.

Atsidarė durys. Vienas iš vyrų sustojo tarpduryje ir grindimis plūstelėjo vėsa, antras įžengė į vidų. Jo žvilgsnis slankiojo nuo vienos moters prie kitos, paskui sustojo prie juodaskarės.

– Ar dar nenumirė?

– Kas?

Vyras neatsakė. Molinais batais lėtai perėjo kambarį ir atsisėdo ant lovos šalia žmonos. Gimdyvės akys neatsimerkė. Vyras palietė suprakaitavusią kaktą ir staiga atitraukė ranką. Akimirką palaikė, paskui nuleido ir paglostė galvą.

– Jėzus Kristus tavimi pasirūpins. Ir pasigailės.

Juodaskarė pratrūko verkti.

– Ką ji būtų padariusi – jauna mergina, – jaunesnioji pribuvėja įžūliai pažvelgė į Mariją. Vyresnioji atsitraukė nuo lango ir priėjo prie jos.

– Laidosim kartu ar atskirai? – paklausė tyliai, kad niekas negirdėtų, ir uždėjo ranką Marijai ant peties. – Jeigu reikia, galėsiu ištraukti, kai Rietė išleis dvasią. Pasakysim, kad spėjom skubiai pakrikštyti, ir niekas nepriekaištaus. Sutarkim, kad gimė Ryka.

Marija nužvelgė kambarį. Už lango jau tvyrojo beveik juoda tamsa.

Jaunesnioji pribuvėja uždegė dar vieną balaną nuo degančios. Šeimininkas sėdėjo ant lovos krašto, susidėjęs į glėbį rankas. Iš veido atrodė susitaikęs su viskuo. Juodaskarė nesiliovė verkti. Marija susierzino.

– Ar turit peilį? – paklausė.

– Ką ji darys?

– Turėtumėm turėti.

Juodaskarė šokosi pirmutinė. Nuėjusi pažiūrėjo ant stalo.

– Peilį, – pakartojo, nors nė pati nežinojo, kam jo reikia. – Akušerė prašo peilio.

Marija mėgino šnekėti tvirtesniu balsu.

– Šeimininkas suras peilį. Tu atnešk kibirą, – pasakė ji, mostelėdama į jaunąją pribuvėją.

– Kam? – paklausė vyresnioji, nors nusistačiusi prieš.

– Ar milžtuvė tiks? – paklausė jaunesnioji.

– Ne, ne medinį. Cinkuotą, jeigu rasis, atnešk. Ar karšto vandens yra?

Vyresnioji pasisuko į židinį, jaunesnė išbėgo lauk. Šeimininkas nieko nedarė, tik stebėjo peilio ieškančią juodaskarę. Vyras, kuris stovėjo prie durų, prisiminė savo peilį. Nusisegė nuo diržo.

– Šitokį turiu.

– Per geras. Ar kitokio nerasit? Visi turi po kelis peilius.

Ir šeimininkas persiėmė veiklumo.

– Arklidėje galėtų rastis.

– Tai atnešk, – paliepė vyresnioji pribuvėja ir pasėmė samčiu vandens iš puodo, stovinčio ant trikojo. Vyras dar sykį pasižiūrėjo į žmoną, tada atsistojo ir išėjo.

– Ir žarnų siūlo, – pavymui sušuko Marija. Jaunesnė pribuvėja įėjo vidun nešina metaliniu prausiamuoju dubeniu.

– Ar šitas tiks?

Juodaskarė buvo radusi ant krosnies seną peilį, o pelės urvelyje kitą, naujesnį. Šeimininkas atnešė iš arklidės dar vieną – ilga geležte – ir padėjo ant stalo.

Marija rinkosi peilius. Svėrė, imdama po vieną į ranką ir sukdama riešą.

Galiausiai išsirinko patį seniausią, skuteklį nutrumpinta geležte, jau tik bulvėms gramdyti ir seliavoms darinėti naudojamą. Ištiesė jaunesniajai pribuvėjai.

– Išvirink šitą. Ar radot siūlo?

– Neradom.

Marija atsisegiojo palaidinukę ir sulanksčiusi padėjo ant stalo. Tada išsiėmė iš lagamino prijuostę, pasirišo ir apžvelgė kambarį. Paėmė nuo stalo peilį ilga geležte ir žengė prie audimo staklių. Nutraukė gerą uolektį pirmutinių metmenų siūlo ir įmerkė į vandens puodą. Visos trys moterys žiūrėjo į ją.

– Ką akušerė darys?

– Dabar išeikit. Visi.

Vyrai pakluso nieko neklausinėję. Gimdymas buvo vienas iš tų pasaulio dalykų, kurių eigą gebėjo valdyti tik moterys. Jaunesnioji pribuvėja žvilgtelėjo į Mariją, tada apsisuko ir mostelėjo juodaskarei, kad išeitų lauk. Vyresnioji nusekė jai iš paskos. Prie durų ji atsisuko.

– Gal reikės pagalbos?

Marija papurtė galvą.

– Aišku, pagalbos metas jau praėjo.

Pribuvėja uždarė paskui save duris. Marija paėmė peilį ir siūlą, bet akimirką stabtelėjo kambario tuštumoj. Mintyse mažos rankutės tiesėsi į ją.

– Mama, nepalik manęs.

– Mama tavęs nepaliks.

– Niekada?

Tyla buvo sunki. Marija nesuprato, ar Rietė nepraradus sąmonės. Akys buvo kiek pramerktos, bet neatsiliepė į judesį, kai Marija priešais veidą pamosavo ranka. Vis dėlto pulsą užčiuo-

pė. Marija trūktelėjo jos klubus arčiau lovos krašto ir padėjo tarp kojų ant grindų prausiamąjį dubenį. Atsiklaupė prie lovos ir pajuto, kad korseto kauliukai veržia šonus. Marija paėmė siūlą, apsuko vieną jo galą apie dešinės rankos smilių, kitą – apie kairės. Paskui prikišo rankas vaikui prie galvos, užkabino jį iš abiejų pusių ir apvedė apie veidą. Siūlas ėjo per kaktą ir nosytės linkį. Marija nykščiu patraukė siūlą toliau, prie smakro. Ji vis traukė siūlą toliau, pasiekė juo vaiko kaklą. Paskui pradėjo judinti rankas pirmyn atgal ir veržė metmenų siūlą ant vaiko kaklo. Vaiko galvutė judinant ranką mažumėlę lingavo. Mariją supykino. Ji stipriai užmerkė akis.

– Mama mane pasiims.
– Mama toli važiuoja. Važiuoja į sostinę akušerės amato mokytis. Mažiukų ten vežtis negalima.
– Ar mama sugrįš namo?
– Tikrai sugrįš. Tikrų tikriausiai. Čia tavim tuo tarpu gerai pasirūpins.

Ji abiem rankom tempė metmenų siūlą gilyn, kūdikio galvutė lingavo.

Mariją smaugė ašaros. Ji sukando dantis. Rietė tyliai suriko. Jai tikriausiai suskaudo. Marija kiek atleido rankas. Lauke ant laiptų buvo girdėti tyliai kalbantis.

Rašau jums ten, į šiaurę, nes iš jūsų nieko negirdėti. Ar gavote mano siųstus pinigus? Įdėjau čia, Helsinkyje, į taupomąją kasą ir išsiųsdinau jūsų vardu.

Jeigu galit, parašykit kelias eilutes ir pasakykit, kad viskas klostosi gerai.

Vaiko galva jau sviro žemyn. Nieko neregiinčios akys tarytum nužvelgė lubas, paskui nukrypo į kaminą, tada į krosnį ir galiausiai – į malkų dėžę. Pagaliau Marija pirštais pajuto silpną trūktelėjimą ir galvutė pradėjo laisvai linguoti ant siūlo.

Dėkui už tuos raguočių odos batus, kuriuos atsiuntėt savo vaikui.

Nesusisiekiau anksčiau, nes sirgau ir ką tik pakilau iš lovos. Liūdna dabar Jums rašyti ir pranešti, kad labai bloga dabar vaiko sveikata.

Marija nutraukė iš apačios siūlą ir pasigirdo sunkus bumbtelėjimas į prausiamąjį dubenį. Marijai suėmė skrandį. Ji linktelėjo į priekį ir abiem rankom suėmė dubens kraštus. Kartus skystis kilo iš skrandžio, bet neišėjo lauk. Apsukusi siūlą nutraukė. Siūlas buvo giliai įsirėžęs į odą, pirštai atrodė stori ir šalti. Marija pagrabinėjo po lovą, ieškodama peilio trumpa geležte. Radusi paėmė ir prispaudė nykštį prie ašmenų. Skruostais jai tekėjo ašaros. Sunku buvo ką nors įžiūrėti, bet ir nebuvo ko. Viena ranka Marija grabinėjo negyvo kūdikio pečius, kita ranka atsargiai stūmė peilį į gimdyvės kūną.

Kaip laikotės tenai, šiaurėje? Liga jau praėjo ar vaikas dar karščiuoja?

Jeigu reikia vežti pas gydytoją, vežkite. Tikrai rasiu iš ko pasiskolinti pinigų ir sumokėsiu viską o viską, kiek bus sąskaitoje.

Marijos ranka judėjo lėtai. Ji laikė pirštą ant peilio geležtės lyg kapodama morką. Kambaryje buvo beveik tamsu, bet jai tai netrukdė. Ji dirbo negalvodama, nemąstydama, nesistebėdama. Prausiamasis dubuo pamažu pilnėjo. Marijos pilve radęsis

garsas beveik kauksmu išsiveržė pro lūpas. Ji prispaudė galvą prie suminkštėjusio Rietės pilvo, rėkė ir smulkino toliau. Statūs korseto kauleliai spaudė plaučius. Rietės pilvas po Marijos galva drebėjo ir virpėjo.

Turime pasveikinti Akušerę davus priesaiką, bet sykiu ir paprašyti, kad ant mūsų labai nepyktų. Daug kas čia sirgo ta pačia liga, ir net suaugusieji nelengvai pasveiko. Tuos Batus siunčiu jums atgal. Gal ir negelbės, bet vis tiek pasakysiu, kad greitai viskas praėjo ir kad pabaigoje buvome jau ne šiame Pasaulyje, o kitame.

Lauke jau nieko nebuvo girdėti. Galų gale durys prasivėrė ir vyresnioji pribuvėja nešina žibintu atsargiai įžengė į vidų. Marija dar nebuvo pakėlus galvos nuo Rietės pilvo. Ta buvo prasižiojusi, bet iš burnos neišėjo nė garso. Į prausiamąjį dubenį lėtai tekėjo tenantis kraujas ir gleivės. Pribuvėja atsisuko ir mostu pakvietė jaunesniąją į vidų. Ji žengė, bet sustojo, išvydusi prausiamąjį dubenį. Išsigando. Vyresnioji suprato ir trūktelėjo ją prie gimdyvės. Žibintą ji padėjo ant lovos. Rietė buvo atmerkusi akis ir žvilgsniu sekė liepsną.

Vyresnioji pribuvėja pakėlė nuo grindų prausiamąjį dubenį ir atkišo jaunesniajai. Ta neketino jo imti, bet paskui paėmė, nes ana tebelaikė atkišusi. Vyresnioji dar pakėlė nuo grindų kruviną drobę ir uždengė ja dubenį.

– Išnešk. Pasakyk, kad nuo prausimo, jei klaus.

– Kur jį dėti?

– Sugalvok ką nors, tik neversk į šiukšlyną. Niekam nesakyk, kur nunešei.

Jaunesnioji išėjo. Tada pro duris kyštelėjo juodaskarė. Pribuvėja nuramindama linktelėjo galvą. Juodaskarei, atrodė, iškart palengvėjo.

Pribuvėja paėmė antrą rankšluostį, tokį pat kruviną. Kita ranka apkabino Mariją per pečius, padavė rankšluostį.

– Gana, akušere. Pailsėk nors truputį.

Šituo pažymima, kad mokinė Marija Tuomela Helsinkio gimdymo namuose pasinaudojo gautomis žiniomis ir įgijo patirties priimdama kūdikius, ir per šios dienos viešą egzaminą įrodė patenkinamus gebėjimus, tad pripažįstama akušere, turinčia teisę naudotis tuo saugumu ir tomis teisėmis, kokios pagal taisykles ir nuostatus Suomijoje suteikiamos akušerėms.

Marija virstelėjo šonu ant grindų. Skruostu prigludo prie šiurkščios grindų lentos. Ji atrodė tvirta ir patikima. Pribuvėja pasėmė puoduku vandens iš auseklio paduryje. Atsisėdo ant lovos krašto ir ėmė girdyti Rietę, bet visą laiką stebėjo Mariją. Tarytum papurtė galvą. Marija atsivertė aukštielninka ir batų kulniukai kaukštelėjo į grindis. Žibinto šviesoje ji žiūrėjo į ilginius sienojus ir lubų lentas. Akių vokai buvo sunkūs. Pribuvėja padavė jai puoduką su vandeniu, likusiu nuo Rietės. Rauda vėl plūstelėjo bangomis.

1904 · NAKVYNĖS NAMŲ KELIAS

Paklodės buvo švarios, nors sulopytos. Bet kodėl laisvai samdoma keliaujanti moteris turi valgyti kambaryje viena, kai užeigoje vietos netrūksta. Be to, troškinys pykino.

Marija tvarkingu raštu skrebeno raudonoje nakvynės namų knygoje. Šeimininkas iš pradžių tvirtino, kad užeigos namų knygos jau neprivalomos, bet galiausiai pakluso ir reikalaujamas atnešė knygą iš kito kambario. Pastabų joje nebuvo rašyta daugiau kaip penkis mėnesius. Marija dar pamąstė, ką rašyti, bet nesugalvojo jokio pažeidimo. Lovoje gyvių neatsirado, staltiesė buvo atnešta, kai paliepė. Ji iškėlė plunksną. Šeimininkas bemaž įžūliai spoksojo į ją.

– Ar ponia jau pasiruošusi?

– Panelė.

Marija irgi pažvelgė į jį ir vėl nuleido ranką su plunksna ant puslapio.

Sviestas buvo toks gaižus, kad dvokė.

Ji patikrino, ką parašė, rūpestingai padėjo gale tašką ir atidavė plunksną.

Šeimininkas atsuko į save knygą ir perskaitė, kas parašyta. Jo antakiai kilstelėjo.

– Troškinį atnešiau tiesiai iš virtuvės, o sviestas buvo iš vakaro sumuštas.

– Duok vėl plunksną.

Marija pavilgė ją į rašalą ir parašė apačioje datą ir savo vardą. Plunksna akimirką stabtelėjo, o paskui po vardu suraizgė žodį „akušerė“.

– Kad tikrai išnagrinėtų.

Pasiėmė gobeleninę rankinę ir išėjo. Iki Oulu dar beveik devynios mylios kelio, bet ji ten bus gerokai prieš dešimtą.

Užeigos namuose lūkuriavo tik ji ir vežikas, tylus kokių dvidešimties metų vaikinas. Vežimą traukė senas kuinas, bet žengė tolygiai, mat kelio duobelės buvo užpiltos smėliu. Vidurvasario saulė svilino viržynus. Sėdėdama ant brikelio suoliuko, Marija mėgavosi kelione, nors sykiais nuo griovyje stovinčių vandenų keliautojus puldavo tirštas tumulas uodų. Žydintys gailiai skleidė svaigų kvapą ir vėjo neužpučiamose vietose jo aštrumas buvo beveik nepakeliamas. Laimei, plynesniuose plotuose su vėju sklido viržių ir smėlio kvapsnis. Tarpais atrodė, kad suuodi net tolimą jūros druskos ir dumblių dvelksmą. Pušys, pušys, pušys. Marija niekada nepripras prie gryno spygliuočių miško. Kad būtų bent vienas tvirtas beržas. Ir trobos kad būtų pakelėse, o ne miškų tankynėse išsibarsčiusios.

Tolygi arklio žinginė ir miško kvapai ėmė lenkti Mariją į miegą. Akys prisimerkė, bet pati jautėsi budri ir atidi. Spartesnis arklio žingsnio ritmas sužadino atmintyje seną dainą. Ji jau nekėlė skausmo nei liūdnų jausmų, o buvo tik prislopęs praėjusių laikų prisiminimas. Marija iš pradžių niūniavo mintyse, bet didžiumai žodžių sugrįžus atmintin, uždainavo balsu.

Vežikas pažvelgė į ją nustebęs, bet ją tik juokas suėmė. Antrą stulpelį ji užtraukė garsiau:

Mylėjau kartą tave ir ne kartą kitus.
Juokais tave glėbesčiavau ir lūpas šaipiai atkišau.

Galų gale palei kelią radosi namų: iš pradžių viena kita nedidelė pirkelė, paskui didesni trobesiai, galiausiai – aukšti statiniai. Iš tolo buvo matyti Oulu katedros bokštas. Kelias suko į kairę ir leidosi plačių upės žiočių link. Vaikinas sustabdė brikelę prie nedidelės būdelės.

– Dabar reikėtų sumokėti.

– Aš jau išvažiuojant sumokėjau.

– Tilto mokestis papildomai.

– Kur taip pasakyta? Aną kartą nereikėjo mokėti.

– Geležinkelio tiltas aukštėliau nemokamas, o už šituos tiltus reikia mokėti.

Tilto sargybinis priėjo prie brikelio. Pakėlė ranką prie kepurės, laukiamai pažvelgė iš pradžių į vaikiną, paskui į Mariją.

– Kiek kainuoja? – paklausė Marija.

– Lygiai markė už arklį.

Marija atsidarė rankinę, susirado piniginę. Kaina buvo didelė, bet kelias geležinkelio tiltu per ilgas.

– O kiek kiti moka?

– Pėstieji penkis penius.

Marija išsiėmė penkių penių monetą ir padavė sargybiniui. Tada šoko iš brikelio, pasiėmė rankinę.

– Vežikas jau gali sukti atgal. Likusį kelią nueisiu pėsčia.

Marija netruko pereiti tiltus. Vidurinysis, vedantis nuo Linansario, buvo naujas. Ne medinis, kaip kiti, bet geležinėm santvarom ir priminė ant kelio nusileidusią metalinę vaivo-

rykštę. Marijos batai dusliai dundino tiltą. Viduryje ji sustojo, pasidėjo rankinę ant turėklo. Nors diena kaitino karščiu, tilto santvaros buvo šaltos. Nuo jų dvelkė metalu ir dažais. Marija išsiėmė iš rankinės laišką, dar pasitikslino kelią, nors žinojo atmintinai. Patraukė kranto link, paskui leidosi Vakarine gatve. Spėriai kaukšėdama grindiniu pasuko Sandėlio gatve į kairę. Kiek pasidairė, kol pamatė ieškomos krautuvės iškabą. Stabtelėjo akimirką, pasitaisė korseto kauliuką ir žengė vidun.

Prie prekystalio stovėjo jaunesnis už ją vyras. Įvertinęs žvilgsniu Mariją, jis maloniai nusišypsojo. Marija buvo panaši ne į namų darbininkę, o į tikrą klientę, nors, pažiūrėjus į drabužius, atrodė iš kaimo.

– *God dag.*

– Laba diena. Rašėte, kad galiu atvykti pasiimt užsakytos prekės.

Vyras prašneko suomiškai:

– Tikra tiesa, ponia.

– Panele. Ar galiu jį pamatyti?

– Jeigu panelė palauks, atnešiu.

Pardavėjas išėjo pro šonines duris į vidinį kiemą ir pasuko sandėlio link.

Marija stebėjo jį, kol akis siekė, paskui ėmė laukti. Po valandėlės pardavėjas sugrįžo. Jis atidarė Marijai prekystalio sąvarą.

– Panelė gali ateiti pažiūrėti. Rankinę galit palikti čia.

Marija nusekė paskui vyrą į kiemą, pasiėmusi rankinę. Prie sandėlio prievažos stovėjo naujumu tviskantis dviratis. Jo tvirtas korpusas buvo šviesiai mėlynas, o didelių ratų apsagai – tamsiai raudoni. Virš priekinės šakės švytėjo herbas, apie jį ėjo juostelė su užrašu *Velj. Friis Kokkola.* Marija apžiūrėjo dviratį iš visų pusių, pakėlė už vairo, pamėgino koja pedalą. Dviratis buvo gražus, bet atrodė kiek kitoks nei vaistininko. Mari-

ja braukė pirštu aptakius dviračio išlinkius. Pirštas sustojo. Ta vieta atrodė kiek kitokia.

– Savo valia užsakiau ponių modelį, – tarė pardavėjas.

– Kuo jis skiriasi nuo vyrų?

– Korpusas sustiprintas, nes per vidurį nėra strypo. Panelei su sijonu bus lengviau minti.

Tas kitoniškumas suerzino Mariją. Ji pati išsirinko dviratį, užsisakė, o gavo kitokį. Pardavėjas nusilenkė ir nusišypsojo:

– Be to, minant dviratį ponioms nereikia rodyti blauzdų.

– Ar jas privalu slėpti?

Pardavėjas suprato, kad kalba pasisuko ne ta linkme, ir pakeitė temą:

– Kaip manot, ar tiks?

Marija dar pamąstė. Kodėl jai užsakė būtent ponių dviratį? Šitas įrenginys minamas kojomis, o ji turi tiek pat kojų, kiek ponai. Vis dėlto ta judėjimo priemonė žadino jai mintis apie greitį, laisvę, galimybę keliauti, pačiai važinėti pas gimdyves. Švelnus grandinių tepalo kvapas priminė smėlėtus kelius, vėją ir laikraščių parašymus apie nepaliestos gamtos tykų orumą.

– Veikiausiai aš jį pirksiu.

Pardavėjas atvėrė Marijai duris ir jie įžengė vidun. Marija vėl atsidarė rankinę ir susirado dugne paslėptą ryšuliuką. Išskleidė jį, padėjo ant prekystalio banknotus ir išlygino delno šonu. Paskui išėmė iš piniginės monetų, sudėjo krūvelėm ant banknotų ir stumtelėjo pinigus pardavėjui.

– Malonėkite.

– Ar panelei nuvežti? Dviratį galime nugabenti, kur reikia.

– Nereikia. Gal tik į gatvę išveskite.

Pardavėjas laikė dviratį ir Marija užkabino ant vairo rankinę. Tada suėmė už rankenų ir išsivedė. Dviratis atrodė lengvas. Pardavėjas žvelgė į ją.

– Ar mokate juo važiuoti?

Marija sustojo ir pasižiūrėjo į pardavėją. Užuodė saldų pomados kvapą.

– Ar pats mokate?

– Aš galiu pamokyti.

– Išėjote mokslus?

Pardavėjas nieko negalėjo atsakyti į netikėtą klausimą.

– Jeigu moka vyras, neišėjęs mokslų, tai ko nemokės mokslus išėjusi moteris?

Marija nusivedė dviratį į turgaus aikštę. Prie prekystalių kužėjo žmonių, tad nusistūmė jį už naujosios turgaus halės, į raudonai dažytų plytų šešėlį. Marija pavertė dviratį į kairę ir uždėjo koją ant dešiniojo pedalo. Paskui lėtai pavertė korpusą į dešinę ir pamėgino išlaikyti pusiausvyrą. Ji mažumėlę jaudinosi. Dar niekuomet nebuvo šito dariusi. Paskutinį kartą, pavasario pabaigoje, dviratį laikė vaistininkas, švelniai paremdamas ją už pečių.

Marija užkėlė kairę koją ant pedalo, bet dviratis iš karto pasviro į kairę, ir turėjo pasiremti koja aikštės grindinio. Ji stipriau pakreipė dviratį į dešinę, bet tada jis ėmė virsti į dešinę. Marija atsisėdo ant balnelio, abiem kojom siekdama žemę. Ji pradėjo kilnoti po vieną koją, mėgindama išlaikyti pusiausvyrą. Kai šitai darė namuose, vaistininkas stovėjo už nugaros, laikydamas ratą tarp kojų ir dviratis nevirto. Apkabinęs ranka Mariją jis laikė vairą ir Marija nugara jautė jo karštą krūtinę. Juodu stebėjusi storesnioji vaistininko sesuo priėjo ir pašnibždėjo, kad šitaip sėdėti nedera, ir apskritai moterų padermei dviratis nedera, ir kad pro atvirus vartus tai pamatę kaimiečiai išjuoks ponų pratybas.

Pamažu pavyko išlaikyti pusiausvyrą ir Marija pamėgino minti pedalus. Dviratis ryžtingai metėsi į priekį. Marija sėdė-

jo ant balnelio ir mynė abiem kojom. Rankinė ant vairo lingavo pirmyn atgal, dėl jos priekinis ratas krypo įžambiai. Marija sustabdė dviratį ir nulipo. Nukabino nuo vairo rankinę ir pagalvojo, kur galėtų ją padėti. Keletas po turgų nuolat slankiojančių girtuoklių sustojo prie sandėlio laiptų pažiūrėti jos pratybų. Vienas iš jų niūktelėjo kitam į šoną, pakreipė galvą ir įsižiūrėjo į Marijos kulkšnis.

– Kai kas madmuazelės švysčioja.

Marija įrėmė akis į vyrus.

– Aš žinau, kas būna po sijonu, ir tu, aišku, žinai. Vis dėlto aš geriau žinau negu tu.

Kiti vyrai nusijuokė, po akimirkos ir dar vienas, kuris nenorėjo išsiskirti.

Augiausias iš jų prisiartino prie Marijos.

– Madmuazelė gali pasidėti rankinę čia, už nugaros.

Jis paėmė Marijos rankinę ir padėjo ant galinio rato padėklo. Marija jo nebuvo pastebėjusi. Puiki vieta akušerės lagaminėliui.

– Ak, šitai. Dėkui.

– Madmuazelė turi pamėginti važiuoti greičiau. Dviratis nenugrius, jeigu važiuos greičiau.

Marija pasižiūrėjo į vyrą. Barzda buvo neskusta, bet rudinė švari, nesvarbu, kad rankogaliai nunešioti iki blizgesio. Atrodė, kad juo galima pasitikėti.

– Na, pamokyk.

Marija pastūmė dviratį vyrui, šis suėmė vairą ir perkėlė vieną koją per dviračio korpusą. Marija atidžiai stebėjo, ką jis daro. Vyras užkėlė vieną koją ant pedalo ir, kita pamažu atsispyręs, pradėjo minti. Marija ramiai stebėjo, kai vyras dingo už halės, o jis netrukus išniro iš kitos jos pusės ir sugrįžo prie draugų. Tada nusėdo nuo balnelio ir atvedė dviratį Marijai.

– Atsisėsti reikėtų tik įsibėgėjus.

Girtuokliai buvo ką tik nuėję, paskutiniai prekystaliai išardyti, o Marija dar mokėsi važiuoti. Bet staiga suprato, kaip tai daroma. Ji du sykius apsuko aikštę – pirmąkart nedrąsiai, antrą kartą ryžtingiau ir pamojavo riedėdama pro šalį vyrams, kurie ėjo per Kranto gatvę. Paskui sugrįžo į savo pratybų vietą ir nusėdo nuo dviračio. Nukėlė krepšį nuo padėklo gale, atidarė ir išsiėmė į kraftpopierį rūpestingai suvyniotą juodą drabužį. Ji buvo nusipirkusi audinio ir tam tyčia pasisiuvo apsiaustą kelionėms dviračiu. Apsiaustas buvo susiūtas iš dviejų kūgiškų dalių, pro kurias buvo patogu prakišti rankas, o tada suimti dviračio vairą. Marija krestelėjusi išskleidė apsiaustą, atsegė dvi apykaklės sagas ir užsimetė drabužį ant pečių. Užsisegė sagas, vėl padėjo krepšį padėklo gale ir atsisėdo ant balnelio. Jau galėjo važiuoti.

Riedant grįstomis gatvėmis dviratis šokčiojo ir jai pasidarė negera. Prieš tiltus Marija nusėdo nuo dviračio ir iškart išsiėmė iš piniginės penkių penių monetą. Tilto sargybinis laikė ištiesęs ranką net ir sumokėjus.

– Važiavimas dviračiu kainuoja dešimt penių.

– Aš einu pėsčia, vesdamasi dviratį.

– Mokestis privalomas ir dviračiui.

– Paklausk jo, gal jis sumokės.

Nepaisydama sargybinio prieštaravimų, Marija pervedė dviratį į Tuiros miesto dalies pusę ir vėl atsisėdo ant balnelio. Vieškelis buvo lygus ir sausas, ir dviratis riedėjo lengvai, bet blogumas nepraėjo. Apslopo, bet įsikūrė maždaug apie krūtinę ir stemplę. Tolygiai mindama Marija mėgino persiimt džiugaus smagumo, kaip iš ryto, bet nelabai pavyko. Su apsiaustu buvo karšta, korseto kauliukai trynė šonus. Marija sustojo, sulanksčiusi vėl įdėjo apsiaustą į krepšį ir važiavo toliau. Karštis

vis tiek nesitraukė. Priešakyje laukė gal dvidešimt mylių. Marija pamėgino užtraukti dainą, bet nesidainavo.

Kelias driekėsi palei pelkę ir vieniša sparva užuodė dviračiu važiuojančios moters prakaitą. Vabzdys ėmė atkakliai sukti ratus apie Mariją, kartais kažkur nutūpdavo, prapuldavo ir vėl atskrisdavo. Kelis sykius mėgino nutūpti ant sprando, paskui ant kulkšnių. Marija stengėsi nusikratyti jos smarkiau mindama pedalus, bet sparva lakstė apie ją lanku – čia siauresniu, čia platesniu. Saulė švietė karštai ir Marija kairiąja ranka atsisegiojo palaidinukės sagas. Iš kažkur pakilo aštrus gailių kvapas. Aplinkui vien pušys siūravo.

Netikėtai Marija pajuto burnoje metalo skonį ir nenuveikiamas blogumas plūstelėjo it banga. Ji sustabdė dviratį ir vos nušokusi nuo balnelio pradėjo vemti. Skrandis smarkiai tampėsi, kol ėmė tekėti vien tulžis. Marija klūpėjo ant griovio krašto, rankomis pasirėmusi žemės. Blogumas atlėgo, bet pasidarė silpna. Kaltas tas rytinis sviestas arba vakarykštis troškinys. Sparva nutūpė ant rankos. Patyrinėjo odą ir mėgino palikt žaizdelę, bet Marija ją užmušė. Į galvą šovė dar viena mintis. Ji atsivertė aukštielninka ant uogienojų ir pažvelgė į debesis. Ar gali būti? Nejau ji tokia kvaila, kad nepažino savęs, nors buvo išėjusi mokslus ir visa kita.

Marija pajuto dar nepatirtą įkvėpį, dar nepatirtą galimybę. Ji atsistojo ir nusikratė bruknių lapus nuo sijono. Dviem kambarėlio, kurį nuomojo pas kantorių, jau neužteks, o reikės naujo būsto. Visai nuosavo, nors iš pradžių visiškai mažučio. Marija čiupo mėlyną žvilgantį dviratį ir vėl atsisėdo ant balnelio. Ji nebus niekieno virtuvės deivė nei drabužių skalbėja, nei valgio ruošėja. Ji – laisvai samdoma moteris. Samdoma akušerė – gerbiama ir reikalinga. Per dešimt metų garsas apie ją pasiekė kaimynines apylinkes ir diena iš dienos, vakaras iš vakaro pas

ją važiavo pagalbos žmonės vis iš tolimesnių kaimų. Ji pavertė dviratį ir užkėlė koją ant pedalo. Ji tikrai susitvarkys, taip kaip visada šiame pasaulyje susitvarkydavo.

Marija vėl pastatė kojas ant žemės. O vaistininkas? Kaip jam tai pasakys? Seserys vis tiek užpuls, – tą ji jau žinojo.

Marijai tartum trūko oro. Ji greitai nusivilko jau atsegtą palaidinę, užmetė ant vairo ir ėmė pirštais grabinėti korseto raištelius ant nugaros. Patampė, bet mazgas nepasidavė. Ji ėmė plėšyt raištelius, traukė mazgą į kairę ir į dešinę, bet jo neatrišo. Vis dėlto atsilaisvino tiek, kad galėjo jį pasiekti abiem rankom. Marija traukė jį aukštyn, kol už nugaros išgirdo drykstelėjimą. Tada suėmė korseto kauliukus ir stūmė juos žemyn, kol vargais negalais pamaži nuplėšė raištelius ir kūnas išsilaisvino. Marija nusitraukė korsetą, išsinerdama pro galvą kaip vabzdys iš lėliukės, ir numetė ant griovio krašto. Įkvėpusi pripildė plaučius oro. Pasvėrė krūtis abiem rankom, pasiglostė pilvą. Kvėpuoti buvo lengva. Nauja laimė, – dar kartą.

Marija paėmė nuo vairo palaidinę ir vėl apsivilko, bet neužsisagstė, užkėlė ant pedalo dešinę koją ir atsispyrė kairiąja. Vėjas suėmė krūtis, bet ramino vėsumu. Dar dvidešimt mylių. Ponių dviratis buvo patogus, ypač minant su sijonu.

Jeigu gims berniukas, duos jam Toivo vardą.

1925 · PAKOPOS

– Šiandien jau bus galima kurti silpną ugnelę, kad pradžiūtų iš vidaus.

Mūrininkas uždaro apvalios krosnies dureles, vėl atidaro jas, pastumdo pirmyn atgal, tikrindamas, ar gerai varstosi. Tada vėl uždaro. Marija patenkinta žiūri į jo darbą. Dabar ir naujajame kambaryje stovės krosnis. Ji padeda krepšį malkų ant grindų šalia krosnies. Krosnininkas išima iš krepšio pliauską ir papurto galvą:

– Tiktai šakų ir žabarų, kad nebūtų per karšta. Tik nereikalingą šlamštą.

– Reikės atsinešti kokių smulkesnių.

Marija vėl paima krepšį su malkomis ir pro duris, pramuštas ten, kur buvo langas, nuneša jį prie svetainės krosnies.

Kitame namo gale girdėti dūžiai, ir su kiekvienu dūžiu salone tuo ritmu žvangteli žvakidžių žiedai. Naują virtuvę dirbantis dailidė muša kaištį į išgręžtą rąsto skylę, trinkesiai eina per kambario sieną, per jį į saloną ir į visą namą. Reikėtų nueiti pažiūrėti, ar sienos radosi tose vietose, kur buvo sutarta. Salonas išėjo daugiau kaip uolektim mažesnis, nes ji nesusiprato prižiūrėti. Ankstesnis dailidė aiškino pigiai nupirkęs tokio di-

dumo rąstus, bet Marijai buvo apmaudu, kad žiūrint iš lauko tarpai tarp langų nevienodi.

Šiauriniame kaimo gale stovėjo mažutė virtuvės ir kambario didumo trobelė, kurią Marija nusipirko beveik prieš dvidešimt metų. Kokius dvejus trejus metus pagyveno joje su dukrele ir dirbo, kol galėjo pastatydinti saloną, o po kelių vasarų iš kito galo – du kambarius. Dabar prie salono prijungia dar du kambarius, o aname gale iškilo didesnė virtuvė. Sena maža virtuvė virs pereinama patalpa, o dabartinis kambarys pavirs naujos virtuvės prieangiu. Gal būtų galima jį pertvarkyti į valgomąjį? Bent jau į tokį, kaip pastoriaus ir policijos viršininko. Kaimiečiai stebisi nepaliaujamu namo ilginimu ir šneka, kad akušerė mėgina pažiūrėt toliau, nei moteriai dera, bet jai tai nerūpi. Ir Lahja, nusistebėdama mamos statybiniu įkarščiu, kartais klausdavo, kam reikia šitiek kambarių. Marija negalėdavo jai atsakyti ir neatsakė. Tik statė kaip stačiusi. Ar tam reikėjo kokių ypatingų priežasčių?

Marija išima prieškambario malkų dėžėj paslėptą butelį. Šiuose kraštuose sausas įstatymas negalioja.

Ji nuneša butelį į priebutį ir palieka ant stalo. Pro langą stebi, kaip mūrininko padėjėjas įkelia vidun rąstą. Paremia rąstą į lango angą, pasilenkia ir, pakėlęs iš galo, įstumia. Rąstas lyg savaime įslysta į vidų. Dailidė pačiumpa jį. Nauja virtuvė jau pastatyta iki pusės sienų. Marija paima priebutyje ant stalo paštininko paliktus laiškus ir grįždama į svetainę peržiūri juos. Atidžiau patikrina kelių laiškų siuntėjus ir pašto ženklus, bet neatplėšia nė vieno, o visą pluoštą įsikiša į prijuostės kišenę. Ji žino, kas rašoma tuose laiškuose. Gal vis dėlto reikės apie tai pasišnekėti.

Marija eina pro virtuvę į kambarį ir prie durų pasiklauso, kas girdėti anapus jų. Lauko siena sudreba, vienam sunkiam rąstui nukritus ant kito. Marija pabeldžia į duris, bet niekas neatsiliepia. Ji pasuka raktą ir atsidaro duris. Kambario užuolaidos neatitrauktos, o Lahja guli lovoje. Vis dėlto drabužius ji apsivilko. Mergina nemiega, bet akių į Mariją nepasuka. Ši įžengia į kambarį ir atitraukia užuolaidas. Lahja nusuka veidą į sieną. Marija atsisėda ant lovos ir uždeda ranką mergaitei ant pečių.

– Ar seniai?

– Kas?

Lahjos kūnas įsitempia, bet ji neatsigręžia.

– Vaikas – ne pats blogiausias dalykas pasaulyje, – tęsia Marija.

– Iš kur mama tai ištraukė?

– Mergina viena eina į sauną, o namuose visad ryši prijuostę. Akušerei buvo nesunku tą atspėti.

Lahja daugiau nieko nesako, bet jos kūnas jau atsipalaidavęs. Marija išsitiesia šalia Lahjos ir apsikabina ją.

– Nesirūpink. Žmogaus gyvenime nutinka daug bloga, bet šitai nėra bloga.

Lahja paliečia pirštais Marijos ranką ir suima ją tvirčiau. Marija pūščioja jai į sprandą. Ji norėtų pasakyti, kad pasaulyje viskas susitvarko, jeigu tik pats nutari, kad susitvarkys.

– Lehtovaros Akus?

– Aš jo seniai nemačiau.

– Ar jis?

– Nepyk.

– Aš nepykstu. Vyrai tokie. Galėjai spirti į kiaušius, bet nespėjau pamokyti.

– Mama!

Lahją jau ima juokas. Širdis atlėgsta.

– Pats geriausias būdas! – toliau kalba Marija.

– O antras iš geriausių?

– Guolį tvarte pakloti.

Marijai smagu matyti Lahją juokiantis po ilgo laiko.

– Bet ar tas Akus nelinkęs į degtinę?

– Nelabai. Bet kad jo čia jau nėra. Niekas nieko apie jį negirdėjo ir niekas nežino, kur dingo.

– Apsieisim, jei ir neatsiras. Juk mudvi išsivertėm dviese.

– Bet jis pažadėjo.

Gretimame kambaryje pasigirsta žingsniai ir mūrininko balsas:

– Ar akušerė čia?

Marija atitraukia ranką nuo Lahjos ir atsikelia iš lovos. Nusiima nuo sijono pūkelį ir atidaro duris. Mūrininkas stovi su kepure rankose.

– Jau į pabaigą.

– Ateinu.

Marija dar sugrįžta nuo durų, paplekšnoja Lahjai šoną.

– Greitai pasišnekėsim daugiau.

Girdėti, kaip laukujės sienos sugaudžia į medį kalant vinis.

Kambaryje mūrininkas žengteli atatupstas, įvertina savo darbą:

– Miegamajame būtų tikusi ir akmeninė. Bet ir šita nebloga.

– Šita graži.

– Tokiais plieno lakštais anksčiau krosnių nedangstė. Kaip akušerė šitai sugalvojo?

– Užsisakiau Oulu.

Mūrininkas žengia žingsnį arčiau, pabeldžia į metalinį krosnies lukštą:

– Aišku, gerai, kad nebus matyti, jei pradės skeldėti.

Marija leidžia vyrui dar pažingsniuoti pirmyn atgal, tada išvaduoja iš kankynės:

– Meistrui kaži kas palikta ant stalo priebutyje.

Mūrininko veidą nušviečia šypsena. Jis linkteli Marijai.

– Neįmūrijai stiklo kamine? – klausia Marija.

– Negaliu taip pasielgti su akušere.

Mūrininkas užsideda kepurę, čiumpa į ranką plaktuką ir apsižvalgo, ar nieko nepaliko.

Marija išlydi jį per saloną. Prie durų vyras dar sykį atsigręžia:

– Atsiųskit vėl žinią, kai mūrysit viryklę. Ar toliau plėsitės.

– Gal jau bus gana.

Mūrininkas paima nuo stalo butelį ir įbruka į įrankių dėžę.

– Šitaip akušerė sakė aną sykį. Jau šita troba ilga kaip elnių kinkinys.

Vyras kilsteli kepurę ir atidaro duris.

– Akušerė turėtų neužmiršti, kad degint galima tik menkus niekus.

Durys užsidaro ir Marija stebi nueinantį vyrą. Priebutyje bus galima įstatyti spalvoto stiklo langų. Kantoriaus ponia visada apie tokius šnekėjo, bet niekada neįsitaisė.

Marija neištvėrusi žvilgteli į naujuosius kambarius. Vieno sienpopieriai džiugina, bet kitą galėjo apmušti ir tamsesnių spalvų, nes kambarys į saulės pusę, todėl šviesus. Bus galima ant palangės pasistatyti gėlių, nusipirkti lovą ir, aišku, spintelę su prausykle.

– Ar mama pati kelsis į šitą?

Į saloną užėjo Lahja. Marija apsidžiaugė, kad ji pirmą kartą per tris dienas išlindo iš savo kambario.

– Per toli nuo durų. Čia negirdėsiu, jei kas ateis manęs kviesti.

Lahja atsisėda į krėslą salone. Marija stebi, kaip ji glosto krėslo ranktūrius.

– Gal čia įrenkim kambarį tau? – pasiūlo ji. – O aname vaikui.

Lahja klausosi Marijos.

– Čia stovės kūdikio lovelė, o ten – baltinių komoda.

Lahja pakyla nuo kėdės ir eina prie durų pažiūrėti. Pamaži ją perima įkvėpimas.

– O gal vis dėlto reikėtų daryti kitaip? – sako Marija. – Tu – į kelio, o vaikas į kiemo pusę.

– Jam čia būtų ramu.

– Ar virtuvė per toli nuo šitų kambarių?

– Bet mamai būtų ramu šitame gale. Jeigu per naktį būsite pas gimdyvę, galėsit miegoti nepabudindama vaiko.

Marija patenkinta stebi stiprėjantį Lahjos užsidegimą. Duktė mintyse apstatinėja kambarius ir po ilgo laiko atrodo gerai nusiteikusi. Jau ieško palei sienas tinkamos vietos lovai ir didžiajai spintai, eina per kambarius ir braižo ore baldus. Marija praleidžia pro ausis kažkokį žodį.

– Ką sakei?

– Kad reikės įsigyti platesnę lovą.

– Kam?

– Mes neturime nė vienos lovos, kad būtų galima miegoti dviese.

– Dviese? Juk vaikas miegos aname kambaryje.

– Taip, bet šitame gyvensime mudu su Aku.

Marija prisimena mėlynėm nusėtas Lahjos rankas *kekrio* – rudens derliaus šventės – dieną, barzdos nubrūžintus skruostus.

– Taip. Jeigu jis atsiras.

– Turi atsirasti. Aš negaliu gyventi taip, kaip tu. Aš viena visko nedarysiu.

– Na, tada tas vyras turi atsirasti. Gal jis išvažiavo darbo ieškoti?

– Jeigu taip būtų! Ko paklausti? Ar jūs negalėtumėt paklausti?

– Galiu pamėginti. Kas draudžia paklausti.

– Bet gal būtų galima ir čia pramušti duris. Kad nereikėtų vaikščioti per saloną.

– Tikriausiai bus galima.

Lahja išeina į savo kambarį pažiūrėti, ar jos apklotas pakankamas dvigulei lovai užkloti. Marija irgi eina žiūrėti naujos virtuvės statytojų, bet prisimena, kad reikia padžiovinti krosnį. Ji pasiima iš malkų dėžės virtuvėje kelias plonas šakeles ir dėžutę degtukų nuo viryklės krašto. Marija stabteli prie baltinių spintos salone ir pro sulankstytas vasarines užuolaidas ištraukia tris neatplėštus laiškus. Išsiima iš prijuostės kišenės dienos paštą, paima vieną voką, prideda prie pluošto, ištraukto iš spintos, o likusius įsikiša į kišenę.

Kambaryje Marija sustato šakeles pakuroje stačiai. Laiškus sumaigo į gniužulą ir užkiša už šakų. Atidaro dėžutę, išsiima degtuką ir brėžteli. Prikiša degtuką prie laiškų ir palaukia, kol ugnis praris pašto ženklus. *United States of America*. Šiuose namuose šilumos netrūks.

1933 · MERGININKO KELIAS

Ketvirta pakopa iš apačios pastačius koją kaskart įlinksta. Marija seniai turėjo pakviesti meistrą, kad pataisytų iš kiemo į palėpę vedantį laiptatakį, bet tą sutrešusią pakopą ji prisimena tik lipdama laiptais. Ji išmoko ją peržengti, bet su šituo sijonu negali. Marija paima dėžutę viena ranka, antrąja įsikimba turėklo ir atsargiai pastato koją ant laipto. Žengia nerangiai. Lahjos reikalavimu šiandien susivaržė korsetu, o užsisakiusi nėrinių ir kelis metrus brangaus mėlyno dirbtinio šilko pasisiūdino blausiai blizgančią suknelę. Lahja pamačiusi vartė akis, nes į bažnyčią einama tik juodais drabužiais. Marijai tas nerūpėjo.

– Galiu stovėti lauke ir žiūrėti pro langą. Nors norėčiau pamatyti, kuris bažnyčios tvarkdarys ryšis išvaryti mane lauk.

Marija atsmaukia skarelę ant sprando ir pabeldžia į palėpės kambarėlio duris.

– Ar jau galiu užeiti?

Užsikėlusi tualetinį veidrodėlį su stalčiukais ant stalo, Lahja žiūri į savo atvaizdą. Kai Marija įeina vidun, ji greitai atsistoja ir pasitaiso suknelės kraštą.

– Kaip atrodo?

Nuotakos apdaras Marijai atrodo keistas. Kraštas nelygus, šonuose karo ilgesnis, o iš priekio atidengia kulkšnis ir blauz-

das. Ir juosmuo, nuslinkęs nuo liemens, laikosi ant klubų. Lahja pati susikurpė: išsikirpo iš žurnalų kino žvaigždžių ir karalių vestuvių nuotraukų, užsisakė sostinėje kremo spalvos audinio ir galiausiai pasisiuvo – pradėjo rankomis, o baigė iš kaimynės pasiskolinta kojine siuvimo mašina. Ir išėjo visokių įtakų ir pasivogtų idėjų derinys. Nors Lahja būtų gera siuvėja ir galėtų iš to pragyventi, jeigu norėtų. Drabužis, laimei, su rankovėm.

Baimindamasi prasto įvertinimo Lahja stovi nuleidusi galvą, keistai įsitempusi. Netikėtas jaudulys perlieja ir Mariją. Pakyla nuo papilvės ir per kaklą plūsteli anapus akių. Gražutė dukrelė stovi pasiruošusi eiti už vyro, o vis dėlto paiso savo mamos pripažinimo. Marijai sugniaužia gerklę.

– Tu graži. Gražiausia pasaulyje nuotaka.

Mergina atsipalaiduoja, pečiai pasmunka.

– Tikrai?

Marija atidaro atsineštą dėžutę ir, atvyniojusi šilkinį popierių, išima pačios nupintą mirtų vainikėlį. Kilsteli abiem rankom ir žengia prie Lahjos. Merginos pečiai vėl įsitempia.

– Nereikia mirtų, juk aš turiu Aną. Užtat ir suknelę ne visai baltą pasisiuvau.

– Tai tik augalas. O balta – tiktai spalva, daugiau nieko.

– Žmonės blogai kalbės.

– Ne dėl drabužių spalvos blogai kalbės. O ką apie tave gali kalbėti?

Lahja neatsako, tik traškina pirštų sąnarius. Tai išduoda jaudulį.

– Bijai?

– Truputį.

– Gal nori atšaukti?

– Taip niekas nedaro.

– Šita gėda truks tik valandėlę, o su netinkamu turėsi gyvent visą amžių.

– Kuo netinkamas Onis?

– Ne apie tai kalbu. Bet jei kankina abejonės, nereikėtų duot didžių pažadų.

– Šitą išsirinkau, šitą ir imsiu.

– Na, ir imk.

Lahja nužvelgia Mariją, primerkia akis.

– Ar daugiau laiškų iš Amerikos neatėjo?

Marijai burna prasižioja iš nuostabos. Lahja tai pastebi, atlošia galvą.

– Manei, nesužinosiu?

Ji paima nuo stalo nuometą, užsideda ant galvos. Marijai jis panašus į kyką, nėriniai karo palei veidą ir siekia ligi pusės nugaros. Lahja prisega nuometą plaukų segtukais.

– Dabar turiu vaiką, darbą, namą, o netrukus turėsiu ir vyrą.

– Priešinga tvarka nei kitos. Ir kas?

– Taip. Aš pati save išlaikau.

– Tu turi viską.

– Taip. Nelikau viena, bet esu tokia kaip visos.

Marija nieko neatsako, o ištiesia vainikėlį:

– Ar prisisegsi?

Lahja linkteli galvą. Marija rūpestingai uždeda vainikėlį ant nuometo ir prisega jį pora smeigtukų. Žengia žingsnį atbula, pasižiūri į merginą, kinkteli galvą. Lahja apsisuka ir pažvelgia į save veidrodyje.

– Netrukus turėsiu viską.

Pasigirsta žingsniai ant laiptų, paskui beldimas į duris.

– Ar jau pasiruošusi? – klausia Onis.

– Užeik vidun.

Vyras vilki tamsų kostiumą, pasirišęs kaklaraištį. Pomada suteptus plaukus susiglostęs atgal. Jis pamato Lahją, kuri stovi

viduryje kambario, įsisprendusi rankas į klubus. Vyro veidas nušvinta.

– Tikra kino žvaigždė.

Lahja pataiso vyrui apykaklę, patimpčioja liemenę. Marija prisimena dėžutę ir išima nediduką mirtų vainikėlį jaunikiui.

– Ir tau turiu kai ką.

Lahja paima papuošalą, prisega vyrui prie krūtinės.

– Šitaip reikia, jeigu mergelė? – klausia Marija ir Lahją suima juokas.

Onio veidu nuslenka drovumo šešėlis, kuris greit pradingsta. Prisegusi adatėle mirtas, Lahja paplekšnoja vyrui krūtinę.

– Įprasta, kad vyras maitina žmoną ir stato namą. Bet mes jau turime namą ir žmona pati prasimaitina.

– Gal ir aš kokį darbą gausiu, – sako Onis ir išsiima iš liemenės kišenės laikrodį. – Laikas eiti. Automobilis jau atvažiavo.

Ana sėdi ant laiptų pakopos apačioje ir žaidžia su lėlytėm, surištom iš siūlgalių. Kai palėpės kambario durys atsidaro ir jaunieji nulipa žemyn, ji susikiša lėlytes į suknelės kišenę ir palipa porą pakopų aukštyn.

– Ar galiu važiuoti su jumis, Oni?

– Paskui turėsi jį vadinti tėčiu, – pataiso Lahja, bet Oniui tai kelia šypseną:

– Galėsi vadinti mane, kaip norėsi.

– Galėsiu vadinti arkliuku? – pasitikslina Ana.

– Galėsi.

– Ar galėsiu vadinti šuniuku?

– Galėsi.

Onis užsikrečia Anos juoku. Lahja paima vyrą už parankės ir pasižiūri į Aną, įspėjamai suraukusi kaktą.

– Tau jau gana taukšti nesąmones. Dabar mamos eilė.

Onis lydi nuotaką laiptais žemyn ir, eidamas pro šalį, išdykėliškai suima Anai nosį. Mergaitė kvatoja. Ji puola jaunave-

džiams iš paskos, paima Onį už rankos. Marija stebi prie išnuomoto dengto automobilio aptakiais kampais einančią trijulę, jaunikį, kuris vedasi mergaites už abiejų rankų. Onis gerai sutaria su vaiku. Dėl kurios jis vesti panoro?

Iš viršaus Marija mato, kad kieme prisirinko svečių išlydėti jaunavedžių. Vieni stoviniuoja kelyje, kiti sėdi brikelyje, ketina važiuoti į bažnyčią, keletas Lohjos seserų lotų* nedrąsiai stoviniuoja prie vartelių. Jaunieji apipilami sveikinimais, viena iš karščiausių sveikintojų tūpteli ir Marijai.

– Linkiu laimės nuotakos mamai.

– O kuo aš čia dėta.

Lipdama laiptais Marija prisimena sutrešusią pakopą ir atsargiai peržengia ją. Reikės paprašyti Onio ją pataisyti, sako, jis nagingas. Ir salono durys blogai užsidaro, staktoje stringa. Irgi bus galima paprašyti nuobliuoti, jei jau namuose atsirado sumanus vyras.

Onis atidaręs laiko dureles, Lahja įlipa ir atsisėda ant galinės sėdynės. Marija eina per kiemą prie savo brikelio. Kaimyno vaikas, paprašytas pakinkyti arklį, sėdi vežime, paėmęs į rankas vadeles. Marija ketina, kaip įpratusi, pati sėstis priekyje ir vadelėti, bet pamato nustebusias berniuko akis. Ji išlipa iš vežimaičio ir persėda ant keleivio pasostės. Automobilio durelės atsidaro ir Lahja žvilgsniu susiranda Mariją.

– Gal Ana galėtų važiuoti su mama? Man susiglamžys sijonas.

– Liepk ateit čia.

Ana iššoka iš automobilio ir bėga prie vežimaičio. Marija ištiesia jai ranką, padeda įlipti. Lahja uždaro dureles ir automobilis išvažiuoja į bažnyčią.

---

* Lotos – Suomijos savanorių moterų gynybinės organizacijos „Lotta Svärd“ narės.

Vežimas išsuka iš kiemo į kaimo kelią ir svečių palyda tylomis seka iš paskos. Onio giminių čia nėra. Marija žiūrinėja pravažiuojamus pastatus. Ant lestadijonų* „Taikos asociacijos“ stogo klojamas tolis ir darbininkai mojuoja rankomis palydai.

Ana išsiėmusi iš kišenės siūlų lėlytes, išsidėliojo ant sėdynės.

– Ką tu žaidi?

– Namus.

Trys lėlytės sėdi greta viena kitos, atsirėmusios į atlošą.

– Kuri iš jų Ana?

– Šita. O čia mama.

– Ar čia Onis?

– Ne, čia močiutė.

– O kur Onis?

Ana išsiima iš savo prijuostės kišenės dar vieną, pačią didžiausią lėlę.

– Turbūt šita. Bet jis čia nereikalingas.

– Nereikalingas?

– O kam jo reikia?

Marija išsižioja, bet vėl užsičiaupia. Kaip galėtų vaikui paaiškinti, kad kitas žmogus reikalingas ne dėl kokio naudojimo, o tik sau? Iš už maumedžių išnyra aukštas medinės bažnyčios kupolas ir jau atsidaro varpinės langeliai. Išnuomotasis automobilis stovi bažnyčios kieme ir Onis eina atidaryti Lahjai durelių. Vyras pamato Marijos brikelį ir pamojuoja ranka.

Ar Onis imamas į namus dėl numatyto tikslo, kaip katinas į tvartą ar sarginis šuo? Ar Onis privalės nuobliuoti durų staktą ir pataisyti laiptus, ar tapti daiktiniu įrodymu, kad jo savininkė visko pasiekė gyvenime?

---

* Lestadionizmas – tikėjimo atšaka, kurios pradininkas švedų pamokslininkas ir botanikas Lars Levi Laestadius (1800–1861).

Marijai rodos, kad gyvenimas – tai pastatas, didelis namas su daugybe kambarių, salonu ir daugybe durų. Kiekvienas pasirenka sau duris ir eina per virtuves ir priebučius, vis ieško koridoriuose durų, ir nė vienos durys nėra nei geros, nei blogos, nes tai tik durys. Kartais žmogus susivokia atsidūręs visai kitoje namo vietoje, nei ketino eiti. Štai ji – atidariusi ir uždariusi savo duris, perėjusi akušerių mokyklą, vaistininko ir išgyvenimo kambarius. Ir dabar susivokia netyčia atsivedusi anūkę, kuri nesupranta, kokiame kambaryje atsidūrė, ir kuri prie bažnyčios, kurioje vyks tuoktuvės, gražiai klausia, kam iš viso reikia vyrų.

1936 · GIRIŲ KELIAS

Marija gavo vežimą grįžt namo tiktai pavakarėj. Gimdymas užtruko gerokai ilgiau, nei tikėjosi. Rachitas buvo perkreipęs gimdyvės klubus ir vaiko galva nepraėjo siauru kaklelio kanalu. Akušerei gimdymas kainavo daug rankų jėgų, dar daugiau kančių – motinai. Laimei, riksmui pasauly vietos visada užtenka. Užgimusio vaiko galva buvo keistai ištįsusi. Motina išsigando, bet nusiramino Marijai patikinus, kad vaikas tikrai pasitaisys. Jeigu gaus motinos pieno ir gerai miegos, greitai niekuo nuo kitų vaikų nesiskirs. Šito ir motina tikėjosi.

Liesas arklėkas įsuka į Marijos namų kiemą. Pagalbos prašytojai pagal ją pavadino vietą, kur kaimo kelias daro nedidelį posūkį ir eina tiesiai keturių kelių sankryžos ir bažnyčios link. Kiekvienas prisireikęs pagalbos žino, kad kaime turi klausti Akušerės posūkio. Vežikas bobriko paltu buvo nešnekus. Jis mąstė, kaip išmaitins naująjį atėjūną. Marijai jo negaila, nes jau per praeitą gimdymą patarė sulėtinti tempą. Nereikia žmonos arti kaip rudeninio lauko, ir mažesnio būrelio vaikų užtenka. Tą patį išrėžė ir šįkart ir net nesiklausė, išgirdusi tuos pačius mintinai išmoktus žodžius apie dauginimąsi ir žemės pripildymą.

Vyras bobriko paltu sustabdo arklį, bet neišlipa padėt akušerei įsėsti į vežimą. Marija prieš įlipdama nupurto snieginą

užklotą. Nugarą skauda, nors keliai dabar geresni nei anksčiau. Ne vieną dešimtmetį prašytojai traukia pas ją neišvažiuojamais keliais kada arkliu, kada darbiniu elniu, o kada slidėmis. Ji kaskart čiumpa savo vilkeną ir lagaminėlį, paliepia Lahjai eiti pas kaimynę, kad ta pažiūrėtų, ir važiuoja. Šimtų šimtai gimdymų, neatidėliotinų krikšto sakramentų, „Tėve mūsų" už negyvagimius ir guolyje nukraujavusias gimdyves. Trapių kaulų moteriškės vis gula į lovą gimdyt jau anaiptol ne dešimto vaiko. Rėkia ir klykia, stumia ir stanginasi, alpsta ir šaukiasi savo mamų, seserų ir reikliojo dangaus Dievo pagalbos, kol paima ant rankų verkiantį kruviną atėjūną.

Marija užlipa išoriniais laiptais, dar atsisuka pamojuoti atvežusiam vyrui, bet tas jau nusigręžė neištaręs nė žodžio. Marija žino, kad vyrai jos nemėgsta, o ir kodėl turėtų mėgti? Ne dėl vyrų šioje apylinkėje ji nusamdyta. Tik tada, kai atokaus kaimo pribuvėjos ir bobutės padaro, ką gali, ir kai joms nepavyksta ištraukti į pasaulį naujos gyvybės, tik tada, kai gimdyvė, kelias dienas klykusi, praranda sąmonę, tik tada susitaikoma su tuo, kas neišvengiama, ir važiuojama į kaimą parvežti akušerės. Išvažiuodama Marija visada žinodavo, kad gimdymas bus sunkus. Dėl to jos prisireikė.

Marija atidaro sunkias duris, eina koridoriumi į virtuvę, nusivelka sunkų paltą ir pakabina ant kabyklos. Lėkštėje ant stalo guli gabalėlis kiaulės sprandinės, kurią jai iškepė Lahja. Marija paima šakutę, neatsisėdusi atplėšia glebų mėsos gabalėlį ir valgo. Krosnyje keptos mėsos skonis sodrus. Ji taip gerai iškepusi, kad sluoksnos pačios atsiskiria viena nuo kitos. Pas gimdyvę jai siūlė užkąsti, ji ir užvalgė skystos avižinės košės iš pagarbos šeimininkams, bet tik nedidelį samtuką, ir tą nepilną. Šeimininkams patiems labiau reikia. Marija atsisėda prie virtuvės stalo. Ištiesia kojas, pasukioja kulkšnis.

Gimdyvėms ji švelni, gera. Paglosto skruostą, nušluosto nuo lūpų kruvinas seiles moterėlei, įsikandusiai liežuvį, skatina jas ir tikina geresniais dalykais, nei pati tiki. Kad viskas praeis be skausmų, gražiai, kūdikis išslys taip lengvai, kaip vaikai žiemą ant užpakalio nuo kalnelio, bus tėvo ir motinos džiaugsmas ir garbė, suaugęs galbūt paklius į parlamentą. Ten visiems papasakos, kaip iš tiesų gyvena girių žemdirbiai. Kančių apimtos gimdyvės klauso jos, gal kuri nors ir patiki. Nors nuo palubės gimdyvei ant kaktos krinta tarakonai, akys dairosi kupinos vilties ir minčių apie geresnį buvimą. Pasimiršta atviras žaidas, į kurį visą žiemą naktimis reikia kišti malkas, pasimiršta dabartinis guolis, paklotas mėšlinu elnio kailiu. Mintyse jos regi sienpopieriais išklijuotus kambarius, šiltutėlę krosnį ir tiek kraujinės sriubos, kiek suvalgyti pajėgtų. Ir tada papilvėje randasi šiek tiek jėgų išstumti naują gyvybę skudurams terlioti.

Bet kartais gimdyvė neturi iš kur pasemti jėgų. Vaikas išsiplėšęs kelią taip įnirtingai, kad kraujoplūdžio nesulaiko net mokyta akušerė. Arba motina jau tokia silpna ir mažakraujė, kad neatlaiko gimdymo. Akušerė visada nustemba, kai namuose staiga atsiranda būrelis tylių moterėlių, kurios krikščioniškai po lygiai pasidalija iš siaubo sustingusius vaikus ir nuramina naujagimį. Dar suspėja nuprausti mirusiąją ir išvirti košės pargrįžtantiems vyrams. Galiausiai šeimininkas parplumpuoja į namus, kur kokia nors bevardė moteriškė palubėj kadagių šluotele dar graibo voratinklius, ir jie užgieda giesmę. Palinkčioja vieni kitiems pritariamai, kad ir šitą Kristus nusivedė dangaus džiaugsmų patirti. Kad nežinomi Viešpaties keliai, kad niekada nežinia, kada gyvenimo dienos bus suskaitytos, ir kad naujam našliui reikia greit surasti kitą šeimininkę, kuri pasirūpins vaikais. Jaunesnė būdama Marija ničnieko negalėdavo pasakyti šitai matydama, o giedodavo kartu, kad Viešpats Jėzus

savo krauju atpirko nuodėmes, bet dabar ji jau netyli. Dabar ji pasako, ką mano apie šeimininko elgesį.

Pastorius jau du kartus buvo atėjęs pamokslauti jai dėl nederamos laikysenos pas mirštančiąją. Mariją ėmė juokas. Ką pastorius jai padarys? Ji priima ir neturtingųjų vaikiščius, ir viršesniųjų kūdikius. Jeigu ji atsisakys priimti, pats pastorius turės traukti suplėšytos moteriškės vaikigalį arba vežti vežimu gimdyti į Oulu. Bet ji neatsisako. Ji negali atsisakyti, nevalia to daryti, o ir nenori. Antros tokios čia nėra, todėl ir atostogų niekad nebuvo išėjusi. Jos visi ir tuomet ieškotų. Net užsukusi į Kaukoniemio prekybos namus, ji atidžiai dairosi į kitą kelio galą, ar niekas nelaukia. Ji susaistyta su šiuo namu jau ne viena dešimtis metų.

Marija dar užsitepa neraugintos duonos gabalėlį, atidaro duris į saloną ir eina į savo kambarį. Lahja su Oniu jau nuėjo gulti. Turbūt pastebėjo, kad ji vėl išvažiavo į girias? Šitas namas dabar toks ilgas ir siauras, jog kartais visą dieną, o ir antrą, vieni kitų nemato, juolab kad visi gyvena skirtingu ritmu. Ji prie šito pripratusi, ir Lahja pripratusi jau nuo mažumės, bet Onį tai, atrodo, sykiais trikdo. Jis žada pastatyti naują namą, kuriame visi vieni kitus matys ir pastebės, jei kuris prapuls. Niekas nieko jam nesako, o nutyli kaip mažo vaiko didžius pažadus girdėdami.

Marija patenkinta, kad gyvena be vyro, nors vaiką turi. Mintis apie tai, kad kas nors galėtų ją šokdinti, jai šleikšti. Koks didžpilvis liptų kada panorėjęs, ir šiaip nurodinėtų, ką ir kada daryti. Eitų kaimo keliu dviem žingsniais pirmiau žmonos, kaip tikram krikščioniui dera. Marija buvo pastebėjusi, kad tom mintim užsikrėtė ir dukra, ir baiminosi, kad ji taip pat liks viena, bet paskui susirado Onį. Ir gerą vyrą rado, reikia pripažinti.

Vaistininkas buvo kitoks nei visi, elgėsi su ja kaip su lygia. Nekeisdavo pokalbio temos, žiūrėdamas su kuo kalba – su vyru ar su moterim, nelaikė kito kvailesniu ar silpnesniu. Bet vaistininkas jau seniai miręs. Marija buvo papratusi lankyti jo kapą, atsisėsti prie jo ir pasakoti apie savo gyvenimo posūkius, apie Lahjos gyvenimą ir pirmąją anūkę. Su vaistininko seserimis ji iki šiol nesikalbėjo, o traukdavosi toliausiai, pamačiusi kurią nors nešant gėlių prie brolio kaltinės geležies kryžiaus.

Marija paliečia delnu kambario krosnį. Ji šilta, viršuje net karšta. Mintyse ji padėkoja Oniui, kuris pastebėjo, kad jos nėra, ir pakūrė krosnį. Ne Lahja pakūrė krosnį, – Marija tai žino. Onis ir Aną laiko savo vaiku, ir tos mergaitės jam būtų užtekę, bet Lahja nori daugiau vaikų. Marija prisėda ant kėdės prie lango ir pirštu patikrina, ar vėduoklinės palmės žemė dar drėgna. Dėl visa ko pastato vazoną toliau nuo šalto lango, nors augalas dar toks mažas, kad nieko tokio, jei neatsilaikys. Prieš užtraukdama užuolaidą ji pažvelgia pro langą. Aštrėjant šalčiui naktyje šviečia skaisčios žvaigždės.

Marija apsivelka naktinius marškinius, pasileidžia į kuodą susuktą ilgą kasą. O jeigu vaistininkas čia miegotų? Unkščiotų per miegus, pašoktų akimirką, kai ji prišliaužtų artyn. Anksčiau Marija atsigulusi vakare prisimindavo vaistininką ir mėgindavo liesti save taip, kaip liesdavo jis. Užmerkdavo akis ir, spausdama galvą prie pagalvės, įsitempdavo lanku. Glostydavo pirštais sau lūpas, čiupinėdavo skruostikaulius, krūtis ir šlaunis. Bet vaistininkas pas ją jau nebeateidavo ir ji gulėdavo lovoje viena tamsai juoduojant už lango.

Marija prisimena svarbiausią dalyką, vėl atsikelia ir pro saloną eina į priebutį. Grabinėja sieną, kol suranda jungiklį, tada pasuka. Namo kampe į kelio pusę užsidega lauko šviestuvas stikliniu gaubtu – pirmas toks visoje apylinkėje. Marija

liepė įrengti iš karto, kai tik iki kaimo pagrindinio kelio atvedė laidus. Jo šviesa siekia net keturių kelių sankirtą kaip ženklas visiems, atvažiuojantiems iš girių elnių rogėmis, slidėmis atšliuožiantiems prašyti pagalbos ir dėl kraujuojančių žmonų išsigandusiems vyrams.

Akušerė namuose.

1944 · NEŠULIO KELIAS

Skelbiama privaloma evakuacija.

Moterys žinojo, kokiu reikalu po namus vaikšto Heikilės Vilhas. Pro langus į kelią Marija jau iš tolo pamatė jį žirgliojant ir sustojant prie visų namų iš dešinės. Kažkoks kitas ėjo kairiąja kelio puse. Marija žengė į kiemą pasitikti Vilho. Netrukus šalia atsirado Lahja. Ji įsižiūrėjo ten link, kur žvelgė Marija, ji liko laukti neišvengiamo pranešimo. Ana dvilktelėjo pro langą ir, pamačiusi juodvi laukiant bereikšmiais veidais, nusprendė prisidėti. „Kas ten, mama?“, mygo ji Lahją, bet niekas nesivargino paaiškinti. Mergaitė ir pati žinojo.

Todėl nurodoma išvežti iš bažnytkaimio teritorijos visus civilius asmenis. Iškeliamieji gyventojai privalo atvykti į savivaldos namus, kur pareigūnai nurodys, ką daryti toliau.

Visi pastebėjo, kad pabūklų griausmai sustiprėjo ir kad iš rytų parvežama daugiau vyrų, nei buvo išvežta. Kad grįžta jie kitaip, nei išėjo, – ne žygiuote pagrindiniu keliu, o rėkdami iš skausmo brezentu dengtuose sunkvežimiuose. Tie, kuriems jau nebuvo skubu, grįžo arklių traukiamais vežimais lentinėse

dėžėse ir keliavo į kapus visoje Suomijoje. Ir kai atėjo Heikilės sūnus, visi žinojo, kokiu reikalu, jam nė žodžio nespėjus ištart. Vis dėlto jis pasakė, ko atėjo, perskaitė balsu iš popieriaus, kad nieko neužmirštų. Jo paties į frontą neėmė, nes šviečiant plaučiuose pastebėjo patamsėjimą kaip nuo ligos. Jis vis laukė, kad kas nors jį pavadins bailiu, bet nevadino niekas. Ligonis, ir tiek, – ką padarysi. Jis pats labiausiai dėl to apmaudavo.

Marija numanė jau pora savaičių anksčiau, nei tai tapo visuotinių spėlionių dalyku. Rugpjūčio pabaigoje ji dar kartą buvo išėjusi pas gimdyvę pačiame pasienyje ir ten išgirdo ir pamatė tai, ko sąvaldusis radijo diktorius Kroicas nė neminėjo. Neužsiminė ir Marija, nes viršila prisaikdino ją šito niekam nepasakoti. Tai rodė, kad anksčiau ar vėliau priešas prasilauš, nes bombonešiai jau buvo subombardavę ruso ugnies taškus, ir vyrai, šiek tiek pailsėję, turėjo per vieną ar porą dienų pasiekti Baltosios jūros krantus. Marija tik žvilgtelėjo į namo kieme suguldytus gyvus ir mirusiuosius ir padarė savo išvadą. Ji mėgino pažvelgti viršilai į akis, bet buvo tikra, kad jis pats netiki tuo, ką sako.

Galutinė sustojimo vieta Pereseinejokis Vasos apskrityje.

Visi mintyse braižė Suomijos žemėlapį. Pereseinejokis? Tai reiškė mažų mažiausiai šešis šimtus, gal net septynis šimtus kilometrų. Marija užmerkė akis. Ji tikėjosi ilgos kelionės, bet į tokią tolybę net jai buvo sunku susiruošti. Aną kartą turėjo keliauti į Oulaineną, bet ir tas žygis buvo beveik neįmanomas šalčiausiu žiemos metu. Karvių tešmenys sušalo, vaikai, vežimuose sustirę, susirgo, kiek senukų atsisveikino su gyvenimu anksčiau laiko. O dabar laukė dukart ilgesnė kelionė.

Pasirengimą evakuacijai privaloma pradėti tuoj pat.
Evakuacija vykdoma nedelsiant.

Šita žinia moterims smogė kaip žaibas.

– Ką tu čia kliedi! – užriko Lahja.

Vilhas liovėsi skaityti oficialų pranešimą.

– Tokie nurodymai, – atsakė jis kažkokiu kitokiu, nesavu balsu. Ne tokiu tvirtu. – Reikia išvažiuoti tuoj pat, kad nesutraiškytų.

– Kuo mes ten nuvažiuosim? Ar davė mašinų?

Visi žinojo atsakymą ir Vilhas nepajėgė jo ištarti balsu. Prieš tris savaites net arklius išvežė į frontą, o trečiadienį Apsaugos gvardijos vadas buvo atėjęs prašyti Marijos dviračio. Laimei, Ana buvo kaip tik išmynusi rinkti tekšių, ir dviračio nenusavino. Kai vadas atėjo antrą kartą, Marija pakišo jam išrašytą leidimą, liudijantį akušerės teisę turėti dviratį.

– Bet gali vestis tą dviratį, jeigu pats maloniai vadeliosi, kai kitą kartą atvažiuos prašyti priimti vaiko.

Kiekvienam asmeniui privalu turėti kišenėje kortelę, kurioje užrašyta pavardė ir vardai, gimimo data, amatas, nuolatinė gyvenamoji vieta, kaimas ir artimiausio giminaičio pavardė bei adresas.

Vilhas pabaigė skaityti pranešimą ir paprašė Marijos pasirašyti tame popieriuje. Išeidamas atsigręžė ir ketino kilstelėti ranką prie kepurės, kaip kareivis, bet apsigalvojo ir patraukė į kitus namus. Kai Vilhas ėmė skaityti pranešimą, moterys klausėsi ir linkčiojo, paskui šoko prieštarauti, o galop įniršo, bet vaikinui išėjus piktumas išgaravo kaip vanduo. Jos pasijuto silpnesnės už save. Darbas buvo per didelis ir per sunkus. Lahja stovėjo

ant išorinių laiptų ir Ana klestelėjo jai po kojų. Marija pasižiūrėjo į jas ir taip pat atsisėdo kieme ant suoliuko. Jai skaudėjo kojas. Visos mąstė tą patį. Ką daryti? Daiktų pilni namai, o vežti nėra kuo. Dvi suaugusiosios ir trys vaikai, – Johanesui tik ketveri, – tvarte dar karvės ir paršas, ir vištos.

Jaunesnių nei dešimties metų vaikų duomenys turi būti surašyti audinio skiautėje ir prisiūti ant marškinių priešakio arba pažymėti kortelėje ir pakabinti ant kaklo.

Už lango pasigirdo dūžtant stiklas ir moterys krūptelėjo. Ana nubėgo pažiūrėti, ar Helena nuklydusi nenuvertė lempos, kaip vakar. Ji maišė kambarius, kai iš Lahjos ir Onio kambario buvo perkraustyta pas Johanesą. Onis dėl to mėgino prieštarauti sakydamas, kad nereikėtų aklos mergaitės kilnoti iš vienos vietos į kitą, bet Lahja nenusileido. Tikino, kad tokio amžiaus mergaitei jau nedera gyventi su tėvais vienam kambary, nesvarbu, kad neregė.

Stiklo žvangtelėjimas pakurstė Lahją ir Aną veikti. Lahja nuėjo į tvartą ir ėmėsi planuoti, kaip viską susidės. Ana lakstė čia vidun, čia laukan ir klausinėjo, ar broliui ir seseriai paruošti audinio skiautę, ar kortelę, ir ar nebūtų galima vis dėlto pasiimti ir vežtis šv. Kalėdoms penėto paršo. Mama ir dukra patarinėjo ir nurodinėjo viena kitai. Marijai atrodė, kad abi šmaižo vis greičiau.

– Gal į karutį įkeltume skrynią, – šūktelėjo Lahja iš viralinės, išgąsdindama rusvąją tvarto katę. – Juk tilptų.

– Ar negalėtume ko nors užkasti į žemę? Niekas nepaims, o mes vėliau išsikasime? – klausinėjo jos, vaikščiodama iš paskos, Ana.

– Rusų pusėje ketini kasti? Pasakyk, kad žinočiau, ar dėti lėkštę ant stalo.

Ana pravirko. Ji stengėsi padėti kaip galėdama – naiviai paklausė, jos manymu, to, kas svarbu. Mamos atžarumas jai atrodė neteisingas. Lahją verksmas suerzino.

– Nebliauk. Turim ką veikt ir be vaikų raminimo, – nuskubėjo vidun Lahja.

Ana mėgino užgniaužti verksmą ir ruoštis toliau. Apatinė lūpa virpėjo, ji braukė ranka ašarojančias akis. Pamėgino galvoti apie ką nors kita.

– Juk nuotraukų albumus pasiimti galim, močiute? – paklausė Marijos, kuri sėdėjo ant suolo. – Jie sunkūs, bet aš pati galėsiu juos nešti.

Marija neatsakė, o žiūrėjo į tvarto katę, tupinčią prie laiptų. Katė ramiai stebėjo moterų kovą su laiku.

– Mira. Miramiramira, – ėmė šaukti Marija katę ir ta, akimirką pamąsčiusi, atsitūpė paėjus pusę kelio. Apsivijo uodega kojeles, atsuko snukutį į rudeninę saulę ir užsimerkė. Ana nuskuodė vidun.

Lahja išmetė pro langą į kiemą du lagaminus. Jie kelis kartus persivertė pievelėje ir bumbtelėjo palei suoliuką. Po minutėlės pro langus išlėkė paklodės ir užvalkalai.

– Mama, ar imsim pūkines antklodes ir pagalves? Gal ir vėl žiema bus šalta? – paklausė Lahja pro langą.

Ana išsinešė sunkius aksomu aptrauktus albumus, pakėlė vieną lagaminą ir įdėjo juos ant dugno. Išėjusi į lauką Lahja pamatė albumus. Čiupo ir lanku nušveitė po beržu:

– Nevešim jų iki Vasos.

Aną vėl ėmė smaugti ašaros.

– Močiutė leido, – užkaukė ji.

Viduje pasigirdo verksmas. Johanesą pabudino moterų riksmai. Nė viena neturėjo kada žiūrėti vaiko.

Stebėdama, kas dedasi kieme, Marija jautėsi kaip pašalinė. Lahja buvo valinga moteris, pagauta piktumo net į jėgainę

paskambindavo ir aprėkdavo inžinierius, jeigu fotografuojant dingdavo elektra, o šito suvaldyti nepajėgė. Nepajėgė atsisakyt visko. Nesusigaudė, kaip tuščioj vietoj viską pradės iš naujo. Marija svarstė, ar nebūtų lengviau išvažiuoti, jeigu namie turėtų vyrą, jei nebūtų paimtas į frontą, kaip Onis. Jeigu namie būtų šešuras, tėvas arba sutuoktinis, kuriam būtų galima liepti turėti stiprybės, o pačiai retkarčiais mielai pasinaudoti silpnumu. Jeigu ji galėtų tik sunkiai dirbti ir tikėtis, kad kitas su tuo taikstysis ir palaikys. Katė tingiai nutapenọ per pievelę ir stabtelėjo prie Marijos kojų. Marija paėmė katę ant rankų, pakasė užausį. O gal vyras tik dar labiau trukdytų? Klausinėtų, keltų reikalavimus tardamas, kad akušerės lagaminėlį galima palikti, o štai pjūklą ir plaktuką reikėtų pasiimti. Niekas nemoka taip gerai atsijoti nuo bergždžių dalykų reikalingus, kaip moteris.

Ana vėl nubėgo atsinešti brangių albumų iš po medžio. Pamėgino vėl juos įdėti į lagaminą. Kelios nuotraukos buvo iškritusios.

– Aš čia sprendžiu, ką tu pasiimsi, – užriko Lahja. Atrodė, kad tuoj trenks mergaitei. Priebutyje pasigirdo balsas. Helena atėjo pasakyti, kad pabudo mažasis broliukas. Ji ėjo pasieniu, ištiesusi dešinę ranką, saugodamasi į šoną įremta kairiąja. Išoriniais laiptais ji leidosi pasukusi į priekį dešinįjį šoną. Laikėsi ranka už turėklo, koja vis susirasdama žemesnę pakopą.

Marija dar sykį paglostė katę ant rankų, tada suėmė už sprando ir atsistojo. Mira veržėsi šokti žemyn, bet Marija jos nepaleido. Čiupo katę už galinių kojų, pasigręžė į namą ir tėškė iš visų jėgų į priebučio sieną. Langų stiklai sužvangėjo, o gyvulėlis nespėjo nė miauktelėt. Marija atleido rankas ir suglebusi katė nukrito ant žemės. Smūgis buvo toks stiprus, kad katė bemat išleido kvapą. Kieme įsivyravo mirtina tyla. Niekas neištarė nė žodžio, net Helena. Iš kitų tylumo ji suprato, kad kažkas nutiko. Smalsi musė atlėkusi ėmėsi tyrinėti atmerktą katės akį.

– Pradedam krautis daiktus, – pasakė Marija ir žengė vidun.

Iki vakaro šešių viskas buvo gatava. Visas gyvenimas surūšiuotas ir pervertintas. Ne vienas daiktas ėjo iš vienos krūvos į kitą ir vėl sugrįžo atgal, visi buvo vertinami ne tik pagal kainą ir atmintinumą, bet ir pagal svorį. Į kelionę buvo paimta viskas, kas atrodė bent kiek svarbu ir ką pačios galėjo panešti. Vaikams pakaklėj kabėjo kortelės, dumplinė kamera ir stikliniai negatyvai buvo įkišti tarp pūkinių pagalvių, sidabrinis padėklas ir šaukštai su rugių varpų raižiniais suvynioti į *ryijy* – gobeleno kilimėlį tošinės skalbinių pintinės dugne. Bet labai daug buvo palikta. Per piktumą Lahja nepasiėmė fotoaparato stovo.

– Ir kaip tik dabar, kai išmokėjau jums skolą.

Kiaules, avis ir kitus nestambius gyvulius paskersti įpareigojami savininkai, o skerdiena turi būti nugabenta į Apsaugos gvardijos būstinę ir atiduota pareigūnams. Išvežtini raguočiai turi būti paženklinti medinėmis kortelėmis su vardais ir nugabenti į nurodytą surinkimo vietą.

Mainais už tai, kad bus paskerstas jos mylimas paršelis, Anai buvo leista pasiimti kelias nuotraukas. Baimindamasi, kad mama vėl apsigalvos ir lieps palikti jas namuose, ji įsikišo nuotraukas pro perplėšą į kišenę tarp paltinio audinio ir pamušalo. Galų gale viskas buvo suruošta. Lahja jau buvo suvaikščiojusi į savivaldos namus ir paėmė už rankos Johanesą. Ana žengė iš paskos, vesdamasi Heleną.

Marija pasižiūrėjo pro langą į einantį ketvertą ir nejučia patikrino, ar vėduoklinei palmei netrūksta vandens. Augalas buvo labai išaugęs ir godžiai gėrė kiekvieną lašą. Žemė vėl buvo sausa. Žmonės jau būreliais traukė kaimo keliu savivaldos namų link. Niekas nenešė didelių nešulių, buvo pasiėmę

tik tai, kas tilpo į vienračius ir vaikų vežimėlius. Kai kas sakė, kad einantiems nuo Sąsmaukos buvo leista vežtis net baldus. Šitų vietų geležinkelis dar nesiekia, priminė kažkas, nors vokiečiai spėriai juos tiesia. O ar svarbu tai, kad kažkas pasiėmė supamąjį krėslą? Pačiam savo labą palikti dėl to ne lengviau.

Marija dar kartą apėjo tamsius kambarius, pažiūrėjo, ar niekur neliko ko nors verto. Kiekvienas daiktas kėlė atmintin kokią nors aplinkybę ar įvykį. Kambaryje ant sienos kabėjo kilimas iš vaikystės namų, tų laikų, kai ji dar buvo visai kitokia, lengvai suvaldoma. Salone stalą puošė vąšeliu nerta staltiesė, pirkta iš keliaujančio prekijo tais laikais, kai uždarė Rusijos sieną. Vaistininko padovanota kriauklelėmis puošta dėžutė. Iš pribuvėjų gauti kambarinių augalų daigai, balzaminai ir mirtos, dabar jau labai ištįsusios. Ir patys kambariai. Prisiminė jų sienpopierius ir baldus – iš pradžių kuklesnius, o vėliau perneštus į kambarius, o galop į palėpę, nes nusipirko geresnius. Tuos, kurie liks čia. Ir ta pertvara, pastatyta salone, atskiriant nedidelę patalpėlę, kurioje Lahja darė nuotraukas. Puošnios krosnies pakuros durelės, į kurias sykį nusidegino Helena. Kaip ir jos mama kitados, kai gyvenimas buvo menkesnis. Ir namas – Marijos išgyvenimo ženklas jau bemaž keturiasdešimt metų. Kaskart, kai jį padidindavo, kaimo žmonės tardavo, kad namas jau gana didelis, ir nustebdavo, kai Marija vėl imdavosi jį didinti. Kai pristatė čia kambarį, o ten priebutį. Ir kas kartą jie būdavo tikri, kad tas plėtimas akušerę sužlugdys. Galų gale ji aprimo, bet niekada niekam nepasakė namo kainos.

Gyventojai privalo ramiai ir tiksliai vykdyti pareigūnų nurodymus ir įsakymus.

Kas dabar su visa kuo bus? Ar šį kartą jie sugrįš? Marija perbraukė delnu glotnų koklių paviršių, paėmė ant krėslo atkaltės kaip nereikalingą paliktą didelį šaliką. Nuotraukų albumų ant mažojo stalelio nebuvo. Ir Anos nešulys atrodė sunkus. Marija pamaži žengė priebučio link. Ir gražus išėjo namas, aišku, kiek per prašmatnus, ir išdidėliškas su savo mažais kvadratiniais spalvotais stikliukais ir sienų palangėmis, bet kokio ji norėjo, tokį jai ir pastatė.

Marija atidarė laukujes duris, bet paleido, ir jos vėl užsidarė. Gal dar ji spėtų nueiti į kapines atsisveikinti, turint galvoje tai, kad gali negrįžti? Ji pasuko atgal į saloną, pakėlė prie komodos pastatytą vandens pilną ąsotį ir dar kartą palaistė palmę. Paskui sugrįžo į priebutį, išjungė lauko šviestuvą ir žengė pro duris. Pastūmė jas ir pasuko raktą spynoje. Tada ištraukė, palaikė delne minutėlę svarstydama, ką su juo daryti. Vėl įkišo į spyną.

Pradėjo temti. Eidama savivaldos namų link Marija neatsigręžė. Kokia iš to nauda?

1953 · VEŽIMŲ KELIAS

Dviračio vairas kitoks, šiek tiek platesnis nei senojo. Marija atsisėda ant balnelio, uždeda dešinę koją ant pedalo. Šlaunis taip laikyti nepatogu. Jos kūnas prisimena senojo dviračio proporcijas, atstumą nuo balnelio iki pedalų ir vairo. Ne tas dviratis, ir moteris ne ta.

Johanesas atbėgo į Marijos kambarį. Atrodė išsigandęs, nors tokio amžiaus jau turėjo nebijoti.

– Jie vėl riejasi.

– Girdėjau.

– Kodėl jie taip smarkiai?

– Reikia žmogui sykiais prasivėdinti.

Marija ir pati taip nemanė. Tai ne paprastas susistumdymas. Jie dabar tenorėjo tik žeisti ir žaloti. Žodžiais įkirsti tokio gilumo žaizdą, kad niekada neužsitrauktų. Pora kurį laiką nesikalbėjo, o bendravo rašteliais, kuriuos kaišiojo pro uždarytų durų apačią. Dabar tylai galas. Bet kas sukeldavo riksmų audrą, ir jokio žmogaus buvimas šalia jos nesulaikydavo.

– Išimk iš stalčiaus kortas ir eikš čia. Mudu palošim.

Johanesas surado kortas ir pastatė staliuką šalia Marijos lovos. Marija kilstelėjo, pasiramstė pagalvėm, kad būtų patogu

sėdėti. Paėmė kortų malką, surado kryžių septynakę. Padėjo ant stalo, sumaišė kitas kortas ir padalijo į tris dalis. Vieną ištiesė Johanesui, kitą pasiėmė sau, trečią paliko apverstą ant stalo. Johanesas atsinešė kėdę ir atsisėdo priešais. Viršuje, virtuvėje, pasigirdo pikti žingsniai.

– Su užstatu?

– Be užstato.

– Pradėk tu.

Marija padėjo šalia kryžių septynakės būgnų septynakę.

– Būgnai nemaži, tarė stiklius.

Johanesas išsidėliojo kortas ir rado širdžių septynakę. Marija virš kryžių septynakės padėjo kryžių šešakę:

– Kryžium buvo paženklintas velionės Myros gyvenimas.

Johanesas šyptelėjo. Jis padėjo virš širdžių šešakę:

– Širdžių pikai, tarė kvailelis Nisio sūnelis.

Marija nusijuokė balsu:

– Ištraukei žodžius man iš burnos? Gal reikia tylėti kaip vandens burnon prisisrėbus?

– Ir rečiau kartodamas prisimenu!

– Kurio eilė?

– Tavo.

Neradusi tinkamos kortos, Marija išsitraukė vieną iš apverstosios dalies. Johanesas padėjo širdžių aštuonakę po širdžių septynake.

– Širdžiai brangus... – pradėjo jis ir Marija iškart prisijungė:

– ...badu mirštančiojo gyvenimas.

Ant laiptų pasigirdo riksmas ir virtuvės durys atsidarė.

– Tu nesveikas, supranti?

Kažkas greitai nusileido žemyn ir nuo laiptinės sienų atsimušė Lahjos balsas:

– Tave reikia uždaryti į ligoninę! Apskrities.

Johanesas menkte sumenko. Įtraukė pečius iki ausų, įrėmė akis į stalą.

Žingsniai ant laiptų sustojo. Lahja viršuje nesiliovė rėkusi:

– Kam toks kaip tu reikalingas?

Virtuvės durys garsiai trinktelėjo. Laiptinėje ilgai buvo tylu. Paskui vėl pasigirdo žingsniai žemyn. Jau ne tokie greiti, o žengte žengiami, gal net lėtesni. Laukujės durys atsidarė ir vėl užsidarė.

– Pažiūrėk, kur tėtis nuėjo.

Johanesui palengvėjo, išgirdus aiškią užduotį, nukreipiančią mintis į veiksmus. Jis padėjo ant stalo kortas ir nuėjo į prieškambarį. Smagumo kaip nebūta. Marija pažvelgė pro langą, bet nieko neįžiūrėjo. Per prienamį nebuvo matyti tvarto.

Viršuje durys vėl atsidarė, pasigirdo žingsniai žemyn. Paskui beldimas į Marijos duris. Lahja jas pravėrė.

– Ar Johanesas čia?

– Ko tau taip įdomu?

– Jis pradėjo bėgti iš namų tai šen, tai ten.

Marija pasižiūrėjo į dukterį, dangstančią pyktį smagumu.

– Ar reikėjo taip baisiai šaukti?

– Ne jūsų reikalas.

– Mes visi gyvenam viename name.

Lahja tylėjo. Ji žvelgė pro langą, paskui nubraukė pirštu dulkes nuo apatinio kraštelio.

– Čia jau nešvaru. Turėtumėt nusisamdyt tarnaitę. Aš neturiu kada čia tvarkyti.

– Man gerai.

– Kur tas vaikas nubėgo?

– Tu turėtum likti viena.

Lahja apsisuko aplinkui, ir jos veidas jau nesišypsojo.

– Kas iš to? Ir jūs visada buvot viena.

– Bet aš to norėjau. O tu nenorėjai.

– Kada jums parūpo mano norai?

Pasigirdo greitas beldimas į duris. Įėjo Johanesas. Jis atrodė uždusęs.

Vaikas dvejodamas iš pradžių pažvelgė į mamą, paskui į močiutę, tik tada įsidrąsino.

– Kaimynai sakė, kad tėtis iš jų išsikvietė taksi ir nuėjo laukti prie kelio.

Marija pasirėmė delnais stalo ir atsistojo. Nukrypavo pažiūrėti pro kito kambario langą į kaimo kelią. Johanesas nusekė iš paskos. Jis tyliai šnibžtelėjo Marijai:

– Sako, kad tėtis turi šautuvą.

– Kokį šautuvą? Mes neturim šautuvų.

– Bent jau turėjom, – paprieštaravo Johanesas.

Lahja stovėjo prie durų. Buvo atsirėmusi į staktą ir, žinodama tai, iškėlė rankas.

– Jei turi galvoje tuos, kurie gulėjo palėpėje tarp pjuvenų, tai jų seniai nebėra. Ir tai ne vaikų reikalas.

– Ne, tokį nedidelį.

Pro langą buvo matyti, kaip kaimo keliu atvažiuoja iškviestas automobilis.

Mašina sustojo prie namo kampo. Lahja irgi priėjo prie lango pasižiūrėti. Iš už namo, pro tvartą iškart išniro pasikūprinęs Onis. Kairiąja ranka jis laikė kažką pasikišęs po paltu, bet buvo sunku suprasti, ką. Marija nukrypavo prie durų.

– Reikia kam nors paskambinti.

– Niekam iš čia nepaskambinsi.

– Aš pripratusi saugoti gyvybę, o ne žudyti.

– Jis nieko nežudys. Kas žino, ką jis ten turi? Gal butelį degtinės. Gal nori gatavai nusigerti, kaip visi vyrai.

Johanesas žiūrėjo į moteris išsigandęs. Balse vėl pasigirdo baimė:

– Kur susiruošė tėtis?

Lahja pažvelgė į berniuką iš viršaus.

– Klausi kur? Tikriausiai į vilą. Juk visada ten važiuoja. Gerai, kad nenakvoja.

– Tu pasidarei žiauri, – pasakė Marija. – Kas tave šito išmokė?

– Kažin kas!

Lahja nesitraukė nuo lango krašto.

– Atsiprašau, kad nesu tokia, kaip jūs.

– Nebūk tokia. Nedaryk tų pačių klaidų.

– Mama žino, ko man gyvenime trūksta.

– Trūksta tik to vieno. Bet kad netrūktų visko. Kad neliktum viena kaip pirštas.

Lahja žengė prie durų Marijai pro šalį ir pasuko į antrą aukštą. Kojos aštriai bildino laiptus. Laiptų aikštelėje ji sustojo.

– Sako, Lehtovaros Akus Amerikoje, jau trijų autobusų savininkas. Turi du vaikus ir žmoną vokietę. Ir Suomijos vis ilgisi.

Marija nieko neatsakė. Lahja suprato, pasirėmė delnais kelių, pasilenkė žemyn:

– Nereikėtų užmiršti, kad prieš karą aš gyvenau mamos namuose, o dabar mama gyvena mano namuose.

– Liaukis. Ar dar ilgai tą seną žaizdą draskysi?

Lahja atsitiesė, užlipo į antrą aukštą, atidarė duris, bet prieš uždarydama jas sušuko apačion:

– Bekiaušis stalius, aišku, vertesnis už vairuotoją.

Durys viršuje užsidarė ir laiptinėje įsivyravo tyla. Marija atsirėmė į durų staktą, iš pradžių pasižiūrėjo į prieškambarį, paskui į svetainę. Kai užmerkė akis, senuosius namus vėl užliejo ugnies jūra. Nuo ugnies atsivėrė langai, liepsnų sukeltas oro srautas plastino užuolaidas, lubų sijos krisdamos knežino viską, ko neišsivežė. Ji to nebuvo mačiusi, niekas nebuvo matęs,

bet pačios susikurtas vaizdas iškildavo mintyse. Neišsiliejus tai paliko širdyje.

– Tėtis išvažiavo ta mašina, – nutraukė Marijos mintis prie lango Johanesas.

Marija atsigręžė į savo butą, į tuos du kambarius, kuriuos dar tebeturėjo.

Berniukas stovėjo rankomis pasirėmęs palangės. Jo plaštakos buvo padėtos tarp pelargonijos ir begonijos. Jis nepanoro atsigręžti į ją.

O kad dar Helena būtų namuose. Arba Ana.

Marija priėjo prie berniuko, uždėjo delną ant peties.

– Nesijaudink. Jis nieko nedarys.

Berniukas atsisuko į Mariją. Akys žibėjo graudulіu, bet jis neverkė. Vyrai neverkia, visada sakė jam Lahja. Maži nė trupučio, dideli nė kiek. Jis ir dabar tramdė ašaras, mėgino elgtis taip, kaip dera keturiolikmečiui. Marijai pagailo berniuko. Jis, kaip pagrandukas, pasiliko tuštėjančiame name, o Lahjos ir Onio rietenos darėsi vis dažnesnės ir įnirtingesnės. Onis su berniuku anksčiau meistraudavo visokius dalykus, bet, vėstant vyro jausmams, silpo ir jo ryšys su berniuku. Galbūt Johanesui paaugus jis ir šiaip būtų nusilpęs. Lahja niekada nebuvo gera vaikams. Jai buvo sunku tarp vaikų. Ne apie tai kalba, kad kiekvienas turi mokėti su jais elgtis. Dažnai nutinka, kad tas, kuris nemoka žaisti su kūdikiu, randa kalbą su paūgėjusiu ir geba atsakyti į jaunuolio klausimus. O Lahja, atrodė, nemyli nė vieno vaiko. Nenori, o gal negali.

Johanesas žengė prie durų.

– Eisiu pažiūrėti, kur nuvažiavo tėtis.

– Neisi.

– Juk sakei, kad ten nieko nenutiks.

– Sutarkim, kad tu padėsi man, o aš padėsiu tau. Gerai?

Johanesas linktelėjo galvą.

– Pasiimk mamos dviratį ir atvesk čia, į kiemą. Mamai nieko nesakyk.

– Ką močiutė darys?

– Dabar eik. Atnešk čia paltą.

Johanesas išėjo ir Marija užsivilko paltą. Rankovėje rado skarelę ir apsigaubė ja galvą. Pasėdėjo minutėlę, sukaupė jėgas. Tada sunėrė rankas, pasirėmė alkūnėm kelių ir atsistojo.

1955 · GAUSOS SKERSGATVIS

Marija sėdėjo atsišliejusi pagalvių ant lovos krašto vien su rytiniu chalatu. Kairiąja ranka pasirėmusi lovos galo, stebėjo namų darbininkę, kuri kaip tik kišo malkas į krosnies pakurą. Nuo degančios eglės šakos iššoko nedidelė žarija. Pralėkusi pro pakrosnio skardą nukrito ant linoleumo.

– Ritva turi tuoj pat sušluoti anglis, kad neišdegintų skylės.

Namų darbininkė išėmė iš krepšio dvi malkas, viena jų išstūmė jau juodą degėsį ant skardos ir, suėmusi abiem, mitriai vėl įmetė į pakurą. Paskui padėjo malkas atgal į krepšį ir nužvelgė Mariją.

– Ar akušerė jau?

– Aš pasakysiu, kada. Atnešk dar malkų.

Mergina padėjo blynų keptuvę ant krosnies krašto, pasiėmė tošinį krepšį ir išėjo. Nuo krosnies sklido kepamos kiaulienos kvapas. Marija atsipalaidavo. Šlapimas pradėjo čiurkšti į porcelianinį naktipuodį.

Malkos poškėjo krosnyje, nuo kurios šiluma tvoskė į jau ir šiaip karštą kambarį. Onis pernešė Marijos lovą prie krosnies. Ten sąnarių skausmas bent šiek tiek atlėgdavo. Ta liga užėjo nepastebimai. Į padų pagalvėlių skausmą ji nekreipė dėmesio, manydama, kad kojos pavargo pėsčiuojant per evakuaciją.

Vakarais pamirkydavo kojas dubenyje su karštu vandeniu ir maudulys trumpam atslūgdavo. Tik tada, kai gyveno žeminėje, skausmas taip nenumaldomai suėmė rankas, kad suprato, jog ne viskas gerai. Ant sąnarių iškilo nedideli gumbeliai, rytą būdavo sunku sulenkti pirštus. Vėliau pradėjo smelkti kelius, paskui kulkšnis. Kurį laiką dar vaikščiojo pasiremdama dviem lazdom, ir kai naujas namas buvo baigtas, susikraustė į pirmojo aukšto kambarius. Lahja truputį purpčiojo, nes ketino apačioje įsirengti fotografijos dirbtuvę, bet paskui sutiko, – gal Onis įkalbėjo, o gal dėl to, kad Marija atidavė namo statybai visas santaupas. Nedaug kam turėjo pinigų – tik maisto produktams ir menkai tarnaitės algelei. Daktaras patarė nuvažiuoti į Oulu apskrities ligoninę, bet neišgalėjo. Ir nebūtų atlaikiusi tokios kelionės, nors jau buvo nutiesta naujų tiltų vietoj susprogdintų per karą.

Čiurkšlė pradeda silpti. Marijai skaudėjo klubą. Ritva turėjo padėti jai atsikelti iš lovos, nes pačios rankos jau stokojo jėgų išburkusiam kūnui išlaikyti. Marija mokė Ritvą, kaip pakelti ją: iš pradžių koją per kraštą nuleisti ant grindų, paskui antrą, o tada už pažastų trūktelėti į viršų. Ji kartojo tą Ritvai, o iki jos – daugybei kitų merginų, diena iš dienos ne sykį, iš pradžių maloniai, galop – griežtai. Ji visiems norėjo pasakyti, jog kojų diegliai neleidžia jai miegoti naktimis, pirštų sąnarius taip gelia, kad naktimis viena likusi verkia ir šaukia iš skausmo. Bet kaime kylant naujiems pastatams tarnaitės keitėsi. Greitai joms rasdavosi pardavėjos, vaikų auklės ar namų darbininkės vieta, nė viena ilgai nekilnojo iš lovos išpurtusios ir susuktos senės. Ir Ritva buvo nusprendusi stoti mokytis į vidurinę. Marija buvo tai girdėjusi, nors pati mergina nedrįso jai pasisakyti.

Durys trinktelėjo ir Ritva su krepšiu malkų įžengė vidun. Ji pažvelgė į Mariją, padėjo nešulį ant grindų ir pristypino prie

lovos. Kilstelėjo Mariją už rankų, pasodino ant lovos šalia naktipuodžio. Marijai drebėjo kojos. Ritva paėmė nuo lovos puodą ir po juo patiestą nudriskusį gobeleną su stirnom, geriančiom iš šaltinio. Viena tų stirnų, nusukusi galvą į priešingą pusę nei kitos, klausėsi pastačiusi ausis.

– Akušerė galėtų pailsėti, – tarė Ritva, imdama naktipuodį. – Gal aš kartu išnešiu.

– Nereikia jo čia laikyti.

Marija žinojo, kad netrukus puodą spiste apspis musės. Joms patinka cukrus.

– Ar Ritva jau pradės kepti?

– Dar krosnis nesušilo. Gal pirmiau pavalgykim, tada imsiuos kepti?

Marija neatsakė. Iš didžiojo katilo Ritva pripylė į prausiamąjį dubenį šilto vandens ir padėjo ant lovos rankoms nusimazgoti. Paskui minutėlę pasiklausė prie durų, atidarė jas ir šmurkštelėjo į prieškambarį. Marija žinojo, kad ji klausosi, ar Johanesas lipa laiptais aukštyn, ar žemyn. Jos abi pažindavo antrojo aukšto gyventojus iš žingsnių. Lahja kopdavo greitai kaukšėdama, o Onis lipo ramiau, lyg nuvargęs. Johanesas liuoksėjo kaip jaunas elnias, visad šokdamas per kelias pakopas. Išgirdusi Johanesą, Ritva paprastai viską mesdavo ir akimirksniu šmurkštelėdavo į laiptinę, atradusi prieškambaryje kokį reikalą, o iš tikrųjų norėdama pasimeilinti vaikinui. Juokdavosi ir klausinėdavo, kas naujo, kelis kartus per dieną. Bet, prieš išeidama išpilti puodo, gerai įsiklausydavo, ar niekas neužeis jos tai darant. Marijai buvo juokinga. Reikėtų dažniau siusioti.

Lahja manė, kad Ritva tiktų Johanesui – ji buvo prielanki ir veikli, ir namą pažinojo. Išgirdusi apie jos ketinimą mokytis vidurinėje mokykloje, Lahja labai susižavėjo, nes Johanesas į

mokyklą nepateko. Mokytojas pareiškė, kad ne visus galima priimti į mokyklą, juolab Lioutiovaros Onio sūnaus. Kai Lahja mėgino tai išsiaiškinti, jai buvo atsakyta, kad aiškios priežasties nepriimti dar nėra, bet, jei reikės, rasis. Lahja turėjo tuo pasitenkinti, Johanesas taip pat. Lahja pasikvietė jį į fotografijos dirbtuvę ir vaikinas, būdamas penkiolikos, padarė pirmąsias grupines nuotraukas.

Marija sėdėjo ant lovos krašto ir svarstė, ką šiandien veiks. Lauke kažkas sušneko ir Marija lėtai pasigręžusi pažiūrėjo, kas. Ritva pasigavo ant laiptų ir šnekino Johanesą. Marija nusisuko, pakišo ranką po pagalvėm ir grabinėjo, kol rado medžiaginės nosinaitės ryšulėlį su grietinininiais sausainiais. Ji prisitraukė ryšulėlį arčiau, atrišo ir įsidėjo vieną sausainį į burną. Už lango kalbančiųjų žodžių per stiklą nebuvo girdėti, tik skambūs balsai. Marija stebėjo jų kūnų kalbą. Ritva ulbėjo pabrėžtinai linksmai, įsisprendusi į šonus, šypsodama kaip suomiškas špicas. Naktipuodį buvo spėjusi pakišti po rabarbaro krūmu. Johanesas išsižergęs lingavo nuo pėdų pirštų ant kulnų. Prisidengęs delnu akis, jis juokėsi, klausydamasis merginos pasakojimo.

Marija nusimazgojo dubenyje rankas ir nusišluostė rankšluosčiu, pakabintu ant krosnies geležinės turėklės. Galvūgalyje stipriai jautėsi krosnies šiluma, iš jos sklindantis mėsos kvapas viliote viliojo. Dar pavasarį ji pati pasiruošdavo valgyti, – namų darbininkė pasodindavo ant suolo prie stalo, paskui – prie krosnies, bet dabar lupti svogūnų nei mėsos kapoti jau nepajėgė. Vis dėlto ji atidžiai stebėdavo Ritvą, kai ta ruošdavo valgį, sykiais nurodydama mažesniais gabalėliais pjaustyti morkas, sykiais įdėti į puodą sviesto, kad apkepamos mėsos skonis būtų sodresnis.

Ji pasilenkė ir, pasiekusi ranka, pastūmė blynų keptuvę ant karštos kaitvietės. Ištiesė ranką ir suėmė delnu prie vėsesnio

viryklės šono stovintį ąsotį. Pakėlusi indą pažiūrėjo, ar tešla ganėtinai skysta. Tada stipriai pasirėmė kojom į grindis ir sunėrė rankas tarp kelių. Pasilenkė į priekį, sykiu remdamasi delnais kelių, perkeldama kūno svorio centrą. Ji kramsnojo sausainius ir jos sunkus kūnas pamaži kilo nuo lovos. Judesiai buvo lėti, trūksmingi. Skausmas draskė klubus ir kelius. Ji įsikibo dešiniąja ranka krosnies turėklės ir ėmė traukti kūną krosnies link, kol atsistojo tolygiai ant abiejų kojų. Kaire ranka pastūmė į šoną rankšluostį, o tada įsikibo ja geležinės turėklės. Dantys jau nebemalė sausainio. Buvo tvirtai sukąsti. Marija pamažu mėgino atitiesti nugarą. Taip stipriai neskaudėjo, bet nuo kūno svorio ėmė veržti kulkšnių sąnarius. Chalato diržėlio mazgas atsirišo.

Nuo blynų keptuvės kilo dūmų ringė. Abiem rankom laikydamasi geležinės turėklės, Marija žengė kelis žingsnius viryklės link. Viena ranka paėmė medinį sviesto peilį ir, pakabinusi nemažą gumulą, ištepė keptuvę. Sviestas iš karto parusvėjo. Marija pasilenkė prie krosnies gaubtuvo sklendės ir, trūktelėjusi grandinėlę, uždarė ją. Šito kvapo ji nenorėjo išleisti. Susikaupusi pasistengė išlaikyti pusiausvyrą ir atitraukė vieną ranką nuo turėklės. Skausmas vėrė dešinės kojos keltį. Marija pakėlė ąsotį su užmaišyta tešla ir įpylė jos į septynis keptuvės duburėlius. Tešlos pakraštėliuose susidarė gražūs nėriniai ir bute pasklido kvaitinantis riebalų kvapsnis. Mariją suėmė juokas. Ji peilio galiuku mitriai apvertė blynelius ir, palaukusi, kol apkeps iš kitos pusės, sudėjo į įtrūkusią lėkštę ant viryklės krašto. Apibarstė blynelius cukrum. Po minutėlės pasmeigė vieną blynelį peiliu ir įsidėjo į burną. Tešlos ir parudusių riebalų sodrumas glostė liežuvio šaknį. Marija užmerkė akis ir susikaupusi gardžiavosi blynu. Nėriniuotas blynelis iš krašto buvo trapus, per vidurį saldus, puikiai iškepęs. Cukrus traškėjo tarp dantų. Lie-

žuvio galiukas čiupnojo susimalusią masę burnoj ir skleidė ant gomurio.

Marija vėl papilstė tešlos į keptuvę, atkėlė blynelius nuo kraštų, sudėjo į lėkštę ir nuo jos mašinaliai kišo į burną. Sutelkė visą dėmesį į valgymą. Ištempė kaklą, mėgaudamasi tuo, kaip liežuvis permetė gardėsį ant dantų, kaip sukramtytas blynas nuslinko prie ryklės ir nusliaukė į kvėpuojamąją gerklę. Chalatas nuo pečių nusmuko ant dilbių. Gerklė lėtai gurkdama stūmė valgį į skrandį. Marija kimšo blynus vis didesniais kąsniais, nūsdama pakartoti riebios masės negreitą slinkimą stemple. Džiugulys tryško iš burnos ir seilių liaukų, slinko rykle ir stūmėsi į pilvą minkštu, palaimingu gniužulu. Marija nejautė kojų skausmo nei klubo gėlos. Pakėlė rankas prie veido. Pirštų galiukais čiuopė per skruostą valgį, glostė kaklu šliuožiančią masę. Pirštai sekė jos kelią krūtine, paskui pro krūtis iki pat pilvo.

Marija nuleido akis ir pamatė, kad sugrįžo Ritva. Mergina stovėjo tarpduryje, rankoje kaip dovaną ištiesusi išplautą naktipuodį. Marija suprato, kad Ritva niekada nebuvo mačiusi jos stovinčios ir visai nuogos. Pamėgino pažvelgti į save Ritvos akimis. Ir išvydo savo didžiules krūtis, tirtantį platų pilvą, išplerusį ir uždengiantį lyties kauburėlį. Išvydo stambias šlaunis ir storas blauzdas. Tada pažvelgė į savo subliūškusius rankų raumenis.

– Kepk, – paprašė tyliu, žemu balsu.

Ritva nepajudėjo. Ji sustingusi stovėjo prie durų ir bemaž išsigandusi stebeilijo į Mariją. Ta susverdėjo. Griebėsi viena ranka krosnies turėklės.

– Kepk! – šį kartą jos balsas buvo įsakmus, kone reikalaujantis. – Kepk!

Ritva negalėjo atplėšti akių nuo Marijos. Ji atsargiai pastatė naktipuodį ant grindų ir, apėjusi Mariją, atsistojo prie viryklės.

Marija žengė žingsnį į šalį, bet tvirtai laikėsi turėklės. Ritva pripylė tešlos į keptuvės duburėlius. Čirškančio, karšto sviesto kvapas pro viryklės gaubtą nusklendė į kambarį. Ritva paėmė peilį iš Marijos ir apvertė blynelius. Marija tylomis žiūrėjo į keptuvę. Ritva sudėjo iškepusius blynelius į lėkštę, pasidėjo iš dešinės, arčiau Marijos, ir vėl papilstė tešlos į keptuvę. Marija dėjo karštus kaip ugnis blynelius į burną ir kramtė. Ji leido sau atsipalaiduoti. Kojos tarytum sutirpo ir didžiulis kūnas pamaži ėmė smukti. Ji viena ranka laikėsi tvirtai už geležinės turėklės ir valdė kūną, o kita ranka ėmė nuo lėkštės karštus blynelius ir kišo į burną. Ritva trūktelėjo krosniakaištį, bet kambarys jau skendėjo melsvai pilkuose dūmuose.

Seilės srovelė tekėjo Marijai per smakrą. Mintyse švituliavo praeitų laikų madonų statulos, akušerių mokyklos mokomieji paveikslai, vaizduojantys prieš daugybę amžių akmenyse laukinių iškalinėtas gimdyves stambiais raumenimis ir šimtakrūtes helenų vaisingumo deives. Moterų, atidavusių pasauliui naujas gyvybes. Ėmusių derlių ir laiminusių prašančiuosius. Jų krūtys buvo didžiulės kaip jūros bangos, klubai platūs kaip kalvos. Žmonės pas jas keliavo iš tolimų šalių, melsdavo duoti vaikų ir atimti skausmus. Aukodavo joms brangius dalykus. Apšviesdavo jas ugnelėm ir žvakėm, įtrindavo jų kūnus aštriais kvepiančiais aliejais. Priešais jas degindavo svaigius smilkalus.

– Kepk, – pravirko Marija. Senųjų namų kambario baldai liepsnojo nelyg aukų laužas, o jos maldaujamas balsas aidu atsimušė į senovės šventyklos skliautus. – Kepk.

LAHJA

Dievo baimė tebūna man didžiausia gyvenimo jėga. Visada daugiausia reikalausiu iš savęs. Ištikus nesėkmei prisiminsiu mūsų tikslo didumą. Drausminsiu pati save.

1936 M., IŠ „LOTTA SWÄRD“
ORGANIZACIJOS TAISYKLIŲ

1911 · PERLUOČIŲ IEŠKOTOJO KELIAS

Lahja buvo radusi per karštį apsinešusių rudų stiklainėlių, penkias ilgas geležines vinis ir pusę skardinės iškabos su raidėmis VAIS. Ji jau pažinojo visas tas raides.

Nesugriuvęs kaminas nedrąsiai žiūri į dangų, nes jį supęs namas prapuolė. Dvi antrojo aukšto krosnys kybo ant tuštumos, pirmajame aukšte likusi viryklė ir trys koklinės krosnys. Viena jų graži, ta, kuri stovėjo vaistinės salone. Lahja kapsto sulinkusiu žarstekliu pelenus palei gaisrasienę. Mama uždraudė vaikščioti į griuvėsius, bet ji jau tris kartus pabėgo. Kas kartą tarp sudegusių sienojų atrasdavo brangenybių, pačias gražiausias įsikišus į prijuostės kišenę slapta parsinešė namo. Pasislėpė jas salono kampe už palmės ir pasižiūri tik tada, kai mamą išsiveža priimti vaiko. Ji žino, kad reikės tuoj pat bėgti pas kaimynų tetą, valgyti ir miegoti tuose namuose, kol mama ateis jos parsivesti. Kartais prieš išeinant reikia pabaigti žaidimą arba pamėginti iš kambario per saloną nusigauti į virtuvę nepalietus žemės. Kartais ji neina pas kaimynę, bet slapčia pasilieka namuose viena. Jai smagiausia žaisti vienai.

Lahja prisimena, koks buvo šitas pelenais virtęs namas prieš tą nutikimą, kai naujoji tarnaitė uždegė degtuką ir pasilenkė prie statinės su distiliuotu spiritu, norėdama pažiūrėti,

ar jo bus tiek, kiek užsakė daktaras. Sprogimo Lahja nematė, nematė, kaip namas plykstelėjo ugnimi ir išsyk visi langai į kelio pusę išdužo, nė kaip tarnaitė degančiais plaukais nubėgo iki kelio ir parkritusi blaškėsi palei vartų stulpą. Šito ji nebuvo mačiusi, bet girdėjo. Visi buvo girdėję. Tą savaitę visi šnekėjo apie tai, kaip vaistininkas Rambergas, ir šiaip jau netikėtai sugniužęs, atkakęs prie liepsnojančios vaistinės, pasižiūrėjo, ramiu žingsniu praėjo pro klykiančias savo seseris, žengė į ugnim plieskiančias duris ir jau nebesugrįžo. Auglį jis turėjo galvoje, sakė tie, kurie geriau žinojo. Todėl nuo šv. Kalėdų sulyso ir nublyško. Daktaras Karlela, esą, pasakęs, kad jau nieko nebegalima padaryti, todėl Ramperis žengė į mirtį.

Kiti manė, kad vaistininkas grįžo paimti kasos aparato, pirmo tokio daikto kaime. To, su sukama rankenėle, dėl jo kai kurie užeidavo į vaistinę mėtinių pastilių ir „Žvejo“ vaistų nuo kosulio, nors nebuvo reikalo. Sklido šnekos, kad iš kaimyninių apylinkių žmonės traukė į šitą vaistinę nusipirkti tepalo skaudamai nugarai tik norėdami pažiūrėti, kaip vaistininkas spaudo kasos mygtukus, pakeldamas aparato skydelius, pirmiau paspaudžia juodą mygtuką su vienetu, paskui raudonus su dvidešimčia ir penkiais. Tada pasuka rankenėlę, aparato gilumoj pasigirsta skardus žalvarinis skambtelėjimas ir kasos stalčiukas pats atsidaro.

Praėjusį rudenį Lahja irgi lankėsi pas vaistininką, sėdėjo ant taburetės prie tos krosnies, kur ką tik rado šitą žarsteklį. Vaistininkas tuoj pat pasikvietė jas su mama iš vaistinės salono į butą, palikęs pirkėjus aptarnauti tarnaitei. Jis susuko popierinį piltuvėlį, išėmęs iš aukšto stiklainio kaupinai pridėjo Lahjai dryžuotų karamelių ir pasodino ant taburetės prie šiltos krosnies. Paskui vaistininkas su mama nuėjo į valgomąjį ir gerai uždarė duris. Lahja čiulpė karameles ir mostagavo kojom.

Jos jau beveik siekė grindis. Ji klausėsi, kaip mama ramiu balsu kalbėjosi su vaistininku apie vyro brandumą ir išsižadėjimą, o vaistininkas greitosiomis šnibždėjo apie naujas galimybes ir sakė, kad dar vieną sykį. Prie viryklės šaltam vandeny laukė nuskustos bulvės. Mama buvo pažadėjusi išvirti Lahjai kisieliaus.

Neilgai mama su vaistininku pabuvo valgomajame, nes pro virtuvės duris įžengė pavyduolė vaistininko sesuo. Padėjusi skalbinių pintinę ant nedidelio stalelio, ji pastebėjo Lahją. Vaistininko sesuo sustingo – jos burna keistai prasižiojo ir užsičiaupė, paskui vėl išsižiojo, bet moteris nepratarė nė žodžio. Paskui puolė pro ją ir atplėšė valgomojo duris. Vaistininkas sėdėjo prie stalo parėmęs galvą rankomis, o mama stovėjo prie lango ir žiūrėjo į kelią. Sesuo sustojo prie slenksčio.

– Sakiau, kad akušerė daugiau neateitų į šituos namus su savo pavainike!

Tą žodį Lahja jau buvo girdėjusi iš kaimynų mergaitės. Jodvi drauge pasvarstė, ką jis reiškia. Lahjai atrodė, kad žodis reiškia ypatingą.

Šį kartą mama nešaukė ant vaistininko sesers. Laikėsi visiškai ramiai.

– Tada pasakyk savo broliui, kad jis daugiau pas mane nesilaužtų.

Lahja nelabai suprato, ko vaistininko sesuo taip supyko. Ji visada buvo pikta ir niekada mamai nė žodžio neištardavo, susitikusi kryžkelėje ar Kaukoniemio prekybos namuose. Bet dabar ji tikrai šaukė, nors Lahja nesuprato, kas nėra ko vertas. Po minutėlės vaistinės salono durys atsidarė, į kambarį įlėkė kita žemesnio ūgio vaistininko sesuo ir pradėjo rėkti, kad už sienos jų klausosi pusė kaimo, o kita pusė stovi pakelėj po langais. Mama atsakė, kad langą galima atidaryti, idant visi išgirstų tiesą. Mama pasakė, kad jai, esą, nėra ko slėpti.

Lahja mėgino nukąsti iš pradžių baltą karamelės dryželį, tik paskui raudoną. Ir žiūrėjo į seseris, stovinčias tarpduryje nugara į ją. Vienos užpakalis buvo siauras ir suknelė nuo pažastų karojo tiesiai, kaip maišas. Antros užpakalis buvo platesnis ir abipus kaklo palei suknelės apykaklę pūpsojo riebios rukšlės. Lahja svarstė, ar kuri nors tų moterų išdrįstų nupjauti peiliu kūdikio bambagyslę. Pagalvojo, kad mama kažin ko verta. Ji parvažiavo dviračiu net nuo tos vietos, kur prasideda didysis kelias ir kur lauką dirbę vyrai išsigando pamanę, kad šėtonas važiuoja, nes mama vilkėjo ilgą juodą paltą.

Mama ramiai išėjo iš valgomojo. Skruostai buvo išmušti baltom dėmėm. Ji stipriai suėmė Lahją už rankos ir trūktelėjusi išsivedė pro virtuvės duris į kiemą. Išeidama mama padėjo ant nedidelio virtuvės stalelio popierinius pinigus, kuriuos vyresnioji sesuo buvo įspraudusi jai į delną. Lahja apmaudavo, kad dryžuotos karamelės liko ant taburetės, bet mama nepaisė jos ašarų. Vaistininkas pasilenkęs mėgino pamojuoti pro galinį langą. Joms nuėjus gerą kelio galą, Lahja atsigręžė ir pamatė, kad vaistininkas tebežiūri pro langą. Lahja mėgino pamojuoti jam, bet mama taip trūktelėjo už rankos, kad pamojavimas virto pirštinėtos rankos mostu šaltyje.

Vaistinėje Lahjos daugiau nebuvo, nors prašydavo mamos, kad nuvestų. Pro savo langą porą sykių vakare matė vaistininką stovintį apsnigtame jų kieme, įsiglaudusį į tvarto šešėlį ir žiūrintį į namą. Prieš šv. Kalėdas jis paliko ant sniego dovaną, bet mama atidarė langą ir suriko, kad Ramperis per daug išgėręs ir kad verčiau laikytųsi seserų sijonų. Lahja liko prie lango ir žiūrėjo į jį, bet vaistininkas niekur nėjo. Iš ryto prie tvarto jo nebebuvo, ir gerai, nes kaip tik toje vietoje nuo stogo nuslinko sniegplutė. Būtų nuplėšus jam galvos odą ir būtų tekę ligoninėje siūti didele adata ir vilnoniu siūlu. Dieną, išnešusi paplavų

kibirą, Lahja pamatė dovanos popierių sutryptą sąšlavyne, bet tarp tų popierių nieko nebuvo.

O dabar vaistininko jau nebėra. Rytą Lahja buvo nuėjusi su mama aplankyti jo kapo. Kauburys buvo sukastas per laidotuves, mama liepė padėti ant kapo per žiemą sudžiovintų viržių puokštelę. Lahja norėjo pasilikti ją sau, nes buvo graži, bet mama atrodė taip, kad nevertėjo prašyti.

Lahja toliau kapsto ir geležinis strypas dar labiau sulinksta. Jeigu čia koklinė krosnis, tai šioje vietoje turėjo stovėti ta kėdė, ant kurios visada sėdėdavo ir šnarpuodavo teta Puranen. Čia sudegusios durys į virtuvę. Ji atsigręžė atgal ir pamatavo akimis atstumą iki durų angos. Maždaug čia turėjo stovėti lentyna, kurioje buvo laikomi milteliai ir piliulės, ir tas aukštas stiklainis, pilnas dryžuotų karamelių. Maždaug čia.

1931 · DEGIMO KELIAS

Tamsoje Lahjai vaikščioti lengva taip pat, kaip šviesoje. Ji ištiesia rankas nuožulniai į priekį ir žengia, iki pirštai paliečia stalo paviršių tamsiajame kambarėlyje. Dešiniąja ranka susiranda ten padėtus daiktus, kairiąją apgraibom leidžia žemyn, kol stukteli į taburetės viršų. Ji atsisėda ir rankos tarsi pačios pradeda dirbti.

Gimtąjį kaimą Lahja jau apėjo. Pasėdėjo banko galiniame kambaryje ir parašinėjo skaičius iš knygos kartoniniu viršeliu į atspausdintus blankus, kurie siunčiami pervežant pinigus į pietus.

– Lahja galėtų čia gauti nuolatinį darbą, – galų gale pasakė banko direktorius, – tik kad ji vis tiek kada nors ištekės ir išeis. Todėl neverta jos daugiau mokyti.

Lahja jau vilkėjo ir baltą drabužį, bažnytkaimio ligoninėje kilnojo iš lovos džiovininkus, virino instrumentus, kad būtų švarūs, ir pagelbėjo daktarams per operacijas.

– Ji sumani ir nebijo kraujo, – pagyrė gydytojas. – Bet kad jau turi dukterį, o kada nors galbūt turės ir vyrą, – pamatė Lahjos akis ir pridūrė: – Be to, ji silpnos širdies. Neilgai pajėgs kilnoti ligonius ir kenčiančius.

Rankos suranda ant stalo medinį rėmelį ir stumia vėže, prispausdamos medinį laikiklį. Paskui apverčia rėmelį, nuima apatinę plokštelę ir padeda ant stalo.

Durys vis užsiverdavo priešais Lahją arba išvis neatsidarydavo. Kaip priežastis dažnai būdavo minima kūno silpnumas arba moters stokojamas pajėgumas, reikalingas imantis būtent to amato. Įvardytos priežastys dengė kitas, neištartas žodžiais. Kad jos nėra tarp tikinčiųjų. Kad turi vaiką, o dar netekėjusi. Kad neturi vyro, kuris ją išlaikytų. Lahja pamėgino pasikeisti ir prisitaikyti, prisijungė prie lotų, sėdėjo bažnyčioje, lankėsi tikinčiųjų susiėjimuose, nepaisydama priekaištingo mamos dūsavimo, bet stojant dirbti vis tiek atsirasdavo kitas darbuotojas – neretai tikėjimo brolis ar sesuo. Į tokias pareigas, kurių ką tik niekam nereikėjo.

Lahja susirado ant stalo sudėtus stiklinius negatyvus. Tai dužios plokštelės, kurių nieku būdu nevalia apversti, nes prieš užtemdydama kambarį buvo sudėjusi jas taip, kaip reikėjo. Ji deda plokšteles ant rėmelio stiklo. Tada kairėje pusėje pirštai suranda standų nuotraukų popieriaus dėklą. Pirštai tiria, kuri pusė slidesnė, nes koks nors mokinys galėjo apversti šūsnį. Tada rankos uždeda popierių ant negatyvo plokštelių. Ir vėl susiranda apatinę plokštelę, padeda kur reikia ir tvirtai laikikliu prispaudžia prie popieriaus ir stiklinių plokštelių. Paruoštas medinis rėmelis dedamas į krūvą ant staliuko. Dar penki.

Pasigirsta beldimas į duris.

– Čia kas nors yra, ar jau galima užeiti?

– Korkala laukia. Tuoj ateis.

Vieną rytą Lahja patyliukais susikrovė lagaminą, paglostė lovelėje miegančiai Anai skruostą ir išėjo iš akušerės namų, palikusi svetainėje ant stalo užklijuotą voką. Perėjo per snaudžiantį pavasarinį kaimą ir keturių kelių sankryžoje įlipo į arklio traukiamą vežimą. Ji buvo tikra, kad mama supras. Ana galbūt nesupras. Ji dažnai parvažiuos namo, kai susiras kokį darbą. Ji daugiau negyvens iš mamos.

Paskutinis rėmelis baigtas. Lahja atsistoja, patiesia ant stalo storą juodą audinį, sudeda ant jo rėmelius ir kruopščiai suvynioja. Galiausiai patikrina, ar nuotraukų popierius tvarkingai sudėtas. Lahja paima ryšulį su rėmeliais į glėbį ir žengia prie durų. Sugraibo storą užuolaidą, atitraukia, susiranda rankeną ir atidaro duris. Šviesos plūsmas apakina ir ji stabtelėjusi palaukia, kol akys pripras prie šviesos. Korkala stovi prie durų su krūva stiklinių plokštelių rankose. Vyras pabrėžtinai varto akis:

– Užtrukai.

– Užtrunki, jei nori gerai padaryti. Šūdą greičiau padarai.

Lahja neša rėmelius pro retušavimo kambarį, kur prie langų sudėtos audiniais uždengtos dėžės. Už jų stovintys veidrodžiai suima saulės šviesą, kuri atsispindi ant audinio su negatyvais, tada matyti menkiausias fotografuoto žmogaus trūkumas. Mokiniai plonyčiais teptukais panaikina visus akinių atspindžius ir paakių maišelius, odos nelygumus ir spuogus, patamsėjimus ir raukšles. Tik tada iš stiklinių plokštelių spaudžiami atvaizdai ir užsakovas pasiima nuotrauką tokio savęs, koks būtų, jei aplinkybės būtų kitaip susiklosčiusios.

Vienas iš mokinių – ūsuotasis – pakelia galvą.

– Ar Lahjai pertrauka?

Lahja kilsteli audinį su rėmeliais.

– Einu apšviesti.

– Lahja dar daro kontaktinius? Mes turime didintuvą.

– Man nereikia.

– Aš galiu pamokyti.

– Tai jau tikrai.

Daug tokių mokytojų sutiko prieš metus įsiprašiusi į Helanderio fotografijos ateljė Sandėlio gatvėje, Oulu mieste. Helanderis iš pradžių nenorėjo jos priimti: sėdėjo kontoros kėdėje ir rūkė pypkę, nužiūrinėdamas ją nuo galvos iki kojų. Pama-

tęs atkaklų norą ir įnirtingai tramdomas ašaras pamažu leidosi įkalbamas. Jo atsisakymas tą rytą Lahjai būtų buvęs trečias.

– Ką panelė apie fotografavimą žino?

– Nieko. Todėl aš čia.

– Moterys šito neįveikia.

– Kodėl neįveikia? Aš galiu daryti tai, ką daro kiti.

– Visi kiti yra vyrai.

– Vadinasi, laikas priimti moterį. Aš nepasiduosiu.

Ir Lahja nepasidavė. Iš pradžių nuo ryto iki vakaro sėdėjo prie retušavimo stalo ir teptuku dangstė nufotografuotų veidų trūkumus, paskui apšviesdavo fotopopierių, galiausiai gavo dėlioti neapšviestas stiklines plokšteles į fotoaparato dėklą. Ir apskritai nepasidavė: ramiai klausė mergaičiukinimo ir skaudžiai žnaibė tamsiajame kambarėlyje atklydusius pirštus. Pamažu ji įrodė esanti mažų mažiausiai lygi su mokiniais vyrais, o sykiais net geresnė už juos. Lahja nenori suklupti. Ji neturi tiekos galimybių, kaip kiti mokiniai. Savarankiškas moters amatas retas dalykas.

Lahja eina per didelį tuščią ateljė kambarį, žengia pro fotoaparatą su mediniu stovu, kuriuo vienintelė iš mokinių gali naudotis, ir atidaro duris į vidinį kiemą. Rytą dangų traukė debesys, bet dabar pasirodė saulė. Nuo stogo nuolydų kapsi lašai, medžiuose paukščiai giesmėm šaukia vasarą. Kieme sniegas jau beveik visai nutirpęs, tik šešėliuose dar baltuoja. Ji padeda ryšulį ant suolelio kieme. Šviesos dabar daug, bet vėjo užneštas didelis debesis pridengia saulę. Lahja išsitraukia iš po palaidinės laikrodį, pakabintą ant grandinėlės. Laikrodis stovi. Lahja prisuka jį iki galo, bet rodyklių nejudina. Valandos dabar neturi reikšmės, tik sekundės.

Lahja pakelia juodo audinio kraštą ir paima pirmąjį rėmelį. Padeda ant suolo, pažiūri į laikrodį ir atitraukia medinį laikiklį

į šoną. Jis sklandžiai nuslenka savo vėže ir leidžia saulei pro stiklinį negatyvą apšviesti popierių. Lahja seka rodykles laikrodyje. Sekundžių rodyklei nuėjus ketvirtadalį minutės, pastumia laikiklį atgal ir dėl visa ko dar apverčia rėmelį. Vėl uždengia juodu audiniu ir išima kitą. Reikia suspėti apšviesti visus, kol debesis neužstojo šviesos. Tada bus sunkiau nustatyti reikiamą laiką ir vaizdas išeis netolygus.

Paskutinis rėmelis apšviestas per tikslų sekundžių skaičių. Mažas voriukas pabudo ir skubiai nuvirveno suoleliu. Lahja tvirtai susupsto rėmelius juodu audiniu. Į vidų negrįžta, o susikelia kojas ant suolo, apsivynioja sijonu kulkšnis. Vėjas dar šaltas, nors pavasario saulė šildo veidą.

Dirbtuvės durys atsidaro.

– Ar panelė jau pasirengusi?

Lahja nežiūri į tą, kuris klausia.

– Kas vėl veja?

Neišgirdusi atsakymo ji atsisuka. Prie durų stovi praeitą pirmadienį fotografuotas vyras – aukštas, tamsiaplaukis, jukus. Portretas, trys kopijos. Vyras vilki dailiai gulantį dvieilį paltą. Lahja greitai atsistoja.

– Atsiprašau, pamaniau, kad čia kas kitas.

– Liepė čia paklausti dėl nuotraukų. Sakė, greit bus gatavos.

– Tuoj ateisiu.

– Tai neskubu.

Vyras uždaro duris ir žengia į kiemą.

– Gal ir aš išeisiu.

Jis išsiima iš kišenės metalinį portsigarą, atsidaręs sukanda vieną papirosą, paskui pasižiūri į Lahją, pasiūlo ir jai.

– Panelė rūko?

– Moterims negalima. Bent jau čia.

– Nejaugi? Kada šitai spėjo uždrausti?

Lahja svarsto, ar nevertėtų pasidrovėti, bet negali. Vyras tebestovi atkišęs portsigarą ir Lahja paima vieną papirosą. Vyras pasiūlo ugnies.

– Na, ar nuotraukos bus gražios?

– Ko nebus, jei žmogus gražus.

Dūmas palaimingai muša į galvą.

– Tokias nuotraukas galima siųsti merginoms, – tęsia Lahja.

Vyras nusijuokia.

– Į užsienį pažįstamiems vyrams.

– Atsiprašau.

– Nieko tokio.

Vyras pasižiūri į Lahją, primerkia akis.

– Panelė ketina įsteigti savo ateljė?

Lahja greitai užsitraukia smarkiau. Dūmas ima pulsuoti už akių. Ji atidžiai žvelgia į besijuokiančio vyro veidą. Jis pirmas šito garsiai paklausė. Lahja pagalvoja ir žodžiai išeina kartu su dūmu. Ji sako esanti geriausia iš mokinių, bet visi mano, kad ji nesiims savarankiško amato. Kad ji dirbs, ką dirba, arba su kuo kitu pereis į galinį kambarį prie retušavimo stalo. Pasako, kad ji vis dėlto nusprendė grįžti į girias, imtis dirbt pati sau ir dukteriai. Dūmas suveja paskiras mintis į troškimus ir planus. Gal mama paskolintų pinigų ir leistų įsikurti kambaryje ilgojo namo gale arba salone? O gal būtų galima iš kito namo galo pristatyti dar vieną kambarį? Ji žino, kad naujieji jos troškimai galiausiai išsipildys ir kaimiečiai pamažu pripras svarbiausias gyvenimo akimirkas spausti ant popieriaus, norės pasidaryti savo vestuvių nuotrauką ar sužadėtuvių portretą. Dūmas joje kalba, kad kai kurie, prisižiūrėję užsienio turtuolių atsiųstų portretų, įsidrąsins ir panūs nusiųsti jiems tokį pat arba dar gražesnį savo portretą. Kad dėl to reikės pasistatyti fotoateljė salėje gražią koloną ir pakabinti drobę su gražiu piešiniu. Bent

jau sunkų klostytą audinį. Kad Lahja, nusprendusi grįžti namo, stropiai mokosi tokių dalykų, kuriems reik tik saulės, o ne elektros šviesos.

Su dūmu išsisklaido ir paskutinė svajonė. Lahja atitoksta, pasijunta esanti tuščia, nuoga, bet vyras jos klausėsi atidžiai, nenutraukė, nesijuokė. Jo veide Lahja nemato menkinimo nei nuostabos, tik dėmesingumą. Net netyčia papasakota istorija apie Aną nesužadina pasmerkimo.

Pasigirsta beldimas į langą. Korkala už stiklo moja, kviesdamas vidun. Lahja numeta užgesusį papirosą ant žemės, dėl visa ko sutrypia ir paima į glėbį rėmelius.

– Mane šaukia, turiu eiti.

Vyras linkteli, taip pat pakyla.

– Gal aš rytoj vėl ateisiu.

– Ateikit. Bus gatavos.

– Kas?

– Nuotraukos.

Korkala nesitraukia nuo lango, o laukia, kol Lahja grįš į vidų.

– Ar Lahja koketuoja?

Ji nieko neatsako, nuneša rėmelius į tamsųjį kambarėlį. Tamsiajame kambarėlyje reikės išimti popierius ir ryškalų tirpale išvilioti iš jų vaizdus. Ji jaučiasi švari, kaip saunoje, kada užpila dubenį šilto vandens.

1938 · PRAGAIŠTIES KELIAS

Lahja paguldė karščiuojančią mergaitę į lovą. Reikėtų kuo nors susupstyti.

Marija padavė didelį šaliką ir Lahja susupo juo vaiką. Ana, atsistojusi lovos kojūgalyje, žiūrėjo į mažąją sesutę.

– Be reikalo nerviniesi, – tarė Onis, atsiremdamas į durų staktą. – Gal ji tiktai peršalo.

Onis stengėsi atrodyti ramus. Paskutinę naktį Lahja budėjo iki ryto atsisėdusi prie Helenos lovos, kol vyras pabudo ir liepė eiti pamiegot. Vis dėlto vyro ramumas Lahjai atrodė dirbtinis, lyg prisiklijuotas.

– Juk vaikai serga panašiomis ligomis? Gal dar palaukim iki rytojaus, o tada eikim į ligoninę?

Supant šaliku mergaitės nugara išlinko lanku, ji pasirėmė lovos kojom ir rankom. Suskirdusios lūpos prasižiojo kaip platūs ringiai, bet neišleido nė garso. Lahjai sugniaužė pilvą. Ji paėmė Heleną ant rankų ir stipriai priglaudė prie krūtinės. Marija atsisėdo ant mergaitės lovos galvūgalyje. Paskui pažvelgė į Onį.

– Tai ne peršalimas. Reikia, kad daktaras apžiūrėtų.

Onis gūžtelėjo pečiais ir nuėjo atnešti paltų. Helenos raumenys buvo atsipalaidavę ir Lahja vėl paguldė ją į lovą. Tada nusirišo prijuostę ir rūpestingai sulanksčiusi kvadratu padėjo

ant lovos. Ana panūdo ant rankų. Lahja pasisodino ją ant kelių, apsikabino. Pilvas trukdė. Ana pasižiūrėjo į mažąją sesutę, paskui pasisuko į Marijos pusę:

– Močiute?

– Klausau?

– Gal Dievas baudžia Heleną?

– Kodėl Dievas turėtų šitaip daryti?

– Gal ji buvo negera?

Onis stovėjo prie durų su Lahjos paltu rankoje. Pats buvo apsivilkęs ilgą rusvą rudeninį paltą su dviem eilėm sagų. Atkišęs paltą jis klausėsi, ką sako Ana.

– Kada Helena spėjo pabūt negera? – paklausė jis. Balsas nuskambėjo provokuojamai.

Prieš atsakydama Ana pamąstė.

– Už blogus darbus visada baudžiama.

Onio veidas keistai persimainė, tarsi užsidėjus nematytą kaukę. Jis atsitūpė, paglostė Anai galvą. Mergaitė mėgino paaiškinti:

– Kad ji rėkia kiauras naktis.

– Rėkimas – vaikų darbas. Tyčiomis niekas nebuvo negeras.

Lahja nesiliovė stebėjusis, kad vyras elgiasi su mergaite kaip su sava.

Vienas kitas dar paklausdavo, kieno dukra Ana, bet Oniui tai nerūpėjo. Šito jis niekada nepaklausė. Jis pasipiršo rytojaus dieną po jų pirmojo susitikimo. Ir tik juokėsi ieškojęs vienos moters, o radęs dvi. Gavęs jau gatavą šeimą. Ir, Helenai gimus, Onis nė sykio nepavadino pirmagime, o visiems sakė jau turįs tris gražias mergeles, iš kurių vyriausioji jam yra žmona. Visi amžinai juokdavosi iš jo istorijų ir norėdavo su juo paplepėti. Lahją kartais tas erzino – tie tušti juokai.

– Gal jau eikim?

Lahja nekantravo. Onis padėjo paltą ant lovos. Lahja pastatė Aną ant žemės ir atsistojo apsivilkti palto. Onis padėjo jai. Ana prašėsi vėl paimama ant rankų, bet neprisiprašė. Marija ištiesė rankas ir Ana įsiropštė jai į glėbį. Lahja užsisegiojo paltą ir atsisuko paimti kūdikio, bet Onis jau laikė mergaitę ant rankų. Lahja svarstė, ką daryti. Čiupo sulankstytą prijuostę, padėjo ant komodos. Ana atsilošė į Marijos pilvą, ištiesė kojas į priekį.

– Tikriausiai Dievas kai ką baudžia, – reikšmingai tarė ji.

Onis akimirką sustingo. Paskui apsisuko ir išėjo su Helena ant rankų. Lahja per virtuvės priebutį nusekė paskui vyrą į kiemą. Į veidą smogė šaltis. Laiptai buvo užkloti sniegu, nors rytą eidama iš kiemo juos nušlavė.

Kaimo kelias buvo susiaurėjęs tiek, kad dvejos rogės vargiai prasilenkė.

Abipus kūpsojo aukštos sniego sankasos. Lahja atsiliko per porą žingsnių nuo vyro, kad tikintieji paskui nešnekėtų žengiant greta kaip lygią. Ji norėjo eiti į ligoninę viena. Ką praeiviai pasakys apie vaiką nešantį vyrą? Onis žirgliojo dideliais žingsniais ir Lahja mygo iš paskos beveik pusiaubėga.

– Palauk truputį.

Onis atsisukęs palaukė. Lahja susiėmė papilvę, tyliai šniokštuodama.

– Skauda?

– Ne. Tik nuo greito ėjimo.

Onis atsigręžė kaimo pusėn. Lahja žiūrėjo į jo rūpestingai nukirptus plaukus ant sprando. Jeigu ji bent galėtų nešti Heleną, bet atrodė, kad Onis neduos vaiko.

– Jau einam?

– Ta-aip.

Onis sparčiai pramynė pro kryžkelę palei liaudies mokyklą, pro pasienio sargybos postą ir pasuko ligoninės pusėn. Praei-

viams jis tiktai galvą linkčiojo, nors galėjo įbrukt vaiką Lahjai ir kilsčioti kepurę.

Lahja klausėsi sušalusio sniego gurgždėjimo po aukštais šiaurietiškais Onio batais. Ji jautėsi kažkodėl nereikalinga.

– Kaip Helena?

– Na, ką – pažiūrėk.

Ir Ana mažumėj sukarščiuodavo, kartais ir stipriai, bet šita mergaitė atrodė kitaip. Viskas prasidėjo nuo peršalimo, bet karštis neatslūgo. Naktį ant dilbio iškilo raudonų dėmių, bet dar iš ryto atrodė, kad liga pasiduoda. Vis dėlto dieną temperatūra vėl pakilo ir mergaitė pasidarė nerami. Atrodė, kad balsai ir šviesos jai kelia skausmą.

– Palauk.

Onis atsisuko ir Lahja keliais greitais žingsniais jį prisivijo. Mergaitė pašoko, įsistebeilijo priešais save. Lahjai ji atrodė guvesnė. Gal net nusišypsojo?

Pilvu pajuto palengvėjimą.

– Gal ji vis dėlto atsigauna?

– Nueikim į ligoninę, kad nusiramintum.

– O jeigu brangiai kainuos?

– Kiek kainuos, tiek kainuos. Valgysim vienas bulves, jei kyla klausimas dėl pinigų.

Onis toliau stybrino keturių kelių sankryžos link. Kooperatyvo parduotuvės langų dryžuotos markizės žiemą buvo pakeltos. Nuo kryžkelės jis paėjo tiesiai ir prie Raistakos namo pasuko vienaukščio ligoninės pastato pusėn. Iš kaminų dūmai kilo stačiais stulpais, iki vėjas palenkdavo ežero pusėn.

Ir laukiamajame Onis nedavė vaiko Lahjai. Užsispyręs laikė mergaitę ant rankų ir dairėsi laisvos kėdės. Tarpduryje, prie skaisčiai išblizgintos spjaudyklės sėdintis senyvas žmogus kailine kepure linktelėjo jiems galvą. Lahja prisiminė jį praeitą va-

sarą kvietus mamą priimti vaiko. Akušerė dar nebuvo grįžusi iš kito gimdymo ir vyras kantriai pralaukė virtuvėje iki vakaro. Onis ketino prie jo sėstis.

– Neik prie jo.

– Kodėl?

– Mama sakė, kad jie serga tuberkulioze.

Onis pasižiūrėjo, kaip vyras nutįsino ilgą seilę į spjaudyklę su pušų spygliais, ir persėdo ant suolo kitame laukiamojo gale. Tada maloniai linktelėjo.

Daktaro Karlelos kabinete koklinė krosnis karščiu tvoskė net per stipriai.

Onis irgi užėjo į tyrimų kabinetą, nors Lahja pasakė susitvarkysianti viena. Jis padavęs gydytojui ranką prisėdo ant kėdės prie durų. Lahja nurengė vaiką ir paguldė ant apžiūros stalo. Gydytojas įsikišo į ausis stetoskopo ausines ir ilgai klausė Helenos plaučius. Paskui paspusčiojo kakliuką, suskaičiavo pulsą. Tada prispaudė mergaitės klubus, suėmė už kelčių, sulenkė kojeles ir vėl ištiesė. Lahjai atrodė, kad vaikas pernelyg tykus. Karlela uždėjo delną ant krūtinės ląstos, pabaksnojo vienos rankos plaštaką kita, stebėdamas mergytės veidą. Galų gale atsigręžė į Lahją:

– Neabejotinas uždegimas, bet blogiausia jau praėjo.

Palengvėjimo banga nusirito Lahjos kūnu. Onis supratingai nusišypsojo.

– Ar ji jau sveiksta?

– Gulint liga praeis, bet vaikas tikriausiai dar ilgai nesustiprės.

Lahja užsimerkė, sulaikydama ašaras. Širdžiai atlėgus lūpas kuteno šypsena. Onis tai pastebėjo ir davė ženklą užmerkdamas ir vėl atmerkdamas akis.

– Gal dar ką nors reikėtų padaryti?

– Vaiką reikia guldyti patalpoj, kur nepagaus skersvėjis, ir šiltai rengti. Kaip praeina naktys?

– Išmiega beveik per visą.

– Vadinasi, nėra ko jaudintis. Kaip pati ponia laikosi?

– Ką čia. Gerai.

Lahja pajuto pilve silpną spirtelėjimą. Ji priglaudė delną prie tos vietos.

Būtų puiku pagimdyti Oniui sūnų.

Karlela žiūrėjo į Lahją, kai ši kišo Helenos rankutę į paltuko rankovę.

Mergaitė atrodė tyli. Jos tartum niekas nedomino. Gydytojas stebėjo, kol Lahja tūlojo mergaitę. Jo akys įsižiūrėjo atidžiau.

– Palaukit.

– Kas?

Onis pasikreipė ant kėdės.

– Dar atneškit čia vaiką.

– Nuvilkti paltuką?

– Tegul lieka su paltuku.

Karlela paguldė Heleną aukštielninką ant apžiūros stalo. Ši iškart sulenkė kojeles ir surietė pėdas. Karlela pavedžiojo ranka virš mergaitės veiduko iš pradžių į dešinę, paskui į kairę pusę.

– Keista.

Onis ant kėdės palinko į priekį. Veidas atrodė rūstus.

– Kas yra?

– Gal tėvas dabar pašauktų vaiką.

– Kam?

– Pašaukit ją vardu.

Lahja pajuto papilvėj spaudimą, nors nesuprato, kodėl.

– Helena, – nedrąsiai tarė Onis.

– Pamėginkite taip, kad vaikas pasižiūrėtų į jūsų pusę.

– Helena, tėtis čia. Čia.

Mergaitė pasuko galvą ten link, kur girdėjo balsą. Karlela spragtelėjo pirštais jai iš vienos pusės, ir Helenos galva greit pasisuko į tą pusę. Gydytojas lėtai nuvedė ranką virš galvos iš dešinės į kairę, paskui taip pat lėtai atgal. Jo kaktoje įsirėžė pora raukšlių. Lahja žvelgė į judančią ranką. Ji pažengė kelis žingsnius arčiau ir pasižiūrėjo į mergaitės veidą. Helenos žvilgsnis krypo ten, kur spragtelėdavo pirštai.

– O Viešpatie Dieve.

Akys pasisuko ten link, kur pasigirdo Lahjos balsas. Karlela vėl plačiai pamosavo ranka mergaitei virš galvos: pirmiau iš dešinės į kairę, paskui iš viršaus žemyn, bet Helena šito nematė. Jos akys žvelgė tenai, iš kur sklido Lahjos balsas, nors ji pati jau buvo priėjusi artyn. Tik jos sijonui sušnarėjus palei stalo kampą, mergaitė ėmė akimis ieškoti to, kas skleidė garsą.

Grįžtant Onis vėl nešė Heleną ant rankų, nors Lahja norėjo pati viena ją turėti. Vyras abiem rankom glaudė mergytę prie krūtinės. Vėl pradėjo pustyti.

– Reikėtų nueiti tepalo į vaistinę.

Vyras sustojo, bet neatsisuko. Nieko neatsakė.

– Oni?

Vyras vis tiek neatsisuko. Mostelėjo ranka, nuvijo klausimą kaip musę.

– Oni!

Vyras gūžtelėjo pečiais ir klumpino toliau. Lahja žiūrėjo į tolstančią Onio nugarą. Jai norėjosi sušukti pavymui, paguosti vyrą ir pasakyti, kad viskas pasisuks į gera. Kad akių tepalas – ne tuščias pirkinys. Kad daktaras klydo ir kad vaikas tikrai pasveiks. Kad visko pasaulyje nutinka, bet viskas susitvarko, laikantis išvien. Ir su šituo išmoksim gyventi, o netrukus į pa-

saulį ateis dar vienas vaikelis. Bet ji nesušuko ir Onis su Helena ant rankų ėjo toliau. Kilstelėjęs šaliko kampą, vyras pridengė mergaitei veidą nuo sniego gūsių.

Prie namų laiptų Lahja nusivalė nuo batų sniegus virbų šluota, pastatyta prie durų. Marija sėdėjo virtuvėje. Ji nepratarė nė žodžio.

– Kur jie? – paklausė Lahja.

Marija linktelėjo galvą miegamojo pusėn.

– Abu ten?

– Taip.

– Ką jie veikia?

– Verkia.

– Vyrai neverkia.

– Verkia ir jie.

Lahjai atrodė, kad dabar ją turėtų kas nors apkabinti ir paguosti. Ji kažkada pagimdė kūdikį viena, viena juo rūpinosi ir liūliavo ramindama, kai sirgdavo. Nepasiduodavo, kai kelerių metukų mergaitė norėjo viską daryt pagal savo norą. Ji pasakė, kodėl kaip tik Ana neturi tėvo. Dabar kitas turėtų tai daryti. Kas nors kitas turėtų padėti jai ir vaikams išgyventi sunkumus ir slogias dienas. Lahja buvo nusprendusi gyventi kitaip nei mama. Lahja norėjo, kad kas nors ja rūpintųsi.

Marija tebežiūrėjo į ją.

– Ar ilgai ketini čia stovėti?

– Ką aš jam pasakysiu?

– Bent patylėk.

Lahja nusivilko paltą ir priėjo prie kambario durų. Onis su batais gulėjo lovoje ant šono, abiem rankom prisiglaudęs mergytę. Helena, sugniaužusi delniukais kojų pirštus, stebeilijo į lubas. Lahja atsisėdo ant lovos krašto, paglostė vyrui smilkinį. Jai norėjosi apglėbti jo galvą, pabučiuoti akių kerte-

les, ištarti raminančius žodžius, bet vyras atitraukė galvą nuo jos rankos.

– Vaikams atlyginama už tėvų darbus.

Lahja išgirdo graudulį Onio balse.

– Iki trečios ar ketvirtos kartos.

– Ką tu čia kalbi?

Lahja atsigulė į lovą ir apsikabino vyrą. Onis mėgino išsiveržti iš jos glėbio, bet galiausiai pasidavė. Lahja pilvu pajuto jo trūksmingą raudą.

– Atleisk, Helena. Atleisk tėčiui. Atleisk.

Ana žvilgtelėjo pro kambario duris, bet neištarė nė žodžio.

1946 · ŽEMINIŲ SKERSGATVIS

– Ką tu darai?

Atmerkęs akis Onis stebeilijo į ją. Nors Lahja nuo pasienio kėlėsi lėtai, pamaži kėlė kojas ir rankas, jį apžergdama, Onis pabudo. Lahja susivokė, kad keturpėsčia stovi virš Onio. Ji pajuto naktimi dvelkiantį vyro alsavimą pro lūpas. Lahja neatsiminė, kada paskutinį kartą buvo taip arti vyro. Kūno šiluma pro apklotus tvokste tvoskė į ją. Vyras žvelgė jai į veidą ir atrodė beveik išsigandęs. Lahja greitai nusirito ant grindų ir užsitempė nusmukusią vilnonę kojinę.

– Užkursiu ugnį. Pamiegok dar.

Lahja grabinėjo po tamsą, kol surado ant stalo degtukus. Uždegė žvakę.

Onis greitai nusisuko į sieną ir užsitraukė ant pečių apklotą. Lahja buvo patenkinta. Tai jos vienos valanda.

Stačiame smėlėtame šlaite iškastoje žeminėje buvo šalta kaip ledainėje.

Vakarais židinyje sudegindavo tiek malkų, kad plieninis dūmtakis juodumoj švytėdavo tamsiai raudonai ir nuo šilumos būdavo trošku. Prieš guldami į lovas visi išeidavo į lauką įtraukti oro, o tada sugrįždavo į žeminę, tvankią, pradvisusią karščiu ir nešvara. Bet naktį šilumą sutraukdavo įšalusi žemė anapus

lentinių sienų. Rytą iš burnos išėjęs garas šerkšnu nusėsdavo ant apkloto. Žiemos metu šaltis į guolius mušė ir iš apačios, nors po kiekvienu čiužiniu paklotas kelių savaičių laikraščių sluoksnis. Lahja guldavosi apsivilkusi seną Onio pižamą, nes su naktiniais marškiniais būdavo šalta. Onis kojas apsivyniodavo autais ir užsimaudavo vilnones kojines.

Traukdamiesi į Arkties vandenyno pakrantę vokiečiai degino vieną namą po kito, o jeigu koks buvo likęs, rusai sugriovė, rengdami kelią savo paradui. Todėl grįžtančiųjų iš evakuacijos laukė tik retas, bet tvirtas stačių kaminų miškas. Nors ir tie kaminai buvo ugnies pagurinti ir per audras ir pūgas sugriūdavo. Gyventojai nuščiuvę ieškojo savo namų vietų. Sniege stirksantis kaminas parodydavo, kur stovėjo namas, bet prapuolusių ūkinių pastatų vietas buvo sunku atrasti. Sakytum mastelis iškrypęs ir savas kiemas atrodė kaip svetimas. Ar čia stovėjo mūsų daržinė? Kur augo močiutės sodinti serbentai? Jeigu tas suanglėjęs kamienas tai didesnysis kaimyno kiemo beržas, vadinasi, mūsų sauna stovėjo čia, kairėje.

Vyrai iš fronto sugrįžo tylūs. Į sudegintą kaimą žiūrėjo bereikšmiais veidais. Tarytum tas nuniokojimas būtų buvęs atskiras įvykis, pavienis ir nesusijęs su tuo karu, kuriame jie kariavo. Nuniokojimo mastą suvokti buvo sunku. Retas kuris pajėgė ilgėtis namų kaip visumos. Atmintis stabčiojo prie smulkmenų, kurios buvo pavirtusios pelenais. Prisimeni tuos gražius sienpopierius su našlaitėm? O ten buvus langą, čia saulė šviesdavo, prasiskverbus pro maumedį. Šitoje vietoje buvo išlinkusi grindų lenta, ji visada girgždėdavo. Ar senasis radijas sudegė kartu su viskuo, ar jį pasiėmė koks nors kareivis? Juoduoja dabar čia pelenais po kojų ar groja „Eriką“ Berlyne? Arba Maskvoje? O gal tręšta kur nors po egle šalia peršauto kareivio?

Užkariautojai tikriausiai buvo iš šiltų kraštų, nes palapinėse jiems pasidarė šalta, todėl palei upės vingį išsikasė žeminių,

kuriose ir įsikūrė sugrįžėliai. Sunku buvo grūstis visai šeimai kelių kvadratinių metrų dėžėj, įraustoj į žemę, bet mantos jie turėjo nedaug. Kelias drabužių pakaitas lietaus nudryžuotuose fanerininiuose lagaminuose, porą kilimų, kokią lėkštę. Į kelią buvo pasiėmę kelis per vestuves dovanotus sidabrinius šaukštus ir įrėmintus paveikslus nuo sienos, su mirusiais giminaičiais, žvelgiančiais į pabėgėlius sustingusiom akim. Jei per tą ilgą žygį jų su ašarom nepaliko ant sušalusio sniego, neiškeitė į kapą bulvių arba tepalą skaudamoms kojoms. Jeigu koks praeities taikingus metus primenąs daiktas, nėriniuota užuolaida ar žvakidė per atsitiktinumą išliko, jais iš karto mėginta sukurti jaukumą, bet gana greit tie daiktai vėl buvo palaidoti kartoninėse dėžėse arba, surišus į ryšulius, pakišti palovėn. Durpėm dvokiančioje žeminėje ant stalo padėtas dailiausias sidabro dubuo dabar kaupė nuo lubų byrantį smėlį ir liudijo ne apie žeminės gyventojo turtą, o priminė, ką jis prarado. Iš turėtų lotų uniformų vaikams buvo siuvamos palaidinės.

Lahja atidarė pakurą ir sukišo sukapotų pušų šakų. Pušys buvo nukirstos praeitą savaitę ir dar drėgnos, nors iš karto suneštos vidun, kad išdžiūtų, užtat visi drabužiai pradviso sakais ir šlapumu. Lahja pridrožė nuo vienos pliauskos skalų ir pridegė jas nuo žvakės liepsnos. Palaukė, kol kaip reikiant įsidegs, tada padėjo ant pakuros dugno ir užvertė plonom šakelėm. Prie palaidinės rankovių prikibo suodžių.

Lahja atitraukė užuolaidą nuo mažo langelio, išpjauto toj pačioj sienoj, kur durys, ir pažvelgė į lauką. Brokato užuolaida ant dvigubo stiklo langelio atrodė pagyrūniškai, bet sulaikė didžiausią trauksmą. Dėl to ir ant durų kabėjo gobelenas. Elniai jame stovėjo pasisukę į durų staktą ir gėrė iš šaltinio, kurio vanduo nepakluso sunkio jėgai ir netekėjo ant žeminės smėlėtų grindų. Greitai pradės švisti, nes langas jau buvo kiek švieses-

nis nei kambarėlio juoduma. Beveik visą upę traukė ledas, tik per vidurį žiojėjo protirpa, nuo kurios speiguotais rytais kildavo garas. Kaimyninės žeminės lange švytėjo blausus žiburėlis. Mama vėl negalėjo užmigti per kojų skausmus. Laimei, Ana gyvena su ja ir gali pagelbėti. Kartoja su močiute, kas sudegė su namais. Bus galima ten nunešt šilto vandens kojų prievilgams.

Pakura degė ir kamine gaudė ugnis. Lahja paėmė nuo lentynos katilą ir nukėlė lėkštę nuo vandens kibiro prie durų. Prasidėjus rudeniui kas rytą traukdavo iš jo nuskendusias peles. Jų snukučiai atrodė nustebę, kojelės stirksojo į šalis. Dabar jų nebuvo tiek daug. Lahja stuktelėjo kaušu ploną ledo plutelę, pripylė vandens į katilą ir užkėlė ant krosnies, kad sušiltų. Onis buvo atnešęs į žeminę malkom kūrenamą viryklę, bet negalėjo jos prijungti prie krosnies. Trūko visko: geležinių vamzdžių, plytų, statybinio skiedinio.

Lovoje prie lango miegojo Johanesas, greta jo, galva į priešingą pusę, bevaizdžius sapnus sapnavo Helena. Lahja nubraukė nuo apkloto pernakt atsiradusias pelių spiras ant grindų, pataisė į pasienį nuslinkusį skudurinį kilimėlį, uždėtą ant apkloto. Laimei, Johanas jau nebijojo Onio, kaip tada, kai tas sugrįžo iš fronto. Berniukas padėjo jam statyboje, kaip mokėjo, nešiojo lentas, paduodavo kirvį. Ir nuostabiai tiesino geležines vinis. Visą rudenį rankiojo jas, karštyje susisukusias į mazgą, grėbstydamas sudegusių namų pelenus. Ir tiesino, atsargiai stuksendamas plaktuku ant kiemo akmens. Lahja dažnai sustojusi nusistebėdavo, kaip greit lanku išlinkusi šešiacolė, pastuksenta plaktuku, išsitiesindavo kaip styga. Ugnis tas vinis buvo susilpninusi, kaip karas vinininkus.

Onis vėl buvo užmigęs ir miegodamas atsivertė aukštielninkas. Jis dar buvo gražus vyras, ilgų kojų ir siauro veido, nesusmukęs kare, kaip daugelis, bet lūpų kampučius paženklino

įtampa, kuri neprapuldavo net miegant. Lahja norėjo paglostyti Oniui skruostą, bet nepaglostė. Jam tai nebūtų patikę. Tegul ramiai miega.

Iš emaliuoto prausiamojo dubens Lahja atsargiai dėjo ant stalo suplautus indus. Patikrino vandens šiltį katile, paskui įpylė porą samčių ir pasistatė dubenį ant suolo. Vanduo dar buvo karštas ir Lahja atsinešė su kaušu šalto, įpylė truputį, pamaišė dubenyje ranka. Paskui dar įpylė, iki vanduo pasidarė tinkamo šiltumo.

Lahja atsisegiojo kelnes. Kuri dabar diena? Bent jau kuris mėnuo? Darbų ir statybų kasdien tiek, kad mėnesių ir savaitės dienų negali atskirti. Visos šviesios valandos užimtos fizinio darbo. Kasdien reikia dirbti naujo namo statyboje, bet dirbdamas Onis jį tolydžio plėtė, keitė planus, sumanė įrengti dar du miegamuosius ir duonkepę rūsyje, gal dar ir palėpėje įrengs gyvenamą patalpą. Lahja manė, kad jiems pakaktų mažesnės erdvės, bet vyras jos tramdymų neklausė. Mūsų šeimininkei, sakė, reikia tik to, kas geriausia.

Ir namas išėjo gražus, didelis. Lahjai nereikėjo dvejoti, o tik pasakyti savo norus ir vyras puldavo jų įgyvendinti. Ji panoro didelio kambario fotografavimui. Virtuvės, kurioje tilptų valgomasis stalas. O dar valgomasis kambarys tam atvejui, jeigu atvyktų svečių? Ar galima būtų pastatyti dvejus laiptus: vienus iš kiemo – namiškiams, kitus – į gatvės pusę svečiams? Lahjai širdį šildė tai, kad vyras visada, bemaž susirūpinęs, klausė jos nuomonės. Ar gero didumo miegamasis? Gal reikėtų iš virtuvės padaryti perėjimą į saloną? Ar reikėtų balkono? Darykime viską dabar, jei jau reikia daryti. Vėliau niekas nenorės nieko pridūrinėti. Ir darbo buvo nuo saulės patekėjimo iki paskutinių blankių jos šviesos dryksnių. Onis baigdavo kalti tik tada, kai neįžiūrėdavo vinies.

O saulei nusileidus, reikėjo viename katile išvirti valgio, kamšyti trobos sienojus, pro kuriuos byrėdavo smėlis, virinti skalbinius ant mūrelio ir sugrubusiom rankom juos skalauti eketėje. Nenuostabu, kad Johanesas pastarąjį kartą saunoje pasakė, jog mamos krūtys susitraukusios. Lahja priglaudė delnus ir per marškinius pačiupinėjo krūtis. Ji buvo sulysusi – labai. Visi buvo sulysę. Sijonus reikėjo siaurinti, kad nenusmuktų, ir paltas buvo toks dukslus, kad šaltas vėjas pūsdavo pro apačią. Lahja pritūpė, apsižergusi dubenį, ir apsiplovė. Kuri dabar diena? Lahja susidėjo rankas ant pilvo. Kada ji paskutinį kartą sirgo mėnesinėm? Praeitą mėnesį ar užpraeitą?

Vakar Onis išpešė plauką, išdygusį jai prie lūpos kampučio, juodą ir storą. Pasijuokė, esą, moterys taip atsakingai laikė namų frontą, kad pakeitė vyrus. Ar bus vietos frontininkams, ar jos pačios dabar viskuo rūpinsis. Tykus mėšlungis ėjo nuo papilvės, sugniaužė šonus, suspaudė plaučius. Kad jis bent prisiliestų. Kad bent pirštu paliestų, nebuvęs namie ilgus šešerius metus. Apkabintų, pasakytų gražų žodį, dar paglostytų galvą. Kad prieitų, parodytų įdomų debesį ir vėl nusijuoktų taip, kad sužvilgėtų dantys. Kad prisileistų artyn ir papasakotų, kaip jie gyvens naujame name. Dar kartą įsileistų į savo svajones.

Mama dažnai klausdavo, ar Lahja gimdys dar vieną vaiką, kaip kad kitos iš fronto sugrįžusiems vyrams. Kaip jai apsakyti, ką jauti, kai guli šalia vyro ir ilgiesi jo prisilietimo? Ką patiri, kai svajoji apie tai, kad dar galėsi pajust vyro svorį užgulant ir savyje vyrą. Ką jauti, kai pabundi viena tuščioje lovoje, spausdama tarp kojų apklotą. Kai tikiesi dar sykį patirti vyrą. Ką jauti gyvendama šalia kito kaip lygi draugė ir bičiulė, o ne išsiilgta ir geidžiama. Tik kaip draugė, kurios kaktą sykiais broliškai švelniai paliečia lūpos. Ką jauti, kai pagauna noras dėl trupinėlio aistros atsiduoti bet kokiam sielininkui, murzinam prasčiokui,

bekojam karo invalidui. Kad dar sykį kas paliestų pagautas geismo ir nuplėštų drabužius. Kad pačiupinėtų – jei ne iš meilės, tai bent dėl pasitenkinimo.

Lahja nieko negirdėjo, bet pajuto žvilgsnį. Ji pakėlė galvą ir pamatė Onį stebeilijant į ją. Žvilgsnyje ji nepamatė nei priekaišto, nei aistros, nei susidomėjimo. Jis tiktai žiūrėjo. Tą akimirką Lahja kitom akim pažvelgė į save. Ir pamatė suvytusiom krūtim ūsuotą moterį su dukslia pižamos palaidine ir pilkšvom vilnonėm kojinėm. Atsitūpusią virš prausiamojo dubens ir susikišusią savin pirštus.

– Ko tu spoksai?

Onis tylėjo.

– Kokio velnio spoksai?

Lahja matė, kad Johanesas pabudo, bet nepaisė. Sunkiausiom dienom ji nekentė savo vaikų, nekentė visos šeimos. O kad šita giminė neprasitęstų, bet jau pasibaigtų – su ja. Lahja pakilo nuo dubens ir atsistojo vidury mažyčio kambarėlio iki pusės nuoga.

– Pasakyk, po velnių, į ką žiūri! Į šitą?

Lahja nusiplėšė pižamos palaidinę. Ištrūkusi saga nulėkė po stalu.

– Ar į šitai žiūri – į papus? Ar čia, žemiau?

Helena taip pat pabudo ir nejudėdama stebeilijo tiesiai prieš save. Lahja čiupo prausiamąjį dubenį ir šliūkštelėjo į Onį. Vanduo nuo galvos nužliaugė ant apklotų ir šiaudinio čiužinio.

– Ar nesiliausi žiūrėjęs? Ką?

Onis nieko neatsakė, net nepasuko galvos. Lahja metė į jį dubenį. Tas kliudė antakį, vyrui nespėjus prisidengti rankomis.

– Nežiūrėk! Į mane negalima žiūrėti! Į mane niekam nevalia žiūrėti!

Nuo antakio Oniui tįso kraujo virvelė ir kapsėjo lašais, sudarydama dėmę ant skudurų kilimėlio. Lahja suirzo, kad vyras net nenusišluosto žaizdos.

– Bent jau būk vyras ir duok atgal. Bent tiek būk vyras!

Onis nejudėjo. Lahja paėmė nuo stalo pašluostę ir bloškė į vaikų lovą.

– Paduok tėvui. Jam bėga kraujas.

Johanesas nė nekrustelėjo.

– Paduok tuoj pat, kad negyvai nenukraujuotų.

Berniukas paėmė pašluostę, perlipo per lovos galą į Onio gultą ir viena ranka ištiesė jam rankšluostį. Kitą ranką jis padavė Helenai ir ta prisilaikydama sunkiai priropojo prie brolio. Visi trys laikėsi vienas kito kaip baugštūs peliukai.

Lahja apsisuko. Pakėlė gobeleną su elniais ir pastūmė duris. Per naktį jos buvo užneštos sniego. Lahja stovėjo su vilnonėm kojinėm pusnyje, nenuvokdama, kur eiti.

1950 · UŽKARDOS KELIAS

– Johanesai, valgyti!

Lahja išima iš naujosios spintelės keturias gilias lėkštes su geltonom ir raudonom rožėm, nupaišytom greta, ir padeda ant valgomojo stalo. Onio lova kambario kampe dailiai paklota. Lahja nesupranta, kodėl vyras jai nepalieka to darbo. Johanesas ateina į virtuvę per prieškambarį ir paliеptas eina plauti rankų.

– Atnešk sykiu šaukštus, jei jau ten nuėjai.

Lahja sugrįžta į virtuvę, patikrina, ar krosnies pakuroje sudegė malkos, ir pristumia prie pakuros skardą. Nukelia žuvienės puodą nuo viryklės ir pastato ant stalo. Johanesas suskaičiuoja šaukštus delne ir atneša į valgomąjį. Sugrįžęs priekaištingai mosteli ranka:

– Mama, kam dar šita?

Ji vėl padėjo lėkštę Helenai, nors buvo nusprendusi šiandien neužmiršti, kad mergaitė čia nebegyvena. Ir pirmas laiškas jau atėjo iš Helsinkio aklųjų mokyklos, parašytas kažkokios nepažįstamos mokytojos ranka. Lahja paima lėkštę ir vėl padeda ją į spintelę virtuvėje. Ji pastato ant stalo tris stiklines. Atrodo per maža. Ana susirado atkilėlį karelą ir išsikraustė. Mama iš savo buto pirmajame aukšte jau nebeišeina. Liko ji, Johanesas ir Onis.

Lahja atidaro duris į laiptinę.

– Oni, pietūs ant stalo!

Apačioje negirdėti nė garso. Lahja ką tik šaukė jį pro langą, sakė, kad jau išvirė pietus. Vyras į ją net nepažvelgė, o susigaužęs nuėjo vidun. Jis dabar taip elgiasi, kai jie lieka dviese. Kaip sumuštas šuo. Dėbso, nepasukdamas galvos, atsako, ko paklaustas, daro, ką lieptas. Jei negali čia gyventi, išeik, pasakė ji, bet jis neišėjo. O ir kur būtų ėjęs?

Lahja sugrįžta į valgomąjį ir atsisėda prie stalo. Johanesas jau įsitaisęs, tepasi sviesto ant neraugintos duonos. Lahja paima sūnaus lėkštę ir įpila sriubos. Išvirė per daug, nepagalvojusi – keturiems, net penkiems.

– Kur tas tavo tėtis?

– Jis parėjo vidun.

– Kur jūs taip ilgai buvot?

– Bažnyčios statybose. Užkopėm net į bokštą.

– Taip aukštai? Nebijojai?

– Nuo ten beveik matyti namai.

Johanesas išvalgo lėkštę. Be abejonės, buvo išalkęs. Jis atkiša tuščią lėkštę.

– Ar galėčiau dar?

– Yra užtektinai.

Lahja įsipila vandens iš ąsočio. Jis turi metalo prieskonio, taip pat, kaip senojo šulinio vanduo prieš karus. Nuo vandens ant indų ir ąsočio dugne lieka rudų dėmių, nors kad ir kiek plautum ir trintum smėliu ar soda.

– Mama, ar Helena vasarą grįš namo?

– Aišku, grįš. Ir per šventas Kalėdas.

– Ar važiuosim jos parsivežti?

– Bent jau tėtis važiuos.

– Tėtis sakė, kad galėsime pasistatyti plaustą.

– Puiku.

– Ar Helena galės vasarą su mumis plaukti plaustu?

Lahja neatsakė. Kas jai rūpi, ką Onis ims į žygį, o ko neims? Ji namuose slaugo mamą, kai kiti pašto mašina važiuoja prie krioklių ir kopia į plynaukštes. Niekas nė nemano, kad ji važiuos kartu, o ji ir nevažiuotų. Tuos kelis kartus, kai važiavo kartu, jautėsi keistai, visiems juokiantis iš senų anekdotų ir kalbantis tarpusavyje apie tai, ką drauge kitados patyrė. Prisimeni, tada, kai? Tai niekis, lyginant su tuo, kai. Arba tada, kai? Ji pati su tais „kai" visai nesusijusi, vargina kitus klausinėdama, kas tada nutiko. Jeigu neklausia, pavargsta pati.

Johanesas padeda šaukštą į lėkštę ir iššlerpia visą stiklinę.

– Buvome nuėję į senosios varpinės griuvėsius.

– O ko tau ten?

– Pažiūrėti, gal atsirado senieji varpai.

– Ar jų neišlydė per karą? O gal rusas išsivežė.

Johanesas pasižiūri į Lahją tartum tokią, kuri pažeidė žaidimo taisykles, ir nepabaigia minties. Lahja mano, kad Onis klausinėjo apie varpus ir spėliojo, ar giliai į žemę susigėrė išsilydęs metalas. Jis sutaria su vaikais ir lengvai įsitraukia į pokalbius su jais. Kalbėdamas su jais Onis niekada neveblena ir nepliauškia niekų, o šneka kaip su suaugusiaisiais.

Johanesas pakyla nuo stalo, padėkoja ir nuneša savo lėkštę į virtuvę. Ir Lahja pakyla. Paima nešvarų prausiamąjį dubenį ir padeda ant nušveistos viryklės krašto. Pasiriša prijuostę ir atsineša į virtuvę sriubos puodą. Liko dar pusė. Jei pastatys podėlyje, neprarūgs iki rytojaus, bet ne ilgiau. Lahja žiūri į tuščią lėkštę ant viryklės krašto ir nusprendžia pripilti į ją sriubos. Jeigu Onis nevalgys, gal mama norės.

Lahja atsidaro virtuvės duris ir abiem rankom atsargiai neša pilnutėlę lėkštę sriubos laiptais žemyn. Žuvienė liula žengiant

ir laiptų aikštelėje ji stabteli, kad sriuba nusistotų. Pirmojo aukšto prieškambaryje ji atitraukia vieną ranką nuo lėkštės ir pasibeldžia į mamos kambario duris. Niekas neatsiliepia. Rūsio durys uždarytos, vadinasi, Onis neparėjo iš lauko. Gal jis tvarte? Lahja vėl pabeldžia, bet vis tiek neišgirsta atsako. Ji laiko rankose lėkštę sriubos ir mąsto, ar nešti ją atgal į virtuvę, ar pastatyti ant grindų ir atnešus uždengti lėkštute. Nusprendžia nešti lėkštę viršun ir supilti atgal į puodą, kad greitai neatauštų. Ji kopia laiptais, kai išgirsta už nugaros tylų bilsnojimą. Tikriausiai mama pabudo ir dabar su lazda eina atidaryti. Lahja sugrįžta prie jos durų. Durys neatsidaro.

Lahja vėl išgirsta bilsnojimą, bet jai atrodo, kad bilsnoja ne mamos kambariuose, o apačioje. Ji atidaro rūsio duris, bet ant laiptų tamsu ir tyku. Jai uždarant duris vėl pasigirsta beldimas. Ne aštrus lazdos stuksenimas, bet tylus, prislopintas bildenimas. Lahja uždega šviesą ir atsargiai lipa žemyn. Dvi pirmosios pakopos medinės, kitos cementinės. Ji susivokia tebelaikanti rankose lėkštę.

Nulipusi į rūsį ji nesąmoningai dirsteli į bulvių dėžes, nes pavasarį pelės ten buvo susinešusios lizdą, bet dabar ten jų nėra. Už nugaros vėl pasigirsta bilsnojimas. Lahja pasisuka ir pamato iš už plytų krūvos kyšant Onio kojas. Kojos trūkčioja. Onio veido nematyti. Lahja pripuola prie jo. Onis stebeilija į ją atmerkęs akis. Kūnas tamposi, iš burnos veržiasi kruvinos putos. Onio kulnai bildina grindis. Lahja pažvelgia į vyrą ir jos skruostai parausta. Lėkštė nulekia statomos duonkepės pusėn ir sudūžta į šoną.

– Po velnių, ką tu padarei!

Lahjos balsas atsimuša į rūsio sienas ir nusklinda laiptais aukštyn.

– Dar ir šitai!

Kažkur viršuje atsidaro durys. Ant laiptų pasigirsta Johaneso balsas:

– Mama, kas atsitiko?

– Neik čia!

Girdėti, kad Johanesas leidžiasi laiptais žemyn.

– Tau čia nėra ko veikti!

Johanesas apsisuka prieškambaryje ir puola rūsio laiptais žemyn.

– Tau čia eiti negalima!

Lahja žiūri į Onį ir šaukia iš visos gerklės, bet berniuko žingsniai artėja. Johanesas sustoja ant apatinės pakopos ir įbeda akis į tėvą.

– Kas atsitiko tėčiui? Ką mama padarė?

Onio pirštai susiriečia, lūpos mėgina tarti žodžius.

– Kas tėčiui pasidarė? – klausia Johanesas.

Lahja apsisuka ir žengia žingsnį mėgindama atsistoti taip, kad vaikas nematytų tėvo. Sustoja per toli ir jai nepavyksta pridengti vyro. Onio galva daužosi į cementines grindis. Mažoje patalpoje beldimas atrodo garsus.

– Eik iš čia, išeik!

Johanesas stovi kaip įkastas. Akys išplėstos, bet jis neprataria nė žodžio. Jis nepajėgia net pravirkti. Onio pakaušyje susidariusi žaizda, nuo kurios ant grindų laša kraujas. Lahja atsitupia ir mėgina prilaikyti vyro galvą. Onio kūnas įsitempia kaip lankas. Lahja atsisėda ant grindų, kelia vyro kūną rankom, spaudžia prie savęs, stengdamasi suvaldyti jo blaškymąsi. Ji nusisuka nuo Johaneso, mėgina pridengti nuo jo tėvo veidą. Berniukas tebestovi prie laiptų. Jo delnai susigniaužę į kumštį.

– Atvesk, Johanesai, čia močiutę. Eik.

– O jeigu ji miega?

– Pažadink. Pasakyk, kad pasistengtų ateiti.

Berniukas apsisuka ir puola laiptais aukštyn. Lahja atsigręžia visu kūnu ir žiūri į nubėgantį berniuką.

– Pasakyk, kad privalo ateiti. Kad privalo, nors ir negali.

Lahja vėl atsisuka į Onį. Vyro lūpos juda.

– Atsiprašau, – sako, ir nuo įsikąsto liežuvio ant skruosto nusiurena kraujo srovelė.

– Jau gana. Gana.

Šluostydama kruvinas putas prijuostės kampu Lahja girdi lazdos stuksėjimą viršuje. Oniui pilvą traukia mėšlungis. Lahja glosto vyrui galvą.

– Nėra taip blogai. Niekada nebūna.

Onis žiūri jai į akis. Ant laiptų girdėti balsai. Lahja priglunda kakta prie vyro.

– Bet tu manęs nepalik. Bent mudu šiame name likim dviese. Juk liksim?

1957 · SANDĖLIO KELIAS

Lahja paima skustuvą ir atsuka rankenėlę. Skustuvo galvutė atsiveria kaip mechaniška metalinė gėlė. Ji krestelėdama išima senąjį peiliuką ant delno ir padeda ant kėdės šalia lovos, pastatytos vietoj naktinio stalelio. Tada paima peiliukų dėžutę ir išima naują, nenaudotą. Atsargiai įdeda į skustuvo galvutę. Tuomet vėl prisuka metalinę galvutę. Ji trūkčiodama užsidaro, pridengia peiliuką kaip slaptus ašmenis.

Paramsčiusi pagalvėm Lahja paguldė Onį pusiausėda. Pati apsižergus atsisėda ant jo lovos galo, pakelia rankom vyro galvą. Ji suplakė puodelyje putą ir aptepa ja iš pradžių vyro smakrą, o paskui abu skruostus. Kyšteli pirštą į puodelį ir užtepa putų ant ūsų šerių. Onio akys užmerktos. Pajutęs ant odos putas jis mėgina atsimerkti, bet tik truputį pramerkia akis. Jo lūpų kampučiai krusteli, bet veidas palieka bereikšmis. Akys vėl užsimerkia.

Vakar vyrą išrašė iš ligoninės, bet šiandien gydytojas dar atėjo suleisti vaistų. Onis tarpais pabusdavo, bet negalėjo ištarti nė žodžio. Lahja priglaudžia skustuvą jam prie skruosto ir iš lėto braukia į šoną, žemyn, smakro link. Pirštais jaučia palengva lūžčiojančius barzdaplaukius. Baltose putose skustuvas palieka odos spalvos taką. Lahja paliečia tą vietą. Ji slidi nuo muilo.

Ji niekada nepasakė apie rastus laiškus – niekam. Skaitydavo juos slapta ne vienus metus, rūšiuodavo naktimis rūsy-

je įvairia tvarka: iš pradžių pagal datas, paskui pagal siuntėją, paskui pagal turinį ir pagal jausmus. Kasnakt vedžiodavo akimis nepažįstamas rašysenas, tikrindavo datas ir įvykius. Vienas po kito siuntėjų laiškų srautai išseko. Nepažįstamųjų kvietimų susitikti jau nebeateidavo, bet buvo likę patys blogiausi, tie, kuriuos rado vasarnamyje. Lahja net sapne atpažintų jų rašyseną – pedantiškai išraitytų, kampuotų raidžių. Didžiosios *J* trys kampai ištempti, mažoji *a* iš viršaus pravira. Mažųjų *m* linkiai suraityti taip, kad uždėjus taškus atrodytų kaip trys *i*. Kiekvieną naktį Lahja skaito laiškus, parašytus Oniui, ir per rašyseną mėgina įžvelgti, kaip atrodo jų siuntėjas.

Lahja pakreipia Onio nosį į kairę ir trumpais brūkštelėjimais nuskuta ūsų šerius. Skustuvo ašmenys užsikiša nuo barzdaplaukių. Kaip juos išvalyti? Nesusivokė pasiimti rankšluosčio. Lahja nušluosto ašmenis į rankovę, perima skustuvą į kitą ranką ir pakreipia Onio nosį į dešinę.

Dalį laiškų Lahja atsinešė į savo kambarį. Tie laiškai jai tapo nebūtom durim į sutuoktinį. Laiškuose jis tarytum kitoks, ir vis dėlto tas pats. Švelnus, malonus, bičiuliškas. Mielas. Dėmesingas, kartais net per griežtai bara siuntėją. Laiškų Onis atrodo toks, kaip namuose, bet jo paveikslas visgi kitoniškas. Onis juose tvirtesnis ir stipresnis. Tikresnis. Žiūrėdama į datas, Lahja mato: kuo gilesni jausmai perteikiami laiškais, tuo blogiau Onis jaučiasi namuose.

Onio galva krūpteli ir Lahja atitraukia skustuvą. Vyras daugiau nejuda ir ji vėl priglaudžia ašmenis prie odos. Slydina jas kaklu, braukia ilgus brūkšnius iš apačios. Apeina Adomo obuolį pirmiau iš dešinės, paskui iš kairės, galiausiai – per vidurį. Barzdaplaukiai sukasi verpetais, vienas jų nenulūžta. Lahja patikrina pirštu, į kurią pusę jis auga. Palenkia aukštyn ir rūpestingai perbraukia skustuvu. Po oda, palei skydinę kremzlę, ji užčiuopia nedidelį iškilimą.

Kartais Lahja skaito laiškus balsu. Ji pati norėtų ištarti Oniui tuos žodžius. Ji kužda mintis iš laiškų į tamsą žemu, šiurkščiu balsu. Žiūri į save veidrodyje ir dėlioja lūpomis pasiskolintus žodžius. Jos ištarti tie žodžiai atrodo keisti ir stiprūs. Ji daro pertraukėles tarp frazių, kad vyras galėtų atsakyti, bet jis niekada neatsako.

Lahja padeda skustuvą ant kėdės ir nušluosto putas į rankovę. Ji pakelia Onio galvą, ištraukia pagalves ir nulipa nuo vyro. Tada pasilenkia ir atsigula šalia miegančio vyro. Šonas remiasi į lovos kraštą ir ji apsikabina rankom vyrą, kad nenukristų. Onio veidas jai prieš pat akis. Lahja priglaudžia nosį prie vyro skruosto, uodžia muilu kvepiančią odą. Vyro akių kampučiai išvagoti smulkių kaip plaukeliai raukšlių. Už ausies juoduoja nedidelis apgamas. Kaklo gysla švelniai tvinkčioja.

Šitaip galėtų visada būti. Ji norėtų amžinai čia gulėti. Jausti vyro kūno šilumą pilvu ir krūtimis. Žiūrėti, kaip akys virpčioja po užmerktais vokais. Ji braukia delnu Oniui per krūtinę, pilvą, kojas. Tyliai kartoja mintinai išmoktus laiškų žodžius, ir per medvilninį audinį jausdama krūtinės raumens išlinkį, bambos duburį ir priešakio pakilumą.

Ji žino, kad netrukus vyras pabus ir išsigąs. Pasibaigus injekcijų poveikiui, jis nustos gerti vaistus ir nebegulės šalia jos. Įsisuks savin, pasislėpdamas kaip skustuvo ašmenys. Rašys popieriuje žodžius, kuriuos turėtų rašyti Lahjai, užrakins juos pašto ženklu ir išsiųs kažkam kitam. Nors tyčiomis jis vis dėlto niekad nedarė jai bloga.

Kambaryje pasidaro vėsu. Lahja pakyla nuo lovos ir apkloja vyrą. Paima nuo kėdės skustuvą, nuneša į virtuvę ir padeda ant kriauklės spintelės. Ant metalinių viryklės grotelių aušta mėsos sriuba. Ji prileidžia į prausiamąjį dubenį vandens ir ieško už spintelės skuduro, atkirpto nuo Helenos senos raudonos suknelės. Tada atidaro duris ir nusileidžia laiptais į rūsį, praei-

na pro duonkepę, kuria nė sykio nesinaudojo, ir atidaro duris iš katilinės į malkinę. Ten tamsu. Šviesoje, kuri atsimuša nuo malkinės langelio, Lahja įžiūri raides. Ant šiurkščių cementinių sienų Onio ranka parašytas vienas sakinys dešimtis, šimtus kartų. *Aš negaliu. Aš negaliu. Aš negaliu.* Dailidės pieštuku išraižyti sakiniai eina tiksliai pagal išlietų plokščių eiles, o iš krašto jau bėga lubų link.

Lahja skaito užrašus atidžiai, nors jau matė juos anksčiau, praeitą savaitę, kai reikėjo važiuoti į ligoninę. Ji patraukia kirvį, pastato ant trinkos prausiamąjį dubenį, sušlapina jame skudurą, bet neišgręžia. Prispaudžia šlapią audinį prie sienos, sudrėkina ir ima šluostyti. Nuo skuduro prie betono prikimba ilgi raudoni siūlai nelyg kraujagyslės. Lahja perlenkia skudurą perpus, irstančiom siūlėm į vidų. Ji plauna sieną sukdama mažus ratukus, bet raidės nenusivalo. Atkibę guriniai byra ant malkų rietuvės. Apvalios malkos sujuda po kojom, ji susverdėja. Betonas sugėrė vandenį ir patamsėjo, bet Lahja žino, kad, drėgmei išgaravus, žodžiai vėl bus matyti. Ji mėgina krapštyti nagu sudrėkusio žodžio dalelę *ne*, bet ji nenunyksta.

Per sieną teka siaurutės vandens srovelės. Lahja vėl įmeta skudurą į prausiamąjį dubenį. Prispaudžia pirštą prie vienos iš didžiųjų *A* raidžių, vedžioja jos liniją. *Aš*. Žodžiai aiškiai matyti ant pilkos sienos. *Negaliu*. Kiekvieną raidę reikėjo brėžti pieštuku daug sykių. Lahjos pirštas braukia per *e* raidę iš viršaus žemyn ir vėl į viršų. *Negaliu*. Ji pamėgina pirštu nubrėžti raidę *g* kitaip. Sugrįžta į pradžią ir braukia liniją taip, kaip Onis. Pabaigusi žodį Lahja žengia žingsnį atatupsta.

– Tai tik žodžiai, – sako ji sau ir nusišypso. Ji eina į katilinę ir uždaro sunkias duris. Ji jau žino, ką reikia daryti.

Bet prieš sėsdama rašyti galėtų suvalgydinti Oniui mėsos sriubą.

1959 · NAŠLYNĖS KELIAS

Į gedulingus pietus po Onio laidotuvių atėjo nedaug žmonių, nors prie kapo Lahja kiekvieną po du sykius pakvietė, dar pasiuntė Johanesą paprašyti atskirai ginklo brolių, frontininkų ir kooperatyvo narių būrelius.

Visi žinojo, kodėl Tiormeneno katafalkas buvo užsakytas parvežti Onį net iš Oulu. Laikraščio pranešime mirties priežastis nebuvo nurodyta ir pabrėžtinai pridurta, kad velionio gedi tik artimieji, kiti neminimi. Lahja norėjo, kad ant vaikų vainikų juostų būtų parašytas žodis „tėtis", ant Anos taip pat. Bažnyčioje kiekvienas jų ėjo prie karsto atskirai paskaityti laidotuvininkams posmų apie tėvo ilgesį. Helena savąjį išmoko atmintinai. Ant savo vainiko juostos Lahja parašė gedinti mylimo sutuoktinio, narsaus tėvynės gynėjo ir vaikų ateities sergėtojo.

Kapinėse Lahja žingsniavo paskui laidotuvininkus. Ji pažinojo visus gedėtojus, stovėjusius pirmoje eilėje, giminaičius ir nedidelį būrelį kaimo gyventojų. Paskutinėje eilėje užsiglaudusio tyro veido iki tol nebuvo mačiusi, bet ilgai spoksoti nedrįso. Tik tada, kai vyrai pradėjo paeiliui užkasinėti karstą, ji įvertino kiekvieno laidotuvininko liūdesio gilumą ir nuoširdumą. Kai supylė kapo kauburį, Lahja norėjo pasitraukti paskutinė, bet Johanesas ir Helena paėmė ją už parankės.

– Visi jau laukia. Mama turi eit pirmutinė.

Lahja ištraukė rankas.

– Nereikia manęs vesti kaip pamišėlės.

Lahjai stipriai trūktelėjus ranką, Helenai koja paslydo ant kupsto ir ji susverdėjusi palinko prie Marijos antkapio. Paauksuotos raidės jau buvo apėjusios kerpėm. Johanesas pakėlė seserį ir nusivedė prie lygesnio smėliu pabarstyto tako.

– Mes eikim pirmi. Mama ateis vėliau.

Lahja dar palūkuriavo, stebėdama, ar niekam nešovė į galvą atskirai pagerbti mirusiojo tylos minute, ir pasitraukė drauge su laidotuvininkais. Vieni jų leidosi tylomis iš paskos, kiti atsiliko. Kaimo keliu pajudėjo keista eisena. Pirmutinė žengė viena Lahja, atsilikę per kelis žingsnius ėjo vaikai, o paskui juos nudryko neaiškaus ilgumo lydėtojų vora. Rodės, kad visi kaimo gyventojai, išsirikiavę po vieną, nuo kapinių traukia centro link.

Parėjusi namo Lahja pro salono langą matė, kad didžiuma laidotuvininkų nupėdino kaimo keliu pro šalį. Keletas sliūkino susigūžę, nesidairydami į namo langus, bet dauguma pro gedinčius namus žengė be jokios gėdos. Vienas kitas sulėtino žingsnį, pasižvalgė ištempęs kaklą, žiūrėdamas, kas eina vidun. Lahja stebėjo tolstančias nugaras, nesuprasdama, kas dėl tokio šalinimosi kaltas – Onis ar ji. Valgių buvo priruošta per daug.

Vis dėlto dalis laidotuvininkų – tų, kurių ji nepažinojo, užsuko. Užlipo laiptais į antrą aukštą ir kantriai laukė prieškambaryje našlės, kuri skubinai atsitraukusi nuo lango artėjo prie jų tiesdama ranką. Kiekvienas pasakydavo kokią nors banalybę, pavyzdžiui: „Jūs tikriausiai sukrėsta“, „Šitaip sau pasidarė“ arba „Nieko gyvenime nebepakeisi“. Lahja atsakinėjo panašiai: „Šito numatyti negali“, „Vaikams tai didelis smūgis“ arba „Vis dėlto reikia gyventi toliau“. Kai kurios pavienės moterys,

išreikšdamos paramą, tyliai kalbėjo, kad ir jų vyrai, sugrįžę iš karo, neprisitaikė šitame gyvenime. Dairydamosi į šonus, jos kuždomis pasakojo apie įniršio priepuolius, isteriškas raudas ir bėgimą nuo baltosios karštinės į darbus. Lahja kiek palinksėjo galvą, bet patikslino:

– Mūsų šeimai tai buvo netikėta.

Nužvelgusi kiekvieną svečią, ji paklausdavo nepažįstamą, iš kur šis atvažiavo į laidotuves. Įprasti Posijas, Taivalkoskis ir salos miesteliai jos nedomino, bet kaskart, kai ranką spausdavo atvykėlis iš Oulu, Lahjos lūpų kampučiai įsitempdavo ir galva lošteldavo atgal.

– Iš kur pažinojot velionį?

Buvęs ginklo brolis, fronto draugas, tinklo pirkėjas ar plytininkas.

Tokie atsakymai Lahją tenkino ir jos pečiai vėl atsileisdavo. Net šypsena veide sušvisdavo.

– Štai ten užkandžiai ir visa kita. Onio duktė įpils kavos. Eikite, vaišinkitės.

Galų gale laiptinėje žingsniai nutilo ir Lahja turėjo patikėti, kad daugiau niekas neateis. Nutaisiusi deramą veido išraišką, ji priėjo prie svečių. Mėgino pasišnekėti su keliais iš jų, bet pokalbis sunkiai mezgėsi. Onis mokėjo šnekėtis su žmonėmis, – taip pat su nepažįstamais. Jam buvo lengva tiek medkirčių barakuose, tiek pas kantorių prie kavos stalelio, – jis prisėsdavo ir laisvai bendraudavo su kiekvienu. Papasakodavo kokią istoriją ir ja iškart patraukdavo pašnekovus, o paskui klausydavosi kitų. Jis nesvarstydavo, ar valgo su tinkamu šaukštu, ar deramoj vietoj nusijuokė, ar kada nors jau pasakojo tas istorijas.

Helena buvo susiradusi vietą greta Hiltuneno žmonos. Lahja prisėdo ant sofos porankio ir pataisė mergaitei garbaną, išsprūdusią pro segtuką. Mergaitė, atrodė, nustebo.

– Kas čia?

– Mama.

– Rodės, kad tėtis priėjo, – nusijuokė mergaitė, bet greitai surimtėjo, kaip dera tokia proga.

– Prisegiau sruogą, nes išslydo.

– Nereikia. Gerai ir taip.

– Iš kur žinai?

Helena neatsakė, o nusisuko į kitą pusę ir tęsė nutrūkusį pokalbį. Namo laiptai dar buvo statomi, ji netyčia palypėjo ne tomis kopėčiomis ir atsidūrė ant stogo, o tada tėtis ją išgelbėjo. Lahja klausėsi istorijos, kurios niekada nebuvo girdėjusi. Paskui kitas svečias pradėjo pasakot savo istoriją apie Onį, o tada trečias. Klausydama tų pasakojimų Lahja suvokė, kad jų visų veikėjas Onis – vienas arba su vaikais. Jos nėra nė viename.

Lahja pažvelgė pro langą. Kelyje jau nieko nebuvo matyti. Nuo virtuvės durų jai pamojo Johanesas. Jis vilkėjo karinę uniformą. Kažkas dar atėjo – net taip vėlai. Gal kokia sunkiai vaikštanti moterėlė, užtrukusi kelyje nuo kapinių iki velionio namų. Lahja atsistojo ir nuėjo pasitikti į laiptų aikštelę.

Iš apačios laiptais kopė vyras – rudeniniu paltu, gražaus stoto. Kairėje rankoje jis laikė fetrinę skrybėlę. Lahja nervingai įkvėpė. Vyras išgirdo ir pakėlė galvą. Jiedu žiūrėjo vienas kitam į akis ir nė žodžio neištarę pažino vienas kitą. Vyras sustojo per porą pakopų žemiau ir nusimovė nuo dešinės rankos pirštinę, ketindamas paduoti ranką naujajai našlei. Lahja žvelgė į vyrą, jo žydras akis, tvarkingai nukirptus šviesius plaukus ir žengė žingsnį atgal. Ji nebuvo tikra, ar matė tą vyrą bažnyčioje ir kapinėse. Vyras jos žingsnį atgal suprato kaip kvietimą, pakilo porą pakopų ir ištiesė ranką. Lahjos rankos dingo už nugaros kaip susidrovėjusio vaiko. Ji pajėgė tiktai žiūrėti į ranką ir tą, kuris ją tiesė. Jos žvilgsnis nuslinko nuo vyro lūpos linkio, plau-

kų užuolankos ant smilkinio prie juodo rankogalių segtuko. Ji matė viską – įsiminė sveikas pirštų apynages, smulkias raukšleles prie lūpų, skustuvo užmirštą barzdaplaukį po kairiąja ausimi ir kaip gyva jų neužmiršo.

Prie durų Lahjai už nugaros priėjo Johanesas ir vyras tai matė. Lahja atitraukė akis nuo dailiai gulinčios vyro liemenės. Ji niekuomet negalės šiam vyrui nė žodžio ištarti. Nepajėgs ištiest rankos, paliesti jo odos ir lūpomis sudėti reikiamus mandagumo žodžius. Ji nežinojo, ką daryti.

– Aš... Aš...

Lahja pažvelgė į Johanesą, bet vaikinas žiūrėjo į ją, nesusiprasdamas perimti pareigos. Lahja vis traukėsi atatupsta, pasaliai žvalgėsi aplinkui. Virtuvės durys buvo atdaros. Lahja apsisuko ir metėsi į virtuvę. Uždarė duris ir atsirėmė į jas nugara. Per durų medį ji girdėjo Johanesą aiškinant atėjusiajam, kas ir kaip.

– Atsiprašau, mama šiandien elgiasi neįprastai.

Vyro balsas buvo stebinamai tylus.

– Ar tu Johanesas?

Balsai nutolo kitų durų link ir Lahja virtuvėje priėjo prie stalo. Pasirėmė į jį abiem krumpliais. Balsai nutilo, nes svečias buvo nuvestas į kitus kambarius. Lahja žiūrėjo į vazas su cinamoninėm riestėm ir grietinėčiais. Paėmė vieną sausainį, pasvėrė pirštais. Jis krosnyje gerai iškilo, buvo purus. Iškepė pagal mamos receptą, kaip nurodyta, netaupė grietinėlės. Lahja sugniaužė delną ir sausainis sutrupėjo. Ji gniaužė sausainio trupinius saujoje, kol ant stalo pabiro aukso rudumo miltai.

Ana nešė iš kambario puspilnį dubenį atšilusių špinatų maltinukų ir lašišų sumuštinių.

– Ko mama čia stovi? Aš viską sutvarkysiu.

Lahja nubraukė nuo stalo ant grindų sausainio trupinius ir kinktelėjo galvą į atneštą dubenį.

– Ar jau viską suvalgė?

– Kad ir šitų nevalgo. Dar daug yra, todėl nusprendžiau pripildyti visus dubenis.

Ana pridėjo dubenį užkandžių ir išnešė. Lahja pažiūrėjo jai pavymui, paskui ryžosi prieiti prie durų ir žvilgtelėti į valgomąjį. Jame nieko nebuvo. Ji įžengė į kambarį ir atsisėdo už stalo. Nuo komodos iš įrėmintų nuotraukų ją stebėjo sustingę veidai. Lahja mėgino apsimest, kad kažką veikia. Sudėliojo šaukštelius, pakreipdama tiksliai į vieną pusę. Henineno žmona supratingai linktelėjo jai pro atdaras salono duris. Lahja irgi linktelėjo galvą ir dubenį su silke padėjo į įdarytų kiaušinių vietą. Lašišos sriubos niekas nebuvo palietęs. Lahja mėgino paslapčia dvilktelėti į svetainę, bet pro durų tarpą vyro nebuvo matyti. Ji vėl pasuko prie komodos ir pasižiūrėjo į mamos nuotrauką. Ši žvelgė su užuojauta. Lahja nusuko nuotrauką į sieną.

– Man nereikia gailesčio.

Salone pasigirdo nepažįstamojo balsas. Lahja atsisuko, bet buvo matyti tik jo nugara, kai Johanesas pristatė jam esančius kambaryje. Vyras tiesė ranką sėdintiems ant sofos.

– O tu tikriausiai Helena? Tėtis daug apie tave pasakojo.

– Tikiuosi, ne viską papasakojo.

Helenos juokas kambaryje suskambo kaip varpelis. Ji visad juokdavosi ir iš tėvo istorijų. Vyras grįžtelėjo ir Lahja užlindo už durų staktos. Ji matė tiktai vyro nosį, lūpas, batų galus. Lahja pagalvojo, kaip laiškų žodžiai skambėtų vyrui juos tariant garsiai. Tylūs, tamsūs, pašnibždėti raminamai žemu balsu.

Lahjai atrodė, kad iš jos atims tai, kas priklauso jai vienai. Ji prisėdo ant lovos valgomajame. Šį kambarį Onis išsirinko sau iškart, kai baigė namą. Jis miegojo viename gale, Ana – palėpėje, kiti vaikai per vidurį. Ji porą kartų prašė Onio, kad jiedu susieitų į vieną kambarį, bet jis atsakė, kad dviem bus per

maža vietos ir kad trukdys vienas kito miegą. Mama taip pat jau nebeužlipdavo į viršų, o atsiskyrusi laikėsi apačioje. Pavirto lėliuke kaip lerva. Netrukus jie visi gyveno kas sau už uždarų durų, saugodamiesi trukdyti kits kitam. Didžiulis namas prisipildė tylos ir mandagaus dėmesingumo, ir neuždarytos durys dėl visa ko čia buvo užveriamos tyliai, kad nesutrikdytų kitų ramybės. Galiausiai kiekvienas sėdėjo ant savo lovos krašto, klausydamas kitų atsargių judesių, ir laukė, kad kas nors užeitų. Atsisėstų ant lovos ir paklaustų, kaip prabėgo diena. Bet niekas neužėjo ir niekas nepaklausė, o visi kaip kaliniai paliko už uždarytų, užstumtų ir neužrakintų durų.

Vyro balso jau nebuvo girdėti. Lahja pasilenkė nuo lovos ir dirstelėjo pro atdaras duris, bet nematė svečio. Jis tikriausiai sėdėjo arčiau pianino. Johanesas pamatė mamą ir užėjo į kambarį.

– Svečiai klausinėja, kur mama.

Johanesas prisėdo šalia Lahjos ir pakėlė ranką, bet nesugalvojo, kur ją padėti, ir vėl nuleido ant kelių.

– Negera?

– Ne, tiktai noriu kiek pailsėti.

– Pailsėk.

– Kas tas vyras, kuris atėjo paskutinis?

– Nepaklausiau. Gal koks tėčio draugas.

Lahja atsistojo ir nužvelgė valgius ant stalo. Ką su tieka jų darys? Ir šaltienos sumuštiniai greit suges. Ji padavė padėklą Johanesui.

– Pavaišink. Gal kas nors dar valgys.

Johanesas nunešė padėklą, o Lahja nuėmė nuo stalo sausainius su marmeladu. Jie buvo sudėti į vazą, išsivežtą per evakuaciją, – ant aukštos kojos, žalvarinėm rankenom su stilizuotom galvom – milžinų ar pabaisų. Johanesas laukė prie durų. Kažkuriuo metu jis buvo spėjęs suaugti į vyrą.

– Geras tėvas buvo jums.

Johanesas linktelėjo galvą, bet Lahja matė, kad nė pats nežino, kodėl.

Salone pasigirdo vyro balsas. Lahja užmerkė akis. Vyras veikiausiai sėdi ant kėdės prie pat valgomojo durų.

– Ar tai tas namas, kurį Onis statė?

Lahjos rankos tvirčiau suspaudė vazos rankenas. Mamos jau nėra, ir Onio jau nebėra. Mergaitės spruko nuo jos tolyn. Liko tik Johanesas ir namas. Šitų iš jos neatims. Lahja atmerkė akis ir žengė į saloną.

– Tai tas namas, kurį pastatė Onis, – atsakė ji. – Man ir vaikams.

1967 · BAŽNYČIOS KELIAS

Bažnyčios salėje senos moterys jau atgailavo. Dar prieš pamaldas mintyse buvo peržvelgusios tą savaitę padarytus blogus darbus, piktas mintis ir dabar dėl to gailėjosi. Salė aidėjo nuo aičiojimų ir šauksmų, žmonės šaukė „Viešpatie, pasigailėk", o šventikas su pasimėgavimu smulkiai apsakinėjo pragaro kančias.

Bažnyčia nebuvo graži, niekas jos ir nemėgino gražinti. Ji veikiau atrodė rūsti ar didinga, tokia, kurioje dievybė žadina baimę ir pagarbą, o ne užuojautą ar priklausomybę. Ant galinės altoriaus sienos du pasišventę angelai žvelgė į visaregę Dievo akį, o altoriaus paveiksle Jėzus kankinosi ant kryžiaus ir sruvo krauju. Bažnyčios statytojų apmaudui, per sieną nuo viršaus iki apačios ėjo įtrūkis – nuo pat akies iki bažnyčios salės grindų, kaip ženklas, kad sąsaja vis tiek egzistuoja. Plyšį ne kartą buvo mėginta užtinkuoti, bet, didžiam šventiko nepasitenkinimui, jis vėl atsiverdavo.

Ekstazė salėje stiprėjo. Po skaudžių kaltinimų šventikas perėjo prie mėgstamiausios dalies, tos, kurios laukė visą savaitę. Jis atsitiesė visu ūgiu ir ilgai žiūrėjo į bendruomenę. Jis kuo mieliausiai nusmerktų ją amžinoms kančioms ugnyje ir senės pirmutinėje eilėje jau buvo tam pasiruošusios. Jos buvo vertos tų

kančių ne tik už gimtąją nuodėmę, bet ir dėl to, kad buvo moterys. Šituo požiūriu tiek šventiko, tiek moterų nuomonė sutapo. Vis dėlto šventikas nusprendė užtęsti malonumą. Jis davė ženklą rūstaus veido kantoriui jau dabar pradėti kitą giesmę. Po akimirkos salę užplūdo niauri ir uoli giesmė. Ji užgaudė ne fleitiniais garsais, o pačiais aukščiausiais registrais. Prie šauksmingos giesmės prisidėjo aimanos ir viskas aidu atsimušė šoninėse bažnyčios navose. Net kūdikiai, kuriuos atsinešė tėvai, nedrįso rėkti, o nustebę dairėsi į griausmingai atgailaujančias močiutes. Jėzaus buvo maldaujama sugrįžti pas išrinktuosius greitai, iki amžinųjų kančių. Šventikas kreivai šypsojo. Kentėkite, svetimautojai, žemiškųjų dalykų mylėtojai ir veidmainiai.

Raudos atbalsį atmušė sietynai ir apaštalų atvaizdai. Ji drebino vargonų vamzdžius ir chorą. Atgailaujančiųjų kojos dundino grindis, garsindamos amžinojo gyvenimo prašymą. Sunkūs bažnyčios suolai šokte šokčiojo, nuo lentos nukrito giesmių numeriai ir pražūties išsigandusiųjų šauksmas užgesino žvakės liepsną dešinėje altoriaus pusėje. Atrodė, kad galinės sienos įtrūkis užsiveria.

Nuo aimanų vos neišdužo vidiniai langų stiklai. Šventikas iš lėto mintyse suskaičiavo iki dešimties prieš suteikdamas pagalbą. Jis uždėjo ranką ant altoriaus paramsčio ir pasilenkė į salę:

– Kuris iš jūsų pasiruošęs atgailauti už sunkias nuodėmes? Kuris iš jūsų nori prašyti atleidimo už piktadarystes? – sugriaudė jis.

Palengvėjimo banga nusirito per salę.

– Ak, aš, aš! Atleisk, Kristau! Neapleisk, Jėzau!

– Kuris iš jūsų pasirengęs priimti amžinąjį Dievą ir atsukti nugarą šėtonui? – šaukė šventikas.

Pakilo šimtai rankų. Šventikas ėjo pro verkiančių maldininkų eiles ir kiekvienam atskirai ore braižė kryžių.

– Mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardu ir Jo aukos krauju tau nuodėmės atleidžiamos.

Kiekvienas salėje suprato, kada ženklas buvo duotas jam. Nė vienas nenuleido rankos, kol negavo atleidimo už nuodėmes.

Lahja sėdėjo trečioje eilėje nuo galo ir giedojo kartu su visais. Ji mechaniškai judino lūpas giesmės ritmu, bet nuodėmių atleidimo neprašė. Visi būtų pastebėję jos prašymą. Ji svarstė, ar negalėtų po pamaldų išsprukti iš salės nemačiomis, kad nereikėtų su niekuo kalbėtis. Į susiėjimus nebeateidavo net trumpam, nė bažnytinės kavos. Vis dėlto Komuniją priimti ryžosi.

Išklausę Viešpaties žodžio, žmonės plūstelėjo iš bažnyčios. Kelios senutės dar tarėsi ne viską išpažinusios ir teberaudojo net koridoriuje, bet į jas niekas nekreipė dėmesio. Visų nuotaika buvo geresnė, net džiugi. Dievo malonė buvo priimta ir šią savaitę žmonės kurį laiką pajėgs džiaugtis, iki vėl pajus gimtosios nuodėmės traukimą prapultin. Lahja ėjo bažnyčios viduriniąja nava, nė vienam nežiūrėdama į akis. Ji stengėsi nusiteikti taip pat džiaugsmingai kaip visi, bet nepavyko. Prie bažnyčios durų stovėjo pasaulietis pamokslininkas. Jis, aišku, kažko laukė. Lahja atkakliai žiūrėjo į vyno raudonumo bažnyčios kilimą ir eidama nė nepažvelgė į jį. Vis dėlto tai nutiko. Pamokslininkas rado savąjį objektą. Jis ištempė kaklą ir įdėmiai nužiūrinėjo praeinančius. Kiekvienas paspartindavo žingsnį patenkintas, pamatęs, kad šįkart pasirinko ne jį.

– Lahja, palūkėkite minutėlę.

Proga praėjo, vartai akimirką buvo atviri, bet jau užsidarė. Kodėl ji neišėjo anksčiau, per baigiamąją giesmę? Pamokslininkas atsistojo tarp Lahjos ir atvirų durų.

– Mes susirūpinę dėl Lahjos klaidatikystės. Lahja tai žino.

Jau du kartus ji buvo mokoma, du kartus jai priekaištauta už žemiškų dalykų pomėgį ir kviesta atgailauti. Du kartus ji paneigė sykiu su Dievu garbinusi netikras dievybes ir palaikiusi ryšius su klaidatikiais. Blogiausia, kad vis dėlto nesutiko atgailauti. Bet šito, kaip tik šito ji bijojo.

– Aš kviečiu Lahją į susirinkimą, kuris vyks asociacijos patalpose poryt, antradienį, antrą valandą. Pagalbą ir paramą suteiks visi atsakingi žmonės. Juk Lahja ateis?

Lahja permąstė visas įmanomas priežastis ir dingstis, bet nerado nė vienos tinkamos.

– Aš ateisiu.

– Vadinasi, susitiksim ten. Viešpaties ramybės, Lahja.

– Viešpaties ramybės.

Kaimo keliu žmonės plūste plūdo. Iš bažnyčios jie traukė į svečius arba į bendruomenės namus kavos. Sekmadienis buvo vienintelė diena, kai nereikėjo dirbti, o leidžiama bendrauti su giminaičiais ir pažįstamais. Vis dėlto audrintis, juoktis balsu ir smarkiau karščiuotis buvo draudžiama, nes diena, šiaip ar taip, šventa. Mažiems vaikams niekas nedraudė lakstyti, bet suaugusieji turėjo save stebėti. Lahja nusprendė eiti tiesiai namo. Pakelės beržai jau buvo nugeltę ir mėlynių krūmelių virbai švietė raudonai. Gal šiais metais žemės ir medžių auksingas ruduo ateis vienu metu ir visa gamta paskelbs rudenį visokiausiom šiltom spalvom. Ne visada medžiai ir žemė žengia į rudenį vienu metu, o tik lapams nukritus uogienojų krūmai skaisčiai sušvinta arba medžiams supliskus ugnim žemės augmenija tręšta rudai. Retai kada tiedu rudenys sutampa. O kai šitaip nutinka, žmonės ilgai prisimena.

Parėjusi namo Lahja užlipo į antrą aukštą. Ant laiptų su Mina nepasisveikino, o nuėjo į virtuvę. Karina iš ryto vaikams išvirė mėlynių sriubos, paliko ant stalo puodelį ir Lahjai, bet

ji valgyti nenorėjo. Ji numetė šventadienį drabužį valgomajame ant sofos ir atsisėdo salone į supamąjį krėslą pamąstyti. Žiūrėjo į keturių kelių sankryžą ir ją ėmė baimė. Žmonės vis ėjo keliu. Kai kurie nusprendė užsukti į kapines aptvarkyt artimųjų kapų, kad jau atėjo į centrą išklausyti Viešpaties žodžio. Vyrai žirgliojo pirma žmonų, nepaisydami, kad ir kaip lėtai ta skaudamom kojom kryvuliuoja iš paskos. Ant *Klein* autobusų galinių sėdynių sėdi vaikai, kaip matrioškos apsiglėbę už save mažesnius.

Kvietimo į pataisos susirinkimą Lahja laukė jau seniai, bet nuo galutinio įsakymo jai pavyko išsisukt kelias savaites. Bendruomenės vyresnieji, aišku, buvo atėję pamokyti net į namus. Jie kalbėjo apie žemiškų dalykų pomėgį, pagrįsdami priekaištus Johaneso ir Karinos nupirktu televizorium, bet nei pamokslininkai, nei Lahja šito nelaikė pagrindu kviesti pataisos. Televizorius buvo tiktai dingstis, dengianti priekaištą dėl to, kad ji yra pernelyg... Pernelyg kažkokia. Pernelyg visokia. Pasmerkimą buvo sunku įkūnyti žodžiais, ir pati Lahja šito nemokėjo, nors žinojo, ką jie turi omeny. Ji buvo pernelyg kitokia – ne tokia nuolaidi ir tyli kaip bendruomenės moterys, ne tokia dėmesinga ir paslaugi, kaip moterims privalu. Ji nieko neprisileido artyn. Ji niekada nerodė nuovargio nei silpnumo, nors buvo moteris. Tai, kad verčiasi amatu, jai taip pat būtų buvę sunku nuslėpti, bet dėl to paties amato tikinčiųjų jai reikėjo kaip klientų. Dėl pragyvenimo negalėjo jo mesti.

Bet buvo ir daugiau priežasčių – Lahja tai žinojo. Akušerė stokojo nuolankumo nepaklusti Dievo įsakymui pripildyti žemę ir nurodymui, kad moteris turi tylėti. Priešingai, juo senyn, tuo garsiau mama peikė pasaulio tvarką. Ji iškart aprėkdavo našliais palikusius vyrus, nežiūrėjo, kas jos priekaištų turi klausyti – skurstantį lauką dirbantis girių krašto žemdirbys ar

šešiolika vaikų auginantis bažnyčios tvarkdarys. Galop ji įniko rašinėti straipsnelius į laikraščius, ragino moteris pačias apibrėžti santuokinės pareigos vykdymą, o sykį net užsiminė, kad pagalbos nepageidaujamo nėštumo atveju jos gali rasti arčiau, nei mano, net iš savo kiemo augalų. Daug kas žinojo tas pagalbos priemones, ir silpnų kaulų moterys visada klausdavo pribuvėjų ir vaikų priėmėjų, jeigu jausdavo, kad kitas gimdymas bus mirtinas. Bet kai šitą garsiai paskelbė akušerė, gimdymo žinovė, visi palaikė beveik baudžiamu poelgiu. O dar Onis, – bet apie tokias nuodėmes niekas balsu net nekalbėjo.

Visokiom rykštėm Dievas Lahją čaižė, bet ji vis tiek negalėjo nusilenkti, nuleisti galvos, nusižeminti širdimi, o drauge su visais žengė aukštai iškėlusi galvą ir net kėlė save į tam tikrą padėtį, nes buvo įgijusi amatą, todėl manėsi esanti lygi su vyrais. Tai buvo pakankamas pamatas rengti susirinkimą. Jeigu visa bendruomenė drauge nepaskatins Lahjos paklusti ir per atgailą priartėti prie Viešpaties, neaukštinant savęs ir nelaikant savy kartėlio, bus galima paskelbti ją esant susisaisčiusią žemiškais dalykais. Tada baigsis pasveikinimai ir Viešpaties ramybės linkėjimai, bendravimai ir apsilankymai. Nė vienas tikratikis negalės nė labos dienos palinkėti nei į svečius užeiti. Ir fotografijos dirbtuvės durų atverti.

Žmonių kelyje buvo matyti mažiau, dabar juo ėjo, atrodo, ne tikintieji. Šitie traukė į priešingą pusę nei ankstesnieji. Lahja prisiminė, kuo baigėsi paskutinis pataisos susirinkimas. Ji pati sėdėjo tarp tikinčiųjų, bet neištarė nė žodžio. Visi sėdėjo, tik Hurskainenas stovėjo ir klausėsi teisiųjų nurodymų, kaip atsikratyt socializmo dvasios. Pats Hurskainenas negalėjo apsiginti, nes už tai grėsė dvasios tamsybė, o tiktai linkčiojo ir prašinėjo atleidimo. Nė vienas iš tikinčiųjų negalėjo taisomojo ginti, nes šitaip būtų išdavęs save ir parodęs, kad mintyse atsitraukė

nuo tikrojo tikėjimo. Bet Hurskainenas galėjo kaltinti tik pats save. Ką jis pasakė kitiems, už ką balsavo per savivaldybių rinkimus, juolab kad per klaidą ir balsavo už netinkamus kandidatus. Bendruomenėje galėjo pasisakyti kiekvienas, kuris norėjo, ir Lahja greitai suprato, kur šuo pakastas. Buvo aptartas ir rėminio pjūklo paskolinimas, šeštadieninis nusigėrimas ir tai, kad Hurskaineno žmona kiek uždelsė ir ne iškart palinkėjo šventiko žmonai labos dienos. Hurskaineno skruostais ritosi ašaros, jam, senam žmogui, buvo sunku stovėti. Jis atsiprašinėjo ir aiškino, kad viską, ką išgirdo, įvertins, tuoj nusisuks nuo žemiškųjų dalykų ir atsigręš į teisiųjų būrį.

Lahja suposi krėsle iki sutemų. Keliu važiuojančių automobilių žibintai piešė judančius paveikslus ant salono lubų. Karina porą kartų kvietė vakarienės, bet Lahja nenorėjo valgyti. Tik pavakare turėjo pakilti ir nueiti į tualetą, dabar įrengtą pirmame aukšte, greta laukujų durų. Lahja neuždegė šviesos laiptinėje, o tamsoje suvaikščiojo pažįstamu keliu. Namas pasidarė nepatogus ir painus. Jis nebuvo suplanuotas dviem šeimoms, o jo branduolys buvo Lahjos salonas, apie kurį turėjo viskas suktis. Johanesui parsivedus į namus Kariną, gyvenimas tarytum perskilo į dvi dalis. Lahja toliau viena tvarkė ūkį, o jaunavedžai kūrėsi sau. Lahja buvo užsiėmusi saloną ir valgomąjį, kur ant sofos, Onio vietoje, klodavosi sau guolį. Johanesą su Karina ji apgyvendindavo čia viename, čia kitame kambaryje, kur vėl gimus vaikui jiems pasidarydavo per ankšta. Tada šeima persikeldavo į kitą kambarį arba pastatydavo knygų lentynas, šitaip sukurdama kampelį kuriam nors vaikui. Tiktai virtuvė buvo bendra, bet įrengta šalia valgomojo, vadinasi, greta Lahjos lovos, todėl į ją buvo galima užeiti tik tada, kai Lahja būdavo atsikėlusi ir apsirengusi.

Išeidama iš tualeto Lahja išgirdo šurmulį antro aukšto virtuvėje. Karina kažką smulkino ant pjaustymo lentelės,

mergaitės laikė rankutėse po saujelę dantų krapštukų. Atrodė, kad visiems linksma, ant stalo gulėjo perpus perpjautas kopūstas. Lahjai einant per virtuvę šnekos nutilo. Ji palinkėjo labos nakties ir vyresnioji – Maritė – nedrąsiai padėkojo. Lahja priėjo prie savo supamojo krėslo, bet daugiau sėdėti nesinorėjo. Stoviniavo prie lango ir žiūrėjo į tuščią kelią. Kieme po medžiu tarytum kažkas judėjo. Lahja stengėsi įžiūrėti prieblandoje, kas, bet aiškiai nepamatė, kol nepajudėjo. Rudakailis kiškis nušuoliavo iš kiemo į kaimo kelią ir patraukė toliau. Buvo atbėgęs pagraužti gaisrenos kotų lysvėje ir dabar atsargiai pusiaubėga liuoksėjo atgal. Išgirdęs netikėtą garsą kiškis vis sustodavo ir susigaudavo. Lahja stebėjo kiškį, kol tas nuo kelio palei ugniagesių stotį pasuko ežero link. Tada užtraukė užuolaidas ir pro savo saloną koridoriumi nuėjo iki Johaneso ir Karinos durų.

Johanesas su Karina sėdėjo ant sofos ir žiūrėjo į Lesę, bėgančią iš degančio namo. Mina buvo įsitaisiusi tarp jų ir Karina balsu jai skaitė subtitrus. Maritė, pasiėmusi pagalvę, gulėjo po kavos staleliu. Ji jau pati suprato raštą ir šitai įrodydama skaitė pusbalsiu pati sau. Ant kavos stalelio su padėklu gulėjo kopūsto puselė, dantų krapštukais paversta ežiu, prisismaigsčiusiu sūrio gabalėlių ir vynuogių. Suaugusieji palei stalo koją buvo pasistatę atkimštą raudonojo vyno butelį, mergaitėms į puodelius pripilta obuolių sulčių iš ąsočio ant stalo. Karinos tėvai kiekvieną rudenį atsiųsdavo jų su pašto mašina. Langų užuolaidos buvo atitrauktos, degė žvakės.

Lahjai įžengus į kambarį, ketvertas apmirė. Visų akys nuo televizoriaus ekrano nukrypo į ją, išskyrus Minos, kuri reikalavo Kariną toliau skaityti subtitrus. Maritė atsargiai išsliaužė iš po stalo ir sėdomis atsirėmė į tėčio kojas. Johanesas mėgino paslapčia pastatyti taurę su vynu ant grindų.

Lahja priėjo prie sofos ir atsisėdo kampe. Johanesas pakėlė Miną nuo sofos ir pasodino ant grindų. Mergaitė iškart šmurkštelėjo po stalu į sesutės vietą. Maritė norėjo protestuoti, bet nedrįso. Karina pažvelgė į Lahją, bet, šiai neatsakius į žvilgsnį, gūžtelėjo pečiais žiūrėdama į Johanesą. Mina po sofos staleliu paprašė įpilti dar sulčių. Maritė išsipešė ežio spyglį. Suvalgė sūrį ir vynuogę atskirai. Paskui paėmė kitą ir ištiesė močiutei.

Lahja paėmė spyglį. Ji ketino papasakoti, kaip kažkada Oulu mieste žiūrėjo judančius paveikslėlius, bet nepapasakojo. Ekrane Lesė mėgino kažką pasakyti, bet niekas nesuprato, ką.

1977 · GAUDYKLĖS KELIAS

Lahja eina koridorium į savo pusę ir sustoja vidury salono.

Jos skruostai pabalę, bet sprandas raudonas.

– Aplink šitą visi miršta, – užriko Maritė.

Kiekvienas susitikimas su vaikais dabar baigiasi kivirču. Šitas irgi taip baigėsi.

Gatvės žibintų šviesoje valytuvas stumia nuo šaligatvio sniegą. Lahja stebi pro langą, kaip jis verčia sniegą ant rožių krūmų į namų pusę. Keletas pėsčiųjų traukiasi kažin kur į važiuojamąją kelio dalį, praleidžia valytuvą. Jis važiuoja greitai ir griausmingai burzgia. Jam važiuojant Lahja palei langus seka iš paskos. Valytuvas tolsta kaimo link.

Nuo Karinos ir Johaneso kambario sklinda blausi šviesa. Karina išvirė vaikams raminančios arbatos. Lahja girdi, kad, jai išėjus, visi pamažu pradeda šnekėtis. Ji atpažįsta mergaičių balsus, po akimirkos ir Tapijo. Ar Tuomas jau užmigo ant grindų? Lahja nemoka su jais bendrauti. Jai atrodo, kad mergaitės pasišiaušia vos pamačiusios ją ir tyčia iškraipo kiekvieną jos žodį. Tapijas mandagiai tyli, nieko nesako.

Su Tuomu Lahja buvo išėjusi kelis kartus pasivaikščioti. Ant tilto berniukas laikėsi jos rankos. Ji parodė upės šlaite lietaus vandens išgraužtus urvelius ir papasakojo apie juose gyve-

nančius trolius. Jiedu aplankė Onio kapą, nušveitė kerpes nuo auksuotų raidžių. Lahja porino berniukui istorijas apie naujojo namo statybas, taip pat apie senąjį. Papasakojo šį tą apie Onį, apie Mariją ir apie tai, kaip apako Helena. Tie jos pasakojimai buvo be pradžios ir be pabaigos, nesudarė darnios istorijos. Juos reikėjo ne sykį pasakoti anksčiau, kas nors galėjo užsimiršti ar prisidurti iš kitos istorijos, kad nusibrėžtų gera linija. Bet Tuomas klausėsi įdėmiai ir atidžiai žiūrėjo, kai Lahja rodė jam upės pakrantėje žole užžėlusius žeminių kauburius. Namuose ji piliulių buteliuko dugneliu ant laikraščių kampų įspaudė apskritimų ir jiedu kartu piešė juose šypsančius veidus, liūdnus veidus ir verkiančius veidus. Tuomas piešė tiktai linksmus.

Vienišas automobilis pravažiuoja posūkį palei namą. Vairuotojas įjungia aukštesnę pavarą ir išmetamasis vamzdis garsiai suriaumoja. Lahja apsisuka ir išeina pro virtuvę. Užgesina paliktą šviesą. Nulipa laiptais žemyn. Į mamos kambario duris įstatyta *Abloy* spyna. Ten gyvena Johaneso bičiulio sūnus ir jo draugas, kurie lanko gimnaziją kaime. Kambaryje girdėti linksmas juokas.

Apačioje groja radijas. Lahja stumteli rūsio duris ir nusileidžia žemyn. Grindys nugultos plytų dulkių ir suodžių. Johanesas išeina iš priepirčio ir užstumia duris paskui save. Jo veidas juodas, akių kampučiuose brėžiasi balti dryželiai, suodžiai neprasiskverbė į raukšleles, kai buvo primerkęs akis. Lahja sustoja per vidurį laiptatakio.

– Ar liko vandens, kad bent nusiprausti užtektų?

Johanesas tik dabar pastebi ją.

– Jau sušilo puode. Prieš pradėdamas pakūriau ugnį.

Johanesas sukrovęs plytas į tvarkingas rietuves. Lahja žiūri į gaisrasienės tinko likučius prie apatinių duonkepės plytų eilių, kurios bus išardytos.

– Ar reikėjo ją sugriauti?

– Statysiu čia židinį.

– Kas čia kūrens ugnį?

– Niekas čia ir krosnies nekūrena. Bus smagu po saunos išsikepti dešros.

Ant skalbimo mašinos stovi polietileno maišiuku uždengtas radijo aparatas.

Skamba daina, kad balandį vyrai prie upės žiočių daro tai. Johanesas pirštais pačiupinėja marškinėlius. Nuo marškinėlių prikimba suodžių. Jis nusivelka marškinėlius, sykiu išversdamas suodina puse į vidų. Rankos nuo alkūnių suodinos, bet pečiai ir krūtinė balti. Su savo juodu veidu ir baltais dryžiais Johanesas primena žmogaus negatyvą.

– Ar vanduo jau sušilo?

Lahja negali niekur eiti, o stovi per vidurį laiptų. Johanesas sulanksto marškinėlius ir įdeda į skalbinių krepšį atsargiai, kad nepríkristų suodžių.

– Mama, nesakyk Karinai apie tą židinį.

– Ar ji nežino?

– Norėjau nustebinti. Ji visą laiką kalba apie savo namų didįjį židinį.

– Tokį ketini statyti?

– Čia per maža vietos. Statysiu tokį, koks dera čia.

Centrinio šildymo katilo degalų purkštuvas už sienos sušnypščia, o paskui suūžia. Ūžimas garsus ir Johanesas nueina uždaryti tarpinių durų. Rūsyje vėl ramu.

– Smarkoką triukšmą kelia.

– Taip, kelia.

– Senasis dirbo be jokio garso. Prisimeni?

– Tą kieto kuro katilą?

– Gerai, kad jį palikai. Gal dar kada nors prireiks.

– Tokių jau niekas nenaudoja. Per šalčius reikėdavo visą naktį kišti malkas, kad namai neatšaltų.

Johanesas atidaro priepirčio duris ir eina į sauną. Lahja girdi barkštelint puodo dangtį. Paskui Johanesas sugrįžta.

– Jau gerai.

– Girdėjau, Maritė ruošiasi išeiti, – sako Lahja.

– Taip, gali būti.

– Ar ji jau vaikšto į šokius?

– Jos dar per mažos. Mokykloje kartą per mėnesį rengia diskoteką.

– Ji išsidažė. Subariau ją dėl to.

– Mama, neužmiršk, ką susitarėm.

Johanesas žiūri į ją ir Lahja nuleidžia galvą.

Johanesas žengia saunos pusėn.

– Ar mama norėjo ką nors pasakyti?

Lahjai maga pasakyti, kad net Tuomas nenori eiti su ja pasivaikščioti, kad jau neatsisėda šalia, net prašomas. Kaip būtų gera susėsti prie stalo drauge su visais, juoktis balsu, nerūpestingai plepėti ir taip smagiai erzint vienam kitą, kaip visa šeima išmoko iš Karinos. Bet kai prasižioja, iš burnos išeina tai, ką kiti vadina pamokymais ir bambėjimu. Ji pastebi tuos žvilgsnius, kuriais visi paslapčia persimeta, kai ji ką nors ištaria. Kai atsisėda šalia, mandagiai palūkėję persėda į kitą vietą. Jos draugijoje nesmagu, niekad nebuvo smagu, bet ji nemoka kitaip elgtis. Lahja prasižioja, bet neranda reikiamų žodžių. Tokių, kuriais būtų galima pasakyti, kad kartais ji jaučiasi vieniša, kad jai būna šalta ir tamsu.

– Ne. Nieko ypatinga.

Johanesas žengia į priepirtį ir užstumia duris. Lahja žiūri į užsiveriančias duris ir sūnų anapus jų. Tas durų uždarymas jai baugus, pabaigtinis.

– Johanesai!

Lahjai atrodo, kad viskas slysta, sprūsta jai iš rankų, kaip nuotraukos vonelėje. Kad ji dabar turi tiktai šitą namą, bet ir jis, plotelis po plotelio, darosi svetimas. Ji negali sulaikyti permainų. Su praeitim ją sieja tiktai šitas vaikas, nes dukterys jos jau nebelanko. Ir dabar durys užsidaro ir ji viena lieka kitapus.

– Ką? – Johaneso balse girdėti tramdomas irzlumas.

– Kaip laikosi Helena?

Sūnaus balsas pasikeičia.

– Ar ji nesakė?

– Ne.

Johanesas praveria duris ir žiūri pro plyšelį į mamą.

– Tu jai neskambinai?

– O kas nutiko?

Lahja palipa žemyn ir Johanesas atidaro duris iki galo.

– Ji ir vėl persileido.

– Ar ji buvo nėščia?

– Tu nežinojai?

– Žinojau, – atsako Lahja, nors nežinojo. – Kaip ji būdama akla prižiūrėtų vaiką?

Johanesas neatsako, tik spygso į ją nuo durų. Paskui tyliai priduria:

– Vakar ją išleido iš ligoninės.

– Turiu tuoj pat jai paskambinti.

– Paskambinsi rytoj. Jau vėlu.

Viršuje ant laiptų pasigirsta žingsniai. Maritė dunda žemyn. Jai pavymui Karina šūkteli:

– Ir labos nakties ateik palinkėti, kai grįši. Aš nemiegosiu.

Johanesas klausosi laukujų durų trinktelėjimo.

– Jiedu su Kariu daugiau tikriausiai nemėgins.

Jis vėl nusigręžia ir uždaro saunos duris. Jos išbrinkusios ir iš apačios šiek tiek stringa. Johanesas kilsteli už rankenos ir

durys atsidusdamos užsidaro. Lahja žiūri į krosnies griuvenas. Plytų krūva iš vieno šono balta nuo kalkių košės, kitas šonas truputį suodinas. Ji svarsto, koks židinys tiktų tame kampe, bet nesugalvoja.

Lahja kopia laiptais aukštyn. Pro virtuvės durų apačią sklinda šviesa. Karina žiūri pro langą ir Lahja atsistoja šalia. Į kiemą nuo kelio įsuka automobilis. Iš keleivio pusės išlipa vaikinas ir prisidega cigaretę. Paskui pasilenkęs atverčia sėdynę. Maritė prieina prie automobilio, atsisėda priekyje. Karina pasilenkia norėdama pamatyti vairuotoją, bet neįžiūri. Automobilis sunkiai rieda atbulas pro sniego sankasas pirmyn atgal ir galų gale vėl išsuka į kelią. Lahja eina į savo valgomąjį. Karina dar stebi automobilio užpakalinius žibintus. Paskui atsigręžia į Lahją:

– Vieną sykį pasakysiu ir daugiau prie šito nebegrįšim.

Lahja sustoja, bet neatsisuka.

– Ant manęs rėkit, kaip norit, – tęsia Karina, – aš jums atsakysiu arba nutylėsiu. Bet šitiems vaikams jūs daugiau neištarsit nė vieno pikto žodžio. Supratot?

Lahja nieko neatsako. Ji žino: jeigu atsakys, Karina išbėgs iš kambario.

Pasiims automobilio raktelius ir išvažiuos vieškeliu Oulu pusėn. Ji taip visada daro – Lahja girdėjo. Palekia kaip pamišėlė penkiasdešimt kilometrų, apsisuka ir sugrįžta atgal. Tada verda košę.

– Ar supratot? – vėl klausia Karina ir jos balsas pabrėžtinai ramus. – Pasakykit, jeigu supratot.

– Supratau, – valgomojo sienai taria Lahja. Johanesas jai tą sakė ne kartą. Ji baiminasi dėl Karinos. Regi mintyse slidžius posūkius ir į mašiną atsidaužusius elnius.

Karina apsisuka ir išeina pro duris. Laiptinėje ji pasiklauso, ar apačioje nieko negirdėti, bet ten tylu.

– Jis ten židinį stato, – sako Lahja sienos apmušalams.

– Ką daro? – klausia Karina.

– Židinį stato vietoj krosnies.

– Ak, štai ką.

Karinos balsas sušvelnėja. Ji uždaro duris ir ant laiptų pasigirsta žingsniai žemyn. Lahja prieina prie jungiklio ir užgesina šviesą. Kambaryje pasidaro tamsu. Pro langus į valgomąjį sklinda šviesa. Lahja pasilenkia, paliečia radiatoriaus paviršių. Jis šiltas. Kažkas vėl atsuko šilumą. Ji užsuka termostatą ir pasižiūri pro langą miestelio pusėn. Gatvės žibintų šviesa dažo sniegą geltono apelsino šviesa. Vėliavos stiebo virvele vėjas muša greitą ritmą, kuris girdėti ir viduje. Kaip Oniui viskas dabar atrodytų, jeigu jis būtų čia?

KARINA

Mylėsiu tave ir visada būsiu tau ištikima tiek nesėkmėms ištikus, tiek geromis, tiek sunkiomis dienomis, iki pasibaigs gyvenimas. Imu iš tavęs šitą žiedą kaip ženklą.

1964 · NAMŲ VARTELIŲ KELIAS

Karina perstumia sunkią anytos sofą. Pakelia vieną galą ir patraukia skudurų kilimėlį po kojom. Rankos atsileidžia ir sofos galas sunkiai trinkteli ant grindų – laimei, storas kilimas prislopina bildesį. Pintame krepšyje pabunda Mina ir pravirksta. Karina sustoja, akimirką pasiklauso, ar anyta negirdėjo. Baldai su liūto kojomis jai itin brangūs. Karina glosto mergytę, kol užmiega, užeina už kito sofos galo, pakelia, pastumia kilimėlį. Galų gale su kilimu nutempia sofą nuo sienos, arčiau kambario vidurio. Laikas valyti langus. Karinai maudžia papilvę.

Ketverius metus ji gyvena šitame name, tikram labirinte, nesmagiam. Vos atvažiavusi į šį kaimą ji suprato, kad tame name gyventi jai nepatiks. Jis buvo nepaprastai didelis, nors statytas per pačią ekonominę krizę, ir anyta neužmiršo pabrėžti, kad tai didžiausias medinis namas kaime. Kad tiktai bažnyčia didesnė už jį. Karinai atrodė, kad namas statytas iš noro pasipuikuoti, bet jo gyventojai vis tiek atsiriboja storom rudom užuolaidom, kai tik pradeda temti diena. Prie rakinamų laukujų durų nėra skambučio.

Karina atkabina sustingusius langų kabliukus. Ant rankų palieka geležies kvapas. Langai sunkiai atsidaro į vidų. Ji užstato kėdę, kad atsidaręs langas neatsimuštų į sieną ir nenumestų

ilgo paveikslo su violetiniu namu. Jis čia kabėjo ir prieš karą. Grindimis srūva šaltas oras. Karina padeda krepšį su mergyte ant kavos stalelio, pasistato garuojantį emaliuotą dubenį ant palangės ir ima valyti langą skuduru, atplėštu nuo senų marškinių. Muilinas vanduo greitai pasidaro pilkas.

Lauke Maritė sėdi ant pusnies ir valgo sniegą. Karina pasirėmusi pasilenkia pro langą, sudraudžia, bet mergaitė atsuka nugarą namo pusėn ir valgo toliau.

Karina žiūri į kaimo kelią, tiesiai einantį pro namą iki pat keturių kelių sankryžos. Jiedu su Johanesu čia atvažiavo pašto mašina. Tada Karina degte degė susižavėjimu. Kelyje nuo Oulu pastebėjo, kad pamaži beržų mąžta, eglių pavidalai keičiasi, jos vis panašesnės į žvakes. Johanesas paaiškino, kad tokios eglės pakelia daugiau sniego. Kai pašto mašina sunkiai užkopė ant kalniuko, o paskui trūktelėjusi ėmė leistis žemyn, Karinai sugniaužė papilvę. Ji sukikeno ir stipriai suspaudė vyrui ranką. Pripratus prie lygumų, tokios kraštovaizdžio dumšlės kėlė keistą baugulį. Sunku buvo nematant dangaus pakraščio, o priešais kilo šimtai, tūkstančiai snieguotų kalvų.

Jų laukė anyta – liesa moteris juodu drabužiu. Nužvelgusi Kariną nuo galvos iki kojų, ji ištiesė ranką ir prisistatė visu vardu. Johanesui anyta neištarė nė žodžio. Palei kelią atstatyti balti namai gūžėsi stiprėjančiame šaltyje braškėdami kampais. Jie buvo pastatyti tiksliu transporto ir visuomeninių darbų ministerijos nustatytu atstumu vienas nuo kito, visi vienodai nutolę nuo kelio. Atrodė gražiai, išsirikiavę ta keista drausminga vora.

Kieme Maritė klesteli aukštielninka ant pusnies, lyg ketindama daryti angelą ant sniego. Vis dėlto guli nejudėdama ir stebi namą. Karina mato, kad jos storos kelnės apkibusios ledo gabaliukais.

Ji žino, kodėl reikia vėl valyti langus. Ji jau pagimdė dvi dukras, nors anyta nenorėjo anūkų. Kai pastojo trečią kartą, any-

ta liepė išvalyti langus, nors Karina sakė nepajėgsianti viena atstumti sunkios sofos. Vis dėlto po persileidimo anyta atnešė į ligoninę gėlių ir visai nepriekaištavo už tai, kad griūdama sudaužė tą bjaurią rudą vazą, pasak anytos, jos mamos du kartus išsigabentos per evakuaciją ir parsigabentos atgal. Johanesas verkė dėl to vaikelio. Tai irgi buvo mergaitė. Apie šitą nėštumą Karina niekam nedrįso pasisakyti, bet anyta iš ryto girdėjo ją vemiant į pamazgų kibirą.

Vasarą čia būdavo gražu, žalia. Smėlingi viržynai greitai sušildavo saulėje. Karšto smėliuko ir gailių kvapas buvo justi net kaime, visada ošė aukštų pušų viršūnės, nors nė vienos šakos vėjelis nenulenkdavo. Vasaros vakarais Johanesas irstydavo ją po lūgnių nudėmėtą ežerą, prie kurio stovi jų vasarnamis. Karina sėdėdavo valties gale ant suolelio, braukdavo delnu per geliamai šaltą vandenį. Vasarą jie Johaneso motociklu su šonine priekaba leisdavosi į begalines girias, ten užkandžiaudavo ir su mergaitėm gerdavo sušilusį pieną iš stiklinio butelio, įkišto į vilnonę kojinę. Vasaros būdavo kupinos vasarnamio smagumo, juoko, artumo. Liepos mėnesį atvažiuodavo Helena, sykiu su Johanesu jie pasakodavo visokias istorijas ir Karina atidžiai sekė, kai vienas pradėdavo, o kitas baigdavo. Atėjus rudeniui Helena palikdavo namus kaip paukštis. Žiemą jie sėdėdavo tarp keturių sienų, tramdydavo vaikus ir laukdavo, kada atsitrauks tamsa ir vėl prasidės vasara. Tik Ana retai apsilankydavo, o kai atvažiuodavo, sėdėdavo tylomis ant sunkios sofos priešais mamą.

Tik tamsiajame kambarėlyje jiedu galėdavo pabūti dviese. Karina sėdėdavo šalia Johaneso ir stebėdavo, kaip jis ryškina nuotraukas. Iš pradžių ant baltutėlio popieriaus pasirodantys pavidalai ją stebino kaip vakarėlių pokštai – ne kartą matyti, bet vis tiek džiuginantys. Vyras kaskart ištraukdavo ant po-

pieriaus nupieštas jaunavedžių poras, laidotuvių ir apylinkių vaizdus. Paskui merkdavo popierius į ryškalus, o galiausiai visam laikui įtvirtindavo vaizdą fiksažu. Karina padėdavo plauti ir džiovinti popierius. Tirpalus ruošti reikėjo kruopščiai, nes, neteisingu santykiu sumaišius sudėtines dalis, žmonės, rimtais veidais stebeilijantys į kameros lęšį, likdavo blankūs ir ištirpdavo fone. Arba gražus vaizdas po akimirkos imdavo trauktis į tą pačią tuštumą, iš kurios išniro. Teisingu santykiu maišyti tirpalus Johanesas buvo išmokęs iš savo mamos ir gebėjo pažinti gero fiksažo skonį. Pamerkdavo mažojo piršto galiuką ir lyžteldavo liežuviu. Tinkamą aštrumą, sakė, liežuvis pajunta kaip tikrą rūgštį.

– Tėtuko nuotraukų pirštas, – sakydavo Maritė, rodydama į tėčio pageltusį piršto galą.

Bet svarbiausia buvo pokalbiai. Temų rasdavosi įvairiausių, kaip ir pavidalų negatyvuose. Politika. Istorija. Namai. Šeima. Čia jie galėjo, niekam nesikišant, šnekėtis apie viską. Kartais pašnekesiai užsitęsdavo iki vėlaus vakaro ir Karina atsinešusi pasidėdavo Miną su krepšiu tamsiajame kambarėlyje ant grindų. Rytą vaikelis kvepėdavo fiksažu.

Karina dėl visa ko nutrina išorinį stiklą du kartus, kad anyta neturėtų ko prikišti. Mina jau pabudusi ir žiūri į savo mamą.

– Mama sugrįžo, – sako Karina jai, nors niekur nebuvo išėjusi.

Papilvės dabar nemaudžia. Pilkas vanduo emaliuotame dubenyje atšalęs.

1966 · EIBĖS TAKAS

Ant laiptų pasigirsta piktas keiksmas. Posūkis pernelyg staigus ir „Metėjo technikos“ sandėlininkai užstrigino nešulį tarp turėklo ir sienos. Lentjuostės, kuriomis aptaisytas paketas, girgžda, nes medinis turėklas prasimušė tarp karkaso ir geležinio lanko. Žemesnio ūgio nešikas, tamsiaplaukis vaikinas, brazdina paketą pirmyn atgal, o vyresnis, kurio plaukai sutepti pomada, žiūri, kad nešant nesusibraižytų dažyta siena. Jaunesniajam vaikinui smilkiniai išrasoja prakaitu, vyresniajam – ne. Jam juokinga, kad jaunesnysis dar nežino, jog einančiam iš paskos našta sunkesnė. Laiptų aikštelėje Karina tildo vyrus, nors namuose nieko nėra. Vyrai vėl palipa žemyn ir nešulys atkimba nuo turėklo. Karina nusileidžia per porą laiptelių ir vėl rūpestingai lipa aukštyn. Ar spėsim?

Vyrai užbogina nešulį į viršutinę laiptų aikštelę ir pastato ant grindų. Atitiesia nugaras, jaunesnysis lanksto liemenį į šonus, bet Karina atidaro jiems virtuvės duris. Vyrai susižvelgia tarpusavyje, paskui pasižiūri į Kariną. Galų gale vėl pasilenkia ir įneša paketą į virtuvę. Šįkart nepaleidžia jo iš rankų, kol Karina neparodo jiems galutinės vietos. Ji apsidairo ir paliepia vyrams nešti jį prie podėlio. Vyrai atsargiai pastato nešulį ant grindų. Vyresnysis išsiima iš kišenės atsuktuvą, ima laisvinti

metalinius lankus, o jaunesnysis susivynioja juos apie ranką. Vyrai žiūri į Kariną, tačiau nesulaukę daugiau nurodymų išeina. Jaunesnysis palinki geros dienos, bet Karina negirdi.

Ji žengteli porą žingsnių atatupsta. Jis nuostabus! Visas baltas, chromuotom briaunelėm. Metalinė rankena tviska, ją paspaudus žemyn, durelės atsidaro. Ant durų didelėm metalinėm raidėm parašyta BOSCH, apačioje mažesnėmis – *Superior*. Karina perskaito tuos žodžius garsiai. Raidės išdėliotos taip, kad žodžiai būtų vienodo ilgumo, nors antrasis turi daugiau raidžių. Šaldytuvas.

Karina troško jo nuo tos dienos, kai atsikraustė į šį namą. Anyta turi podėlį su dviem vėdinimo angom į kiemą. Jis didelis ir toks ilgas, kad galo negali pasiekti. Podėlis sukaltas iš skydų didžiulėmis vinimis, kurios prasimušusios pro lentas į vidų. Johanesas sakė pats rinkęs senojo namo griuvėsiuose vinis ir tiesinęs. Tuomet visko trūko. Karinai rankovės vis kabinasi už tų vinių, nors jų galiukai užlenkti įstrižai.

Dabar jie turi naują įrenginį. Jis kiek užstoja podėlį, bet prie šito pripras. Jiedu kartu slapčia sutaupė šaldytuvui, nes anyta savo virtuvėje tokio pasistatyti nenori. Johanesas dėjo krūvon tai markę, tai penį, atlikusį nuo viena ar nuo kita. Net motociklo sąskaita taupė. Iš karto nepirko naujų uždegimo žvakių, bet porą sykių sustoję kely, turėjo pakeisti. Reikėjo ir grandinę keisti nauja, bet jos pirkimą Johanesas atidėjo. Jis kasdien baiminasi, kad motociklas pajus, jog tepalai nekeisti, ir išleis paskutinį kvapą. Karina baigė mokslus ir, tapusi merkonome, gavo iš savivaldybės papildomų darbų ir perrašinėti protokolus. Keletą kartų anyta priėjusi prie durų nusistebėjo rašomosios mašinėlės barškėjimu naktį, bet Johanesas pasakė, kad Karina mokosi spausdinti akluoju metodu. Anyta nežino, kad Karina jau seniai šitai moka.

Įkiša į lizdą kištuką ir šaldytuvas suūžia. Iš pradžių metalas porą sykių spragteli, viena detalė subildina kitą, bet po akimirkos garsas išsilygina ir šaldytuvas pradeda ūžti vienodai. Viduje girdėti mechaninis dūsavimas. Karina spaudžia rankeną žemyn. Ji tyliai spragteli ir skląstis atsitraukia. Trūktelėjusi atidaro dureles ir gėrisi šaldytuvo vidumi. Trys grotelių lentynos, dar dvi lentynėlės durelėse. Apatinėje lentynėlėje guli kažkoks daiktas. Karina išima jį, pavarto rankose. Prisimena kažkur tokį daiktą mačiusi, bet neprisimena, kas tai. Palietusi ranka pajunta, kad daikto paviršius slidus.

Karina išima iš spintelės po kriaukle prausiamąjį dubenį, įpila porą samčių šilto vandens iš puodo ant viryklės ir įvarvina kelis lašus „Fairy". Tada išsitraukia iš spintelės švariausią skudurėlį ir atidaro šaldytuvo dureles. Ranka pačiupinėja, ar galinės sienelės plokštė jau šalta. Dar ne. Ji ima valyti šaldytuvo vidines sieneles, nutrina kiekvieną lentynėlę. Pakeičia vandenį – net du kartus. Paskui uždaro dureles ir apšluosto šaldytuvą iš išorės: abu šonus, dureles, kruopščiai nublizgina kiekvieną raidę. Galiausiai pamerkia į dubenį tą slidų daiktą, kurį rado šaldytuve, ir taip pat švariai nuplauna. Ji prisimena mačiusi tokį savivaldybės šaldytuve, tiesa, tuščią, bet kažkas pasakė, kas tai per daiktas. Kiaušinių dėklas. Karina nusprendžia nusipirkti kiaušinių ir vakare iškepti omletą.

Šaldytuvo viduje jau vėsu. Karina atidaro podėlio duris ir peržiūri, kas ten sudėta. Nuo ankstesnių valgymų likusios bulvės, rudojo padažo likučiai, sugramdyti į įskilusias lėkštes, uždengti mažomis lėkštelėmis ir pamiršti. Ji norėjo sukurti tam tikrą sistemą, savaip sutvarkyti lentynas, dėlioti produktus pagal dienas, bet anyta liepdavo greitai nurinkti stalą. Todėl podėlio gilumoje radosi visokių netikėtų dalykų: sudžiūvusių, apėjusių ilgo plauko kailiu – žalio ir mėlyno atspalvio, ir Karina tai nuneša į šiukšlyną, kol anyta nepamatė ir nesutrukdė.

Karina iš pradžių iškrausto ant grindų apatinę lentyną ir imasi dėlioti produktus. Atrenka iš jų svarbiausius, kuriuos laikys šaldytuve: sviestą, dešrą, sūrio gabalą. Tie, kuriuos padeda ant lentynos, gali glūdėti podėlyje tol, kol anyta juos užmirš. Karina tvarko podėlio lentynas vieną po kitos. Daro tai su slaptu pasitenkinimu, kad šaldytuvas mažesnis už podėlį, nes į šaldytuvą visi produktai niekada netilps. Rytoj ji nusipirks ne sviesto, o margarino, nes dabar galės jį laikyti šaldytuve. Anyta niekad neišdrįs jo valgyti.

Ji stabteli, mąsto, ar anytai patiks šaldytuvas. Iš laikraščių šitos naujienos, kaip visada. Rudenį anyta į krosnies pakurą įkišo jos užsakytą žurnalą „Seura". Pavartė jį ir pasakė, kad nuodėmės į namus šaukti nereikia, ji ras kelią neprašoma. Bet tegul anyta švinkina valgio likučius, sugrūdusi į savo spintelę, o ji, Johanesas ir mergaitės dabar galės įsipilti į stiklines iš ąsočio šalto pieno. Karina kilstelės pieno ąsotį, maloniai nusišypsos ir saldžiu balsu paklaus, ar anyta norėtų šito, ar jai skanesnis šiltas ir su riebalų lašeliukais.

Viršutinė lentyna aukštai. Karina atsineša iš prieškambario virtuvinę taburetę ir pastato prie podėlio. Užlipa ir traukia tai, kas arčiau sudėta. Sūdyti grybai. Apipelijusi uogienė. Vaškuotu kamščiu užkimštos uogų sultys. Ranka sustoja. Vienas stiklainis patraukia Karinos dėmesį. Aukštas, rudo stiklo, neuždarytas. Ji iš karto supranta, kas jame. Ištiesia ranką, išėmusi iš lentynos, priglaudžia sunkų stiklainį prie krūtinės, nulipa nuo taburetės. Lūpos įsitempia griežta linija. Ji pastato stiklainį ant stalo ir žiūri pro viršų. Kruvini duonos kriaukšliai. Apkramtytos duonos riekelės, bedančių burnų iškąstu minkštimu. Neįkandamai sudžiūvusios duonos plutos, kruvinos nuo bedančių dantenų. Ji negali ilgiau žiūrėti, o vėl pastato stiklainį podėlyje, net sklendę užsklendžia.

Vasarą jie prižiūrėjo Anos berniukus. Anyta tupinėjo apie juos, valgydino ir girdė, davė viską, ko vaikai sugalvodavo paprašyti. O jie sugalvodavo, pamatę, kad gali gauti visus įmanomus dalykus ir didžiumą neįmanomų. Jie norėjo prancūziško batono, nes nuo neraugintos duonos skauda dantenas, iškritus pieniniams dantims. Ir valgė jie tiktai minkštimą, plutelė irgi buvo per kieta.

Kai Karina nepagalvojusi papriekaištavo, kad tai išlaidavimas, anyta pradėjo rinkti kruvinas žiauberes į stiklainį. Neva iš tų žiauberių bus galima išvirti gardžios duonos sriubos. Maritei ir Minai. Vyresnysis berniukas išsišiepė Karinai. Sugavusi vaiką laižant nuo bandelės tik cukrų, iškandžiojant minkštimo daleles su kardamonu ir kietą, kruviną plutą metant į stiklainį, Karina skėlė jam skambų antausį. Berniukas taip išsigando, kad nepasiskundė, bet ir toliau užsispyręs valgė tik minkštimą, nors jau dygo nuolatiniai dantys.

Štai kur dabar tas stiklainis. Karina atsisakė virti iš tų žiauberių košę ir apsiverkė, kai anyta pareiškė, kad išvirs pati. Johanesas, išgirdęs, kad mergaitės turės valgyti sriubą su krauju, kaip reikiant apšaukė motiną. Stiklainis tada paliko ant virtuvės stalo ir Karina manė, kad Johanesas jį suvertė į pamazgas. Bet jis tebestovi čia. Ir netgi nepilnas.

Karina apsižvalgo virtuvėje. Anytos buvimas persekioja visur, net podėlyje. Ta moteris stebi, ką ji dirba, jos svajones vadina juokingais svaičiojimais, sumalusi deda į valgius kruvinas giminaičių išėdas. Kiek duonos kriaukšlių ji nežiniomis suvalgė, anytai sutirštinus jų maliniu padažą, ir suvartojo kaip maltus džiūvėsėlius? O kiek mergaitės?

Iškilus ginčui Johanesas visada stoja Karinos pusėn. Jis niekada negina motinos, tik ją. Bet vėliau anyta už priekaištus jai atkeršija. Aiškinantis kerštus, atsiskleidžia, kad tai buvo klaida,

nesusipratimas, Karinos įsivaizdavimai. Anyta jos net netujina, o labai supykusi netgi sako „ji“. Ką padarys, kai namas ir fotografijos studija, ir visa kita priklauso anytai. Karina viena jos negali tujinti. Ko ji bijo? Net šaldytuvą turėjo atsigabenti slapta ir du kartus keitė pristatymo dieną užsitikrindama, kad anytos nebus namie.

Šitie namai niekada nepriklausys jai. Karina niekuomet neturės gražios virtuvės, spintelių, popieriais gražiai išklotomis lentynomis su smeigtukais prisegtais popieriniais karpiniais palei kraštus. Visi darbai, taupymai, šimtai kvailų protokolų vakarais, Johanesui raminant mašinėlės tarškėjimo pažadintas mergaites, visi pinigai už tai sukišti į virtuvę, kuri net nepriklauso jai. Ir šaldytuvas šitoje vietoje nedera, per daug išsikišęs į priekį ir į šoną, net ir į viršų. Maisto spintelės durelės neatsidaro iki galo, o atsimuša į dažytą šaldytuvo šoną.

Karina turi išeiti iš virtuvės. Ji greitai pralekia pro valgomąjį, kurio kampe miega anyta, neria pro anytos svetainę, kurią ta išdidėliškai vadina salonu. Karina kažko ieško, nors nežino, ko. Apeina namą ir galų gale atsiduria ant laiptų, šuoliuoja per dvi pakopas iki rūsio. Ją pagavęs noras mušti, daužyti, plėšyti. Čia kur nors yra plaktukas ar kirvis. Karina trauko stalčius, mėto dėžes su vinimis, knaisioja lentynas, prikrautas išdžiūvusių dažų dėžučių. Sako, uošvis buvo nagingas, pats pastatė namą, net baldus padirbo. Nejau jis darbo įrankius nusinešė į kapus? Karina suranda keistą darbo įrankį – kūjo ir plaktuko hibridą. Pasveria rankoje. Atrodo ganėtinai sunkus. Tada lėtai kopia laiptais į viršų.

Virtuvėje Karina pasižiūri į šaldytuvą. Uždėjusi ant jo delną, jaučia, kad ūžia tolygiai. Suėmusi abiem rankom ji iškelia kūjį virš galvos ir trenkia iš visų jėgų į podėlio duris. Pasigirsta duslus garsas, medis braška, indai viduje barška. Nuo durų atsikiša

ilga lentjuostė. Ji vėl pakelia kūjį, atsivėdėja. Nusižiūri tinkamą vietą į podėlio šoninę sieną ir kerta jon kūju. Plokštės įlaidos išsimuša. Kūjis pradaužia ją ir sulenda vidun. Pasigirsta žlegėjimas, kai nuo lentynos nukrinta stiklinis indas. Karina atidaro spintelės duris. Dar kartą ir antrą trenkia į apatinę lentyną iš viršaus, bet ji laikosi, tada smogia į lentyną iš apačios. Viena po kitos neobliuoto medžio lentynos atsikabina, stiklainiai dūžta ir sudžiūvusios duonos kriaukšlės gura trupiniais.

1967 · BUČIAUS KELIAS

– Ne, aš pati.

Mina stovi įsibridusi į vandenį iki juosmens, neleidžia tėčiui nuplauti šampūno. Johanesas pasiduoda ir palieka mergaitę pačią taškytis. Maritė jau nusipraususi, stovi prieplaukoje. Matyti, kad mergaitei šalta, bet ji nenori eiti į sauną pasišildyti. Karina prisitraukia ją, paima rankšluostį, padeda šluostyti plaukus. Johanesas, tai pamatęs, vėl brenda prie prieplaukos.

– Aš nušluostysiu.

– Galiu ir pati.

Maritės plaukai jau sausi, bet ji nesitraukia nuo šilto mamos šono. Mina sugrįžo ant kranto, bet dar neina vidun, tempia laiką. Atsiklaupia ant pakrantės smėlio.

Nuo ežero atsklinda paukščio sparnų šnaresys. Paukštis nuolaidžiu ratu apsuka sauną, šnaresys sustiprėja. Po akimirkos pasigirsta keistas stuktelėjimas, kai paukštis atsimuša į galinę inkilo sienelę. Mergaitės stebi paukščio skrydį.

– Klykuolė parlėkė, – pareiškia Maritė.

– Ir ji gulasi miegoti, – įkalbinėja Johanesas Miną. Anksčiau mergaitės šūkčiodavo stebėdamos medyje įsikūrusio vandens paukščio įpročius, bet dabar tai jų nestebina. Mergaitė apsimeta negirdinti tėčio ir kasa smėlį prie pat vandens.

– Marite, eikš pasižiūrėti.

– Dar negaliu.

– Jis dar plaukia.

Maritė susidomi ir leidžiasi pakrante pažiūrėti. Karina susisupa mergaitės rankšluosčiu. Maritė priartėja prie mažosios sesutės ir atsitūpusi žiūri į smėlį.

– Ar jis sveikas?

– Tikriausiai.

– Ką jūs ten turite? – klausia Karina ir eina pažiūrėti. Pakeliui vis stabteli, išsitraukia iš pado pušies spyglį.

Pakrantėje iškasta nedidelė balutė, kurią nuo ežero skiria siaura smėlio sąsmauka. Į balutę įleistas nedidelis ešeriukas. Jis neplauko, o laikosi vietoje, nors krūtinės pelekai visą laiką kruta. Žuvis tarytum kažko laukia.

– Anelė pasakojo, kad mergaitės su Marčiu pagavo jį bučium tuo metu, kai mes buvome ligoninėje.

Maritė žiūri į žuvį pakreipusi galvą.

– Kokio didumo jis bus, kai užaugs?

– Mažų mažiausiai toks, – atsako Mina, plačiai išskėsdama rankas.

– Toks neužaugs.

– Mačiau tokį, kai irstėmės.

– Nematei.

Mina atsitupia, pasemia sauja pakrantės smėlio. Pakelia rankutę virš balos ir paleidžia šlapią smėlio gurvolį žuviai ant galvos. Ešerys paplaukia į šalį ir vėl sustoja. Mina graibsto pakrantės smėlį saujom ir mėto į balutę. Maritė mėgina jai sukliudyti.

– Liaukis!

Johanesas čiumpa mergaitę už rankų, pakelia ir pasikiša po pažastim.

– Jau tikrai laikas valytis dantis.

Mina spurda, mėgindama ištrūkti, bet Johanesas stipriai laiko ir leidžiasi kopt takeliu į vasarnamį. Mergaitė pravirksta.

Maritė dar pakrantėje. Ji toliau gilina balutę. Ešerys sprunka į gilesnę pusę.

– Nevalia jo kankinti, net tuo atveju, jei būtų didesnis ir atlaikytų.

Maritė pakabina nuo ežero dugno smėlio, sujudina bangelių prie dugno priplaktus augalus. Paskui prisikiša prie pat balos.

– Ar negalėtume jo laikyti stiklainyje namuose? Gal prikastume jam sliekų?

– Pagalvok, kaip tu jaustumeisi, gyvendama vien tarp stiklinių sienų?

Matyti, kad Maritė svarsto. Paskui ji nuskina priekrantėje nedidelį asiūklį ir įsmeigia į balos dugną.

– Bus jam medis. Valtim parplukdysim jam plūdės lapų, kad neliūdėtų. Ir lūgnių.

Mergaitė parenka smėlyje akmenėlių ir išdėlioja kaip bangolaužį ant balutės sąsmaukos.

– Reikia sutvirtinti, kad nepaspruktų.

Palenkus nugarą, pradeda skaudėti ir Karina sunkiai atsistoja. Mažumėlę raižo. Ji ištiesia ranką Maritei.

– Eikim ir mes vidun.

– Naktį jis nepaspruks?

– Kur jis iš čia ištrūks.

Maritė nepatikliai žiūri į žuvį, bet įsikimba į ranką. Jodvi brenda pakrante, kur lengviau. Vasarnamio durys atsidaro ir viršuje pasigirsta Minos verksmas. Johanesas išeina į terasą ir išskleidęs padžiauna ant turėklo rankšluostį. Pasilenkęs pasižiūri žemyn į sauną.

– Eikš ir tu, Marite, apsivilkt naktinių.

Maritė ištraukia ranką ir nustraksi takeliu į namelį. Mergaitė šokčioja čia viena, čia kita koja pakaitomis: du žingsnius kaire, du – dešine, paskui vėl kaire.

– Ir tu jau ateini?

– Aš dar truputį pabūsiu.

Johanesas minutėlę žiūri į Kariną. Veide matyti liūdesys, gal atsiprašymas.

Ko jam atsiprašinėti? Ne jis kaltas.

– Kaip tau?

– Neblogai.

Maritė užkopė į terasą.

– Kas atsitiko mamai?

– Moteriški dalykai.

– Kokie dalykai?

– Ar dantis išsivalei?

– Dar ne.

– Na, tada praustis, siusiot ir miegot.

Terasos durys užsidaro ir Karina pasilieka prie saunos. Nuo upės į ežerą jau neša rūką. Ir uodų jau nebėra. Jau greit orai atvės ir reikės iš vasarnamio grįžti į kaimą. Vasarą patogu po darbo parvažiuoti čia ir vakarą praleisti su šeima. Iš ryto jie viską susipakuoja į automobilį, važiuoja į centrą ir vėl laukia vakaro. Karina atidaro duris ir žengia į drabužinę. Užmeta ant kabyklos rankšluostį ir atidaro saunos duris. Į veidą plūsteli drėgna šiluma. Troškia, sunaudota. Saunoje pasiturškusio kvapas, kartą pasakė Johanesas, kai Maritė buvo mažesnė, bet ši išgirdo kitaip. Saunos nykštuko kvapas.

Karina atlapoja abejas duris ir atsitūpusi pakiša po krosnele kelias malkas. Pasižiūri pro langą į sutemų gobiamą ežerą. Kai sauna prasivėdina, ji uždaro duris ir užlipa ant plautų. Užpila vandens ant krosnelės akmenų. Jie šnypščia tingiai ir drėgmė ilgai garuoja nuo akmenų. Karina atsigula ant plautų, ištiesia kojas ir atremia į sieną. Sauna suprojektuota keistai ir stovi visai netinkamoje vietoje, bet Karinai ji patinka. Tai neįprastas,

į dėžę panašus statinys su vienašlaičiu stogu. Suręstas toje iškyšulio vietoje, kur upė įteka į ežerą. Per pavasario potvynius vanduo tiesiai kyla po grindim, atraminės lentos tręšta, o jei ledas buvo storas, vanduo užsemia grindis, plūsta į vidų. Bet saunos plautai platūs, nuo jų ežeras toli matyti. Langas juokingai didelis, neva atlikęs statant namą, todėl Johaneso tėvo pritaikytas čia.

Vasarnamį jis rentė iš atlikusių medžiagų ir išėjo dar viena dėžutė vienašlaičiu stogu. Vietą išrinko gerą, nuo vasarnamio vėrėsi gražūs ežero ir upės žiočių vaizdai, nors namelis buvo paslėptas už medžių nuo nereikalingų akių. Kambarėliai čia išdėstyti pagal saulę, todėl kambarėlį, kuriame buvo pusryčiaujama, saulė nušviesdavo iš rytų, virtuvė nutviksdavo dieną, o dabartinis miegamasis vakare. Kai gimė Mina, jiedu su Johanesu prirentė prie namelio dar vieną kambarį. Nė vienas jų nemokėjo statyti, todėl vasarnamis atrodo neįprastai, bet kartu dirbti buvo smagu. Johanesas iš pradžių apgailestavo, kad svetainės prancūzišką balkonėlį teko nugriauti, bet toje vietoje buvo lengviausia įstatyti miegamojo duris. Užtat naujajame kambaryje numatė įstatyti didelius langus, pro kuriuos galėjo iš viršaus stebėti upėje plaukančius sidabrašonius sykus. Karinai patiko vasarnamyje, Johanesui ir mergaitėms taip pat. Helena, sugrįžusi atostogų, prašydavosi vežama į vasarnamį, kai tik atbūdavo su mama tiek, kiek reikalavo mandagumas. Ji iki šiol prisimena žingsnių skaičių nuo terasos iki kalnelio viršūnės, į išvietę ir į sauną. Ypač tada, kai vaikščioja po kambarius, atrodo, kad ji nėra neregė. Tik pakelia mažumėlę rankas ir nedvejodama žengia per slenksčius, čiumpa nuo kabliuko pašluostę ir išsiima iš spintelės pažįstamą ąsotį.

Anyta vasarnamio vengė. Aišku, kartais atvažiuodavo drauge nusiprausti saunoje, bet greitai užsimanydavo atgal į kaimą.

Vasarnamyje nakvoti ji niekada nepasilieka. Ir čia jai nėra gera, ji verčiau sėdi terasoje ar prieplaukoje ir surūgusiu veidu žiūri į namelį iš šalies. Į virtuvę neina. Ji norėjo vasarnamį parduoti, laimei, uošvis buvo jį užrašęs Johanesui. Ir Johanesas nepardavė, nors anyta ne sykį aiškino, kam būtų galima skirti už jį gautus pinigus. Kartais ir Karinai liepdavo įkalbėti vyrą. Karina paslaugiai pažadėdavo, bet kalbėdama su Johanesu apie pardavimą neužsimindavo.

Karina susivokė kandžiojanti lūpas. Anyta. Sulenkusi kojas nuleido ant plauto ir uždėjo delnus ant pilvo. Jau nebegniaužė. Jis tikrai laikosi, sakė gydytojas, bet dėl visa ko apmarinęs padarė gimdos kaklelyje porą dygsnių. Gydytojas jos klausė, kaip klostosi santykiai su vyru, ir tikrai nepatikėjo, kai ji pasakė, kad gerai. Ar galėjo jam pasakyti, kad dėl visko kaltas kitas žmogus. Tas, kuris turi pinigų, turto ir namą, o jiedu tik šią priebėgą nuožulniu stogu. Ir vienas kitą. Ir mergaites. Ir gal dar šitą mažiuką.

Sauna pradeda vėsti ir Karina nulipa nuo plautų. Vėl persilieja vandeniu, įkiša į krosnelę dar porą malkų, kad sauna išdžiūtų, ir eina pasėdėti į prieplauką. Čia miškas visai kitoks nei tas, prie kurio priprato vaikystėje. Čia neauga krūmai nei lapuočiai medžiai. Tik aukštos pušys ir žemi viržiai. Tik tolių toliai plyti. Prie vasarnamio skursta dvi alyvos. Jas buvo pasodinęs uošvis, bet krūmai užaugo tik pusę metro. Kiekvieną žiemą juos pakanda šaltis arba nugraužia elniai.

Karina žiūri į klykuolės inkilą prieblandoje, bet ten nieko negirdėti.

– Turbūt jau reikėtų jį pakeisti.

Karina išsigąsta Johaneso balso. Vyras stovi prieplaukos gale ir žiūri į Kariną. Jis jau užmigdė mergaites ir pats apsivilko pižamą.

– Ji tikriausiai nusenusi ar ligota. Tikėkimės, nenugaiš inkile.

Karina pažvelgia į kitą pusę. Prisimena mergaičių iškastą balutę ir brenda prie jos. Prieblandoje ešerį įžiūrėti sunku. Jis ten pat, bet plūduriuoja pavirtęs ant šono. Ji pasilenkia, stebi žuvį. Pelekai dar juda. Karina įmerkia koją ir smėlio sąsmauka koja nuveda vagą nuo balos į ežerą. Žuvis išsigąsta kojos judesio, bet nesprunka. Karina mėgina ją išvaryti, bet žuvis laikosi vietoje. Ji išlygina koja sąsmauką ir tėkšteli koja, kad vanduo nublokštų ešerį į ežerą. Žuvis akimirką palaukia, paskui pajuda. Vis dėlto laikosi paviršiuje ir plaukia kiek pasvirusi į šoną, lėtai. Koks nors paukštis ją tikrai pačiups.

Johanesas sėdi ant prieplaukos viršutinės pakopos. Vanduo šaltas. Karina nubrenda iki prieplaukos, užlipa. Priešingame krante verkia paukštis naras. Karina prisėda ant žemesnės pakopos, priglunda nugara prie Johaneso. Vyras apsikabina ją viena ranka, kitos rankos pirštu braukia per jos antakių linijas. Jai ramu. Liūdesys plūsteli giliai iš papilvės. Johaneso pirštas sustoja.

– Nenoriu, kad klykuolė nugaištų, – sušnibžda Karina, krūpčiodama verksmu.

– Nenugaiš.

Ir Johaneso balsas sugrunda. Jis suspaudžia stipriau, glosto Karinai galvą.

– Nenugaiš. Ji tik ilsisi.

Karina atsiremia į Johaną ir jiedu linguodami stumia tamsą ir rudenį atokiau.

Pasaulis čia, naro šauksme.

1969 · DŽIUGULIO KELIAS

– Jau!

Lenta pamažu atsiplėšia, geležinės vinys dejuoja, raunamos iš medžio.

Johanesas išmuša išvietės karkaso lentas dalba iš vidaus ir Karina išplėšia jas iš lauko.

– Palauk truputį, – sako Johanesas.

Lenta dar laikosi viršuje, kur Karina nepasiekia. Ji atsitraukia per žingsnį atgal.

– Mergaitės, iš kelio!

Maritė su Mina traukiasi į šalį, kai Johanesas dalba poškina viršutinę lentą.

Lenta dreba, išsiklibina ir galų gale pavyksta ją atplėšti. Ji atšoka ir krinta ant drėgnos žemės. Mergaitės čiumpa lentą ir pro smėlio dėžę, kurioje žaidžia Tapijas, neša ją prie rūsio langelio, kur ant ožio jau guli kelios. Mergaitėms numetus lentą į krūvą, nuo jos pasklinda sunkūs rusvi trūnėsiai. Amoniakas, ėjęs nuo išvietės pakloto, sutrešino lentas iš apačios. Maritė demonstratyviai krato kelnių klešnes.

– Šitos visai sutrūnijusios!

Name jau prieš keletą metų įrengtas vidaus tualetas. Tiesa, tik vienas, ir tas ankštoj patalpėlėj, atkirstoj nuo pirmojo aukš-

to priebučio. Nuo geležingo šulinio vandens viršutiniame unitazo pakraštyje atsirado rūdžių juosta, bet visiems patinka ten šiltai sėdėti. Per žiemos šalčius net anyta patyliukais vaikščiojo į tualetą viduj. Kadangi išvietė jau niekam nereikalinga, Karina vieną gegužės šeštadienį nusprendė ją nugriauti. Mergaičių tas darbas neviliojo, bet Karina jas įtraukė ir paliepimu, ir papirkimu. Ji buvo nupirkusi mėsos ir prancūzišką batoną, sumalė faršą ir pažadėjo vakare paruošti mėsainių, kuriuos valgo visa Amerika.

Išvietės priekinė ir šoninės sienos buvo išgriautos, liko galinė. Ant vienos sienos kabėjo smeigtukais prismeigti seni Maritės piešiniai. Tapijas smėlio dėžėje nusiavęs guminį batą ir Karina eina jo apauti. Berniukas suglemba jai ant rankų ir mėgina sprukti. Johanesas plėšia galinės sienos lentas, daužoma išvietė linguoja. Jau šildo saulė, nors sniego sankasos dar aukštos. Johanesą muša prakaitas.

– Vel-nias-ne-pa-si-duo-da, – keiksnoja jis daužydamas pagal ritmą.

Vinys iš kraštų lieka, lentos dreba, kai Johanesas pradeda poškinti išvietės karkasą. Smūgių aidą atmuša gretimo pastato sienos.

– Prilaikyk, Marite, už krašto iš apačios, kad nelinguotų.

– Pats laikyk.

– Kas atsitiko?

– Aš ten kojos nekelsiu, – pareiškia Maritė, mostelėdama į kiaurai pertrešusį išvietės pamatą.

– Na, toje vietoje tau nereikės stovėti.

– Aš apsivemsiu.

Mina džiaugiasi, matydama tokią vyresnėlės reakciją. Rodo į krūvą pirštu.

– Bent jau šita tavo. Ir ta!

– Viau!

Maritė demonstratyviai krato rankas ir bėga tolyn. Mina apsimeta kažką paėmusi į ranką ir leidžiasi iš paskos.

– Atnešu šitą tau! Įstatysim atgal!

– Mina! Ne, nesiartink!

Karina grįžta nuo smėlio dėžės.

– Mergaitės, prie darbo. Visą dieną nedykinėsit.

– Aš ten tikrai neisiu.

– O kas ten? Viskas jau žeme pavirto.

Johanesas liaujasi daužęs. Prisidengia delnu akis ir žiūri į Kariną.

– Ką tu norėtum šitoj vietoj daryti?

– Nežinau. Gal kokių augalų pasodinčiau, nes žemė puri. Kad ir aviečių.

– Bent jau aš jų nevalgysiu, – sako Maritė ir perkreipia veidą, rodydama seseriai baisiausią pasišlykštėjimą.

– Ir aš, – kartoja Mina, nors negirdėjo, apie ką buvo kalbama.

– Galėsit nevalgyt, – sako Johanesas.

– Arba kokį krūmą, – toliau šneka Karina. Jai atmintyje iškyla gimtų namų sodo vešli lapija. Šitame krašte auga tiktai bruknės.

– Gal pirmiau užpilsiu smėliu, – sako Johanesas. – Kad nesivaipytumėt.

Jis ištiesia dalbą Karinai ir eina karučio. Karina palypėja į išvietę. Iš šonų palei laiptelius dar likę mėlynai dažyti plokščių apkalai. Vieno apačioje žioji didelis plyšys.

– Gal atneštumėte plaktuką? Kabo katilinėje ant sienos.

Mina nubėga prie laukujų durų, o Maritė neskuba. Mina sustojusi prie laiptų laukia sesers, nes duris vienai atidaryti bus sunku. Karina žiojasi sakyti, kad jos nusiautų guminukus, bet mergaitės šmurkšteli į vidų, jai nespėjus ištarti nė žodžio.

Johanesas išstumia karutį iš garažo. Ratas nuleistas, tik tuščia guma pliuška į žemę. Nejau šituose namuose dar likę ne-

sutaisytų daiktų? Anksčiau jie tik prapuldavo arba sulūždavo. Pasinaudojus viskas kažkur pradingdavo, darbo įrankiai palikdavo ten, kur iškrisdavo iš rankų, daiktai, ganėtinai ilgai pragulėję ant stalo, kad nebadytų akių, būdavo nukišami į artimiausią spintelę, kur jų niekas nerasdavo. Namas didžiulis, kelių aukštų, slaptaviečių jame tūkstančiai. Karina buvo vienintelė, kuri bent jau mėgino palaikyti jame tvarką, todėl visi, prieš pradėdami ko nors ieškoti, klausdavo: „Karina, ar nematei?“, „Mama, kur dingo tas?..“ Ir anyta, kuri užsispyrus jai visad sakė „jūs“: „Ar jūs nematėt, kas paėmė?..“ Karina tvarkė ir dėliojo, bet visi sulankstyti ir lapeliais su vardais paženklinti daiktai būdavo kur nors nutempiami ir nugrūdami į spintelių kampus. Ji atkakliai mėgino surasti kiekvienam daiktui nekintamą vietą. Pamažu namas darėsi tvarkingesnis, viskas gulė į patogesnes vietas ir visi viską rasdavo. Dabar ji net ne visada pasako, kur kas guli, o išgirdusi prašymą surasti ramiai paragina: „Ieškok.“ Ji žino, kad kiekvienas daiktas guli savoj reikiamoj vietoj. Tas, kuris klausia, turi pasikliauti savimi ir pasiimti jį iš ten, kur jam tinkamiausia vieta.

– Gal matei kur kastuvą? – priėjęs klausia Johanesas.

– Ne sykį.

– Cha cha.

– Kur jo vieta?

Johanesas stumia karutį prie smėlio dėžės. Tapijas kasa urvą smėlyje, bet liaujasi ir įsistebeilija į sukiužusį ratą.

– Prikask tėčiui karutį.

Tapijas nudžiunga, ištiesia saują šlapio smėlio ir numeta šalia karučio.

Johanesas eina prie laukujų durų. Karina tebesėdi ant išvietės laiptų pakopos. Praeitą vasarą namą nudažė gelsvo apelsino spalva. Dabar jis atrodo gražesnis nei anksčiau. Karina užmer-

kia akis ir atkreipia veidą į saulę. Vėjas neša pavasario kvapą. Kažkur barkšteli langas. Karina atsimerkia, pažvelgia į viršutinį aukštą. Anyta užkabina kabliuką. Rūpinasi, kad šiluma neišeitų. Kad bent jiems leistų kartais išsivėdinti miegamąjį.

Anyta tebestovi prie lango ir žiūri į kiemą. Karina atsiklaupia ant pakopos, pasiima dalbą. Kiša vieną jos galą į apkalo plyšį, paverčia. Lenta palei įlaidą skyla ir perlūžta. Ji pakelia nuolaužą, pasisuka į miegamojo langą, iškelia virš galvos ir pamoja lentgaliu anytai kaip laimėtu prizu. Paskui išverčia dalba dar vieną lentą ir dar vieną. Lentos prikaltos netvirtai. Karina toliau plėšia, kol kažkas sunkiai bumbteli tarp tašelių ant antrosios pakopos. Tai šautuvas. Karina meta lentas ir žiūri į ginklą. Nuplėšia nuo sienos piešinį, vaizduojantį jų šeimą ir vasarnamį, ir pridengia juo ginklą. Nė pati nežino, kodėl taip daro. Tapijas stovi į ją nugara, stumia batu smėlį į iškastą duobutę.

Karina pakyla ir atsistoja taip, kad pro išvietės durų angą nieko nebūtų matyti. Ji nuima piešinį nuo šautuvo. Jis visai kitoks nei filmuose. Kampuotesnis, bet grakštus, ilgu vamzdžiu. Prie gaiduko kampuota iškyša. Karina ištiesia ranką ir perbraukia pirštais per ženklus, išraižytus ant medinės rankenos. Vienas panašus į skaičių 9. Po juo ranka išskutinėta raidė *w*. Karina paima ginklą į ranką, kilsteli. Vamzdį nukreipia į išvietės grindis. Paskui, mėgindama svorį, ištiesia ranką su ginklu į neišgriautą išvietės galinę sieną. Ginklas sunkus. Ji pasilenkia ir pasižiūri pro duris, ar antrojo aukšto lange nieko nėra. Anyta nuėjo nuo lango. Karina pakelia ginklą į akių lygį, uždeda pirštą ant gaiduko. Užmerkusi vieną akį, žiūri antrąja pro taikiklį. Ranka greitai pavargsta nuo šautuvo sunkumo. Ji nuleidžia ginklą žemiau. Ant jo šono kažkas parašyta. *Waffenfabrik Mauser Oberndorf A Neckar.*

Kieno ginklas? Tikrai ne Johaneso ir ne anytos. Karinai atrodo, kad galėtų būti tik uošvio, bet apie jo gyvenimą namuose niekas nekalba. Karina nespėjo su juo susitikti. Anyta, paklausta apie jį, visada atsako vienodai: geras vyras buvo ir geras tėvas. Daugiau nieko. Namuose nėra nieko, kas jį primintų, – nei senų drabužių, nei darbo įrankių, nei knygų. Karina jį pažįsta tik iš nuotraukos, padėtos ant komodos svetainėje. Joje vyras kariškio drabužiais stovi prie seno, dar nesudeginto namo. Ant rankų laiko Johanesą, po pažastim – Aną. Šalia sesers stovi Helena, kuri žiūri ne ton pusėn. Storulė Johaneso močiutė, užėjusi mergaitei už nugaros ir uždėjusi jai ant pečių rankas. Nuotrauką darė anyta. Jos šešėlis nutįsęs nuo apatinio kraštelio iki Helenos kojų.

Šitas namas, aišku, uošvio palikimas. Johanesas pasakojo, kad tėvas dirbo dailide laive, bet namuose nebuvo iš užjūrių atsivežtų atmintinų dalykų.

Šnekantis akis į akį Johanesas sakydavo, kad tėvas buvo mielas žmogus, ir iš kalbų buvo galima suprasti, kad jis dar ilgisi tėvo. Ir sykiu tarytum kažko pyksta. Uošvis mirė netikėtai, tada, kai Johanesas tarnavo kariuomenėje. Anot anytos, per nesėkmingą sėdmens nervo operaciją.

Kai gimė Maritė, Johanesas pasakė, kad norėtų būti panašus į savo tėvą. Kad vaikams netrūktų laiko, apkabinimų ir prisilietimų. Šnekėdamas su mergaitėm, o dabar ir su Tapiju, jis neveblena, kalba su jais kaip su suaugusiais. Iš pradžių, kai jiedu susibardavo, Johanesas užsiverdavo. Jis nuščiūdavo ir, uždarinėdamas visas duris, nuvesdavo vaikus į kitą namo galą, kad jie negirdėtų suaugusiųjų riksmų.

Laukujės durys atsidaro ir pasirodo Johanesas, nešinas kastuvu. Karina užlipa ant išvietės viršutinės pakopos. Johanesas eina prie smėlio dėžės ir prikasa pusę karučio. Ir mergai-

tės išnyra pro laukujes duris. Maritė atidaro jas ir Mina greit šmurkšteli lauk. Karina sveria rankoje ginklą. Paskui numeta jį į išvietės skylę. Ginklas nukrenta tarp iškasos ir krūvos ir ant vamzdžio pabyra nesupuvusios laikraščių skiautės. Karina atsitraukia ant laiptų ir surenka įlaidų lūženas. Numeta į skylę ant ginklo. Johanesas veža karučiu smėlį prie išvietės. Tapijas pusiaubėga skuba šalia, laikydamasis už vienos rankenos.

– Mėlį, mėlis, – sako jis.

– Vežam smėlį, kad nevadintų mūsų mažiukais.

Johanesas verčia smėlį į išvietę. Karina mato, kaip po smėliu dingsta ant šautuvo buožės išraižyta raidė. Maritė ateina arčiau išvietės, bet Mina daro smėlyje upelius.

– Ar mūsų panelėms tinka? – klausia Johanesas Maritės.

Karina nulipa nuo laiptelių. Tapijas pastumia Maritę abiem rankom, bet pats šlepteli ant žemės. Karina viena ranka pakelia berniuką.

– Turim mes vaikučių.

– Reikėtų dar, – sako Johanesas, suplodamas kastuvu smėlį. Maritė žiūri į kastuvą.

– Aš vis tiek nevalgysiu tų aviečių.

Tolėliau Mina strykteli abiem kojom į balą. Tapijas išgirsta tėkštelėjimą ir pasileidžia sesers link, bet Karina suspėja jį sučiupti už gobtuvo. Reikėtų eiti kepti kotletų mėsainiams.

– O gal pasodinkim čia gėlių? Daugiamečių.

1971 · PRAGINOS KELIAS

– Kaip sekėsi kelionė?

– Puikiai.

Lahja pasitenkina tokiu Helenos atsakymu ir sugrįžta į virtuvę. Johanesas su Ana sėdi tylomis. Kalba nesimezga. Karina stebi Helenos pirštus, čiupinėjančius krėslą. Pirštai užčiuopia pažįstamus gėlių raštus medyje, nuskilusią vietą.

– Šita kėdė anksčiau stovėjo ten, prie lango.

Pirštai slenka toliau, prieina sėdynę ir briaunelę priekyje. Stabteli liesdami porankį iš vidinės pusės, glosto apmušalą.

– Naujas audinys?

Pirštų galai atranda medaliono motyvą, perbraukia jo kraštelį. Ana nejučiomis paliečia savo krėslo audinį toje pačioje vietoje. Nauja pokalbio tema atrasta ir Karina stebi, kaip seserys su broliu mėtosi ja kaip kamuoliu tarpusavyje. Svarbiausia ne atrasti gyvenimo sprendimus ar pasipasakoti naujienas, o iškelti prisiminimus, metų nugramzdintus gyvenant atskirai. Skambiausiai aidi Helenos juokas.

– Prisimeni, kaip tėtis dirbo šitą sofą?

– Kažkur užsakė medines detales?

– Rūsyje surinko.

– Audinys šitoj vietoj buvo šiurkštesnis. Ne maišinis, bet beveik tokio šiurkštumo.

– Juk darė juos čia pat, ant grindų?

– Aš sėdėdavau ant laiptų ir žiūrėdavau, kaip jis dirba.

– Mama pyko, nes skiedros lėkė iki lovos.

– Ar jie buvo su tom keistom kojom?

– Juk ir tu drauge dirbai, ar ne?

– Aš irgi prisimenu. Dirbai stalą, komodą ar kažką kita.

– Aš niekada nemokėjau konstruoti.

– Prašau prie stalo.

Anyta stovi valgomojo tarpduryje.

– Eikit valgyt.

Johanesas pakyla pirmas, palaukia, kol Helena atsistos. Užsimeta sesers dešinę ranką sau ant peties. Helena prieštarauja, bet neatitraukia rankos.

– Po namus vaikščioti aš moku.

Ana praleidžia Kariną į priekį. Karina mosteli ranka.

– Liaukis. Svečiai pirmiau sėdasi prie šventinio stalo.

Valgomajame anyta apkabina Heleną per pečius ir pasisodina šalia.

– Eikš čia. Prieš tave lėkštė, už jos iš dešinės – stiklinė. Padėjau tau šaukštą, o ne šakutę, kad būtų lengviau.

– Aš sugebėsiu.

– Ana, tai Johaneso vieta. Tu sėsk ten prie sienos. Helena, čia nerauginta duona su sviestu. Prie tavo kairės rankos.

Helena pačiupinėja stalą ir randa.

– Nereikėjo.

– Kelias buvo ilgas.

– Aš pavalgiau Seutuloje.

Helena paima duoną, bet nežino, kur ją dėti. Johanesas paima duoną iš jos rankos, padeda į savo lėkštę.

– Manau, suaugęs žmogus žino, ko nori.

– Helena, kelias bulves tau nulupti?

– Tik vieną.

– Aš jau įdėjau dvi.

– Liaukis, mama.

– Reikia valgyti, kad nenusilptum.

Valgio priruošta iš širdies. Anyta neleido Karinos į virtuvę, triūsinėjo ten viena. Karina gavo ilgą sąrašą produktų ir buvo prisaikdinta nė vieno jų nepakeisti kitokiu, pigesniu. Krekenų parnešti jai nebuvo leista, nes keptas krekenų sūris – Helenos itin mėgstamas gardėsis. Balandėliai truputį prisvilę, padažas mažumėlę susigumuliavęs ir visuose patiekaluose trūksta druskos, bet nepriekaištingas anytos triūso rezultatas Kariną stebina. Vaikams anyta niekada neruošia valgio.

Lupdama bulvę Ana pasilenkia į priekį.

– Ar mama prisimena, kur tėtis tas kėdes dirbo?

– Kokias?

– Tas, su liūto letenomis, ir sofą.

– Ar ne aš jas nupirkau?

Anytos balsas nustebęs. Johaneso kakta susiraukia ir jis pasisuka į mamą.

– Tu jų nepirkai.

– Jas tikrai tėtis padarė, – pakartoja Ana.

– Tėtis? Jis tau ne tėtis.

Ana susigūžia kėdėje. Helena padeda į lėkštę šaukštą.

– Jis buvo mūsų visų tėtis.

Ana sudeda bulvių lupenas į Karinos ištiestą lėkštutę. Ji nepakelia akių nuo stalo.

– Jis man buvo kaip tikras tėvas.

– Turiu albume tavo tikro tėvo nuotrauką.

– Ką tu nori iš tikrųjų pasakyti? – klausia Helena. – Ar tą tikrai reikia įrodyti nuotrauka?

– Ne tai norėjau pasakyti.

– Tada šitaip nekalbėk.

– Ką čia. Geras tai buvo vyras. Irgi geras.

Helena sučiupinėja skreite mamos patiestą servetėlę ir padeda ant stalo.

Grabinėja ranka kėdės atlošo, ketindama atsistoti.

– Ar jau pavalgei?

– Nenoriu valgyti.

Anyta pjausto lėkštėje bulvę vis mažesniais gabalėliais, nieko negali atsakyti. Karinai pasidaro gaila anytos. Ji atsistoja, nueina į virtuvę ir atsineša puodkėlę.

– Palauk valandėlę, Helena.

Karina ištraukia iš keptuvės krekenų sūrį, pabarsto cinamonu ir cukrum. Ji mato, kad Ana valgo balandėlį, ir nenumano, ar ši padės šakutę, ar suvalgys balandėlį visą. Johanesas raminamai paplekšnoja sesutei.

– Neskubėk.

Karina padeda ant stalo padėkliuką ir pastato ant jo kepimo indą. Lahja su dėkingumu jai linkteli galvą. Karina atneša nuo kriauklės spintelės jau suruoštas lėkštes ir šaukštus. Nuo šilto sūrio kambaryje pasklinda cinamono kvapas. Helena pasuka galvą ir uosto.

– Ar tai bandelė?

Anytai juokinga. Ji deda šaukštu desertą į Helenos lėkštę.

– Ne, tai keptas sūris.

– Kaip kaskart.

– Tau iškepiau.

– Nereikėjo, mama.

– Šaukštas padėtas tau priešais.

– Nereikia manęs aptarnauti. Liaukis pagaliau!

Anyta pasilenkia ir įbruka šaukštą Helenai į delną.

– Iš ryto parsinešiau pieno. Karvė antradienį apsiveršiavo.

Helena stipriai trenkia šaukštą į lėkštę ir sūris išdrinka ant staltiesės.

– Aš jau ne vaikas! Pati greitai turėsiu vaiką!

Johaneso peilis žvangteli į lėkštę ir Anos veidas sušvinta šypsena. Karina mato anytos veide netikėtą nuostabą.

– Kam? – daugiau nieko nesugalvojusi klausia ji.

– Velniai griebtų, mama!

Helena įsikimba stalo krašto ir greitai atsistoja. Kėdė nuvirsta jai už nugaros, atšoka sykį nuo grindų. Helena grabinėdama sienų eina į virtuvę, per ją – į prieškambarį. Ji uždaro duris ir laiptinėje pasigirsta lėti žingsniai žemyn. Karina pakyla ir eina jai iš paskos. Johanesas žiūri į motiną.

Helena sėdi lauke ant laiptų ir rūko. Kairę ranką ji pasikišusi po dešinės pažastimi, o dešiniąja laiko už filtro. Karinai atidarius duris, Helena krūpteli.

– Kas čia?

– Aš.

– Maniau, kad mama.

Atsargiai bakstelėjusi cigaretės galiuką Helena nukrečia pelenus. Jų trupinėliai nusklendžia į skreitą. Ji giliai įtraukia ir išpučia dūmus pro nosį.

– Aišku, galėjau ir gražiau tai pasakyti.

Karina prisėda ant laiptelio šalia.

– Puiki žinia.

Cigaretė degina pirštus ir Helena suima ją arčiau filtro. Balse girdėti palengvėjimas:

– Visko pasitaiko.

– Ar nuo to Kario?

– Taip.

– Labai mielas žmogus.

Helena užgesina cigaretę į šoninę laiptų lentą ir spragteli nuorūką toli į žolę. Išsiima iš kišenės „Marlboro“ pakelį ir pastuksena pirštais dugną.

– Dar rūkysi?

Helena nervingai nusijuokia:

– O, po velnių. Nepagalvojau. Tik vakar sužinojau.

– Baisu?

– Atspėk.

Durys atsidaro, laukan kyšteli Ana.

– Sveikinu!

Ana stovi ant viršutinės pakopos joms už nugaros. Karina atsistoja, pasitaiso sijonkelnių klešnes.

– Gal aš eisiu į viršų.

Ana atsisėda ant laiptelio, nubraukia pelenus nuo Helenos sijono.

– Gal atvažiuok gimdyti čia?

– Čia?

– Daugiau kas pagelbėt galėtų.

– Aš čia nevažiuosiu. Kodėl ir tu iš čia neišvažiuoji?

– Kur man važiuoti?

– Kad ir pas mane.

Ana suglaudusi rankas priglosto sijoną prie kojų.

– Ką aš galėčiau veikti? Manęs neleido į mokyklą, kaip tave.

– Manai, kad aš norėjau?

Karina kopia laiptais į virtuvę. Užkiša kamščiu kriauklę, atsuka iš pradžių karšto vandens čiaupą, paskui šalto. Įvarvina į kriauklę žaliojo „Fairy". Valgomajame girdėti Johaneso balsas:

– Ar reikėjo ir vėl?

– Nieko pikta nė vienai nepasakiau, – atšauna anyta.

Johanesas įžengia į virtuvę ir pamato Kariną. Papurto galvą:

– O Jėzau. Kur ji išėjo?

– Į lauką.

– Gal nueisiu pasikalbėti.

– Eik. Aš suplausiu indus.

Johanesas pasuka į prieškambarį ir ant laiptų pasigirsta greiti žingsniai.

Karina patikrina vandens šiltumą ir užsuka čiaupus. Nusišluosto rankas į mėlyną šluostę su atspaustu 1969-ųjų kalendorium. Kalendorius dvejų metų senumo.

Anyta tebesėdi už stalo valgomajame, spusčioja kairiąja ranka nosies nugarėlę. Priešais stovi didelis dubuo balandėlių. Karina pastato nuvirtusią Helenos kėdę. Tiktai Anos lėkštė tuščia.

– Gal jau išnešti?

Anyta paima į rankas peilį ir šakutę.

– Aš dar valgysiu.

Ji atsipjauna gabalėlį ataušusios bulvės ir įsikiša į burną. Savo šakute įsideda į lėkštę dar vieną balandėlį. Karina renka kitų paliktus indus nuo stalo, braukia likučius į viršutinę rietuvės lėkštę. Rudasis padažas traukiasi plėvele.

1973 · CENTRINIS SKERSGATVIS

– Ar viskas praėjo gerai?

– Gerai.

Karina paguldo kūdikį į dvigulę lovą ant lovatiesės, nunertos iš stiprių medvilninių siūlų. Pro ją persišviečia gelsvo apelsino spalvos dygsniuoto apkloto gėlės. Anyta stovi tarpduryje, nesusiprasdama išeiti.

– Nors reikėjo važiuoti gimdyti į Oulu?

Karina atsega užtrauktuką ir išskleidžia miegmaišio užklotą. Berniukas miega. Jo kojytės suriestos virš savo pilvuko, sakytum dar neišėjus iš gimdos ankštumos. Anyta žiūri į jį nuo durų.

– Kur išvažiavo Johanesas?

– Parvežti vaikų.

– Aš būčiau juos prižiūrėjusi ir šįkart.

– Pagalvojom, kad bus per sunku.

– Aną kartą nebuvo.

Karina mano, kad nereikėtų sakyti, jog vaikai nenori pasilikt su močiute.

Kūdikio akutės užmerktos, bet jis mataruoja kojytėm. Karinai skauda krūtis. Ji norėtų pamaitinti vaikelį, bet nusivilkti palaidinę prie anytos jai neįprastas dalykas.

Anyta atitraukia ranką nuo durų staktos ir žengia kelis neryžtingus žingsnius lovos link.

– Ketinau važiuoti pažiūrėti į ligoninę.

– Na, jis jau čia.

Anyta prieina prie lovos iš galo, bet neprašyta nesėda, nes lova jųdviejų.

Kojūgalis uždengtas žaliu polietilenu, prie lovos stovi stalinės lemputės. Anyta linkso atokiau, žiūri į kūdikį.

– Kaip iš akies trauktas Johanesas.

– Tikrai?

– Tokia pat nosytė ir ausys. Onio akys.

Kūdikis atsimerkia. Karina piršto galu pakutena jam delniuką. Berniukas sugniaužia kumštelį. Sauskelnių mazgas atsirišęs.

Anyta pasisiuvusi sau naują suknelę iš smulkiom gėlytėm marginto audinio. Apdaras tokio pat sukirpimo kaip ankstesnis, karo tiesus kaip maišas nuo pečių ligi blauzdų, pridengia visus kūno linkius. Iš nuotraukų, stovinčių valgomajame ant komodos, į ją žiūri visai kita moteris. Su penktojo dešimtmečio drabužiais aiškiai matyti talija ir pabrėžtinai pakelti pečiai.

– Likau tuščiame name, – sako anyta ir žvelgia į kūdikį, – niekur nebuvo girdėti nė balso.

Lauke trinkteli automobilio durelės. Staiga Karina pasisuka į vaikelį.

Pakelia jį, kaire ranka palaikydama galvutę. Atkiša vaiką anytai.

– Paimkite ant rankų.

Anyta atšoka atatupsta.

– Gal ne.

– Palaikykit, aš suvaikščiosiu į tualetą.

– Seniai nešiojau tokius kūdikius.

Karina neklauso, o atsistoja ir priglaudžia vaikelį anytai prie krūtinės.

Anyta apkabina jį dešiniąja ranka. Karina žengia porą žingsnių durų link, bet neišeina. Anyta atsisėda ant lovos. Prilaikydama vaiko galvutę, ji pakreipia petį į priekį ir atsargiai apkabina vaiką. Jos judesiai lėti, bet ryžtingi, tūkstantį sykių kartoti. Anyta pakiša kairę ranką vaikeliui po galva ir prilaiko delnu, kad neloštelėtų.

– Čia tavo močiutė.

Karina sustojusi prie durų pajunta, koks mažas ir gležnas tas vaikutis.

Berniukas jaučia svetimas rankas, balsą ir kvapą. Jis pasuka galvutę ir kažkur spigina kūdikiškai žydrom akim. Mostaguoja rankutėm, bet neverkia. Karina žino, kad vaikas dar gerai nemato ir nesupranta, bet jai atrodo, jog jis stebeilija tiesiai į močiutę. Ji svarsto, kada pati paskutinį kartą žiūrėjo anytai į akis, kada žiūrėjo vaikai. O Johanesas? Vienam po kito atsiradus vaikams, anyta vis labiau traukėsi į savo kambarius. Aišku, jie valgo prie bendro stalo, bet anyta vis rečiau užeina į jų pusę pasėdėti ir visi jie vengia vienas kito žvilgsnio.

Anyta pajuto, kad Karina dar čia, bet nenuleido nuo vaiko akių. Ne pirmą anūką ji laiko ant rankų ir globoja. Bet nuo pastarojo gimimo jau prabėgo nemažai laiko, ir daug kas pasikeitė. Ji šnekina vaiką trumpais, atsargiais, tiriamais žodžiais, sakytum baimindamasi, kad balsas nutrauks jų trapų ryšį. Girdėti, kad balsas užlūžęs.

– Čia tavo tėvelio mama. Sveikas atvykęs į šituos namus. Aš tavo močiutė.

Ant laiptų pasigirsta tankus dundesys ir prieškambario durys atsidaro.

Tapijas pamato mamą ir puola tiesiai į glėbį. Nuo geltonų guminukų ant svetainės kilimo lieka purvo. Karina paima berniuką ant rankų, nors sunkiai kelti jai negalima. Maritė su Mina

vilki vienodus apsiaustus su gobtuvais. Karina viena ranka laiko Tapiją, kita apkabina mergaites. Johanesas įeina paskutinis ir uždaro duris. Karina ieško vyro akių, linkteli galvą miegamojo pusėn. Kūdikis dar anytos glėbyje, ji niūniuoja jam beveik negirdimai. Jiedu drauge atrodo lyg sugadinta madonos statula.

– Čia mudu du. Nors mudu, – šnibžda anyta.

Johanesas kyšteli galvą į kambarį, bet nesusigaudo, ką turėtų suprasti.

Karina suraukia kaktą ir linkteli į vaikus. Johanesas irgi jai linkteli ir paima iš jos Tapiją.

– Eime pirmiau nusiplauti rankų, o paskui pažiūrėsim į mažąjį broliuką.

Karina eina į miegamąjį, bet anyta jau paguldžiusi vaiką ant lovos.

– Gal jau paimkite.

– Ko skubėti? Aš dar turėsiu kada jį nešioti.

Tapijas jau spėjo susišlapinti rankas ir bėga prie durų. Akimirką stabteli, pasižiūri iš pradžių į močiutę, paskui į mamą ir greitai smunka ant lovos krašto sėdinčiai Karinai po pažastim. Anyta atsistoja, dar pažvelgia į kūdikį.

– Mažiukas. Aš jau užmiršau, kad jie būna tokie maži.

Į kambarį įžengia Maritė su Mina, paskui Johanesas. Mina pasiremia rankom žalia dirbtine oda aptraukto kojūgalio, atsispiria, mostaguoja kojom ore. Anyta užleidžia Maritę savo vieton.

– Ar jis paaugo nuo tol, kai matėm ligoninėj?

– Gal truputį paaugo.

Johanesas stovi prie durų. Jis linkteli motinai ir atsistoja Minai už nugaros.

– Ar jis jau turi vardą? – klausia Maritė.

– Turi. Bet dar negalima išduoti. Pasakysim tik per krikštynas.

Anyta stovi vaikams už nugarų ir klausosi. Mina ištiesia ranką į vaikelį.

– Ar galima jį paglostyti?

– Galima, jeigu švelniai.

Ir Tapijas ištiesęs ranką paliečia vaiką per vystyklą.

– Reikėtų pavadinti Silpnuoliu.

Sesutės prieštarauja, išgirdusios tokį pasiūlymą, Tapijas išsišiepia. Kai Karina vėl pasižiūri į duris, prie jų nieko nėra.

1977 · UŽEIGOS SKERSGATVIS

Karina niūniavo vaikišką dainelę be žodžių, nes buvo užmiršusi, ką „mažas paukštelis ant šakos karštai gieda". Ji padėjo lėkštes ant stalo virtuvėje, bet paskui nusprendė nunešti jas į svetainę. Ištraukė iš viryklės apatinio stalčiaus prie kepimo skardų padėtą rudą metalinį padėklą ir sudėjo ant jo indus. Priedainis sugrįžo atmintin.

– Jis neturi kada, neturi kada liūdėti.

Karina iškart pripylė į puodelius arbatos. Vieną puodelį pastatė stalo gale, šalia jo padėjo į lėkštelę sumuštinį su agurku.

– Ant stalo arbata ir vakarienė, – šūktelėjo ji nuo valgomojo durų į anytos pusę.

Niekas neatsiliepė. Kambaryje buvo tamsu, silpna šviesa sklido tik nuo anytos svetainės šviestuvo kampe. Ir kambariuose vėsu. Karina priėjusi pačiupinėjo radiatorių. Užčiuopė, kad šaltas, ir atsuko šilumą. Anytos pusėje ji dieną visada atsukdavo termostato rankenėlę, kad į virtuvę nesklistų šaltas oras, bet anyta iš karto užsukdavo. Gal jai patinka šaltis ir tamsa, kaip Mumių Morai, mažumėj kartą pasakė Mina.

Laikant rankose padėklą, duris atidaryti buvo sunku. Karina parėmė jį ant virtuvės kriauklės krašto ir laisva ranka atidarė duris į laiptinę. Šmurkštelėjo pro duris ir uždarė jas koja. Rūsyje buvo girdėti plaktuko kaukšėjimas.

– Johanesai?

Plaktukas nutilo ir ji išgirdo kažką nubėgant.

– Ką? – aiškiai apačioje paklausė Johanesas. Jis palypėjo rūsio laiptais aukštyn.

– Ar jau ateisi? Duok nuomininkams ramybę.

– Tuoj. Neik čia kurį laiką, nes grindys dulkinos. Išvalysiu gal rytoj. Arba poryt. Iki tol geriau neik.

– Atnešiau arbatos.

– Gal iš pradžių nusiprausiu? Užkaičiau puodą, kad vanduo sušiltų.

Karina parėmė padėklą keliu ir atidarė kitas prieškambario duris. Jos vedė į pereinamą patalpėlę, kurios kampe stovėjo Minos lova ir rašomasis stalas. Sienos smeigtukais prismaigstytos dainininkų nuotraukų. Kambarys pasidarė erdvesnis, kai Maritė persikėlė į palėpę. Mina sėdėjo ant grindų vidury kambario. Dviejų kasetinių magnetofonų garsiakalbiai buvo atsukti vienas į kitą. Vienas grojo, kitas įrašinėjo.

– Mama, kas yra *Caion*?

– Kas?

Kažkada kasetė priklausė Maritei, o paskui atiteko Minai ir ši susižavėjo vyresniosios sesers anksčiau mėgta daina. Visi šeimoje ėmė niūniuoti tą dainą, – net Tuomas.

– *When we remember*... tada tas žodis. *Caion*.

– Gal tai *Sionas*? Kitaip tariant, Izraelis.

Mina bemaž su gailesčiu pasižiūrėjo į Kariną.

– O kokia prasmė?

– Aš nežinau. Juk jie dainuoja apie Babilono upę.

– Taip.

– Eikš pavalgyt vakarienės.

– Nenoriu, – atsakė Mina, veikiau apsimestinai.

– Vis tiek ateik. Ir pakviesk Maritę.

Svetainėje Tapijas įsispraudęs į sofos kampą skaitė knygelę apie Antulį Donaldą. Tuomas sėdėjo ant grindų ir statė iš lego kaladėlių namą. Ant plokščio pagrindo jau stovėjo margos sienos ir berniukas mėgino įtaisyti jose duris. Tapijas skaitė apie Antulio Donaldo gaudynes be didelio susidomėjimo. Lego kaladėlės pirmiau priklausė jam.

– Neišeis, – pareiškė jis žinovo balsu.

Tuomas apsuko namą ir pamėgino įtaisyti duris kitoje vietoje.

– Ir toje vietoje neišeis.

Tuomas nuėmė nuo viršaus ilgą lego dalelę ir vėl pamėgino. Per televizorių Heikis Hietamiesas vedė „Šeštadienio šokius".

Karina perlipo per Tuomą, bet berniukas susikaupęs statė duris. Jo plaukučiai buvo ilgi. Per dažnus ausies uždegimus jis pradėjo bijoti iš pradžių gydytojų, paskui gydytojų chalatų, o galų gale baltų chalatų apskritai. Todėl jį buvo sunku nuraminti net pas kirpėją, kuris darbe ryšėjo baltą prijuostę. Karina padėjo padėklą ir perkėlė nuo jo puodukus ant stalo. Nubraukė plaukučius vaikui nuo akių. Aišku, juos bus galima nukirpti ir vėliau. Berniukas su tokia jėga spraudė į sieną duris, kad plastmasinė kaladėlė išlinko.

– Išimk dar vieną kaladėlę. Kartais reikia suardyti, kad galėtum kitą įstatyti.

Buvo girdėti, kad prieškambaryje Mina šaukia iš palėpės seserį.

Tapijas uždėjo ant atverstos Antulio Donaldo knygelės sofos pagalvėlę, kad neužsiverstų, ir atsikėlė. Tuomas gėrė pieną iš puodelio, ant kurio šono cigarą rūkė taksas su skrybėle. Ant sofos atsisėdo Mina.

– Ką reiškia *captivity*?

– Neturiu supratimo.

– Tu nieko nežinai.

– Aš mokiausi vokiečių, o ne anglų kalbos.

– Ar moki vokiškai?

– Mokiausi kelerius metus. *Guten tag. Wie geht es?*

– *Grüss Gott,* – pasigirdo anytos balsas prie koridoriaus durų.

Niekas nepastebėjo anytos, kuri, atsirėmusi į staktą, stovėjo tarpdury. Ji atrodė labai patenkinta, kad gali dalyvauti pokalbyje.

– *Vielen danke,* – tęsė ji. – Ar bus arbatos? *Bitte?*

– Padėjau jums virtuvėje ant stalo. Bet ir čia užteks.

Karinai atrodė, kad vokiškai moka tik ji. Anyta užėjo į svetainę.

Nusišypsojo kaip mokovė.

– Karo metu visi čia vokiškai mokėjo, net maži vaikai. Nesunku buvo išmokti.

Karinai atrodė, kad nuo anytos dvelkia vėsa. Koridoriuje jai už nugaros buvo tamsu, tik pro šalį važiuojančių automobilių žibintai braukė per lubas šviesos juostas.

– Kur Johanesas? Ar jis jau pavalgė?

Kas kartą tas pats klausimas. Nerūpi, ar kiti pavalgę, – tik Johanesas. Pati anyta sulysusi, o baiminasi, kad nesulystų sūnus. Sako, kad jo užpakalis jau visai sunykęs.

– Jis rūsyje. Greit ateis.

– Ką ten tokiu metu veikia?

Karinai pasidarė apmaudu, kad išdavė. Vis dėlto turės papasakoti, nes kitą dieną anyta eidama į sauną vis tiek pastebės.

– Griauna duonkepę.

Anyta prisėdo ant sofos ir „Antulis Donaldas“ nukrito ant grindų. Karina ištiesė lėkštę su sumuštiniu. Anyta paėmė sumuštinį, bet nubraukė sūrį ir dešrą ant lėkštės krašto, palikda-

ma ant duonos tik agurkų griežinėlius. Tuomas ramiai sau šlerpė iš puodelio, bet Tapijas padėjo sumuštinį ant stalo, o Mina pakilusi nuo sofos atsisėdo ant grindų.

– Ar reikia tą krosnį sugriauti? – pamąsčiusi paklausė anyta. Ji pakreipė galvą ir provokuojamai pasižiūrėjo į Kariną.

– Johanesas sakė, kad naujam šildymo katilui reikės dūmtraukio. Kiek čia gyvenu, ta krosnim niekas nė sykio nesinaudojo.

– Ji stovėjo ilgus metus iki jūsų.

– Kada jūs paskutinį kartą joje kepėte? Ar ta krosnis apskritai dar traukia?

– Galima pamėginti.

Panašūs pokalbiai vyko visada, kai jiedu sumanydavo namuose ar vasarnamyje ką nors pakeisti. Iš pradžių anyta verkdavo dėl visko, kas buvo likę iš praeities. Šaukdavo, siautėdavo dėl kiekvieno daiktelio, net dėl langų užuolaidų, kai pavasarį reikėdavo keisti. Nors naujosios buvo daug gražesnės ir net ne iš rietimo, o Karinos mamos rankom nunertos, anyta vartė begonijų vazonus nuo palangių, grasindama išvaryti ir Johanesą su Karina, ir vaikus. Namas priklausė jai ir turėjo likti toks, koks buvo. Be jos leidimo nevalia nieko keisti. Nevalia nieko mainyti, išmesti ar atnaujinti. Namas vieną sykį buvo pastatytas ir niekam nereikia prie jo kišti nagų.

Palėpės laiptais nubildėjo greiti žingsniai. Durys atsidarė ir su trenksmu užsidarė. Į kambarį įlėkė Maritė. Ji buvo išsidažiusi, pasitepusi lūpas blizgiu, bet įtraukė jas burnon, vos pamačiusi močiutę. Mergina ruošėsi kažkur išeiti. Ji nesėdo ant sofos, o pasiėmė sau kėdę nuo kavos stalelio.

– Ar man kas nors skambino?

– Ne.

– Niekas?

Mergina atrodė nustebusi, timptelėjo aukščiau skarelę apie kaklą. Karina pamatė, kad tai ta skarelė, kurią jai pačiai parvežė sesuo iš Leningrado. Anyta atidžiai pasižiūrėjo į Maritę ir Karina pamatė, kaip jos žvilgsnis paaštrėjo. Atrodė, kad viena prieš kitą sėdi dvi plėšrūnės.

– Šitaip nusitaisiusi ketini kur nors eiti? – paklausė anyta.

– Tegul, – nutildė ją Karina.

Ji žiūrėjo į anytą, tvinkstančią nuo nepasakytų žodžių.

– Suvalgyk sumuštinį prieš eidama, – tarė Karina, stumtelėdama lėkštę arčiau. Mergaitės džinsai per siūles dar buvo šlapi. Buvo užsitempusi juos drėgnus.

– Tuomai, eikš čia.

Anyta ištiesė rankas, mėgino pasiekti berniuką, sėdintį ant grindų. Vaikui mielesnis buvo žaidimas.

– Eikš pas mane.

– Ar girdi, ką sako, – tarstelėjo Karina. Atrodė, kad taip lengviausia užglostyti nemalonią situaciją, bet vaikas neklausė.

Anyta pasilenkusi čiupo jį už megztinio ir mėgino prisitraukti arčiau.

Vaikas stengėsi ištrūkti iš jos, bet anyta nutvėrė jį už rankos:

– Kas dabar darosi?

Tuomas spyriojosi, veržduring iš rankų, ir netyčia koja užkabino savo lego namą. Viena siena sugriuvo. Vaikas sustingęs žiūrėjo į statinio griuvenas.

– Kvailė.

Anyta pasilenkė ir davė sprigtą Tuomui į kaktą. Berniukas sustugo apsimestiniu verksmu. Maritė padėjo sumuštinį ant stalo.

– Ar reikėjo jį rėkinti?

– Ne tavo reikalas.

– Šitą rėkimą girdi visi.

– Tylėk. Ir eik nusiprausti.

– Liaukitės abi, – ramino Karina, bet kivirčas jau buvo įsiplieskęs ir ginčininkės rėkė viena ant kitos. Jų šauksmus nustelbė garsėjantis Tuomo riksmas. Anyta pamėgino vėl paimti vaiką ant rankų.

– Neverk.

Maritė trūktelėjo mažąjį broliuką arčiau savęs.

– Tegul verkia! – suriko ji močiutei.

– Mano namuose vaikai ant manęs nerėks.

– Čia ir mano namai.

Karina nesuvokė, kaip vakaro ramybė staiga virto chaosu. Ji buvo išmokusi leisti anytos komentarus pro ausis kaip orą, bet vaikai nemokėjo. Karina pažvelgė į ginčininkes ir čiupo lėkštę su sumuštiniais. Jai buvo gaila gražių našlaičių piešinėlių. Ji iškėlė lėkštę ir stipriai trenkė į stalo kampą. Arbatos puodeliai šoktelėjo, šukės pažiro grindimis iki pat sukinio vazono. Sviestuotos duonos riekelės, sūriai ir dešros griežinėliai nusėjo raudonom gėlėm išpaišytą staltiesę.

– Užsičiaupkit visi! – mostelėjo rankoje likusia lėkštės šuke Karina. – Čia mano namai!

Maritė paleido Tuomą ir atsistojo.

– Toji pradėjo.

– Čia mūsų visų namai!

– Jeigu man dar ilgai reikės su šita gyventi, aš pasidarysiu galą.

– Gali darytis. Vis tiek gyvensi.

– Aplink šitą visi miršta. Niekas neatlaiko!

Anyta lėtai atsistojo, bet Maritė pasuko durų pusėn. Ji nebėgo iš kambario, o išėjo pabrėžtinai lėtai. Vis dėlto trinktelėjo durimis. Anyta stebėjo ją išeinančią. Skruostai buvo išmušti baltom dėmėm.

– Anksčiau šiuose namuose... – pradėjo ji.

– Jūs irgi liaukitės. Daugiau nė žodžio.

Anyta perėjo per svetainę. Prie durų atsisuko, ketino kažką sakyti, bet Karinos tylėjimas nutildė. Anyta apsisuko ir nuėjo į savo pusę. Karina atsisėdo ant sofos, netarusi nė žodžio. Tuomas užlipo jai ant kelių. Jis jau nebeverkė. Kambarį užliejo tyla, kurią trikdė tiktai televizorius. Karina susimąsčiusi perbraukė delnu šviesias Tuomo garbanas. Taip lengva būtų nieko nesakyti. Taip lengva būtų nematyti, o tik laukti, kad anyta kokią dieną viską užbaigtų. Kad vieną gražų rytą kitame namo gale būtų rastas atšalęs moters kūnas ir name pasiliktų tik jiedu su Johanesu ir vaikai. Kad visada švytėtų vasara, žydėtų viržiai, vėjas judintų mamos nunertas užuolaidas, nešdamas vidun spyglių kvapą. Televizoriaus ekrane pelėda pamerkė akį.

Mina, pasiėmusi nuo kilimo „Antulį Donaldą“, skaitė atsigulusi ant sofos kniūbsčiomis. Tapijas pasvarstė, ar kelti dėl to triukšmą, bet nusprendė sutelkti dėmesį į televizorių. Karina atsisėdo ant grindų šalia Tuomo ir berniukas nuslinko prie jos. Karina ištiesė kojas į priekį. Pasuko pėdas iš pradžių į išorę, paskui į vidų ir abiejų kojų sąnariai tyliai subraškėjo. Ji pastatė pėdas ant kilimo ir patrynė pėdų pagalvėles iš pradžių pagal kilimo apmatus, paskui – pagal ataudus. Tada atsistojo. Tapijas atsigręžė nuo televizoriaus.

– Kur eini?

Karina paėmė padėklą ir surankiojo į jį lėkštės šukes.

– Į aną pusę.

– Ar atneštum man pieno?

– Pats atsinešk.

Karina žengė anytos kambarių pusėn. Tokių dalykų negalima palikti nebaigus, o reikia išsiaiškinti iškart.

1980 · VEŽINIO KELIAS

Mašina dreba, kai rieda apledėjusiom plentvolio provėžom posūkiuose. Pro šalį šmėsčioja snieguotos eglės. Karina paspaudžia sankabą ir perjungia aukštesnę pavarą. Variklis užkaukia ir automobilis trūktelėjęs lekia vis greičiau.

Kažkas buvo negerai jau kelios savaitės. Anyta atrodė irzlesnė nei paprastai. Staiga ėmėsi peržiūrėti spintas, traukė iš jų ryšulius ir skirstė daiktus iš jų į saugotinus ir išmestinus. Kai kurie jų neva buvo prapuolę ir Karina vis įrodinėjo, kad net neprisilietė anytos spintų, juolab nieko iš jų nesunaikino.

– Tai kur dingo ta suknelė, kuri čia visada kabėjo?

Galų gale viskas atsirado, buvo surūšiuota, supakuota ir vėl nukišta į spintų gilumas.

Vakare anyta jų pusėje žiūrėjo televizorių. Ji visą laiką kažką spaudė vienoje rankoje, bet nerodė. Kai pasibaigė laida, ji atsistojo ir padėjo ant kavos stalelio sumaigytą rudą popierinį maišelį. Stumtelėjo Karinai.

– Čia toks daikčiukas. Gal kada pravers.

Nelaukdama atsakymo ji grįžo į savo kambarius. Maišelyje Karina rado ovalią naujasidabrio sagę su įsodintu dūmų pilkumo stiklo rutuliuku viduryje.

Kitą dieną Johanesas pasakė, kad motina išėjo, nors visko dar negalėjo atskleisti. Iš ryto anyta įsėdo į autobusą ir išvažiavo į universitetinę ligoninę operuotis. Krūties vėžys.

Spidometro rodyklė pakrypsta į dešinę. Automobilio vairas tirta.

Dygliuotos padangos kimba prie ledėto kelio paviršiaus. Variklis staugia. Karina nespėja skaityti kelio rodyklių. Sninga. Ji įjungia valytuvus.

Anyta nesakė. Johanesas žinojo jau nuo ryto, bet nesakė.

Karina tiktai tarnaitė. Ji moka valyti, tvarkyti, nors ir negerai sustato įrėmintas nuotraukas ant komodos. Ji moka ruošti valgį ir plauti indus. Atskyrė savo šeimai vieną namo galą, nupirko – net anytos nuomone – kelis gražius baldus. Ji užaugino tvarkingus ir mandagius vaikus, visada nuneša dar šiltos duonos kaimynei. Ją vadina gera mama, kurios išvirta agrastų uogienė tinka net anytai ir kurios siunčiamų kilimėlių spalvų deriniai tikrai gražūs. Anyta tai matydama linkčioja lyg kokiam vaikui. Puiku. Gerai sugalvota.

Ir vis dėlto nėra tokia gera, kad jai būtų galima pasakyti, jog užklupo liga. Kad susirgo. Kad baiminasi blogiausio. Vėžys, esą, labai išplitęs. Karina nežino, ant kurio labiau pyksta – ant anytos ar Johaneso.

Karina važiuoja bemaž viršydama savo gebėjimų ribas. Nesuvokia, ar ji valdo mašiną, ar mašina ją. Darant lankstą „Ford Taunus“ galas buksuoja ant sniego. Karina sumažina greitį, perjungia žemesnę pavarą ir paspaudžia greičio pedalą. Ji nežiūri nei į užpakalinio vaizdo veidrodėlį, nei į šonus. Greitai lekiant regėjimo laukas susiaurėja ir ji gali žiūrėti tik į priekį. Puiku.

Karina maniusi, kad jie – jau šeima, kažkodėl nelygiai pasidalinusi namą.

Anytos neverta nė prašyti paruošti valgio ar prižiūrėti vaikų, ir vis dėlto ta moteris – viena iš jų. Kai kuriuos žmones pamėgti sunku, bet prie jų priprantama, taip, kaip akis bėgant laikui pripranta prie nederamoj aplinkoj pastatyto namo.

Pravažiuojantis sunkvežimis pamirksi priekiniais žibintais. Trauksmas pakelia smulkų sniegą. Karina grabinėja prietaisų skydelyje žibintų perjungiklio, suranda ir perjungia šviesas. Visa aplinkui persimaino, kaip mostelėjus burtų lazdele. Ji nepastebėjo, kad sninga taip tirštai. Snaigės atspindi šviesą ir pro jas sunku įžiūrėti kelią. Karina išjungia žibintus. Tada geriau matyti, bet ji žino, kad sninga smarkiai. Ji pakelia koją nuo akceleratoriaus pedalo ir įjungia laisvą pavarą.

Karina pasuka į autobusų stotelę. Uždeda rankas ant vairo. Girdėti vėstančio variklio spragsėjimas. Ar toli ji važiavo? Kur? Valytuvai stumdo sniegą į stiklo pakraščius. Karina vėl įjungia žibintus. Stovint snygis atrodo ne toks tirštas, tik snaigės pamaži sklendžia žemyn. Ji mėgina sekti vieną akimis, bet pameta. Aplinkui ramu, viskas nutykę. Padangų dygliai nuleido pyktį į žemę.

Jie – šeima. Kad ir kas nutiktų.

Karina mirksi kairiuoju posūkiu ir žiūri į galinį veidrodėlį. Suka vairą į kairę kiek gali ir leidžiasi namų link. Šeštadienį visi važiuos į Oulu.

1996 · GLUDUSIS KELIAS

Pamažu pamažu baseinas prisipildo oro. Jo dugnas raudonas, nuo viršaus permatomas, išpaišytas kriauklelėm, aštriai trenkia plastiku. Karina nusipirko parduotuvėje, kurioje visos prekės su nuolaida, ir dabar pučia stovėdama anytos svetainėje. Šalia garuoja du kibirai vandens, atnešto iš saunos dušinės rūsyje. Anyta sėdi ant lovos krašto valgomajame ir žiūri į ją pro atdaras duris. Ji jau toli nuo šio pasaulio. Akių operuoti nesileido, nė kojos kelio, – nieku gyvu. Nuo balandžio mėnesio koją taip skauda, kad lipti laiptais nė mėgint neverta. Klausa tebėra pasiutiškai gera.

Karinai atrodo, kad anyta, artėdama prie pabaigos, pasidarė malonesnė. Jos lūpų kampučiai, įsitempę nuo išgyventų dalykų, dabar atlėgo. Jie nepakyla, lūpos jau nesijuokia, kaip nuotraukose. Jose anyta visada nutaisius tokį mielą veidą, kad vaikai, vartydami albumus, močiutės nepažindavo. Kai kuriomis dienomis ji tarytum mažiau įsitempusi. Lyg ir rami, netgi taikinga. O kartą paprašė Johaneso parnešti jai iš „Alko“ parduotuvės suaugusiųjų gėrimo. Johanesas nupirko kažkokio saldaus likerio, kurį anyta iškart pasislėpė vienoj iš savo spintelių, įsivarvindavo lygiai po lašelį, kai būdavo tikra, kad niekas nemato. Bet kai kurios dienos blogesnės, tos, kai sučiuopt

tikrovės nepavyksta. Pati su savim ji nekalba, bet gulėdama valgomajame ant lovos manosi gulinti kitur, kasdieniškose vietose, ir imasi įprastų dalykų. Porą kartų Karina po jos šluostė kambarių grindis, nes anyta manė esanti išvietėje.

Pučiant baseiną apsvaigsta galva. Karina padaro pertraukėlę, pasižiūri pro langą. Pro kiemo beržus nematyti kelio iki kryžkelės. Kada jie taip užaugo? Dar pora pūstelėjimų ir baseinas bus gatavas. Karina pastumia krėslą į šalį ir patiesia vidury kambario seną kilimą. Padeda ant jo baseiną ir pastato jame plastmasinę taburetę.

– Ar jau pasiruošusi?

Anyta tylėdama spokso į ją blankiom akim. Karina prieina prie jos.

– Ar galėsit? – klausia toliau ir paliečia jai petį.

Žvilgsnyje pamažu randasi supratimas.

– Praustis, – kviečia Karina.

Anytos rankos iš lėto pradeda judėti. Pakyla prie naktinių marškinių apykaklės ir vieną po kitos atsegioja sagas. Antrą nuo viršaus praleidžia ir Karina pasilenkia norėdama padėti. Ranka nustoja judėti, anyta atitiesia nugarą ir lošteli atgal. Karina girdi, kaip anytos liežuvis atsiklijuoja nuo išdžiūvusio gomurio.

– Aš galiu pati, – staiga aiškiai sako ji.

Karina leidžia jai pačiai atsisegti paskutinę sagą. Tada padeda anytai nusivilkti naktinius marškinius. Išvirkščioje pusėje kabo du vatos maišiukai, prisegti žiogeliais iš gerosios. Kol kas niekas nežino apie operaciją, tik jiedu su Johanesu. Anyta stengiasi apsirengti viena, nusirengti viena ir saunoje praustis viena. Karina kartais vakare nusega dvokiančius vatos maišelius nuo drabužių, išskalbia, padžiauna ant radiatoriaus, o iš ryto vėl prisega. Ji žino, kad anyta tai žino.

Karina paduoda jai alkūninius ramentus ir padeda atsistoti. Anyta lėtai eina į svetainę, kiek per daug palinkusi į priekį, smarkiai atkišusi užpakalį. Karina norėtų pasakyti, kad šitaip skauda ir kitką – visą kūną, bet nesako. Aiškiai matyti, kad anyta dešinįjį kelį saugo labiau nei anksčiau, nors nuo tada, kai pargriuvo ant rūsio laiptų, prabėgo tikrai daugiau kaip dešimt metų. Ji atsargiai perkelia per neaukštą baseino kraštą dešinę koją, paskui kairę. Akimirką visą kūną laiko vien dešinė koja ir anytos lūpos įsitempia. Pagaliau ji gali atsisėsti. Jos sulysęs kūnas be krūtų atrodo keistas, kaip belyčio. Kaip susiraukšlėjusio berniuko. Anyta paduoda ramentus Karinai, ta atremia juos į sofą. Ramentai iškart nukrinta.

Karina apsiauna guminius batus ir įlipa į baseiną. Ji suvilgo kibire prausimosi pirštinę, užpila ant jos dušo kremo ir pradeda šiūruoti anytai nugarą. Anyta nieko nesako, tik pasideda rankas ant kelių ir nuolankiai pasilenkia į priekį. Šonai nugulėti iki tamsių raudonų dėmių. Ar tai ta moteris, kuri kankino ją beveik keturiasdešimt metų? Ta stipri moteris, kuri bijojo valgyti ir sustorėti, susidžiovinusi it skiedra, ilgainiui pavirtusi kaulų rinkiniu, lenkia prieš ją nugarą kaip katė. Karina suvilgo pirštinę kibire ir prausia jai rankas: iš pradžių dešinę, paskui kairę, galop galvą. Išretėję žili plaukai prilipę prie kiaušo. Kur dabar ta moteris, kuri nė prasižiot neleisdavo, kad ji ką negerai padarė?

Karina nuskalauja prausimosi pirštinę ir žvelgia atsitraukusi į mažą moterėlę, susigūžusią ant taburetės. Sėdi čia kaip voverė šlapiu kailiu, kitados valdinga moteris. Nežiūri į ją, bet akies krašteliu tikrai stebi, ką ji daro. Niekas su ja nebendrauja, niekas neateina aplankyti, niekas net neskambina. Helena visada turi kitokių reikalų, nei atskristi namo aplankyti mamos, ir Ana retai kada ateina iš savo namų palei gretimą kelią. Sykį, kai jie-

du su Johanesu turėjo važiuoti į krikštasūnio vestuves, nė viena iš seserų nesutiko pabūti su mama, o reikėjo paguldyti ją tuo tarpsniu į ligoninę. Ana niekad neužmiršta šito priminti ir net, pasak pačios anytos, kursto visų neprielankumą.

Ir dabar jie gyvena trise: anyta, Johanesas ir ji. Vaikai vienas po kito išsikraustė ir namas pasidarė didelis, aidus. Anyta nenori mirti, atkakliai laikosi gyvenimo kraštelio. Jos kūnas nusenęs labiau nei dvasia, bet dabar gūra sykiu. Karina atsistoja priešais anytą. Sumuiluoja jai plaukus, tada užpila kelis kaušus vandens iš kibiro.

Nejučia anytos veidas pasikeičia. Akys pasidaro stiklinės, gal atsigręžia į save ir regi tai, kas įvyko seniai ar kada nors vėl įvyks. Jos burna išsižioja ir užsičiaupia. Staiga, nei iš šio, nei iš to, ji pravirksta. Pavirsta į priekį ir liūdesys liejasi iš kažkokios gilumos – iš pilvo, nupjautų krūtų ar išsausėjusio tarpukojo. Anyta verkia tyliu verksmu, jos kaulėtas kūnas trūkčioja. Burna ieško žodžių, lūpos iš pradžių be balso, paskui pakuždom kartoja tą patį sakinį.

– Aš tikrai nenorėjau pikta, – šnibžda, – nenorėjau.

Šlapia galva anyta sudeda ant pečių sukryžiuotas rankas ir linguoja pirmyn atgal.

– Atleisk man. Aš pykau. Atleisk man.

Ji guodžia pati save, suvokia Karina. Ji nesupranta, kam anyta tai sako – jai ar kam nors kitam, tik jos vienos matomam. Ji žengteli arčiau ir uždeda ranką anytai ant peties. Ši iškart nustoja linguoti. Jos akys plačiai atsimerkia. Įsistebeilija į tolį. Įsiklauso.

– Aišku, nenorėjot, – sako Karina, pati nežinodama, ar už save, ar už ką kitą, kokį nepažįstamą kalba. – Kas iš mūsų nebuvo supykęs?

Anyta klausosi atidžiai. Rankomis vėl apkabina save. Galva atsiremia į Karinos ranką. Rauda sugrįžta, bet akys neužsimer-

kia. Sena moteris sėdi nuoga ant plastmasinės taburetės pripučiamame baseine, jai iš nosies bėga snarglys.

– Nepalik, – prašo ji žemu balsu, – neišeik.

Jos plaukai prilipę prie galvos, balta oda šviečia pro žilų plaukų sruogas.

Karina pritupia baseine ir apkabina anytą. Kelnių keliai sušlampa, atvėsęs muilinas vanduo kliūsteli per guminių batų aulus. Ji priglaudžia savo kaktą prie anytos, linguoja drauge su ja.

– Liaukitės, liaukitės, – mėgina raminti, bet užsikrečia anytos verksmu.

Karina verkia anytos verksmu, o tarpais savu. Anyta mėgina pakelti galvą, bet Karina apkabina ją rankom.

– Mes abu čia būsim. Ar girdit? Nė vienas niekur neišeisim.

Anyta aprimsta. Rauda nutyksta, ji liaujasi krūpčioti. Patraukia nosį. Nuo sienų į moteris nemirksinčiom akim žiūri giminės mirusieji. Po gero tarpsnio anyta pakelia galvą ir pasižiūri Karinai į akis. Lėtai pakelia ranką ir paliečia Karinai skruostą, lyg švelniai nubraukdama plaukų sruogą ar nuvydama vasarinę musę. Lūpų kampučius kažkas kilsteli, tarytum šypsnys. Žiūrėdama į akis, Karina mėgina suprasti, kuriame ji pasaulyje.

ONIS

Vykdysiu visus įsakymus ir nurodymus kaip gebėdamas.
Visada elgsiuosi kaip ištikimas, doras ir narsus vyras.

1928 M., KARIO PRIESAIKA

1930 · TUOKTUVIŲ TAKAS

Pabudęs Onis ne iš karto suprato, kur esąs. Saulė jau tvieskė į mūrinio namo fasadą priešais ir langų stiklai atspindėjo jos šviesą. Onis atsivertė ant lovos aukštielninkas ir geležinės lovos spyruoklės atsiliepė į jo judesį. Geriau įsižiūrėjęs, jis pastebėjo per vidurį lubų įskilusią ornamentinę rozetę ir baltas, kalkėm nudažytas plačias lentjuostes ant sienų. Jis nusuko galvą. Kambarys buvo skurdus, apmuštas tamsiais apmušalais. Į dešinę nuo prancūziško balkonėlio jis pamatė ketaus radiatorių, kambario kampe krėslą, ant grindų statomą šviestuvą apvaliu gaubtu ir duris toje sienoje, prie kurios stovėjo lova. Virš lovos kabėjo medinis kryžius su prikaltu sopulinguoju Jėzum.

Kambaryje nieko nebuvo. Onis pastebėjo ant krėslo atkaltės sudėtus drabužius. Tinklines užuolaidas judino pro langą dvelkiantis vėjelis, kažkur tame name grojo radijas. Žodžių jis nesuprato, bet daina atrodė girdėta. Iš priedainio suprato girdėjęs tą dainą vakar. Ir prisiminė viską.

Das ist, was soll ich machen,
Meine Natur.
Ich kann halt lieben nur
*Und sonst gar nichts.**

Onis nusišypsojo ir pasikišo rankas už galvos. Įsikabino lovos pinučių ir ilgai rąžėsi.

Laivas atplaukė į uostą anksti rytą, bet prieš išlaipinimą ekipažas visą popietę puošė laivą. Galų gale puskarininkiai gavo laisvų dienų. Pavakarėj Onis drauge su visais vaikštinėjo po kvartalus palei uostą. Jie visi juokėsi iš gatvių pavadinimų, kurių darnių ir nedarnių garsų negalėjo ištarti. Buvo užsukę užkąsti į valgyklą, kur šelmis padavėjas beviltiškai mėgino jiems išaiškinti, kokių patiekalų jie siūlo, ir galiausiai nutempė už rankovės į virtuvę. Ten šeimininkė, sena, raukšlių išvagotu veidu, sudėjo gaminius ant pjaustymo lentos. Paėmė į ranką muštinius ir pavadino sava kalba:

– *Mięso.***

Gražiai patiekusi muštinius ant stalo, moteris pakėlė stiklinį indą su raugintais kopūstais:

– *Kiszona kapusta.*

O galiausiai nusijuokė ir pakratė rankoje sudėjusi kaip sėklides du vištos kiaušinius:

– *Jajka.*

---

* Tai, ką privalau daryti, –
Mano prigimty.
Aš vien mylėt galiu,
Ir nieko daugiau. (Iš vok. k. vertė L. Kavolė)

** Mėsa (lenk.).

Moteris išdidžiai parodė ant sienos kabančias dešrų rinkes ir, kilnodama kiekvieną atskirai, susakė jų pavadinimus. Galiausiai ji ėmė dangstyti puodus ir kaip savo vaikus pristatė juose ruošiamus valgius:

– *Zupa szczawiowa. Krupnik. Grzybowa. I żurek**.

Iš nudengtų puodų pakilo viliojantys rūgščių ir saldžių patiekalų kvapai ir šelmis vaikinas atsargiai atnešė ant padėklo visiems po sklidiną taurelę *šnapso*.

Pavalgę vyrai ėmė skirstytis. Laisvo laiko turėjo iki kitos dienos vidurdienio ir į laivą galėjo pareiti miegoti, kas norėjo. Ne visiems norėjosi.

– Reikėtų pasiieškoti moterų.

– Ar Lioutiovara eis kartu?

Keletas vyrų patraukė laivo link, vienas kitas pasuko į uosto kvartalus.

Keletas panoro išmesti dar po burnelę. Onis nutarė prisidėti prie jų.

Onis stebėjo pianistą, kampe skambinantį populiarius šlagerius. Tarpais kuri nors užstalė užplėšdavo drauge su muzika, keletą dainų padainavo pats muzikantas. Onis pažino ne visas dainas ir ne visas kalbas, kuriomis jos buvo dainuojamos. Jis atsainiai smaksojo į vyro pirštus, taikliai lytinčius baltus ir juodus klavišus. Kai vyro kairė susitelkdavo į akompanimentą, dešinioji sudarinėjo melodiją. Kartais pirštai išsiskėsdavo plačiausiai, siekdami tolimiausių klavišų, kartais susiglausdavo ir spausdavo du gretimus klavišus. Kas sąskambis, kas garsas daina vis labiau rodės girdėta. Oniui pasidarė apmaudu, kad pats nemoka skambinti.

---

* Rūgštynių sriuba. Krupnikas. Grybienė. Ir žurekas (tradicinė lenkų sriuba su dešra ir kiaušiniu). (Lenk.)

Po lėto ritmo dainos muzikantas padarė pauzę. Jis nuleido pianino dangtį ir pasisuko į salę, traškindamas pirštų sąnarius. Pamojo kažkam prie baro pasisveikindamas, ranka prilenkė galvą prie dešiniojo peties. Onis išgirdo brakštelint kaklo slankstelį. Lygiai taip pat vyras palenkė galvą į kitą pusę. Paskui išsitraukė iš liemenės kišenės rūkalų dėžutę ir, stuktelėjęs iš galo, išsiėmė vieną cigaretę. Ieškodamas kišenėje degtukų muzikantas atsainiai nužvelgė salę. Jis atsisuko tiesiai į Onį.

Vyro žvilgsnis akimirką atrodė per ilgas.

Tarytum virvė nudryko Oniui nuo veido tiesiai papilvėn ir suspaudė krūtinę. Jam užgniaužė kvapą. Pradėjo kaisti ausys, peršėjo lūpas. Jam daužėsi širdis. Jis dar niekada nebuvo matęs taip aiškiai, kaip tada. Vis dėlto jis atsiplėšė nuo vyro akių ir nuleido galvą.

Tą žvilgsnį jis pažino. Jį galėjo sutikti netikėtai bet kur – purvinoje gatvėje, pašto įstaigoje, uosto kvartale, traukinyje. Trumpa akimirka, trapus ir menkas mirksnis, bet jis talpino visą dviejų žmonių gyvenimo supratimą. Onis nudelbė akis į grindis svarstydamas, ar niekas nepastebėjo. Jautė, kad veidas dar dega karščiu.

Onis vėl mėgino pagauti žvilgsnį, bet muzikantas buvo prisidegęs cigaretę ir žvelgė į šalį. Vis dėlto Onis jautė, kad vyro atida neatlėgo. Nors stačiai nežiūrėjo, stebėjo Onį akies krašteliu ir ilgai sėdėjo, nieko nesiimdamas. Paskui užgesino nuorūką ir vėl atidengė pianiną. Uždėjo koją ant pedalo ir palietė pirštais klavišus. Onis matė, kad muzikantas nusišypsojo sau.

Männer umschwirr'n mich,
Wie Motten um das Licht.
Und wenn sie verbrennen,
*Ja dafür kann ich nicht.**

Draugijos vyrai išsiskirstė kas sau, bet Onis kelias valandas sėdėjo ir svaiginosi. Jis jau nebepagavo muzikanto žvilgsnio. Per antrą pauzę vyras nuėjo prie baro alaus, bet grįždamas žiūrėjo ne į Onį, o į galinę sieną. Oniui pasirodė, kad tasai papurtė galvą. Jam pradėjo merktis akys.

Kai atitoko, pamatė, kad muzikanto nėra. Pianinas buvo užklotas raudonom gėlėm išrašyta staltiese, kėdė nuo instrumento patraukta į šalį. Onis greitai peržvelgė visas užstales. Jis žiūrėjo įdėmiai, bet nematė pianisto nė vienoj draugijoj. Jis išskubėjo į lauką ir pasižvalgė į abi gatvės puses. Nieko nebuvo matyti. Onis nubėgo gatve į priešingą pusę nuo uosto, iki kitos kryžkelės. Sustojo vidury gatvės, prieblandoje ieškodamas pažįstamos figūros. Dešinėje pusėje gatvę užbaigė šviesiai nutinkuotas pastatas. Kairėje pusėje skersai einanti gatvė kirto neapšviestą parką. Onis lėtai praslinko pro jį, mėgindamas peržvelgti tamsą. Jautėsi visai blaivas.

Atokiau pasigirdo kostelėjimas ir jis sustojęs pažvelgė į tą pusę. Ant suolo atlošo, kojom pasirėmęs, palinkęs į priekį sėdėjo vyras. Iš pakreiptos skrybėlės Onis suprato, kad vyras prieblandoj žiūri į jį. Paskui tasai nuleido galvą ir juodumoj čirkštelėjo degtukas. Laikydamas degtuką smilium ir nykščiu, vyras delnais pridengė silpną liepsnelę. Jis prisidegė cigaretę,

---

* Vyrai aplink mane spiečias –
Šviesa vilioja drugius.
Bet jeigu nudega sparnus,
Nieko nepakeisiu. (Iš vok. k. vertė L. Kavolė)

bet degtuko iškart neužgesino, o akimirką apšvietė juo savo veidą. Onis atpažino pianistą. Paskui vyras užpūtė degtuką ir jį apgobė tamsa. Pro medžius buvo matyti pastatų fasadai. Tolėliau juodavo viduramžiškas bokštas.

Onis žengė lėtai. Neišdrįso prisiartint prie suolo, o praėjo pro šalį. Pianistas neištarė nė žodžio. Onis sustojo po medžiu ant smėlėto tako, žvelgdamas sau už nugaros. Cigaretės ugnelė išdavė, kad vyras pasigręžęs jo pusėn. Onis sustojo, mėgindamas suprasti, ar tyloje girdėti jo žingsniai. Paskui apsisuko, lėtai žengė prie suolo ir sustojo iš galo. Pianistas žiūrėjo į priekį ir atrodė abejingas. Onis atsisėdo ant suolo iš krašto ir pamatė greta vyro batų galus. Jis pajuto širdies tvinksnius kaklo arterijose. Įsitempęs klausėsi garsų, bet girdėjo tik savo kraujo šniokštimą.

Staiga suolas subraškėjo ir pianistas lėtai pasilenkė į šoną, prie Onio. Šis pajuto ant peties nusileidžiant vyro ranką. Sulaikė kvėpavimą. Regėjimo lauko krašte matė raudonai švytint cigaretę, kurią pianistas laikė kita ranka. Vyro ranka pamaži tiesėsi jo link. Onis sustingo. Ranka slinko jo smilkiniu, skruostikauliu ir nosim, iki rado kelią prie lūpų. Kita ranka suėmė jam sprandą ir patraukė artyn, kad Onis suimtų lūpomis nudegusią jo cigaretę. Tada pianistas atitraukė ranką ir jo pirštai vėl nuslinko Onio veidu. Tūkstančiai pojūčių plykstelėjo Onio sąmonėje. Jis užuodė nikotinu ir švelniu muilu kvepiančius vyro pirštus. Pajuto nykščio nago lengvą palytėjimą ant skruosto ir rankovės audinį akimirką brūkštelint nenuskustą barzdaplaukį, iki ranka vėl pakilo. Onis skonėjo burnoje mentolį ir liežuvio galiuku pajuto vyro seilių suvilgytą cigaretės popierių.

Onis giliai įtraukė ir dūmai nuėjo į plaučius. Jį perėmė svaigus gerumas. Onis atlošė galvą ir, pasirėmęs pianisto rankos, išpūtė dūmus aukštai į dangų. Jis pajuto esąs viena su parku,

su tamsa ir suolu, su medžių kvapu ir juodųjų strazdų giesme. Pianisto pirštai kilo švelniai lytėdami jo sprando linkį prie pat plaukų galiukų. Onis užsimerkė ir pasijuto keliamas aukštyn kirbinančio laimės jausmo.

Staiga pianistas pašoko ir nuėjo tolyn. Onio akys plačiai atsimerkė ir jis išgirdo, kaip tolstant žingsniams gurgžda tako smėlis. Nuo išgąsčio ant plaštakos pasišiaušė gyvaplaukiai. Jis viską negerai suprato ar ką nors padarė ne taip? Onis numetė cigaretę ant žemės ir įbedė akis į jos ugnelę. Smėlio šiugždėjimo nebegirdėjo. Ar pianistas jau taip toli nuėjo? Onis pakilo nuo suoliuko ir leidosi į tą pačią pusę, kur patraukė vyras. Po akimirkos jis vėl išgirdo žingsnius. Pianistas ėjo pirma jo, žengė iš parko. Onis sekė paskui. Kitame parko pakraštyje degė gatvės žibintai ir Onis pamatė, kad pianistas, kirtęs gatvę, nuėjo šaligatviu. Onis nežinojo, ką daryti. Vyras mitriai kulniavo tolyn, nesidairydamas atgal. Onis akimirką pasiklausė gatvės pragarmėj aidinčių žingsnių, tada apsisuko ir leidosi priešinga kryptimi uosto link. Kitos gatvės kryžkelėje jis vėl atsigręžė atgal. Pianistas stovėjo viduryje gatvės ir žiūrėjo jo pusėn. Onis sustojo ir apsisuko. Pianistas leidosi eiti tolyn, paskui sustojo ir palaukė Onio.

Onis sekė tolumoj žingsniuojantį vyrą. Šis išlaikė atstumą, mindamas toli priekyje, bet stengėsi, kad Onis prie gatvės kampo pamatytų, kur sukti. Galų gale vyras sustojo prie aukšto mūrinio namo, atsirakino duris savo raktu ir dingo viduje. Onis pėdino gatve iki namo durų. Tamsoje buvo sunku nuspėti atstumą ir susigaudyti, ar pianistas įėjo pro tas duris, ar pro ankstesnes, ar pro kitas. Onis sustojo ir apsižvalgė. Nuspaudė rankeną. Durys buvo neužrakintos. Onis pastūmė sunkias duris ir įžengė vidun.

Koridoriuje buvo tamsu, bet pro durų viršulangį skverbėsi gatvės žibinto šviesa, kurią kiek prislopino saulės išblukinta

užuolaida. Sustojęs vestibiulyje prie laiptų, pianistas priglaudė prie lūpų smilių. Onis tyliai uždarė duris, svarstydamas, ką daryti. Vyras žvilgtelėjo į jį ir nudelbė akis, lyg kažką mąstydamas. Onis nedrįso nė sukrutėti. Pianistas pakėlė galvą ir žengė porą žingsnių Onio link. Jis apsikabino Onį per liemenį ir prisitraukė. Jiedu žvelgė vienas kitam į veidą, iki pianistas lūpomis prigludo prie Onio. Vyras liežuviu lyžčiojo jo suspaustas lūpas, kuteno galiuku, kol Onis pražiojo burną ir priglaudė savo liežuvį prie jo. Jo liežuvio galiukas buvo visa ko vidurys, nuo kurio karštis nelyg kibirkštis po oda nuėjo iki visų kūno galūnių. Vyro rankos čiupinėjo jam klubus, apkabino per užpakalį. Viena ranka nuklydo į priešakį ir mėgino atsegti kelnių sagas. Staiga pianistas atitraukė rankas ir pakilo per porą laiptų pakopų. Onis negalėjo pajudėti. Jis nemokėjo šito žaidimo, jautė, kad nuovargis ir girtumas jį įveiks. Pianistas apsisuko ir kviesdamas ištiesė ranką. Onis suėmė ją ir, pajutęs spustelėjimą, nusekė laiptais iš paskos.

Ich bin von Kopf bis Fuß
Auf Liebe eingestellt,
Denn das ist meine Welt.
*Und sonst gar nichts.**

Onis atsisėdo lovoje ir apsidairė. Jis buvo kambaryje vienas. Pianisto drabužių niekur nesimatė. Onis atsikėlė iš lovos ir pamėgino atidaryti duris. Jos buvo užrakintos. Pasiėmęs drabužius nuo kėdės atkaltės, atsisėdęs ant lovos krašto rengėsi, kai

---

* Meilė – mano prigimty,
Iki pat pirštų galiukų.
Pasaulis mano toks,
Ir nieko daugiau. (Iš vok. k. vertė L. Kavolė)

pianistas atidarė duris. Jis nešė padėklą su kavinuku ir dviem puodeliais. Pianistas padėjo padėklą ant lovos, pataršė Oniui plaukus.

– *Czesław,* – pasakė, ištiesdamas ranką. Iš judesio ir tono Onis suprato, kad tasai pasakė savo vardą. Jis prisiminė, kad jiedu neprisistatė, o iki vakar vienas apie kitą net nežinojo. Jis paėmė vyro ranką, pakratė:

– Onis.

Vyras nusišypsojo ir pakartojo Onio vardą. Kai jį tarė, girdėjosi svetimos kalbos atgarsis. Pro siaurą balkoną dvelkiant vėjeliui judėjo tinklinės užuolaidos. Onis jau buvo išsiilgęs tos akimirkos, kai balsu šaukė, malonumo smelkiamas.

1934 · LĖKSMO KELIAS

Sušalusios lentos treška, kai rogės važiuoja per tiltą ir arklys kopia į paupio skardį. Onis mėgina pasukti į šalį, bet policijos viršininkas jau pamatė jį ir moja ranka. Jis jau negali apsimesti, kad nepastebėjo, ir pasuka į kitą pusę. Reikia pasišnekėti. Onis padeda rogutes, irgi pakelia ranką ir pamoja. Policijos viršininko rogės sustoja šalia. Iš arklio snukio žiemiškam ore kyla garas.

– Gera ta spinta, kurią Onis padarė. Gero medžio. Pušies?

Onis beveik paslapčia žvilgteli už nugaros. Ar jo jau laukia?

– Beržo. Klevo būtų geresnė, bet klevai čia neauga.

– Gal Onis padarytų dar dvi tokios pat sandaros, tik mažesnes?

Atšlaite kopia pažįstama figūrėlė. Pastebi Onį ir bėga prie jo. Onis atsigręžia į policijos viršininką. Jau norėtų eiti.

– Tikriausiai galėsiu.

– Tokio aukštumo, – policijos viršininkas kilsteli ranką iki rogių viršaus.

Bėganti figūrėlė suklumpa ant sniego, bet atsistoja ir bėga toliau. Oniui norisi pult jos pasitikti, bet jis stovi. Pirmiau reikia sutvarkyti šitai.

– Gal antradienį ateisiu pamatuoti? Kad padirbčiau reikiamo didumo.

– Gerai.

Figūrėlė pribėga prie Onio. Jis išskečia rankas ir ta šoka jam į glėbį.

– Tėti!

Onis pakelia Aną ir pasuka puslankiu, tada nuleidžia žemyn. Policijos viršininkas susidomėjęs žiūri į mergaitę.

– Tai Onio dukra?

– Taip, mano.

Onis linkteli Anai, ši tūpteli prieš sėdintįjį rogėse kaip tikra panelė.

– Ar Onis turi daugiau vaikų?

– Tiktai šitą.

Ana tempia Onį už rankos.

– Jau eikim.

– Tuoj eisim.

Policijos viršininkas čiumpa arklio vadeles, irgi rengiasi judėti toliau.

– Tad iki antradienio.

Onis padeda rogutes ant žemės ir pasodina į jas mergaitę. Paima už virvutės ir tempia jas per pusnį, kol užeina ankstesnes rogių vėžes. Ana juokiasi, trūkteli virvutę taip, kaip ką tik trūktelėjo policijos viršininkas.

– Greičiau!

Onis sužvengia ir pasileidžia šuoliais per sniegą. Jis lekia, darydamas vingius, rogutės paslysta į dešinę, paskui į kairę. Anos rankutės atsileidžia ir ji kniūbsčia krenta veidu į sniegą. Onis sustoja ir grįžta atgal. Jis pakelia mergaitę, kiek apvalo snieguotą paltuką. Mergaitė surimtėjusi tylomis dėbso vyrui į veidą. Onis pastebi jos žvilgsnį.

– Nieko tokio.

– Nieko tokio, – pakartoja mergaitė ir paima už rankos. – Nieko tokio, kad ir pargriūtum.

Ant upės kranto Onis vėl pasodina Aną į rogutes. Krantas statokas, bet mergaitė žiūri į jį viltingai. Apačioje anyta įkūrė laužą ir virš jo ant šakos pakabino kavinuką. Lahja pastebi juodu ant kranto.

– Atsargiai judu ten!

Onis atsisėda Anai už nugaros, apsiveja virvute plaštaką. Ana apglėbia jo rankas.

Onis koja stumteli rogutes. Tai paprastos faneros lakštas, iš priekio išlenktas lanku. Onis pamatė paveiksliuką laikraštyje ir nutarė pats pamėginti padaryti tokias. Ištiesė vaškytinę virš pašarų virtuvės katilo ir garino fanerą, kol išlinks, o paskui išdžiovino. Nors darbo vaisius Oniui neatrodė dailus, jam patiko. Jis iš karto sugalvojo padaryti lenktą spintelės kraštą.

Jie šliuožia iš pradžių lėtai, bet pamažu greitis didėja. Snieguoti medžiai lekia pro šalį, rogutės šokčioja per kalnelio nelygumus. Ana stipriai spaudžia Oniui rankas ir jis viena ranka apkabina mergaitę, kad ji neišvirstų. Onis greitai perkelia svorio centrą į dešinę ir jiems per plauką pavyksta išsilenkti didžiulio pakrantės gluosnio. Prie pat upės rogutės pašoka ant pakrantės kauburio. Akimirką jie skrieja oru, bet neparvirsta, o rogutės nulekia ant upės ledo. Vėjas beveik švariai nupūtęs sniegą, tad smūgis skausmingas. Onis nusprendžia prie faneros pritaisyti rankenas. Lygiu upės paviršium rogutės nušliuožia kažin kur pro skalbimo krantą ir girdyklą. Jie mato, kad pakrantėje kavą verdanti uošvė atsisuka ir žiūri į juos. Lahjai pro lūpas ištrūksta „viešpatiedieve“. Rogutės greitai pralekia pro moteris. Onis stabdo savo ilgaaulių padais jas ant sniego, mėgina sulėtinti greitį. Upė čia daro vingį ir spėriai artėja priešingas krantas. Jie bloškiasi į vėjo suneštą pusnį ir minkštas sniegas skverbiasi jiems į akis, burną, už paltų apykaklių.

Onis įsiklauso, ar mergaitei nieko nenutiko. Akimirką tvyro visiška tyla. Ana iš pradžių išspjauna iš burnos sniegą, o paskui

prapliumpa nesulaikomu juoku. Onis paleidžia ją, irgi juokiasi. Jie braunasi per pakrantės gluosnius ir juokiasi, valosi drabužius ir juokiasi, išsitraukia iš pusnies kepures ir juokiasi. Lahja paupiu atbėga prie jų. Veidas atrodo piktas, bet ir ją užkrečia rogutininkų juokas, ir įspėjimai, ir priekaištai palieka neišsakyti. Lahja čiumpa Aną už rankų ir suka suka suka aplinkui vidury vaiskios žiemos dienos. Onis atsisėda į sniegą, nusitraukia batą. Vilnonės kojinės blauzda apkibusi mažais sniego trupinėliais. Jis žiūri į moteris, į Lahją, besisukančią ant ledo su aulinukais ir karakulio kailiniais, į Aną, kurios juokas pereina čia į laimingą riksmą, čia į alsų tratėjimą. Sukantis ratu Lahjos skrybėlė nulekia nuo galvos ir nuskrieja kažin kur į pakrantės žolynus. Pakrantėje uošvė stovi įsisprendusi į šonus ir šypsosi, stebėdama jaunesniųjų paikiojimą. Onis nieko daugiau nenorėtų, kaip tik čia būti. Sniegas ant bobriko palto tirpsta.

Uošvė pripylusi kavos į baltus emaliuotus puodelius, vaišina džiūvėsiais iš skarelės ryšulėlio. Anai skirtas šlakelis kavos supilamas į pieną, pagardinamas cukrum. Mergaitė pamerkia džiūvėsius į puodelį ir paskui viską valgo šaukštu.

– Gal ir mes pamėginkime? – klausia Lahja, linktelėdama rogių pusėn.

– Pamėginkim.

Onis pasikiša rogutes po pažastim, Lahja iš kito šono užsikabina parankės.

Onis klampoja per pusnis, praleidžia Lahją takeliu pirmiau, kad į batus neprikristų sniego. Atsigręžęs dar pasižiūri į krantą atšlaitės apačioj.

– Gal ir jūs norit pamėginti? – klausia uošvės.

Uošvė nusijuokia ir atsistoja.

– Aš tikrai galiu, – atsako. – Bet viena nesiryžtu.

– Aš leisiuosi su močiute, – pažada Ana, barškindama šaukšteliu tuščią emaliuotą puodelį. Lahja suraukusi kaktą pasižiūri

į savo mamą ar į Aną, bet jos per toli, kitaip tariant, nė viena nepastebi. Lahja kopia toliau, trūkteli paskui save Onį.

– Šitas pavėžėjimas mano užsakytas.

Uošvė vėl prisėda prie ugnies.

Onis pastato rogutes prie ankstesnių vėžių.

– Aš važiuosiu priekyje, – sako Lahja ir atsisėda. Paima virvutes. – Aš valdysiu.

Onis įsitaiso Lahjai už nugaros.

– Už ko man laikytis?

Lahja suima Onio rankas ir apkabina jomis savo liemenį.

– Kad ir šitaip.

Onis prisiglaudžia Lahjai prie nugaros. Lahja suklosčiusi tvirčiau prispaudžia kojom sijoną. Onis rankomis ieško, kur geriau įsikibti, ir sudeda jai po krūtimis, virš pilvo. Viena ranka suima antros riešą. Pirštai sukutena Lahją.

– Baik!

Onis atsispiria koja, bet nuo dviejų suaugusiųjų svorio rogutės giliai įgrimzdusios į sniegą. Jis atitraukia rankas nuo Lahjos ir mėgina atsistumti rankomis. Rogės pamažu pajuda ir pradeda leistis atšlaite žemyn.

Lahja atsisuka į jį.

– Norėčiau daugiau vaikų.

Nerimo banga užlieja Onį. Lahja čiumpa jo rankas ir apsikabinusi jomis stipriai prispaudžia prie pilvo. Greitis didėja, nuo šalto vėjo Oniui akyse sušoka ašaros.

1941 · KALNŲ JĖGERIŲ KELIAS

Onis sėdi ant saunos laiptelių ir geria vandenį iš emaliuoto puodelio. Vanduo kiek paplėkęs, pastovėjęs. Šuliniu turbūt nesinaudota porą mėnesių. Pro duris girdėti, kaip vyrai atpasakoja mūšį šūvis po šūvio. *J* grupė pagaliau perėjo per upę, nors iš tiesų niekas nesuprato, kam reikėjo ją pereiti. Turtola buvo įspėjęs vadą Sylasvuo dėl *motti* – apsupties, bet tas, esą, nurodė eiti pirmyn ir pasiekti geležinkelį. Oniui gaila pulkininko leitenanto. Per lauko radiją generolas išvadino Turtolą bailiu. Raštininkas girdi daug, bet nieko nesako.

Onis išpila likusį vandenį ant žemės ir ima puodelio rankena krapštyti purviną panagę. Su prakaitu nuo galvos siurena smėlis ir virš raktikaulių lieka tamsūs dryžiai. Tyla atrodo keista. Visi garsai prislopę, kaip pro vilnonį apklotą išrėkiami. Jis ne dėl to nulipo nuo plautų, kad vyrai vadino generolą Kruvinuoju Jalmariu. Kad sakė, jog jam tik šlovės reikia ir pirmam pasiekt geležinkelį. Onis manė tą patį. Jalmaris tikrai tą padarys, nes gavo į pagalbą vokiečių ir tankų. Balsai ėmė plaktis į košę ir galop buvo sunku atskirti, kurioje plautų pusėje kas ką sako. Žemiau pakrantėje girdėti Niemelės riksmas, tarytum ne žmogaus. Balsas sklinda kaip nenutrūkstama juosta – tarpais aukštas, tarpais žemas. Žodžių joje nėra, nei prasmės. Tik skausmas, veržiantis skausmas.

Niemelė buvo beveik pasiekęs krantą, kai jį kliudė. Jis šito velniškai bijodavo kas rytą. Onis prižiūrėdavo jį, jei pasitaikydavo pakliūti į pasalą pirmiau. Miegodamas Niemelė šypsodavo – gulėdavo ant šono, atrodydavo ramus kaip vaikas. Kai Onis jį pažadindavo, žvalgydavosi nustebęs, kol susivokdavo, kur esąs. Paskui sugrįždavo baimė. Jis neverkė, kaip daugelis. Tiktai dėbčiodavo iš padilbų aplinkui ir jį apimdavo mirties laukimas. Jau nuo Panajervio jis buvo tikras, kad žus. Ilgai jam pavyko išsilenkti, ir kulkų buvo išvengęs, Lemsę nunešė į perrišimo punktą per ugnies ruožą, bet laimė jį apleido. Riksmas per upę virsta tyliom aimanom, kai sanitarai tvarsto jam apatinį žandikaulį ir prislopina paskutinėm morfijaus dozėm. Kariuomenės perrišimo punktas priešingame krante, ir vyrai turi pailsėti.

Sauna apvalių rąstų, sukryžiuotų atsikišusių sąsparų, nedažyta. Onis nori pažiūrėti, ar namo nuolyda buvo tokia stati kaip saunos. Sunku suprasti. Užtveriamoji ugnis prieš persikeliant per upę sugriovė pastatą iki paskutinės rąstų eilės, bet jis neužsidegė. Sauna buvo patikrinta iš pat pradžių, kai ištyrė takelį. Nei saunos, nei takelio priešas nebuvo spėjęs užminuoti.

Tamsus vanduo srautingai teka rytų link. Onis svarsto, ar kaimo vandenys pasiekia šitą upę. Bent jau Pistojervį siekia, bet toliau tekančių srautų jis neatrenka. Gal kur nors ten, vakarų pusėje, Lahja su vaikais skalbia upėje uošvės baltinius. Gal Anai iš rankų į vandenį išsprūsta žaliojo muilo gabalėlis, kai skalauja drabužius, galbūt Johaneso medžio žievės laivelis pasileidžia upe. Gal jie atsivedę Heleną ir ši sėdi ant upės kranto. Gal pešioja žolytes aklom ir mėto į vilnijantį vandenį. O kad jie visi pereitų krioklius ir ežerus ir atsirastų čia. Praplauktų pro namą be stogo, pro sauną ir Niemelės riksmą, atsidurtų Dvinos įlankoj, ten rytuose, kur jų būrys nukaks dar neatėjus ru-

deniui. Onis svarsto, ar Lahja šią minutę jį prisimena. Sėdi kur nors ir svajoja apie kitokį gyvenimą. Apie tokį, kurį gyventų su šypsena ir džiaugsmu. Tolumoj šaukia paukštis naras, bet jo šauksmas nieko nesako.

Vyrai išeina iš saunos. Jie nusiprausę, nors šilto vandens ne visiems užtenka. Plaukus trenkant, jis greit prapuola – ilgai užtrunka plauti smėlį ir samanų trupinius. Paskutinis išeina Pesonenas ir sustoja ant laiptų pakopos. Onis žino, kad jis norėtų padėkoti, bet neranda žodžių. Tokiais atvejais jų visada trūksta. Pesonenas atsikrenkščia, mindžikuoja, ieškodamas žodžių. Svarsto, gal prisėsti šalia. Tolėliau takeliu paėjęs Siliema atsigręžia, pastebi Pesoneną ir sustoja. Pasvarsto sugrįžti ir prisidėti prie jų, bet nueina toliau. Pesonenas nusprendžia nesėsti šalia. Uždeda ranką Oniui ant peties, paploja ir nueina. Paskui sugrįžta su dviem kibirais vandens, nuneša juos į sauną. Net į akis nežiūri, bet Onis žino, kiek daug Pesonenas ką tik pasakė.

Ten, kur eina takelis, girdėti kalbant vokiškai. Niekas neuždraudė visiems kartu praustis saunoje, vis dėlto vokiečiai ir suomiai laikosi atskirai. Retas suomis moka svetimą kalbą, kad galėtų apie mūšius pasakoti. O ir vokiečiai telkiasi savo būreliuose, nors oficialiai *SS-Nord* ir suomių Trečiojo armijos korpuso *J* grupė dabar sujungti. Vyrai praeina pro šalį, mandagiai pasisveikina su Oniu ir suguža į priepirtį. Onis pamoja Vilemui, jo tanko vikšrus šiandien kliudė ir per ataką jis buvo atsidūręs pavojingiausioj vietoj. Naudojasi vokiečiai svetimu, pusiau juokais sako suomiai. Juk visi žino, kurie pirmi sprogdina geležinkelius. Kad vokiečiai kausis dėl savo garbės iki paskutinio suomio ir kad Kuoloje tiek geležies nėra, kad vadui Sylasvuo apdovanojimo kryžiui užtektų.

Onis vokiškai moka pakenčiamai. Bet mažai kas sujungia žmones taip, kaip baimė. Kada reikia gulėti vienoje grana-

tos išraustoje duobėje ir girdėti priešingoje pusėje šauksmais prasidedant ataką. Kada reikia eiti per pelkę ir išvysti šimtus vyrų pakylant viržyne ir metantis į kontrataką. Kada pamatai kaimynų Marjatos sužadėtinio pakaušį nuskylant ir smegenis lanku lekiant į keružius ir bruknių uogienojus. Kada išėjęs į ugnies ruožą pajunti šūdus tekant blauzdom. Kada niekas neturi reikšmės. Kada nieko nejauti. Kada net nematai. Kiekvieno vyro širdy susikaupę po lygiai riksmo.

Vyresnysis puskarininkis prieš einant į sauną pasakė, kad už drąsą per mūšį pasiūlyta Onį apdovanoti Laisvės medaliu. Buvo atnešęs parodyti savąjį – sidabrinį medalį su mėlyna juostele. Su užrašu už drąsą – *för tapperhet*. Onis padėkojo, ieškodamas širdy jausmo, kuris padėtų atsilaikyti, bet neatrado. Jis nelaikė savęs dideliu narsuoliu. Tokiomis aplinkybėmis niekas nieko nesvarsto. Nėra kada svarstyti, ar ryžtis, ar pulti, kol... Uodas įsikimba į blauzdą, jo uodega išsipučia ir parausta, bet Onis jį priploja. Toli rytuose pasigirsta trumpa kulkosvaidžio serija. Jis klausosi, bet nieko negalvoja.

Saunoje vokiečiams buvo per karšta. Visas būrys jų pralekia pro šalį pakrantės link. Oniui juokinga. Į Suomiją jie atkeliavo per Norvegiją ir Lahja rašė, kad kaimo kelyje jie buvo surengę paradą. Žygiavo su puskelnėm ir kalnų batais ir dainavo, esą pasirengę sutikti audrą ir vėją. Nebuvo pasirengę, o dabar nepasirengę eit į karštą sauną. Onis girdi vyrus pūkščiojant į upę. Vokiečiams, esą, nesisekė kautis šiaurėje ir jų vadas Dytlas, pastebėjęs, kad *J* grupė – per kelias dienas įveikusi penkiasdešimt kilometrų – nuėjo labai toli į rytus, pasiūlė *Nord* būrį jiems kaip pastiprinimą. Anot Vilemo, paslėpė juos.

Lahja tikrai apsidžiaugs medaliu, kai sužinos. Ji rašo bent du kartus per savaitę, pasakoja apie Anos jaunikius ir lotų nutikimus, klausia, kaip jis laikosi. Ką jai atsakyti? Onis rašo, kad

jie spėriai eina pirmyn, priešas nėra budrus, žuvusiųjų nedaug. Ir per atostogas Lahja klausinėja, kaip jie kariauja. Apsidžiaugė Onio paaukštinimu ir parašė fotografavusi žuvusiųjų laidotuves kapinėse. Bet kas kartą, kai grįžta namo, Oniui atrodo, kad Lahja jį stebi. Kad jam žiūrint į šalį, kitos akys spokso jam į akis, galvą, mintis. Kas kartą Oniui atrodo, kad nuvilia ją. Kad Lahja iš jo tikisi daugiau, nei jis kada galėtų duoti. Nors nuo fronto iki namų šimtas kilometrų, jam vis sunkiau ten sugrįžti. Ten galioja kitokios taisyklės.

Iš saunos išeina nedidelio ūgio vokietis. Onis atpažįsta, kad tai tas, kuris pasiėmė į frontą smuiką. Onis klausėsi vieną vakarą jo grojamo *Von Finnland bis zum Schwarzen Meer**, kai jie dar buvo aname krante.

Lauke darosi šalta. Onis mėgina pasikasyti mentę, užčiuopti nedidelį brėžį ant nugaros. Jis toks menkas, kad visai nekraujavo, o gal kraujas nudžiūvo ir nusitrynė. Reikia apžiūrėti švarką ir marškinius. Onis atidaro saunos duris ir vėl žengia vidun. Sauna pradvisusi. Vilemas tebeguli ant plautų, Onis užsilipa pas jį.

– *Die sauna ist zu heiß***, – išsišiepia Vilemas, mostelėdamas upės link, kur nubėgo vyrai. Pro vokiečių kalbą prasimuša svetima tartis.

Vyrai jau išlipę ant kranto ir, atsisėdę ant žolės, daužo uodus.

– *Oder du bist zu kalt****, – atsako Onis ir vėl užpila vandens ant krosnelės akmenų. Svarsto, ar gerai ištarė *zu*.

Akmenys jau nebešnypščia, bet vyrai pajunta šilumą ant odos.

---

* Iš Suomijos į Juodąją jūrą (vok.).

** Pirtis per karšta (vok.).

*** Arba tu per daug šaltas (vok.).

Onis žiūri į Vilemą. Jis šviesiaplaukis, bet antakiai tamsūs. Įdegęs, aukštas, visada juokiasi, nors vakar granatos išraustoje duobėje nė sykio nešyptelėjo. Žiūrėjo į pistoletą rankoje, kai Onis plėšė viržių kotus ir pušies šaknim rišo juos apie šalmą, ir tik tada kyštelėjo per duobės kraštą. Dabar jis vėl šypsosi.

Poilsio valandėlę jiedu kartais išsitiesdavo viržyne ir skolinta kalba šnekėdavo apie gimtas šalis: vienas apie niekad nesibaigiančius miškus, kitas – apie amžiną žemės ir jūros mūšį. Onis, kuris neaiškiai tarė priebalsius, norėjo papasakoti apie Lahją, Johanesą ir apie tai, kaip apako Helena, bet nerado žodžių. Jis nemokėjo papasakoti apie žmoną, kuri jį stebi, o nepasako, kas ir kaip. Apie tai, kad norėtų prašyti jos atleidimo, nors nedrįsta balsu pasakyti, už ką. O ir ką Vilemas, nevedęs vyras, supras. Nutęsdamas balsius, jis pasakojo apie savo gimtos šalies kanalus, aukštus bažnyčių bokštus ir mažus rudų plytų namelius, susiglaudusius šonais palei žmogaus pakinkyto vandens vagą. Kitus dalykus nutylėjo – kodėl prisijungė prie kariuomenės, kur gyveno anksčiau. Kartais jiedu stebeilydavo į debesis ir kalbėdavo savom kalbom. Nesuprantant žodžių prasmės, galima klausytis jų talpinamų jausmų. Nes tik šita akimirka dabar turi prasmę. Nes rytojaus gal ir nebus.

Vilemas nulipa nuo plautų ir išeina. Grindys palei krosnelę lentinės, po plautais – plika žemė. Onis svarsto, kur vanduo susigeria žiemą, kai žemė sušąla. Vyras sugrįžta į sauną ir atsisėda nugara į apatinį plautą. Jis laiko delne gabalėlį muilo. Metaliniu samčiu mitriai paima akmenį iš krosnelės ir įmeta jį į auseklį, kuriame vandens likę tik ant dugno. Ar jį kas nors pamokė šitaip šildyt vandenį, ar jis pats suprato šitai čia ir dabar. Vilemas patikrina ranka vandens šiltumą, semia samčiu iš auseklio, suputoja muilą. Muiluoja kairę ranką ir pažastį, paskui dešinę. Dar krūtinę ir pilvą, o tada atsigręžia į Onį.

– *Den rücken?** – klausia Vilemas, ištiesdamas muilą. Ant plaukuotos krūtinės palikę putų.

Onis minutę nejuda – tik sėdi ir mėgaujasi šiluma. Žiūri pro langą ir suvokia, kad akimirką negirdėti Niemelės riksmo. Nusileidžia ant apatinio plauto. Vilemas dar ištiesęs ranką su muilu ir Onis jį paima. Vyras paduoda samtį su vandeniu ir Onis įdeda muilą, paskui išėmęs patrina delnais ir ima prausti Vilemui nugarą švelniais sukamaisiais judesiais. Pagalvoja, kad Lahjos žvilgsnis sustings ledu, kai jis grįš atostogų.

Prieš rytdieną reikėtų pailsėti.

---

* Nugarą? (Vok.)

1946 · GRĘŽTUVO KELIAS

Geležinė vinis sulenda į gegnę po trijų smūgių, kartais po dviejų. Onis šliaužia grebėstais, viena ranka laikydamasis santvaros, kala paklotą. Dirbant radosi ritmas. Vienas – du – trys – dar viena vinis – vienas – du – trys – perėjimas, iš įrankių kišenės į burną pusė saujos vinių – vienas – du – trys. Stogas jau į pabaigą, galbūt šiandien spės sukalti dalį antro nuolydžio.

– Paduok lentą!

Juhas Pesonenas, fronto draugas, nespėja kilnoti lentų taip greit, kaip Onis kala. Po karo sunku vienam kitą vadinti vardu. Onio lūpose Juho vardas skamba kažkaip kitaip. Kaip svetimo, silpnesnio.

– Pailsėk truputį. Ko dabar taip skubėti?

– Paduok dar vieną lentą. Pagulėsim kapuose.

Pesonenas pastumia viršun paskutines lentas ir nulipa kopėčiomis atsinešti daugiau. Onis iškart čiumpa jas.

– Ar tu dar bent atsigult sugebi, – atsako Juhas.

Ant stogo girdėti ritmingas kaukšėjimas.

Onis pradėjo anksti. Iš pradžių susipjovė lentas pagal savo matą, bet tamsa dar nebuvo atsitraukusi, kai baigė, tad pakamšė pakulom rąstus. Galų gale, prasimušant šviesai, užlipo ant stogo.

Miško pakraštyje medžių viršūnės dažosi kraujo spalva ir netrukus iš už kalnelio išnyra vos vos rausvas rutulys. Net tiesiai į jį žiūrint akių neskauda. Nuo užšalusio ežero traukia šaltas vėjas. Onis dėl visa ko užsikabina kairiąja ranka už santvaros ir kala toliau. Iki žemės trys aukštai kritimo. Sniegas atrodo minkštas, bet po juo senojo namo kamino plytų krūva. Onis dar turi patikrinti, kurias iš jų galima vėl panaudoti. Ant tos krūvos padėtas per gaisrą sulinkęs dviračio rėmas. Visko trūksta: medienos, cemento, vinių. Tarp ginklo brolių vyksta neteisėta mainų prekyba, ir sudegintų namų pelenai sijojami, ieškant to, ką dar galima panaudoti. Liedami rūsį, paklojo iš vokiečių pavogtus lauko geležinkelio bėgius. Juodoji birža klesti ir ateina vis naujų nutarimų. Pasak paskutinio, galima statyti tik vienaaukščius rąstinius namus. Todėl didžiuma namų palieka žemi, pusantro aukšto, bet Onis nori kopti aukščiau. Antro aukšto sieną jis surentė iš dviejų sluoksnių lentų, tarpą užpildęs pjuvenom, likusiom prie gaterio. Virš antro aukšto išaugs didžiulė palėpė.

– Ar paduosi kada tą lentą?

Vėjas nuneša šūksnio garą.

Pesonenas įstumia lentas vidun pro lango angą, palipa kopėčiom jų paduoti. Onis ima jas ir deda ant santvaros, paskui jas prikals. Pereinant į kitą vietą reikia žiūrėti, kad nepasiremtum nepritvirtintos lentos. Onis prisikiša vinių pilną burną ir kala. Plaktukas sunkus, beveik kūjo svorio. Pesonenas jo niekada nesiskolina, nes jis be įpjovos vinims ištraukti. Onis ketina tiktai statyti, ne griauti.

– Duok, po velnių, tą lentą!

Pesonenas paduoda likusias lentas ir nulipa atnešti daugiau.

– Po paralių, kas per skuba.

– Vinių neturiu!

Pesonenas jau nuėjęs. Onis nušoka nuo stogo į palėpę ir iš kartoninės penkių kilogramų dėžės į įrankių diržo kišenes prisideda vinių. Dar daug darbo, daug. Jis pašildo pūsdamas plikus pirštus, atlošia nugarą, paskui palinksta į priekį. Antakį maudžia.

Palėpė bus puiki. Per vidurį eis platūs laiptai, iš abiejų galų švies dideli langai. Onis matuoja ją žingsniais. Dvidešimt iki vidurio, aštuoniolika – į kitą pusę. Apačioje subilda lentos ir iš būsimos laiptinės kyla į viršų lentos. Onis pribėgęs ima ir krauna jas prie išorinės sienos. Kelias pakelia ir atitveria jomis atskirą kampą. Vieną lentą deda į dešinę, kitą į kairę, kol viskas sugula į vietas. Paskui išsitraukia iš diržo plaktuką ir prikala kiekvieną lentą keliom vinim. Pesonenas užkopia kopėčiom į palėpę. Onis įsikiša plaktuką į diržą. Vėjas neša vidun smulkų sniegą.

– Čia bus dar vienas kambarys.

– Ar dar negana?

– Ir dar daugiau bus. Čia įrengsiu vieną, kitam gale kitą.

– Kam tau tiek? Daug vaikų ketini daryti?

Perdangos jau taip aukštai, kad nepasieksi. Onis žiūri į stogą, paima plaktuką ir ima kalti, nusprendęs numušt vieną lentą.

– Ką tu čia?

– Stogas temdo laiptinę. Čia reikės statyt langą.

– Spėsi tai padaryti vėliau.

– Mano šeimininkės ant laiptų neklupinės.

Lenta atsikabina. Onis pasiima pjūklą, prakiša jo galą pro atsiradusį plyšį ir pradeda pjauti pagal santvarą.

– Plokščią stogą dengti lengviau.

– Lengviau tik gulėti.

Viena pusė nupjauta. Onis ištraukia pjūklą.

– Dengsi stogą ar langą pjausi? – klausia.

– Ir viena, ir kita galiu.

Onis paduoda Pesonenui pjūklą, paima plaktuką ir parodo, kur pjauti.

– Pjauk nuo ten iki čia. Paskui kalk gegnę, o ten ir štai ten padaryk stoglangio rėmus.

Onis užlipa ant lentų rietuvės, paskui ant stogo.

Darbo ritmas sugrįžta greitai. Dvi santvaras pasiekia iš vienos vietos.

Vienas – du – trys – kita vinis – vienas – du – trys – perėjimas. Mintys tarytum pradingo, liko tik dirbantis vyras ir vyro darbas. Pasaulį sudaro tiktai erdvi vėjuota baltuma ir statomas namas. Tiktai plaktuko galvutė ir jo smūgio trokštančios vinys. Svarbu tik tai, ar vinis susmigs po dviejų, ar po trijų smūgių – tik šitai. Apmaudu, jei tenka trinktelt ketvirtą kartą. Onis nemato blyškios saulės nei vėjo, nei ką tik iškritusio sniego.

Paskutinė vinis prišalo prie lūpos ir imant ją lieka nedidelė įplėša. Burną perima geležies skonis, bet Onis jo nejaučia, nes viskas aplinkui prapuolė. Antakio jau nemaudžia. Prausimosi dubuo jau nelekia per kambarį. Vaikai iš baimės jau nedreba. Lahjos akyse nuovylio nematyti. Karo nebuvo. Suomiai prieš fronto draugus neatsigręžė. Vokiečių tankai nesprogsta, traukdamiesi į Arkties vandenyno pakrantę. Viržynuose jau niekas nekasa kapų. Ant atmerktų akių nežyra smėlis. Liko tiktai baltumas. Tiktai ritmas. Tiktai žmogus. Tiktai namas.

– Stogas bus dvišlaitis ar su pusaukščiu?

Per stogo kraštą išnyra Pesoneno galva. Onis nuleidžia plaktuką.

– Dvišlaitis.

– Aišku.

Pesonenas vėl prapuola. Onis mėgina dirbti toliau, bet suvokia, kad viskas prabėgo nesugrąžinamai. Jis žiūri į pro šalį einantį kaimo kelią keturių kelių sankryžos link. Visur kyla na-

mai, bet visi žemesni. Jis sėdi aukščiausioje vietoje. Pasižiūri į priešingą kelio pusę. Iš už upės, nuo žeminių palei kapines, eina vyrai prie būsimų savo namų. Jaunesni žengia greitai ir energingai savojo iššūkio link. Kitų žingsniai paveikti nuovargio, karo. Jie irgi traukia į savo namų statybvietes, plūkia ten nuo apyaušrio ligi paskutinės šviesios minutės, paskui ieško dar statybinių medžiagų, mainosi jom su kitais ir vagia. Dirbti be paliovos lengviau, nei sustoti ir prisiminti. Lengviau mirtinai pavargus krist ant pelėsiu pradvisusio gulto žeminėje ir miegoti juodu miegu, nei sapne vėl viską patirti.

Onis pastebi per tiltą einant pažįstamą trijulę. Pirmutinė pėdina uošvė. Eidama krypuoja, aiškiai matyti, kad baiminasi dėl savo pėdų pagalvėlių. Rankoje ji kažką neša – gal krepšį. Iš paskos žingsniuoja Johanesas su Helena. Jiedu eina susikabinę už parankių, susiglaudę šonais, kad Helena jaustų vedlio judesius ir tempą. Kartais Johanesas sustoja ir kažką kalba, rodo ranka čia į ežerą, čia į dangų, pasakoja, ką mato. Helena tarpais klausosi, tarpais įsmeigia savo gražias akis į tą pusę, kur kalbantysis kreipia, jos oda jaučia vėją ir sniegą. Mažojo broliuko pasakojimai tapo jos akim. Johanesas rodo jai kažką pusnyje, gal lapės ar voverės pėdsakus. Johanesui pasilenkiant, lenkiasi ir Helena. Šnekėdamasi ji dar kartais nukreipia akis į kalbantįjį, bet Onis pastebėjo, kad vis dažniau jos akys įsibeda įžambiai aukštyn. Ji pasisuka į kalbėtoją, bet akys nukrypsta kitur. Iš to matyti, ar ji įdėmiai klauso.

Uošvė perima krepšį į kitą ranką. Vakar Onis pastebėjo ant jos pirštų sąnarių iškilusius gumbelius.

– Ei, Johanesai!

Berniukas sustoja ir žvalgosi, kur girdėti tėčio balsas. Paskui pamato ir pamojuoja. Jis kažką pasakė sesutei, kuri irgi pamoja ranka.

– Juk tu jaunesnis, panešk močiutės krepšį.

Uošvė irgi pastebi Onį ant stogo. Ji atiduoda Johanesui nešulį.

– Žiūrėk, nenupulk! – sušunka ji. Vėjas jos balsą suryja beveik negirdimai.

– Kur jau čia!

– Niekada nežinai. Ar turėsi kada atsipūsti?

Onis atsistoja ant stogo, čiumpa viršutinę lentą. Ji dar neprikalta, pakyla jo rankose. Onis susverdėjęs lošteli, bet išlaiko pusiausvyrą. Tada nulipa nuo stogo į palėpę. Juhas stebi jį.

– Eik ir tu pavalgyti.

Johanesas su Helena jau užlipę į antrąjį aukštą. Eina susikibę už rankų.

– Čia bus du dideli langai į kelią. Ir dar vienas į kaimo pusę. Pažiūrėk, kokio didumo.

Berniukas priveda Heleną prie angos, uždeda ranką ant rėmo. Helena iš pradžių čiupinėja ranka iš šono, paskui braukia ja aukštyn.

– Ar nuo čia toli matyti?

– Iki kryžkelės.

– Ar tai koks nors kambarys?

– Nežinau, – atsako Johanesas. Jis pasisuka į Onį.

– Koks čia bus kambarys?

– Svetainė. Čia pastatysime sofą, ten vieną kėdę, o šalia lango kitą, kad galėtum žiūrėti į kelią.

– Ir supamąjį krėslą.

Slinkdama pasieniu Helena atranda durų angą.

– Kas čia?

– Čia bus valgomasis. Ir jame miegos tėtis.

Matyti, kad mergaitė kažką mąsto.

– Kur mes miegosime?

– Ten, kitame gale.

Helena pasisuka į sieną.

– O mama?

Onis nieko negali pasakyti. Aišku, kad Lahjai name vieta rasis, bet jis niekad nepagalvojo, kur. Jį patį ta mintis nustebina. Lahja neturi jokios ydos, nieko, dėl ko Onis namuose neatrastų jai vietos. Ji gera žmona, veikli ir gabi. Pesonenas dažnai giria ir pavydi jam tokios puikios moters. Namui didėjant, Lahja jo mintyse mąžta ir prapuola viename iš nesuskaičiuojamų kambarių. Bet vinis po vinies sąžinės graužimą numalšina plaktuko smūgiai į sienas, atramines grindų sijas ir klojinį.

Helena atsisuka ir jos akys laukia atsakymo, kurio Onis neatranda. Jis ketina pastatyti šiam kambary didelį stalą ir kėdžių, rengti bendrus pietus. Jis netgi žino, kad pats sėdės štai toje vietoje, gale stalo. Toliau – uošvė ir Helena, kitoje stalo pusėje Johanesas ir Ana. Ar Lahja sėdės gale stalo, ar ir šitam vaizdiny jos nėra? Onis pastebi, kad Johanesas irgi laukia.

– Mama dar nenusprendė, kur miegos, – atsako Onis.

Uošvė pasiliko pirmame aukšte ir pašaukia iš ten Onį. Ji padėjo ant ožių porą lentų vietoj stalo ir užkėlė ant jo krepšį. Krepšyje su šienu ji atnešė puodą.

– Ar bulvienė tiks? Ir ruginės duonos yra.

– Ar daugiau niekas nevalgys?

Onis iš gretimo kambario atneša uošvei taburetę. Ji nė nedvejoja, o mielai atsisėda. Kieme vaikai mėto sniego gniūžtes į ožį malkoms pjauti. Johanesas skelbia, kad Helena laimėjo, nors iš tiesų pats pataikė pirmiau.

– Kuriam kambary tu norėtum miegoti?

– O kuriam galėčiau?

Onis pastebi, kad jo vienos rankos pirštų galiukai trūksmingai spusčioja delną.

– Ar kambarius reikėtų įrengti čia?

– Ar šitie kambariai ne fotografijos dirbtuvei?

– Pro čia lengviau išeiti. Ne tiek daug laiptų pakopų.

Oniui pasidaro aišku, kad uošvė pati niekada neužkops per septyniolika pakopų į viršų. Kad ji niekada nesėdės su visais prie stalo. Kad jai jau nebereikės naujo dviračio.

– Gerai. Pro čia bus lengviau.

Uošvės balsas sugrunda. Ji nedejuoja, bet dažnai prisimena sudegintą senąjį namą. Svarsto, nuo kurio kampo jis buvo padegtas, kaip atrodė salonas, kai plykstelėjo ugnis. Jai apmaudu, kad per evakuaciją negalėjo išsivežt savo palmių.

Uošvė pastebi, kad Onis žiūri į ją. Ji atsistoja, paima nuo lentos katilą, paverčia ir sugrando viralo likučius į kraštą.

– Lahja iš ryto buvo pikta? – klausia, bet nežiūri į jį.

– Buvo girdėti pas jus?

– Ką padarysi.

Uošvė supila sriubos likučius į lėkštę. Susverdėjusi pasiremia Onio peties, paskui paplekšnoja.

– Kiekvienas turi savų negerumų.

Onis mąsto, ką uošvė turi galvoje: Lahją, save ar jį.

Jis sugrįžta į palėpę, vėl kilnoja lentas pasirėmęs gatavo stogo. Dar trys eilės ir bus galima pradėti antrą šlaitą. Jis atremia kopėčias į galinę sieną, nes į viršų per lentų rietuvę jau neužlipsi. Užkopia ant stogo ir atsisėda ant sienos krašto viršuje, nugara į lauko pusę. Ištraukia dvi lentas ir padeda ant santvaros. Mato uošvę keliu einant žeminių link. Ji atsisuka, pamojuoja ranka. Vaikai pasilikę čia, žaidžia kieme. Pasiėmė nuo plytų rietuvės dviračio griaučius ir atsitempė į kiemą. Onis išsitraukia plaktuką iš įrankių diržo, bet dirbti jam nesinori. Jis padeda plaktuką ir išsiima iš vidinės kišenės rūkalų dėžutę. Išsiima rūkiklį, įkiša į jį cigaretę ir prisidega. Jam dreba rankos. Tų valandėlių jis bijo užvis labiausiai. Kada spalvos prapuola ir palieka vien pilkuma.

Onis švysteli plaktuką toli už nugaros ir atitraukia rankas. Skaičiuoja sekundes. Viena. Dvi. Nepilnos trys. Iš apačios pasigirsta veriamai skambus garsas – atšokęs nuo plytos, plaktukas smenga į sniegą. O kas būtų, jeigu jis atsiloštų ir mestųsi tuštumon? Nusklęstų žemyn išskėtęs rankas ir kojas, šaltas vėjas grybštelėtų už pakarpos, oro srovė priplotų bobriko švarką prie nugaros? Akimirką jaustų pakaušio skausmą, bumbtelėjęs ant plytų krūvos. Tik kelias trumputes akimirkas. Vienas – du – trys. Ketvirtos nebūtų. Paliktų tiktai ramybė.

Onis ištiesia koją ir lošiasi visu kūnu atgal, kol pėdos paliečia santvaros skersinį. Jis užmerkia akis, iškelia rankas ir pakimba virš tuštumos. Pilvo ir šlaunų raumenys įsitempę laiko kūną. Prie santvaros prispaustos kojos pavargo. Gana tik krustelėjimo, tik menko kelio kinktelėjimo ir jis galės ilsėtis.

Palėpėje pasigirsta drovus Johaneso balsas:

– Helenos koja įstrigo tarp stipinų ir mes negalim jos ištraukti.

Onis atsimerkia. Už lentų rietuvės žiba Johaneso akys. Berniukas žiūrėjo į jį.

– Mėginau traukti, bet nepavyko.

Johanesas stebi Onį. Šiek tiek palenkia galvą.

– Ji vos neverkia.

Onis kelia rankas, kol jos paliečia sienos kraštą. Prisitraukęs atsisėda.

– Aš ateisiu.

Johanesas dar pasižiūri į Onį ir pasuka prie laiptų. Pastatęs koją ant pakopos sustoja.

– Gal atnešt tą plaktuką, kur nukrito?

Saulė jau aukštai. Dar mėnuo ir ji šildys veidą.

– Atnešk.

1950 · DARBININKO KELIAS

Šitos bažnyčios bokštas bus daug aukštesnis nei senosios kupolas. Onis nukreipia fotoaparatą į Bažnyčios kelią. Johanesas remiasi į lentinį turėklą, pasižiūri iš pradžių stačiai žemyn, paskui patikrina, ar nuo bokšto matyti namai. Po pastolius bruzda darbininkai, kurie kala sijas, visose kaimo statybvietėse kaukši plaktukai. Kiekvienas įrankis muša savo ritmu, bet kartais smūgiai trumpam susitaikę muša sykiu. Žiūrint nuo bokšto įžambiai į dešinę, matyti, kad prie keturių kelių sankryžos vėl iškilo kaimas. Jau stovi kooperatyvo parduotuvė, paštas, svečių namai ir restoranas. Kitoje pusėje, ligoninės pievoje, ant karčių dar kūpso šienas, nors naktys jau vėsios. Bet diena dar šilta, todėl Johanesas mūvi kelnes iki kelių. Prieš vasarą pakirpti plaukai jau tiek užaugę, kad galima perskirti sklastymu. Praėjęs pro sijas kalančius darbininkus, jis stabteli pasižiūrėt nuo bokšto tolyn. Mokytojų bendrabutis pabaigtas, ir mokyklos stogą dengia.

– Aš nenukrisiu, – sako Johanesas, nors niekas jo neperspėjo.

– Šaunu.

– Ar gera bus ta mokykla?

Berniukas dieną naktį galvoja apie tai, kaip iš barakinės mokyklos pereis į naująją. Tai pirmas ruduo, kai nebus Helenos,

nes jai atsirado vieta aklųjų mokykloje. Prieš savaitę Onis su Johanesu traukiniu ją nuvežė ir Johanesas verkė visą kelią atgal. Jis sakė bijąs, kad sostinėje sesutė neapsieis viena, bet Onis suprato jį verkiant iš ilgesio. Visą savaitę jis buvo nusiminęs ir suglumęs. Jiedu atrodė kaip sulipę, patys save užmiršę, gyveno kaip vienas ir buvo sunku suprasti, kur brėžiasi juos skirianti riba. Viena berniuko pusė buvo atplėšta ir dundančiu traukiniu išvežta geležinkeliu be pabaigos.

– Kokio aukščio ji bus?

– Nežinau.

Berniukas žiūri, kaip darbininkai į gegnes kala dešimtcoles geležines vinis.

Jau kyla vidaus konstrukcijos.

– Ar čia bus stogas?

– Pesonenai, ar čia jau pabaiga? – šaukia Onis į aukštybes, bet vyras su plaktuku medinėmis kopėčiomis užlipęs į viršų, kur vėjas nupučia žodžius. Kitas darbininkas, kurio Onis nepažįsta, atsako už Pesoneną:

– Dar nebaigiam. Stogą nusklembsim įžambiai, bet ten, viršuje, dar bus laikrodžio ciferblatas ir mechanizmas, tik tada siaurindami ręsim bokštą.

– Kokio aukščio jis bus?

– Spėju, kad dar nė pusės nesurentėm. Viršuje dar kelsime didelį kryžių.

– Kas ryšis ten kelti?

– Gal tu?

Johanesas nusijuokia ir vienatvė trumpam užmiršta. Jis mąsto, su kokiu džiaugsmu koptų į bažnyčios bokšto viršūnę, apie tūkstančius prielankumą rodančių bendruomenės narių, kurie stebėtų jo žygdarbį, susibūrę apačioje. Onis žiūri į skersinius ir sijas. Jam apmaudu, kad bokštas bus toks aukštas. Jaučiasi lyg pralaimėjęs varžybas.

– Ar vėjas jo neužkabins ir nenugriaus?

Vyras atsmaukia kepurę ant pakaušio.

– Tikriausiai nenugriaus. Aš nežinau. Aš tik kalu vinis į sijas, kurias man nurodo.

Vyras juokiasi, jo linksmumu užsikrečia ir Onis.

Johanesas jau nori leistis apačion pasigėrėti bokšto aukštumu, bet Onis liepia jam dar palaukti, nori jį nufotografuoti.

– Dar pasitrauk į kitą pusę. Ne ten, o čia, kad nekristų šešėlis.

– Eikš, tėti, nusifotografuosim drauge.

– Šitas aparatas pats nefotografuoja.

Darbininkas stebi fotografavimą.

– Aš galiu spragtelėti, jeigu tiks.

– Aišku, tiks. Reikia žiūrėti čia, o paspausti šitą.

Onis prieina prie lentinio turėklo palei bokšto kraštą, atsistoja Johanesui už nugaros ir uždeda berniukui ant pečių rankas. Darbininkas palaiko fotoaparatą rankose kiek aukščiau pilvo ir žvilgteli pro ieškiklį. Jis mūvi galifė kelnes ir flanelinį švarkelį. Ant pakaušio linksmai kruta kepurė. Vyro veidas vėjo nugairintas, barzda šįryt neskusta. Plaštakos vešliai apžėlusios juodais gyvaplaukiais, taip pat krūtinė, kuri matyti, nes švarkelio sagos atsegiotos gražios rudens dienos šilumoj. Onio žvilgsnis užtrunka prie vyro klubų, paskui nuo priešakio nuslenka iki batų. Jie seni, nunešioti, bet rūpestingai nublizginti, todėl atrodo, kad jie nedera bažnyčios statybvietėje tarp žemės ir dangaus.

– Žiūrėkit abu čia.

Vyras, nuleidęs fotoaparatą žemyn, laukia, kada Onis žiūrės ten, kur reikia.

Jis vėl pakelia fotoaparatą ir spragteli. Tada tylomis jį grąžina. Onis nežino, ar vyras pastebėjo jo žvilgsnį. Jam kaista ausys. Vyras užsisegioja viršutines švarkelio sagas.

– Dėkui už pagalbą, – sako Onis, bet vyras pasiima plaktuką ir medinėm kopėčiom lipa į viršų. Išsiima iš kišenės vinių ir pradeda kalti į skersinį, netaręs nė žodžio.

Johanesas šuoliuoja šviesiais laiptais po dvi pakopas žemyn. Bažnyčios koridoriuje jis ima kaulyti tėvą eiti drauge pasižiūrėti senosios varpinės akmeninio pagrindo, bet Onis negali. Jam sunku kvėpuoti. Johanesas užlekia į viršų, o Onis pasuka į bažnyčios salę. Stogo dar nėra, bet sienos stovi ir salės linijos aiškiai matyti. Bažnyčia vienos navos, nuo jos kelios pakopos veda prie altoriaus. Choro dalį iš abiejų pusių susiaurina dvi aukštos kolonos, kairėje pusėje styro pagrindinė būsimos sakyklos sija. Galinė siena nuo viršaus kiek pasvirusi salės pusėn, joje iškirstos durys tikriausiai ves į zakristiją. Bažnyčios salės didžiulių langų angų kraštai iš viršaus kampuoti. Nusiėmęs kepurę Onis ramstosi medienos rietuvių ir į krūvas sukrautų lentų. Jam akyse sklando mažytės aukso kruopelės. Žvilgsnį sutelkti sunku. Pro kiekvieno lango angą paeiliui vis išnyra už bažnyčios bėgančio Johaneso galva. Onis pastebi, kad jam dreba rankos. Jis pritupia ant bažnyčios salės grindų, viena ranka paremia galvą, antrąja laikosi grindų. Jis stengiasi atsikvėpti. Jam perši lūpas. Jis stipriai užmerkia akis.

Jis nenori tokio gyvenimo. Jis norėtų būti doras sutuoktinis ir geras tėvas. Jeigu galėtų arba gebėtų būti kitoks. Onis sudeda rankas, paskui jas suneria ir visu kūnu palinksta į ten, kur kada nors bus įrengtas altorius, bet neatmerkia akių. Jis nuleidžia galvą ant sunertų rankų ir jo lūpos negirdimai taria žodžius ir mintinai išmoktus posakius. Gerasis Dieve, gailestingasis Visagali, visažinis Dieve, leisk man būti tokiam, kaip visi vyrai. Atimk iš manęs šitą ligą, šitą pagundą. Šitą, kuriai pavadinti nėra kitokių žodžių, kaip tik tie, kurie išspjaunami praėjusiajam už nugaros.

Ar jis dar negana išmėgintas? Juk jis tas, kuris naktis iš nakties guli savo lovoje baimindamasis, kad žmona tyliai pabels į duris? Tas, kuris guli lovoje nejudėdamas, kad nesigirdėtų nė garselio. Tas, kuris trokšta greitai atsipykti žmonai, idant ši jį paliktų. Ar jis neatpirko viso blogumo, palikdamas mažą vaiką pasaulio pakraštyje, nes šis buvo pasirinktas atsakyti už tėvo nuodėmes? Onis pažada atiduoti Dievui viską, ką turi, visą džiaugsmą už tai, kad bent akimirką galėtų pabūti toks kaip visi ir tarp jų. Ne kaip pašalietis, be baimės, be...

Kažkas sutrikdo tylą ir Onis liaujasi. Jis atsimerkia, bet nieko nemato. Pakelia akis aukštyn, kur dangų riboja vien tvirtos gegnės, brėžiančios trapią ribą tarp žmonių ir Dievo. Paskutinė rudens kielė švaisto uodegėlę ant gegnės, paskui purpteli choro link. Onis seka akimis jos skrydį, kol pastebi darbininkus, spoksančius į jį nuo bokšto. Onis nesupranta, ar vyrams pietų pertrauka, ar jie pasirėmę lentinio turėklo dėl to, kad žiūri į jį. Darbininkai kalbasi tarpusavyje, bet Onis negirdi, ką. Vyras su flaneliniu švarkeliu stovi tarp jų. Vienas darbininkų pasilenkia ir spjauna į bažnyčios salę. Vėjas pačiumpa seilę ir neša anapus statinio sienų. Onis greit atsistoja, nusivalo kelius. Pasikelia nuo grindų nukritusią skrybėlę, bet neužsideda ant galvos. Šmurkšteli pro lentų rietuves prie pagrindinių durų, ieško Johaneso. Berniukas skaito vardus, iškalinėtus ant Nepriklausomybės karo paminklo.

– Eime namo.

Johanesas dirsčioja sau už nugaros, jam apmaudu, kad nesužinojo, kelių metrų aukščio bus bokštas, bet Onis nesigręžioja.

Jie žingsniuoja keturių kelių sankryžos pusėn, praeina pašto aikštę ir toliau traukia kaimo keliu namų link. Nė viename žingsnyje Onis neabejoja, kad nepajėgs laimėti mūšio su savimi. Statybos aikštelėje jis – žievėtas tašas, kreivas *dukart keturi*

colių storio apipjautas pagalys, kurio nevalia statyti stačiai. Jis žino, kad ir ateityje eis į tą kontorą pasiimti laiškų, toje aikštelėje lips į autobusą, ir žino, kad negalėtų į nieką iškeisti tų laimės akimirkų, kurias galėjo gyvenime patirti.

Johanesas straksi šalia žvyruotu keliu, žiūrinėja skurdų asortimentą parduotuvių languose. Abipus kelio tvarkingom tiesiom eilėm rikiuojasi balti namai. Pačiam jų voros gale kyla namas, ką tik pralaimėjęs varžybas, apie kurias niekas nežinojo. Akušerė jį ilgino, užkariaudama erdvę, Onis siekė aukštumų, mėgindamas pakilti aukščiau savęs.

Johanesas žiūri į gimtųjų namų pirmojo aukšto langus.

– Kai pasensi, tu taip pat persikelsi į pirmą aukštą? Taip, kaip močiutė?

– Kodėl?

– Kai aš užaugsiu, gyvensiu viršuj. Ir Helena ten gyvens tada, kai ją parsivešim. Ar tu gyvensi apačioje? Su mama? Gal dar kada nors mes gyvensim visi drauge?

Viršutinio aukšto lange sušmėžuoja žmogaus pavidalas. Turbūt Lahja, paruošusi pietus, jau laukia jų.

– Gal kitą žiemą susiręstume plaustą? – pasiūlo Onis. – Galėtume vasarą plaukti upe.

Lahja pamato juos pareinant į kiemą ir atidaro virtuvės langą. Onis jaučia, kad jo laikysena pasikeičia. Jis nežiūri Lahjai į akis, bet ši nepastebi arba nepaiso.

– Pietūs gatavi. Eikit prie stalo.

Onis linkteli galvą. Johanesas bėga prie laiptų. Lahja jau beuždaranti langą, bet vėl atveria.

– Atrodo, rūsyje yra pelių. Mama sakė, kad naktį girdėjo graužiant po grindimis.

– Dabar pereis į kambarius? – prisiverčia paklausti Onis.

– Matyt. Praeitą naktį jau šalo.

– Reikia statyti spąstus.

– Statyk. Ar rūsyje yra nuodų?

– Aš galiu atnešti, – pasisiūlo Johanesas.

– Tu nepasieksi. Be to, tau jų liesti nevalia, – atsako Lahja.

Johanesas laiko duris atdaras ir Onis įžengia vidun. Berniukas bilda į viršų, o Onis atveria rūsio duris. Jis pasuka jungiklį ir nusileidžia laiptais žemyn. Jį pasitinka žemės kvapas nuo bulvių dėžių. Rūsyje prie sienos sudėtos molinės plytos, kampe laukia nebaigta kepimo krosnis. Lahja jos nenorėjo, bet Onis vis tiek nusprendė ją sumūryti. Nuo krosnies bus šilta laiptinėje. Onis užeina už atraminės sienos ir prikiša malkų į katilą. Katilas senas, naudotas, bet Onis jį pigiai nupirko iš vieno subombarduoto Oulu namo gyventojo, todėl dabar jie pirmieji kaime šildosi vandeniu. Daug jėgų jis atima, bet daug pastangų reikalauja ir krosnies mūrijimas, ir malkų nešiojimas tokiam dideliam namui apšildyti.

Onis paima nuodus nuo lentynos virš šildymo katilo. Butelis plokščias, su gelsvo apelsino spalvos etikete, ant kurios užrašyta *Selipa*. Spąstų neranda. Jis užlipa rūsio laiptais ir užgesina šviesas. Koridoriuje perima butelį į kairę ranką ir pasibeldžia vidun. Virtuvėje nieko nėra. Onis eina prie miegamojo durų. Uošvė guli lovoje ant šono. Kad sąnarių skausmas apmalštų, ji vėsina pirštus pavilgais ir dabar miega atkišusi rankas nuo lovos, kad nesudrėktų apklotas. Jai gargaliuoja gerklė. Ji dažnai dūsta.

Onis žiūri į miegančią moterį ir pagalvoja, kad ji niekada nedejuoja. Net apie skaudamus sąnarius nekalba. Lahja taip pat. Jokios nesėkmės niekada nerodomos ir net šeimoje nekalbama apie pralaimėjimus. Sunkumų našta nesidalindamas ir bėdų neminėdamas negali ieškoti sprendimų, kaip juos įveikti. Onis stebisi, kad kiti gali gyventi ramiai ir šypsotis. Jis pats sėdi

naktimis ant lovos krašto ir netramdo rankų drebulio, kai niekas nemato. Naktimis jis rašo laiškus, tiesia per popierių ranką į kitus kaimus ir miestus. Jis ieško ryšio su tokiu pat kaip jis, nori papasakoti, ką jauti trokšdamas to, ko nevalia trokšti. Dieną jis nuneša laiškus į paštą ir pasiima atėjusius, kurie pakeliui į namus sveria kišenę tartum akmuo. Jis paslepia laiškus už centrinio šildymo katilo ir skaito juos vienas, kai namas tylus ir negirdėti nė garso. Laiškų popierius šnara tyliai, juose tik trumpų susitikimų viltys ir nepadorūs pasiūlymai. Per tuos laiškus nei pasikalbėsi, nei pasiguosi. Viena kita žinia sudomina, bet jos būna atėjusios iš labai toli.

Onis pasuka atgal į prieškambarį ir pasižiūri į nuodų buteliuką. Ant jo šono nupiešta negyva žiurkė. Padaras guli ant nugaros, kojos iškeltos į viršų. Virtuvėje tyliai dainuoja Lahja. Onis nusileidžia į rūsį. Jis uždaro laiptinės duris, bet nepasuka elektros jungiklio. Lauke veša žolė, ir pro siaurą rūsio langelį sklindanti šviesa atrodo žalia. Onis išima laiškus iš už šildymo katilo. Atidaro katilo dureles, sumeta laiškus ir brėžteli degtuką. Nedažni pasiūlymai susitikti dega gražia geltona liepsna. Pašte dar tikrai keletas liko.

Butelis rankoj pasvyra ir Onis žiūri, kaip gelsvai rudas skystis pamaži artėja prie kakliuko. Jis atkemša butelį, užsiverčia ir nenuleidžia jo nė karto. Ilgai trunka, kol visas skystis iškliuka. Jis kartaus skonio ir degina burną. Viršuje Lahja atidaro duris į laiptinę ir kviečia valgyti. Skysčio burnoje tiek daug, kad Onis nuryja jį per du kartus. Jis atsargiai vaikšto po tamsų rūsį. Užmerkia akis ir ieško kelio aklomis kaip Helena. Koja užkliūva už plytų krūvos. Onis apčiupinėja ją ir atsisėda. Tebespaudžia delne butelį. Ant laiptų pasigirsta žingsniai. Dabar belieka tik laukti.

1952 · KILPININKO KELIAS

Onis stebi, kaip Helenos rankos ieško ant stalo kakavos indelio ir pritraukia jį arčiau. Rankos suranda ant lėkštės šaukštą, paima jį, pasuka puodelyje porą kartų ir vėl padeda ant lėkštės. Mergaitė tikrai įgijusi pasitikėjimo savimi ir ryžto per šiuos metus mokykloje. Tai gerai. Kavinei gaudžiant triukšmu mergaitė pajunta tėvo tylumą. Ji atitraukia nuo puodelio rankas ir greitai nuleidžia į skreitą, lyg padariusi ką nors nederamo.

– Apie ką tėtis mąsto?

– Aš tiktai žiūriu.

– Juk niekas nepasigadino?

– Ne. Viskas sekėsi puikiai.

Rankos vėl sugrįžta ant stalo. Pirštų galiukai tiria kelią prie puodelio ir užčiuopia staltiesės raukšlę. Pirštai slenka ja iki metalinio kakavos indelio.

– Kokios jis spalvos? – klausia Helena, čiupinėdama pirštais indą. Balsas mažumėlę jukus. Mergaitė visada nori tai žaisti, kai jie būna dviese.

– Kaip tau atrodo?

Helena suspaudžia delnais indelį, svarsto.

– Jis yra kietas, bet šiltas. Gal galėtų būti raudonas. Neryškiai raudonas.

Rausvas.

– Vadinasi, jis raudonas. Ar rastum ką nors mėlyno?

Rankos purpteli, ieško reikiamo paviršiaus. Čiupinėja kėdės porankius, įsimena lėkštės kraštelį ir galų gale susiranda ant servetėlės užmirštą šakutę.

– Tai galėtų būti mėlyna. Ji šalta.

Onis uždeda mergaitės ranką ant krėslo audinio.

– O kokios spalvos šitas?

Helena tyrinėja šiurkštų audinį iš pradžių pirštų galiukais, paskui glosto visu delnu.

– Šitas juodas. Ne, rudas. Labai ryškiai rudas.

Mergaitė juoku prapliumpa netikėtai. Šito žaidimo daugiau niekas nesupranta. Jis tiktai jųdviejų.

– Mamos giesmės juodos, – kikena Helena. Onis užsikrečia jos juoku:

– Ne.

– Kodėl?

– Jos pilkos.

– Kokia yra pilka?

Onis svarsto:

– Tokia, kaip šlapia pirštinė laižant liežuviu.

Helenos juokas patraukia lankytojų dėmesį salėje. Nuo didžiojo kupolo garsai atsimušė į priešingą sieną ir Onis pamato, kad kitoje salės pusėje už stalelio sėdi du vyrai ir pasisukę stebi juodu. Vyrai nulenkia galvas ir šnekasi toliau, bet vienas jų – šviesiaplaukis – sykiais atsisuka, pasižiūri į Onio ir Helenos stalelį ir nusišypso. Vyrai už stalelio sėdi ne vienas prieš kitą, bet šalimais. Tamsiaplaukis gurkšnoja gelsvą skystį iš taurės su kojele.

– Kokia tai spalva? – klausia Helena, čiupinėdama servetėlės nėrinius.

Onis pasuka kėdę, kad nematytų šviesiaplaukio žvilgsnio. Žaidimas jau jo nelinksmina.

– Gal jau eikim, – sako jis ir rankos mostu paprašo juodai apsirengusio padavėjo atnešti sąskaitą, – bendrabutyje greit pasiges.

Gatvėje į veidą muša Helsinkio šiluma. Oras sustingęs, nuo mūrinių namų karštis tvoskia į šaligatvius. Onis paima Helenos lagaminą į dešinę ranką ir mergaitė įsikimba jam į kairiosios parankę.

– Nuvažiuotume iš čia į mokyklą šeštu arba trečiu.

– Eikime pėsčiomis.

Per dvejus metus Helena, atrodo, pažino miestą. Ji jau moka įlipti į tramvajų ir išlipti reikiamoje stotelėje. Ir dabar sustojusi ji sako susikertančių gatvių pavadinimus, supažindina tėvą su aplinka. Dabar eisime per Aleksandro gatvę. Jeigu nuo čia pasuktume į kitą pusę, ilgai pėsčiavę prieitume močiutės mokyklą. Nuo čia reikia eiti skersai į dešinę. Onis mieste jaučiasi svetimesnis už neregę dukterį. Jis leidžiasi vedamas išmetamųjų dujų kupinom gatvėm ir klausosi pasakojimo apie tai, kaip vienoje vietoje mergaitės vos nesuvėžino krovininis automobilis, o kitoje nebuvo aptvertos nutekamųjų vamzdžių iškasos. Kiekviena istorija pasakoja apie pasisekimą, atradimą ir sugebėjimą, ir po kiekvienos jų Onis jaučiasi vis mažiau reikalingas.

Jie pereina tiltą ir eina pro namus, prie kurių atvirų langų berankoviais naminiais chalatais apsivilkusios moterys vėduojasi laikraščiais, eina pro dumblu dvokiančią įlanką, įkalintą vidury miesto. Parke ant suoliukų veteranai, nusivilkę švarkus, sėdi su nertiniais marškinėliais, apnuoginę savo rankų strampgalius ir granatų išplėšas prieš ateinančią perkūniją. Eidamas pro šalį Onis paliečia pirštu kepurės kraštelį. Vienas iš vyrų rimtu veidu linkteli galvą.

Juo arčiau mokyklos, tuo karštesnis darosi mergaitės pasakojimas. Staiga ji sustoja prie raudonų plytų pastato.

– Tėti, – sušnibžda mergaitė ir nusuka akis į šalį. – Gal aš galėčiau grįžti namo?

Onis pastato lagaminą ant šaligatvio, atsitupia ir apsikabina Heleną.

Mergaitė priglaudžia galvą jam prie krūtinės ir Onis pajunta, kad jos liesą kūnelį tampo rauda dėl to, kad pasibaigė vasara, kad trūks brolio, dėl mamos trumpų laiškų.

– Ar jūs tikrai mane mylit? Abu?

Onis nesupranta, kodėl mergaitei kilo toks klausimas. Jis paglosto Helenai galvą ir mergaitės veidas dar giliau įkniumba į jo švarką.

– Aišku, mylime, – visi. Už ką nemylėti?

– Gal aš galėčiau likti namuose, jeigu nesipainiočiau po kojų?

Kaip jam papasakoti, kad užvis labiausiai jis norėtų, kad Helena vėl gyventų namuose? Kad sesutei išvažiavus Johanesas blogai miegojo, kad Lahja vis padėdavo ant stalo per daug lėkščių. Kad net uošvė ramentu patraukdavo į šalį ant grindų užmirštą kojinę ar nukritusį laikraštį, idant neregys eidamas nepargriūtų. Ir sykiu, jog užvis labiausiai jis troško, kad mergaitė išmoktų gyventi viena. Gal čia, toli nuo namų, Helena įgis gebėjimų gyventi savarankiškai. Gal čia ji nebus vien savo negalios atstovė, visų laikoma vargšele, kurią reikia aptarnauti, gal čia jai rasis tokių galimybių, kurių šiaurėje nėra. Gal ir amatą įgis. Galės būti tokia, kokia yra.

– O jeigu mes įsivestume telefoną? Galėtum skambinti visada, kai bus liūdna.

– Juk tai brangu.

– Ne taip baisiai. Telefonu galėtum pasikalbėti su mama ir Johanesu.

– Ar močiutė galėtų užlipti į viršų prie telefono?

– Jeigu negalės, užnešim.

Helenos veidą vėl nušviečia šypsena.

– Nepajėgsit.

– Juk mūsų daug: aš, Johanesas, mama ir Ana. O jeigu mūsų bus per maža, pašauksime pro langą į pagalbą praeivius.

Ta mintis prajuokino mergaitę.

– Gal būtų galima ją užtempti arkliu?

– Tikriausiai. Galėsiu pasodinti močiutę į roges ir, paėmęs už virvutės, užtempti laiptais ir pro langą nuleisti žemyn. Johanesas galėtų pakinkyti Tuovilos Poką, jis lengvai užkeltų močiutę aukštyn.

– Ar įsivesit telefoną?

– Pažadu.

Galiausiai Helena su mielu noru pasiliko bendrabutyje, ėmė pasakoti savo naujai kambario draugei apie tai, kas nutiko vasarą, ir pažadėjo rašyti laiškus, kol jie įsives telefoną. Kai budėtoja pašaukė pietų, ji greitai apkabino Onį ir leidosi vesti naująją pažįstamą į valgyklą.

Dabar Onis žingsniuoja akmenimis grįstomis gatvėmis. Praeina pro bažnyčią, pastatytą ant uolos, nužvelgia gatvės vaizdą ir pėsčiuoja toliau. Iš pradžių jis tikino save pavaikštinėsiąs be tikslo, bet pats greitai suvokė, jog tai netiesa. Jis praeina naujus daugiaaukščius ir senus medinius namus su akmeniniu cokoliu. Išsiima iš vidinės švarko kišenės laišką ir dar kartą pasitikrina adresą. Ant antros laiško pusės jis iš telefonų knygos persipiešė miesto žemėlapį. Iki traukinio išvykimo dar daug laiko.

Gatvių iškabų pavadinimai atrodo keisti, bet pagaliau Onis randa reikiamą gatvę su pylimu. Gatvė perskirta į dvi dalis ir jis leidžiasi aukštesniąja dalim, žiūrėdamas į žemesniojoje stovin-

čius namus. Vieni jų aukšti, taisyklingų linijų, kiti žemi, mediniai. Statomi keli nauji namai ir darbininkai mediniais pastoliais neša plytas ir skiedinį aukštai laukiantiems mūrininkams. Onis nusileidžia laiptais į žemesniąją gatvės dalį ir eina prie ieškoto namo. Jo laukujės durys su stikliniais langais spragtelėjusios atsidaro ir Onis atsiduria blizgiam, turkio spalvos dažais išdažytame koridoriuje, kuriame tvyro amoniako kvapas. Onis ant lentelės susiranda reikiamą vardą. Septintas aukštas. Jis spusteli lifto mygtuką ir pastato gilumoje viršuje pasigirsta metališkas barkštelėjimas. Kaklo gysla Onis jaučia širdies dūžius. Jo alsavimas padažnėja.

Liftas subilda nusileidęs į apačią. Onis atidaro sulankstomas duris ir paspaudžia bakelitinį mygtuką su reikiamo aukšto skaičiuku. Liftas trūktelėjęs pajuda ir kildamas aukštyn sustoja kiekviename aukšte: jo ratukas spragtelėjęs atidaro ir vėl uždaro duris. Durų bildesį atmuša plikos sienos. Po penkių spragtelėjimų liftas trūktelėjęs sustoja septintame aukšte ir Onis atsitraukia sulankstomas duris. Jis nedega šviesos koridoriuje, bet nuo lifto sklindančioje šviesoje tarp beržu dengtų durų ieško reikiamų. Onis žino tiksliai, kuris tai butas, nors niekada jame nesilankė. Vienas kambarys su baldais atitvertas niša ir prausykla. Virtuvėje stovi nedidelis staliukas. Butas paties šeimininko išklijuotas sienpopieriais. Plačios palangės. Per Naujųjų metų vakarienę linoleume išdegė skylė. Krėsle drybso pilkšvas rainas katinas. Kiekviena detalė nupiešta žodžiais, įdėta į voką ir išsiųsta jam.

Onis stovi tamsioje laiptinėje, jam širdis daužosi. Jis priglaudžia ausį prie durų, pasiklauso. Viduje groja muzika. Džiazas. Onis pakelia ranką prie durų skambučio rankenėlės, klausosi muzikos lankstaus ritmo. Pro ritmą prasimuša sodrus metališkas trimito vinguriavimas. Trimito garsas vaiskus, skambus.

Onis pagalvoja apie jo spalvą. Geltona. Šitai galėtų pasakyti Helenai.

Durų akutėje tartum šmėstelėjo šešėlis. Kažkas žiūri į jį. Du laukiančius skiria tik pora colių beržinės užtvaros. Onis žiūri į savo ranką. Pirštai atsitraukė nuo skambučio. Jis nepaskambino. Jis neužėjo į vidų. Nedrįso, nenorėjo. Jis nori būti toks, kaip visi. Reikia su tuo kovoti.

Lifto durys trinkteli, kai Onis trūktelėjęs jas uždaro paskui save. Jis paspaudžia apatinio aukšto mygtuką ir liftas leidžiasi atgal: į šiaurę, pas Lahją, pas Johanesą, pas Heleną ir Aną. Kiekviename aukšte ratukas trumpam atidaro duris, atverdamas jam išėjimą į Helsinkį, ir uždaro. Kiekviename aukšte Onis norėtų atsidaryti duris ir dingti tame prakaitą varančiame, dulkiname mieste. Norėtų uosti išmetamąsias dujas ir klausytis tramvajaus bildėjimo. Norėtų juoktis kavinėje su kupolu ir klausytis plokštelių septintame aukšte.

Jis nori būti čia, o vis dėlto liftas pamažu spragsėdamas neša jį šalin ir tolyn. Jaunas būdamas jis atsiplėšė nuo savo šaknų ir spruko į girias nuo savęs. Dabar jis norėtų likti čia pabėgęs nuo to, kuo ten tapo. Viršutiniame aukšte durys atsidaro ir vėl užsidaro. Onis, prisiglaudęs nugara prie sienos, iš lėto slinkdamas žemyn, atsitupia ant grindų.

1953 · IRKLUOTOJO KELIAS

Miegas neima. Onis atsisėda ant lovos krašto ir pro langą spįstančioje šviesoje ieško drabužių. Paklodė šlapia nuo prakaito. Jis apsimauna apatines kelnes, pasilenkęs grabinėja ant grindų kojinių. Lovos sandūros subraška ir kitoje pusėje pasigirsta tylus mykimas. Onis sustingsta. Palaukia, kol išgirsta alsavimą išsilyginant kaip miegančio. Tada susiranda vieną kojinę, antrą ir užsitempia.

Kitaip į viską pažvelgus, viskas atrodo ne taip. Namuose nerimas stiprėja diena iš dienos. Jis stengiasi šito neparodyti ir sulaikyti tą jausmą savy, nors dirglumas šakojasi kaip medis. Sykiais pavyksta sulaikyti jį kelis mėnesius, net ir visus metus, bet jausmas gyvena kūne ir veržiasi pro odą, jam sunku kvėpuoti naktimis. Galų gale pripildo jį lygmalai kaip liejimo formą ir jis turi išsilieti, kad nesutrūktų. Jis turi sėsti į pašto mašiną, nors suvokia, kad plėšte plėšo save ir Lahją. Jau važiuojant į priekį jam palengvėja, bet greitai, jau iš ryto, degina gėda ir jis trokšta sugrįžti į ten, iš kur išvažiavo. Onis jau žino, kad tokiems kaip jis nėra vietos. Išėjus iš šeimos nelieka nieko, tik beldimas į nepažįstamųjų duris. Tiktai dvilkčiojimas paslapčia viešuosiuose tualetuose.

Onis minutę pasėdi ant lovos krašto, spausdamas rankom kelius. Jis norėtų važiuoti namo. Vaikai už kelių valandų atsi-

kels. Lahja kartais nusistebi, kad vyras prie jų labai prisirišęs. Bet Onis visada troško būti tėvas, taip pat, kaip kai kurios moterys nuo vaikystės trokšta tapti mamos. Su vaikais jam lengva, nes jie nesitiki, kad jis bus kitoks. Nepažįstamieji taip pat. Tik geriau pažinęs žmogų, jis pradeda dangstytis. Onis atsistoja, apsivelka marškinius, pasiima nuo kėdės atkaltės kelnes.

Žvangteli diržo sagtis ir Onis pasisuka pažiūrėti, ar nepabudo miegantysis. Blankioje šviesoje jis mato vyro veidą. Akys dar užmerktos. Naktis sušiaušė jam šviesius plaukus. Nuo viršugalvio jie ilgi, iš šonų patrumpinti. Ryškus viršutinės lūpos linkis. Vyras guli aukštielninkas, vieną koją sulenkęs ir atmetęs į šoną. Apklotas beveik uždengia pilvą ir krūtinę. Iš vakaro tas suaugęs vyras turėjo savy kažką berniukiško. Savajame aš, o gal šypsenoje ar pašaipiame žvilgsnyje. Onis greitai nusuka akis į šalį.

Naktiniai susitikimai blogiausi tuo, kad anonimiški. Baimindamiesi nepažįstamų, jie vardų niekad nemini, bet vienas antrą vadina kitais, malonybiniais vardais. Topilo Spoksotojas. Senoji Paštininkė. Taivalkoskio Neabejotinasis. Onis girdėjo, kokiu vardu jį vadina, ir tas vardas nėra gražus. Likus dviese, vardu nesikreipiama arba jis greit sugalvojamas. Du vyrai gali dalintis lova ir prisilietimais, bet ne tikrais vardais. Kiek *kaukų* jis buvo sutikęs! Onis apsivelka švarką ir ieško skrybėlės ant staliuko prie durų, prisimena padėjęs ten vakare, kai įžengė į šį kambarį kaip čia nebuvęs, nepažįstamas. Jis lėtai atidaro duris, stengdamasis jų nesugirgždinti. Iš laiptinės į kambarį plūsteli vėsesnis oras. Miestas dar miega ir iki pirmosios pašto mašinos dar yra laiko.

Onis atsisukęs nužvelgia kambarį, pasitikrina, ar nieko neužmiršo. Lagaminas laukia stoties saugojimo kameroje. Jis užveria duris. Jų briauna atskiria dar vieną kambarį. Atriboja knygų spintą, kurios apžiūrėti nespėjo, radijo imtuvą, kurio

naktį nenorėjo įjungti, langą, už kurio tamsumoj nieko nebuvo matyti. Kai durys atitveria nuo jo pasaulio lovą ir joje gulintį žmogų, Onis pastebi, kad vyro akys atmerktos. Jos žiūri tiesiai į jį.

– Jau išeini?

Balsą dar šiurkština miegas. Onis nuduria akis į grindis.

– Maniau, neskubėsi.

Vyras pasiremia ant alkūnių, kilsteli vieną antakį. Apklotas kiek nuslenka, skersai pilvo susimeta raukšlės.

– Kur neskubėsiu?

Onis trokšta pasakyti, kad nenori būti šalia, kada kitas pabunda, nes negali žiūrėti vyrui į akis. Kad nežino, su kuriuo jausmu gyventi sunkiau – su pasišlykštėjimu savimi ar stengiantis šleikštulio atsikratyti. Jis uždaro duris.

– Palauk.

Onis girdi, kad vyras nuo lovos puola prie durų.

– Neik.

Rankena nulinksta, bet Onis suima ją ir vėl pakelia.

– Leisk man išeiti.

– Aš nieko bloga nedarysiu.

– Nieko iš manęs nesitikėk.

Onio alsavimas dažnėja. Vyras spaudžia rankeną žemyn, bet Onis laiko ją ranka, kurią spaudžia pilvu. Jis stipresnis.

– Leisk man ramiai išeiti.

Staiga rankenos spaudimas atlėgsta. Už durų pasigirsta keistas garsas. Onis priglaudžia ausį prie medinių durų ir klausosi. Vyras viduje juokiasi.

– Gal manei, kad tave vaikysiuosi?

– Ką?

– Kad tu bėgsi, o aš nuogu užpakaliu vysiuosi per Raksilą?

Vyro juokas skambus ir Onis negali jo nutildyti.

– Ką aš tau padarysiu sugavęs? Ko dar nepadariau?

Onis atitraukia delną nuo rankenos. Ir jam jau juokinga.

– Gal gali pasiūlyti ką nauja?

Vyras prapliumpa garsiu juoku. Džiaugsmas pursloja kiaurai durų ir užkrečia Onį.

– Galėčiau ir aš tapti gaunančiu, – kikena vyras, įkvėpdamas oro.

Vyrai kaukia drauge iš abiejų durų pusių, juokas šokčioja, atsimušdamas į laiptinės sienas. Oniui skauda pilvą. Jis turi atsisėsti ant viršutinės pakopos. Tarpais vyras kikendamas tildo Onį, bet pats garsiai aimanuoja, tarp smarkių juoko pliūpsnių traukdamas į plaučius orą.

Pamažu džiugulys rimsta. Onis išsiima iš kišenės nosinę ir nusišluosto ašarotas akis. Girdėti, kad apačioje kažkas vaikšto.

– Ar tu dar ten? – klausia vyras.

– Taip.

– Gerai.

Vyras taip pat sėdi ant grindų, nes jo balsas sklinda tuo pačiu lygmeniu.

– Grįžk vidun.

– Negaliu.

Onis atsistoja, pasitaiso švarką. Bruzda tarytum išeidamas, bet vyras nepalieka jo ramybėje:

– Ar norėtum būti kitoks? Ar norėtum būti šitoks, bet kur nors kitur?

Onis palipa kelias pakopas žemyn. Šito jis nenori. Jis nenori susipažinti nei prisirišti.

– Kas tu be manęs?

– Gal gali pasakyt savo vardą?

Onis apsisuka ir atsargiai lipa žemyn. Vyras viršuje nesuprato, kad jis išeina.

– Tik vardą, daugiau nieko.

Onis atidaro duris į prieangį ir išeina. Saulė dar nepakilusi, bet tamsa jau traukiasi. Apatiniame namo aukšte dega šviesa. Moteris virtuvėje žiūri į jį, bet pastebėjusi, kad Onis ją mato, mosteli ranka ir nusisukusi kažko imasi. Ore tvyro žemės kvapas. Rožių žiedai pratrūks šiandien, vėliausiai – rytoj.

Nuo vartų Onis sugrįžta atgal.

1954 · PRAMOGŲ SKERSGATVIS

Didžioji žemės perdalinimo reforma girių kraštą pasiekė tiktai po karo. Perdalinimas jau prieš du šimtus metų prasidėjo šalies pietuose, žemė ir laukai ten buvo pervertinti iš naujo ir gyventojams skirta po reikiamą plotą pievų, miško ir arimų. Čia, šiaurės rytuose, niekas neskubėjo. Kiekvienas žemdirbys buvo išsiskynęs sau miško ten, kur jam patiko, ir savo karves ginė į niekieno, upės užliejamas pievas. Galiausiai ir to krašto valdžia nusprendė, kad reikia skirti kiekvienam piliečiui deramai įvertintą plotą žemės, nes karas jau praėjo ir dalis apylinkės atiduota kaimyninei valstybei. Ne priešui, bet darbščiai ir draugiškai tautai, su kuria privalu kuo uoliausiai puoselėti gerus ir ramius santykius.

Onis pasiruošė didžiajam perdalinimui. Jis nuvežė čia prie vieno, čia prie kito kelio rąstų, nuėjęs pas matininkus paaiškino, kad ketina kurti ūkį kaip tik toje vietoje. Inžinierius pradėjo nervinti pasalūniško žvilgsnio, sutvarstytais riešais vyro apsilankymai ir jie galų gale skyrė jam gabalą kalvagūbrio tarp bevardžio ežero ir į jį įtekančios upės. Jo žmonai, pačios reikalavimu, anksčiau buvo numatyta skirti iki karo priklausiusio sklypo rytinę puselę, taigi sutuoktinis gavo šiek tiek per daug. Niekas netiki vyro pareiškimais imtis žemdirbystės šiame smė-

lėtame, vietom pelkėtame plote, vadinasi, inžinierius paveikė vyro maldavimai arba jo žmonos piktumas. Gal ir viena, ir kita.

Iš pat pradžių Onis prašė vienos plynaukštės. Planavo ten pastatyti pilį, suprojektavo ją sąsiuvinyje kietu viršeliu. Du keturkampiai bokštai, sujungiantys gyvenamuosius sparnus, kaip upės pakrantės mieste kitados. Kaip plynaukštę pasieks vanduo ar elektra, vyro nedomino, jam buvo svarbu tik ganėtinas bokštų aukštumas. Bet pranešimas apie nekilnojamojo turto perėjimą kitam savininkui plynaukštės nepasiekė ir vyrui teko pasitenkinti šituo iškyšuliu. Laimei, jis iškilęs aukštai.

Vasarnamis pradeda dygti kaip tik toje aukštumos vietoje, nuo kurios į tris puses matyti vanduo. Statyba vyksta lėtai ir pasitaiko, kad namelis vieną dieną atrodo kitaip nei iš vakaro. Sutrumpėja iš vieno šono ir išdidėja iš kito, kartais gatavos kraiginio stogo konstrukcijos sugriaunamos ir sukalami *dukart keturi* tašai, rengiantis dengt vienašlaitį stogą. Planą Onis turi: virtuvė, gyvenamasis kambarys ir didelis atviras prieangis, nuo kurio atsiveria gražūs vaizdai į ežerą apačioj, bet detales kuria statydamas. Prie galinės sienos ketina įrengti prancūzišką balkonėlį, vakarinės saulės ir upės, apaugusios asiūkliais, pusėn. Virtuvėje įstatys keturių dalių langus. Gal per vidurį reikėtų paaukštinti ir pastatyti bokštą? Johanesui tai patiktų. Vien darbas dabar malonus. Kartais Onis pasiima kavinuką ir nusiiria į priešingą krantą. Verda ten kavą ir ramiai apžiūrinėja statinį. Iš tolo žvelgiant kyla geriausios mintys. Pašalinio akimis, namas keistas ir kitoniškas, bet kartu jo buvimo vieta, proporcijos ir nuo jo atsiveriantys vaizdai kupini tykaus grožio ir malonina akį.

Onis mėgaujasi darbu ir planų kūrimu, pakeitimų ir detalių apmąstymu. Vos oras atšyla, persikelia gyventi į neperšlampamo audinio palapinę prie nebaigto vasarnamio, kad saulei

švintant galėtų pradėti darbą. Kavą verda ant laužo, viršūnėje, kur atsiveria ežeras ir upės vingis už jo. Ten kada nors jis pastatys suolelį ir stalą. Lahja tą statinį vadina vila arba vasarviete. Oniui tai patinka.

Onis priebutyje pjauna virtuvės durų staktos apvadą. Iš pradžių lauko durys turėjo būti vienerios, bet vakar jis nusprendė priebutyje įrengti antras, atsiveriančias tiesiai į virtuvę. Jeigu ant viryklės valgis prisvils, bus lengva išvėdinti tvaiką. Jis nėra geras virėjas, nėra ir...

Pjūklas sustoja prie krašto. Onis atsiremia į prieangio karkasą, vėl mėgina galvoti apie tai, kas neseniai atsitiko. Mintys dėliojosi lėtai. Galėtų kitą pavasarį, kai vasarnamis bus baigtas, pasikviesti čia paviešėti iš Oulu vyrą jukiom akim. Vardo ištarti balsu jis nedrįsta, sakytum vardą vėjas nuneš į kaimą ir pasieks negeras ausis. Tą, kurio laiškų sunku laukti. Tą, kurio žodžiai gražūs. Tą, kurį trokšta turėti savo pasaulyje.

Ne, ne! Onis mėgina sudėti mintis iš naujo.

Kai vasarnamis bus baigtas, galėtų nutiesti per smėlynus takelius su virvutėm Helenai – vieną į maudynių pakrantę, kitą – prie suolelio aukštai viršūnėje, kur uodai neužkyla, o trečią į lauko tualetą. Mergaitė pasimėgautų saulės šviesa ir pušų kvapsnim. Ir Johanesas. Kur nors reikėtų pastatyti sauną. Vaikai braidytų upės vandens suneštoj smėlio seklumoj, o jiedu sėdėtų prieplaukoje. Ranka paleidžia pjūklą. Onis suvokia vėl padaręs tą pačią klaidą.

Nuo tos minties jis susigėsta. Onis vėl ištrynė iš savo planų Lahją. Jis tebegalvoja apie save daugiskaita, bet vaizdiniuose šalia jo ne žmona, o kažkas kitas. Kitos detalės nesikeičia: upėje plaukantys vaikai, saulė, prieangy mirksintys žibintai sutemus.

Jis pasižadėjo sau daugiau neužmegzti jokių ryšių. Jis nusprendė neiti parsinešti laiškų ir pats jų nesiuntinėti. Jis nu-

sprendė nežadinti nevilties ir blogumo. Ką pikta Lahja jam kada padarė? Onis čiupinėja tvinksinčią kaklo gyslą.

Jis išsiima iš marškinių kišenės rudo stiklo buteliuką, iškrečia ant delno dvi piliules ir nuryja be vandens. Onis prisimena, kas pasakyta: depresija – tai dvasios silpnumas. Darbas nutolina nederamus sąmonės vaizdinius. Bėdai užėjus nevalia laikytis jausmo, o reikia nukreipti dėmesį į kitą dalyką, malonesnį. Kad daugiau nereikėtų važiuoti į apskrities ligoninę. Onis sutelkia dėmesį į kvėpavimą ir mėgina jį išlyginti. Žiūri į bąlantį randą ant kairiojo riešo.

Išgirdus naujojo savivaldybės gydytojo diagnozę, pasidarė lengviau. Jis pats nėra blogas, tiktai liga jame. Liga jį silpnina, smukdo moralę. Kraujagyslės nešioja ligas po visą kūną. Liga didžiuliu greičiu laksto po jo kūną. Gyvena jame, alsuoja po oda. Įsibėgėja širdyje, ieško smegenyse slapčiausių buveinių, skatina slogulį ir nedorą elgesį. Onis mėgino ją išlieti per paskutinę kelionę į Oulu, kai pasidarė per sunku atlaikyti geismo ir pasišlykštėjimo prieštarą. Dabar jis supranta, kad tai nepadės. Jis ištvirkęs ir jau nebegali savęs pakeisti. Jis gali tik susilaikyti nuo santykių. Būdamas stiprus.

Onis sutelkia mintis ir pakelia pjūklą. Jis toliau stato. Pirmyn atgal traukant pjūklą nerimas praeina. Sienas reikėtų apklijuoti toliu ir apkalti lentom. O gal tarpus tarp lentų užpildyti pjuvenom? Būtų smagu pratęsti vasarą iki rudens, pasėdėti tamsiais vakarais, pasiklausyti lietaus barbenimo. Bet trūksta laiko. Ir krosnį reikėtų sumūryti. Galėtų pastatyti tokią, kad kauptų šilumą, tada jos užtektų iki gilios nakties. Be to, jis turi karo prisiminimą – šalmą su granatos didumo skyle pakaušyje.

Sija pokšteli ir Onis pamėgina ją pritaikyti. Puse centimetro ilgesnė nei reikia, bet, stuktelėjus plaktuku, sulenda. Jis prisėda ant prieangio krašto, išsiima iš kišenės rūkalų dėžutę. Stukte-

li cigaretės galiuką į dėžutės dangtelį, pamaigo galiuką, įkiša į kandiklį ir prisidega. Dūmas nueina giliai į plaučius. Nors Onis dabar daro pertrauką, pirštai dirba toliau. Paslankioja per kelnių šoninę siūlę, paglosto dėžutės dangtelį, patikrina karkaso tvirtumą. Onis priverčia juos nurimti ir pasisukęs žiūri į ežerą. Saunai vietą reikia pabaigti ruošti, kad spėtų išlieti cokolį. Prie upės žiočių ji atrodytų puikiai, bet kiek pakyla vanduo pavasarį? Onis šoka žemyn nuo priebučio, nuo kurio pusantro metro kritimo. Užsimiršęs plaktuką tebelaiko rankoje, bet jis visada jį turi su savimi, kad nepamestų. Onis leidžiasi atšlaite žemyn pakreipęs į priekį šoną. Atšlaitė tokia stati, kad tarpais reikia bėgti, prisilaikant pušų kamienų, sulėtinti greitį. Vaikams reikės padaryti laiptus.

Maudynių vieta čia puiki. Upė įteka į ežerą sudarydama statų kampą, prie saunos sunešta siaura sąsmauka. Onis planuoja mintyse sauną, raustant vakarui plaktuku piešia, kur stovės sienos. Tai darant jam palengvėja. Priepirtis bus pačiame kyšulio gale, o čia plautai. Į ežero pusę – didelis priebutis, kuriame galės pasėdėti po saunos. Prieplaukai vietą išrinks pavaikščiojęs ežero dugnu ir pažiūrėjęs, į kurią pusę dugnas gilėja. Priepirčio langai bus aukštai, saunoje vienas arba du dideli – kokių rasis. Kaminui tiktų cementinės plytos, nes nuolat šildyti nereikės.

Onis džiaugiasi sklandžiais planais ir dideliais žingsniais kopia atšlaitėn. Pirmiausia pastatė kaime namą Lahjai, greit pastatys vasarnamį, o paskui sauną.

Jis sustoja bruknyne. Jeigu namą kaime pastatė Lahjai, tai kam šitą statys? Jis susikaupęs spaudžia gilumon mintį, kuri kyla paviršiun. Šį kartą alsavimas nepadažnėjo. Geisti nevalia. Nevalia ilgėtis. Onis žiūri į vasarnamį. Jam namelis nepanašus į vilą. Su keturių dalių langais ir išsikišusiais erkeriais jis atrodo

nesimetriškas. Nelygiai sukaltų visokiausių sijų ir lentų kratinys, keistas ir juokingas.

Akis pradeda trūkčioti. Onis sviedžia plaktuką namelio link. Įrankis pralekia kiaurai, neužkliudęs stačių karkaso stulpų, ir dingsta už namo. Tik iš viržių lingavimo supranta, kur jis nukrito. Onis nustato plaktuko kritimo vietą ir žiūri, kokie medžiai šalia auga. Paplekšnoja marškinių kišenėlę, bet neišsiima buteliuko. Vien prisilietimas ramina. Jis nenori gultis į nervų ligų skyrių. Plaktuko pamest nevalia.

1955 · ŽVAKĖS KELIAS

Kokia tuštybė yr garbės
Šiam netvariam pasauly?
Visi norėtų tą pelnyt
Ką vėjas nupučia šalin.

Uošvės į bažnyčią apgiedoti nenešė, nes niekas nebūtų pajėgęs sunkaus karsto pernešti per viduriniąją navą. Ją apgiedojo prie kapo, nes ten karstą buvo galima nugabenti vežimu. Žmonių susirinko daug ir, kai vežimas priartėjo prie kapo, paskutinieji dar nebuvo suėję pro vartus. Daugelio Onis net iš veidų nepažinojo.

Eisenos priekyje laidotuvininkai giedojo giesmę, kurią kantorius pradėjo žemu balsu, bet senų moteriškių trapūs sopranai motyvą iškėlė į vyrams nepasiekiamas aukštybes. Ne vienos kartos kanoninė giesmė pasiekė eisenos vidurį, bet jos gale moterys mieliau pasakojosi prisiminimus apie akušerę ir gimdymus. Vieno vaikas akušerės dėka liko gyvas, o kito mirė, kad ir kaip gelbėjo. Visos pasakotojos į bendrą istoriją pynė atmintyje išlikusias smulkmenas.

– Ji turėjo mažas rankas.

– Bet buvo stipri.

– Ir stora.

– Anksčiau nebuvo stora.

– Mums sakė: jeigu šeimininkas nesilaiko atokiai nuo guolio, spirkit.

– Pas mus ji nebūtų atėjusi, jei šeimininkas nebūtų ja tikėjęs.

Onis girdėjo iš tolo atsiritant juoko pliūpsnį, kurį senos moteriškės šnypšdamos mėgino nutildyti.

Svetima mums žemė šita,
Ne amžini tai namai.
Pasauly šitam tuštybės
Visi mes tiktai svečiai.

Vežimas sustojo smėlėto tako gale ir nešikai išsirikiavo iš abiejų jo pusių.

Kapas buvo toli nuo tako ir dar toliau nuo vartų, senojoje pusėje. Vyrai iškėlė karstą drobės juostomis ir laidojimo paslaugų biuro tarnautojas pastūmė vežimą į šalį. Nors karstą nešė aštuoni vyrai, drobės juosta skaudžiai spaudė petį. Kelią nuo smėlėto tako prie kapo duobės nešikai ėjo lėtai, bruknynų žemė buvo kauburiuota. Onio koja pataikė ant kupsto, jis susverdėjo ir karsto galo svoris teko kitiems.

– Laikyk. Paspausk.

Lahja ėjo pirma vaikų, iškart už Onio. Ji žengtelėjo kiek greičiau, dėdamasi, kad puola pakelti.

– Pasistenk deramai išlydėti mamą.

– Niekas tyčia to nedaro. Žemė labai kupstuota.

– Aš galiu panešti, jeigu jūs nesugebat.

Onis atgavo pusiausvyrą ir susigrąžino nešulio svorį. Geriau apvyniojo juostą apie laisvąją ranką. Juosta veržė plaštaką.

Atsigręžk dabar į Golgotą,
Tikėk tuo, ką skelbiame.
Viešpaties mūsų pergalinga mirtis
Tepridengia tavo nuogumą.

Onis vos pažino uošvę, pamatęs prieš išvežant kūną. Marija buvo sustorėjusi nuo nejudrumo, bet Onis ją visada matė triūsiančią: skutančią bulves pusiau stačiomis ar krėsle apsikaišius pagalvėlėmis rašant straipsnį į laikraštį. Bet kai Lahja atsivedė Onį padėti aprengti įkapėm, jis kurį laiką tik stovėjo apstulbęs nuo lovoje gulinčio kūno didumo. Net uošvės nuogumas jo nesutrikdė, nes Onis žiūrėjo į mirusiąją kaip į gamtos stebuklą. Kad tai moteris, suprato iš didžiulių krūtų, kurios gulint buvo išplerusios ant pažastų ir žastų. Vis dėlto tas kalnas labiau priminė ne moters, o didžiulio vaiko kūną iš vieno Europos dailininko paveikslo su putniu kūdikiu, reikalaujančiu krūties. Tik iš rankų ir kojų buvo matyti, kad tai išsikankinusi senolė. Ant kiekvieno sąnario kūpsojo po purpurinį gumbą. Pirštai buvo išpurtę ir išsikraipę, nuo pėdų antaugų kojų pirštai išklypę. Vaškinis veidas šypsojo ir atrodė beveik laimingas.

– Silpna širdis, – pareiškė gydytojas, – per daug išsiplėtė.

Kambaryje tvyrojo vos juntamas keptų bulvių kvapas.

Žmogus tėra tiktai žolė
Ir amžinos būties
Čia kurti jis negali,
Palaužia jį mirtis.

Lahja pati prausė kūną. Oniui ir vaikams neišsidavė, kad ilgisi mamos, bet pro uždarytas duris Onis girdėjo graudų verksmą. Jis atidarė duris ir užėjo, norėdamas paguosti, bet Lahjos kūnas nuo jo prisilietimo suakmenėjo.

– Ką tu darai!

Lahja ėmėsi toliau šluostyti kūną drėgnu skudurėliu ir Onis uždarė duris.

Sugrįžo tik palieptas, kai reikėjo atidaryti duris laidojimo paslaugų biuro vyrams. Vaikams pasakė, kad močiutė mirė greitai ir turbūt be skausmų. Ir pats jau ilgėjosi vienintelio žmogaus, kuris šiame name visada gebėjo atkurti santarvę. Kuris vis primindavo, kad verčiau atsiprašyti vienu sykiu daugiau nei vienu mažiau. Kad žmogus kurį laiką gali pabūti ir griežčiu žemėje, jei tik žino, kad tai padės. Posakių ji nestokojo, bet pati uošvė kito šalia negalėjo pakęsti. Arba nenulaikė šalia. Onis nežinojo, kaip buvo.

Vyrai jau buvo nunešę karstą prie kapo. Pastatė jį ant lentų, drobės juostas susuko ir pasidėjo. Šventikas paėmė prie galvūgalio padėtą kastuvėlį, šalia žemių krūvos duobkasiai buvo įsmeigę didesnių. Tik šįryt buvo pastebėta, kad karsto dangtis gerai nepriglunda, o susidaro poros pirštų tarpas. Laimei, trapecijų kutai plyšį uždengė ir niekas nepamatė, kad akušerė net iškeliaudama stebi, ką jie daro. Net kapo vietą velionė buvo seniai išsirinkusi. Lahja mėgino išrinkti kitą, kai pamatė, kad visai prie pat pakrypęs rūdija sudegusio vaistininko kaltinės geležies kryžius, o atokiau niūkso vaistininko senmergių seserų kiek naujesnis paminklas, bet, paaiškėjus, kad vieta užsakyta iš anksto ir net apmokėta, bendruomenė nesutiko jos pakeisti.

– Kaip tik šitos vietos jūsų mama norėjo. Išsipirko ją iš karto po karo.

Buvo atėjusi sumokėt į barakinę bažnyčią.

– Na ir kas, kad norėjo. Ji tos vietos nematys, o ją lankyti teks man.

Ir vargetas, ir turčius
Galingiausius valdovus
Išsiveda mirtis visus,
Nutiesus savo kelią.

Oniui ta giesmė nepatiko, jis žinojo, kad ir uošvei nebūtų patikusi. Ji tų apeigų iš viso nebūtų norėjusi.

– Kaip kad į sąšlavyną kojom įtrypia, – kartą pasakė ji, su vaikais kalbėdamasi apie mirtį, – kuo daugiau kojų turi užlipt, kad nueitų žemėn.

Prasidėjus apgiedojimui, Onis pastebėjo, kad Lahja pasiliko kitoje karsto pusėje. Ir Ana su savo vyru buvo perėjusi į kitą pusę. Norėdama išeiti iš namų ji ištekėjo už pirmo, kuris susivokė jai pasipiršti. Mėgino pradėti savo gyvenimą, bet greitai tapo motinai nemokama tarnaite, nes gavo tokį įsakymą. Lahjos žvilgsnis nė sykio nepalietė nei Onio, nei vaikų. Spausdama ranka vainiką ji stebeilijo į kapo duobę.

– Sėjamas gendantis kūnas, keliasi negendantis*.

Šventikas nupiešė žemėm ant karsto kryžių, kai didžiuma moteriškių dar buvo pakeliui prie kapo. Jos dairėsi vietos tarp pakrypusių paminklų, kai kurios dar prunkščiojo, prisimindamos anksčiau papasakotą istoriją. Onis svarstė, ar laidotuvininkai išsiteks per gedulingus pietus. Jis numanė, kad žmonių bus daug, bet šitiek niekas nesitikėjo. Valgių visiems neužteks, gerai bus, jei bent kavos nepritrūks. Jis siūlė Lahjai gedulingus pietus rengti bendruomenės namuose arba „Taikos asociacijoje“, bet Lahja pasakė, kad nedaug kas žino, jog akušerė dar gyva.

Šventikui baigus, nešikai išsirikiavo palei karsto šonus. Jie užsimetė drobės juostas per pečius, pakėlė karstą ir duobkasys

---

* 1 Kor 15,42.

ištraukė iš po jo lentas. Vyrai atlaisvino drobės juostas viena ranka, kita stengdamiesi lėčiau leisti karstą. Anos vyras, laikęs karstą iš priešingos pusės, per daug atlaisvino drobę ir galvūgalis nusileido per greit. Karstas trinktelėjo šonu, pažerdamas ant dugno gelsvą smėlį.

– Išlygink. Antraip dangtis tuoj atsidarys.

Karstas palietė duobės dugną ir nešikai iš kitos pusės paleido drobės juostas, kad šitoje pusėje galėtų jas ištraukti. Onis pakėlė galvą ir pastebėjo, kad Lahja stingte sustingusi žiūri į jį. Jos žvilgsnio jis neperprato. Uošvės kapas tarp jų žiojėjo kaip properša, kuri tolydžio gilėjo ir ilgėjo. Vyrai čiupo kastuvus, pasiruošę užkast duobę, ir duobkasys tylomis parodė, kad pirmiau žertų smėlį iš karsto šonų. Helena stovėjo įsikibusi Johanesui į parankę. Onis ištiesė delną ir paėmė ją už kitos rankos. Johanesas seseriai pasakė:

– Čia tik tėtis.

Helena žengtelėjo arčiau ir Onis uždėjo jai ant pečių rankas. Mergaitė susigraudino. Johanesas stebėjo seserį ir Onis delnu paglostė berniukui petį. Ana stovėjo atokiau. Ant karsto dangčio sunkiai dundėjo kastuvais žeriamas smėlis. Lahja tebežiūrėjo į Onį, jos lūpų kampučiai buvo įsitempę. Akys tarpais nukrypdavo į Johanesą ir Heleną.

Tikėjimas tau nuodėmes nuims
Kad tavo vargšė siela nurimtų.
Kad mirtis nenugalėtų tavęs,
Kai iš čia vieną kartą išeisi.

Kai kapas buvo supiltas, laidotuvininkai išsirikiavo į eilę ir Lahja stojo išklausyti užuojautų. Onis glostė Helenai galvą.

– Ar jau einam namo?

– Ar mama jau eis?

Johanesas pasižiūrėjo į Lahją, kuri stovėjo prie didelio, kietai suploto kapo kauburio. Priekyje vinguriavo ilga moterų eilė.

– Ji dar negali.

Prie kapinių vartų Onis atsigręžęs pažvelgė atgal, bet Lahją užstojo einantys pareikšti užuojautos. Į eilę išsirikiavusių moterų veidai jau nebuvo linksmi.

1957 · MAŠINOS KELIAS

Vakaro sutemoje į pašto aikštę sukančio autobuso žibintai brėžia blausų lanką per namų sienas. Dulksnoja. Autobusas daro kilpą ir sustoja priekiu į keturių kelių sankryžą. Onis užsisega vaškuotės lietpaltį, čiumpa savo fanerinį lagaminą ir išlipa. Prie automobilio stovi parduotuvės vedėjas ir žiūri į mašinos stogą. Vairuotojas jau buvo išlipęs nuimti nuo bagažinės didelių dėžių.

– Kas trukdo?

– Labai stipriai užveržti mazgai.

Visi skuba namo. Onis paima lagaminą į kairę ranką ir traukia kryžkelės link. Oulu kiemuose rožės dar skleidžia paskutinius žiedus, bet šiose platumose jau gali užuost artėjant rudenį.

Prie keturšlaičio „Jungtinio banko" pastato Onis suka į šoną ir per lietų traukia namų link. Kaimo kelią gobia rudens vakaro ramybė ir praeivių jis nesutinka. Onis girdi už nugaros burzgiant autobusą. Vairuotojas jau atrišo mazgus. Mašina apsisuka gurgždindama žvirgždėtą kelią ir vairuotojas netrukus pasiveja Onį. Sustoja šalia ir atidaro duris.

– Gal pavežti? – klausia.

– Pravartu pamankštinti kojas. Ir namai jau matyti.

– Nesušalk.

Onis atsisveikindamas pamoja ir vairuotojas uždaro duris. Lietaus lašai spindi mašinos žibintų šviesoj. Onis seka akimis

autobusą, nuvažiuojantį kaimo keliu. Jam pasirodo, kad prie jo namų mašina vėl sumažina greitį.

Onis eina lėtai. Jam nėra kur skubėti. Lagaminas nesunkus, žengti lengva.

Jis nemato lietaus nei pažliugusio kelio. Jis dar kažkur kitur. Jiedu sėdi kino teatro tamsoje ir Onis išdrįsta slapčia į šalia sėdinčiojo ranką įsprausti savąją. Jiedu sėdi restorane ir Onis žiūri, kaip užstalės draugas ryžtingai pamoja restorano tvarkytojui. Jiedu vis šoka naktį išnuomotame bute vidury kambario, kurio kilimas suvyniotas. *Aš, mažas žmogus, prašau tavęs, žydras dangau, tai išpildyt.*

Juosmeniu jis vis dar jaučia kito ranką. Ji veda jį tvirtai, jis gali užmerkti akis ir leistis vis sukamas sukamas. Jų šokio žingsniai dideli, sklandūs. Jų judesiai, kūnas ir mintys darnūs, kaip puikiai nugludinto mechanizmo, kaip laikrodžio, kurio kiekviena dalelė žino savo vietą. Onis klausosi, kai vyras pradeda dainuoti grojant plokštelei. *Imk mano svajones ir paslėpk jas, kad nerastų tas, kuris stebuklais netiki.* Jo balsas žemas ir malonus. Baritonas.

Onis atitoksta. Kažkur ežere vienąsyk bilsteli irklatrinkė. Lietus, rodos, sustiprėjo. Onis glaudžiau suima lietpalčio apykaklę apie kaklą. Ar rožės augtų šitose platumose? Arba alyvos? Onis norėtų atsivežti arčiau namų bent mažą Oulu dalelę.

Nuo gaisrinės jau matyti namai. Nė viename lange nedega šviesa. Onis sustoja ir žiūri į namą. Pietinę sieną reikėtų perdažyti ir tvoros žaginius pakeisti. Jis pakreipia galvą ir žiūri, lygindamas pastato didumą su gretimu. Gerumas perima papilvę. Namas bent du kartus už aną didesnis – gal net tris.

Jis kažką pamato prie kiemo keliuko. Geriau įsižiūri. Kažkas vaikšto.

Onis paspartina žingsnį. Ar jis visus įrankius sunešė į vidų? Ar lauko durys užrakintos? Ar Lahja ir Johanesas jau miega?

Onis pasileidžia tekinas. Laimei, jie miega vidiniuose kambariuose ir pabus, jeigu kas nors įėjęs vienas po kitų ims atidarinėti duris.

Onis sustoja. Per lietų jis atpažįsta Lahją. Moteris žiūri jam tiesiai į akis, bet nieko nesako, o nuleidžia galvą. Lietuje jos plaukai pasileido, šlapios sruogos prilipusios prie sprando ir prie kaktos. Lahja apsivilkusi ilgą paltą, bet jo neužsisagsčius. Pro atlapą paltą matyti sušlapę naktiniai marškiniai. Lahja plokščiagalviu kastuvu kasa vejoj duobę.

– Ką tu darai?

Lahja nieko neatsako.

– Peršalsi.

Lahja įremia kastuvą plokštės galu į žemę, spusteli koja, bet plokštė įsminga vos vos. Ji užlipa abiem kojom ant plokštės ir įsmigina giliau. Onis apsižvalgo aplinkui. Pagal tvorą iškastos keturios plokščios duobelės. Jis uždeda delną Lahjai ant rankos. Kastuvas nustoja judėti.

– Kas tau? Tu visa šlapia.

– Kur tu buvai?

– Tu žinai, kur. Oulu.

– Ko?

– Eikim į vidų, susiraskim kokį sausą drabužį.

Lahja nukrečia jo ranką ir ima kasti toliau.

– Tu dvoki losjonu.

– Ką tu darai?

– Mama negalėjo pakęsti pušų.

Lahja paverčia kastuvą ir atkelia vejos gabalą. Paėmusi į rankas, perlaužia ir numeta tolėliau. Šlapia žemė limpa prie palto rankovių. Onis žiūri į ją nežinodamas, kuo padėti. Lahja gilina duobelę. Paskui įkerta kastuvą stačiai į žemę ir atsiveža karutį. Jame guli gležni beržų sodinukai, iškasti miške. Lahja ima vieną ir, prilaikydama ranka, neša prie pirmos duobutės.

– Mama mėgo lapuočius.

Lahja patrypia žemę prie beržo šaknų. Naktinių marškinių priešakys nudryžuotas žemių. Antro aukšto lange matyti Johaneso figūra. Berniukas pastebi, kad tėvas žiūri į jį, ir pasitraukia už užuolaidos. Lahja numetusi sunkų žemės gabalą ir prie kitos duobelės. Ji čiumpa kastuvą ir vėl pradeda kasti.

– Lahja, eikime į vidų. Rytoj pabaigsim.

– Padarysiu tai dabar.

– Duok man kastuvą ir eikim.

Onis artinasi prie Lahjos, bet ši atsistoja kitaip. Kilsteli kastuvą ir atsilošia, kiek palinkdama į šoną. Ji atrodo baisiai įsitempusi, kažkam pasirengusi. Onis abejoja, ar Lahja suduos jam.

– Kas per velnias tau darosi?

– Nuo tavęs trenkia losjonu.

Lahjos rankos dar pakilusios, bet paskui atsileidžia ir kastuvo plokštė lėtai atsiremia ant žemės. Onis stovi nejudėdamas. Vaškytinės lietpaltis jau peršlapo.

– Šitas kastuvas smėliui kasti. Rytoj surasiu tau smailagalį. Bus lengviau.

Lahja pasiremia ant kastuvo abiem rankom, giliai kvėpuoja. Ji pakelia galvą ir jos veidu teka lietaus lašai.

– Eik šalin.

Prašo tyliai, beveik pašnibždom. Balse girdėti neapykanta, ne susierzinimas.

– Eime vidun, – kviečia Onis.

Lahja nusisuka ir nueina, vilkdama kastuvą prie paskutinės duobelės.

Įremia plokštę į žemę ir spaudžia koja gilyn. Johaneso jau nematyti, bet Onis žino, kad jis viską matė.

1959 · OULU KELIAS

„Ar buvote Oulu mieste, Galvijų gatvėje, minėtame nuomojamame bute?“ Praėjęs taku tarp pašto mašinos sėdynių, Onis kratosi tų žodžių kaip miegantis uodo. Vairuotojas ką tik uždarė automobilio dureles, aikštėje Lahja šaltai pamoja ranka. Helena tik stovi, nors Lahja pasuka ją ten link, kur tuoj suks tėvo mašina. Mergaitė parvažiavo per Velykas namo, bet vienuma ją nuliūdino, nes per šventes Johanesas negrįžo atostogų iš kariuomenės. Pakeliui į aikštę ji griebė nešti kartoninį lagaminą, nors tas jai buvo per sunkus. Rytas lėtai blyško į vaiskią dieną. Medyje šalia vaistinės bunda žvirbliai. Vakar ištirpęs sniegas per naktį kietu ledu užtraukė balas.

– Juk tu grįši? – čiupo jo ranką Lahja, kai lipo į mašiną. – Juk grįši ir šįkart? Vis tiek sugrįši?

Onis neatsakė, o įlipo į pašto mašiną. Dabar jis žiūri pro šoninį langą. Lahja tekina kiek pabėgėja paskui mašiną. Jos akys išsigandusios.

Mašina trūkteli ir pajuda. Tiesiai pro keturių kelių sankryžą ji rieda Oulu kryptimi. Onis pasilenkia per taką tarp sėdynių, nori matyti kelio galą. Visur jau iškilę namai, ūkiniai pastatai, kai kurie sklypai net išplėsti. Rodos, kad karo niekada nė nebuvo. Tolumoj palei posūkį jų namas stovi šiek tiek kampu į kitus. Onis norėjo jį statyti tiesiai, kad būtų kaip galutinis kelio

taškas, bet sklypas buvo per mažas. Jis atsisveikindamas pamoja namui.

Vairuotojas įjungia žemesnę pavarą ir mašina suūžia kildama į kalnelį. Kaimas išsidėstęs nereikšmingiausioje apylinkės vietoje už ežerų, lygūs keliai jį sieja su piečiau esančiais miestais ir su Ruija šiaurėje, bet judant į vakarus – vienintele kryptimi, kuria kaimo žmonės noriai važiuoja, – tenka kilti ir leistis šimtais kalvų. Kaimą su pakrantės miestu sieja tūkstančiai plonyčių gijų. Ten važiuojama parsivežti prabangios tuštybės, kurios giriose negausi: geresnio audinio vestuviniam apdarui, dailesnių akinių, gražesnio laikrodžio. Kelias į Kajanį ir Rovaniemį būtų trumpesnis, bet juos, kaip ir kaimą, supa girios. Tiktai Oulu žada kažką kita.

Onis nusiima šaliką ir konduktorė pradeda pardavinėti bilietus. Dabar atsigręžęs atgal pamatytum, kad kaimas jau visai prapuolęs už snieguotų miškų. Gal tik koks kaminas rodo, kad ten gyvenama vieta.

„Ar buvote Oulu mieste, Galvijų gatvėje, minėtame nuomojamame bute minėtu metu?“ atmintin vėl iškyla tas klausimas, bet Onis nesileidžia jo trikdomas. Žvelgdamas pro priekinį mašinos langą pirmyn Onis mato kylančią saulę, raudonai dažančią pušų viršūnes. Saulė aptirpdo pušų sniego naštą, ji gabalais krinta iš dešimties metrų aukščio ir prasmenga giliai pusnyse ant žemės. Dar mėnuo, ir pusnys pradings kaip burtų lazdele pamojus. Ištirps per kelias savaites, vandenį sugers smėlėta žemė ir visus apims keistas nerimas. Onis užuodžia naminio tabako kvapą. Eilėje priešais Onį vyras prisidegė pypkę. Mostu pasiūlo ir Oniui, bet jis papurto galvą. Galbūt vėliau. Dabar jis mėgaujasi ramybe ir tyla. Tuo, kad jau gali nieko neveikti. Onis sulanksto šaliką, priglaudžia prie lango kaip pagalvę, pasistato rudeninio palto apykaklę. Miegas suima greitai – galų gale.

Taivalkoskyje mašina trumpam sustoja. Čia viskas atrodo kitaip nei jų kaime prieš karą – vienaaukščiai namukai išsirikiavę prie kelio. Jų kaime visi namai buvo nudažyti, o čia spalvoti tiktai keli, didžiuma – pilkų rąstų. Abipus kelio iškasti gilūs grioviai, kad šaltis trumpiau gadintų kelius. Onis iššoka iš mašinos ir įsikiša cigaretę į medinį kandiklį. Vairuotojas stumia į skudurų kilimėlį suvyniotą siuntinį nuo suolo, bet nepaverčia, ir siuntinys nepralenda pro mašinos duris. Onis paima jį iš vieno galo ir palaiko, kol vairuotojas išlipa. Iš girgždėjimo supranta, kad į kilimėlį suvyniotas tošinis krepšys. Vairuotojas linkteli Oniui ir padeda siuntinį ant sniego greta purvinos rato vėžės. Išsiima iš vidinės kišenės „Darbininko" laikraštį, Onis pasiūlo ugnies. Vairuotojas minutę tyli.

– Šūdinas reikalas, – sako paskui.

Onis ne iš karto supranta, ką tasai turi galvoje. Dėl visa ko užgesina cigaretę, numeta ant patižusio sniego ir įlipa į mašiną. Vairuotojas, likęs lauke, skarotai moteriškei aiškina, kurioj Račio rajono vietoj galės sustoti. Skarotoji įlipa į mašiną ir atsisėda toj vietoj, kur buvo padėtas krepšys, suvyniotas į skudurų takelį. Iš nugaros moteriškė panaši į uošvę kadaise. Onis pasvarsto, ar dar jam ilgu uošvės. Lahją taip išgąsdino mamos mirtis, kad ji vis kamuojasi baime sustorėti. Nuolat mankštinasi, saugosi neprisivalgyti ir persergsti dėl visų produktų. Sviestas – nuodai. Druska – baltoji mirtis. Cukrus – kūno žudikas. Onis stebi bėgantį kelią ir pamato, kad vairuotojas žiūri į jį per užpakalinio vaizdo veidrodėlį.

„Ar buvote Oulu mieste, Galvijų gatvėje, minėtame nuomojamame bute minėtu metu kartu su vyru, kurį matote nuotraukoje?" Onio akys stipriai užsimerkia.

Aplinkybės klostėsi savotiškai. Siliema, senas fronto draugas, temstant popietei atėjo jo kviesti į policijos skyrių ir nepokštavo, kaip paprastai. Tik keistai pasižiūrėjo ir paragino paskubėti. Onis pasvarstė, kad dar vyksta ginklų slėpimo tyrimas, laimė, kad visi ginklai, išskyrus vieną, jau seniai išimti iš vaškuotės maišų su pjuvenomis palėpėje ir išvežti ten, kur jų niekas neras, – tiktai jis ir trys štabo karininkai. Eidamas su Siliema į skyrių, Onis svarstė, ar verta jam pasakoti apie išvietėje paslėptą mauzerį. Bet, atėjus į skyrių, Siliema pasiėmė pieštuką ir sąsiuvinį, įsitaisė atokiau ir liepė jam nesikelti nuo kėdės.

Į kabinetą įžengė nepažįstamas vyras. Aukštas, kresnas, panašus į imtynininką. Nuo pakaušio plaukai buvo nuslinkę, bet plaštakos apžėlusios ilgais vieškelio spalvos gyvaplaukiais. Vyras vilkėjo rudą švarką, buvo kruopščiai nusiskutęs barzdą.

– Vyriausiasis komisaras Kandolinas. Oulu apskrities skyrius.

Onis atsistojo ir ištiesė ranką.

– Onis Lioutiovara.

Kandolinas nusivilko paltą, pasikabino ant kabyklos, bet rankos nepadavė.

Vyriausiasis komisaras neatsisėdo už stalo, bet vaikščiojo aplink Onį, vertindamas žvilgsniu, ką mato. Pasilenkė ir pasižiūrėjo Oniui į veidą iš šono. Pritūpė šalia, lyg tirdamas būdingą kvapą. Paskui atsistojo ir pasitikslino apie Onio asmenybę, užduodamas klausimą Siliemai. Išsiėmė iš kartoninio aplanko pluoštą popierių ir paskleidė prieš save ant stalo. Tada nusivilko švarką ir pakabino ant kėdės atkaltės, išsirinko kažkokį popierių, apėjęs vėl atsistojo Oniui už nugaros ir tvarkingai padėjo ant stalo priešais jį nuotrauką. Paskui nuotrauką pasuko taip, kad jos kraštas gulėtų lygiagrečiai su stalo kraštu.

Vyro iš nuotraukos akys buvo malonios, akių kerteles vagojo raukšlelės, bet lūpos buvo rimtai sučiauptos. Plaukai rū-

pestingai sušukuoti atgal, užuolanka prie smilkinių kiek įkypa. Apšvietimas fotografuojant buvo ryškus ir veidas atrodė lygus, beveik dvimatis, bet nuotrauka buvo daryta ne dėl pasigėrėjimo. Palei veidą ėjo balta juodai suliniuota skalė, žyminti centimetrus. Onis žinojo, kad jų šimtas aštuoniasdešimt šeši. Į vyro veidą jis žiūrėjo apmiręs.

Paskui išgirdo tai – pirmą kartą.

– Ar buvote Oulu mieste, Raksilos rajone, Galvijų gatvėje, nuomojamame bute kartu su šiuo vyru tuo metu, kai Rūpybos policijos pareigūnai jame darė kratą?

Onis įsitempė, rankos susirado kėdės porankius, suspaudė. Nugarkaulį varstė šiurpas. Troškino.

– Kartoju: ar buvote Oulu mieste, Galvijų gatvėje, minėtame nuomojamame bute su šiuo vyru tuo metu, kai Rūpybos policijos pareigūnai jame darė kratą, bet pabėgot pro atdarą langą?

Onis nepajėgė ištarti nė žodžio. Jautė, kad lūpos dega. Širdies dūžiai atsimušė ausyse. Siliema pasilenkė, kad nepraleistų nė vieno žodžio.

Onis prisiminė Galvijų gatvės buto koklinės krosnies karštį, medinių laiptų girgždesį, punšo saldumą ant gomurio, liūdną tango per radiją, juoko raukšleles kito akių kertelėse ir švelnius rankų gyvaplaukius. Šiek tiek pravertas lūpas. Išlygintų paklodžių vėsumą. Ilgą kritimą pro antrojo aukšto langą ant sniego. Apledėjusį kelią, ant kurio slydinėjo kojos. Iš paskos bėgančių policininkų riksmus. Gėdą pašto mašinoje pakeliui į namus.

Siliema nusivilko švarką. Vyriausiasis komisaras neskubėjo. Ramiai pakartojo klausimą dar kartą, paskui dar kartą.

– Ar buvote Oulu mieste, Galvijų gatvėje, nuomojamame bute su šiuo vyru tuo metu, kai policija darė kratą, bet jūs pabėgote?

Kairiajame komisaro lūpų kamputyje matyti seilių puta. Veidas nuotraukoj tarytum laukė.

Oniui į veidą pūtė jūra kvepiantis vėjas nuo Pikisario ir Topilos uostų.

Intijo kareivinėse poškėjo paskiri bandomieji šūviai. Kojos bildino Hupisario medinį arkinį tiltą, vasaros vakarą čirškė krosnilandos. Jis buvo beveik pasiryžęs paimti šalia einantįjį už rankos.

Vyriausiasis komisaras pakėlė balsą:

– Patvirtinkite arba paneikite: ar buvote Galvijų gatvėje kratos metu?

Jis vedė, kaip pridera, augino du vaikus – dukterį ir sūnų. Laikė sava žmonos dukterį. Kariavo, kaip visi. Atstatė pelenais paverstą būstą, sumeistravo baldus. Skaudamais pirštais darė supamuosius krėslus. Dėjo į kasą pinigus – gavęs monetą tai šen, tai ten. Ką jis padarė negerai? Ką jis bloga padarė?

Vyriausiojo komisaro balsas darėsi garsesnis. Jis kartojo tą klausimą šimtus, tūkstančius, milijonus kartų. Jam iš burnos kaskart išlėkdavo seilių lašiukai. Siliema susižavėjęs stebeilijo į vyriausiąjį komisarą. Galų gale komisaras išėmė iš aplanko laiškus, kurių raštas buvo pažįstamas, paties Onio.

– Ar atpažįstate juos? Ar tai jūsų laiškai?

Onis žvelgė į laiškus, kurių viršutiniame krašte raudonu rašalu buvo parašyti žodžiai „daiktinis įrodymas“. Nieko nesakė. Vyriausiasis komisaras žiūrėjo į jo bereikšmį veidą.

– Atsakykite „taip“ arba „ne“.

Onis nesakė. Kandolinas išėmė iš aplanko dar kai ką. Ant stalo nuskriejo dar vienas laiškas, parašytas kitokia rašysena

nei anie. Onis ją atpažino iš karto. Lygios eilutės, su *t* raidės skersinėm, panašiom į pasiklydusias varnas. Jam užgniaužė gerklę. Jis paėmė laišką, nors nenorėjo. Vyriausiasis komisaras suėmė Oniui petį.

– Skaitykit!

Oniui drebėjo rankos. Jis prisivertė perskaityti vieną žodį, paskui kitą ir dar kitą. Jis nenorėjo suprasti. Pasaulis buvo pilkas.

– Klausiu dar kartą: buvote ar nebuvote Galvijų gatvėje su šiuo vyru lovoje nuogas kratos metu?

Oniui pro lūpas ištrūko negirdimas garsas. Tai buvo atsakymas. Jis prisipažįsta. Vyriausiojo komisaro delnas ant jo peties atsileido. Atrodė, kad palengvėjo. Siliema pieštuku smulkiom pedantiškom raidėm užrašė tai į sąsiuvinį. Vyriausiasis komisaras atsisėdo už stalo ir sudėjo popierius į kartoninį aplanką. Paskutinį laišką jis paliko ant stalo. Jis atsisegiojo liemenę, atsilošė kėdėje ir, tarpais pažvelgdamas į popierius, kalbėjo:

– Ir vis dėlto jūs doras žmogus. Tarnavote kariuomenėje. Vyresnysis puskarininkis. Kariavote Lohilahtyje, Pinkosalmyje, Riohiojuje, Siuveryje, daug kur. Trys kariuomenės medaliai, paskutinis – lapuotom šakelėm puoštas. Ir vokiečių geležinis kryžius. Po karo dirbote Liaudies aprūpinimo skyriuje. Vedęs. Du vaikai, globojote žmonos nesantuokinę dukrą. Ir vis dėlto.

Onis negirdi. Gėdos apimtas jis prisimena pianisto lankstų kūną, jo judesius ant savo dubens, kaip pats atlošia galvą atgal, šaukia iš pasitenkinimo ir sykiu, ekstazės pagautas, stipriai už pečių spaudžia pianistą prie savęs. Onis prisidengia rankom akis. Jam sukyla ašaros, lūpos be balso atsiprašinėja. Atmintis vėl sugrįžta – miškas per Tęsiamąjį karą. Onis užkasa durpingu smėliu Vilemo karstą, sukaltą iš neobliuotų lentų. Greta bru-

knyne guli beržinis kryžius, kitoks nei suomių. Kryžius, kurio skersiniai kaip rankos įžambiai iškeltos aukštyn. Ant viduriniojo turi būti uždėta žuvusiojo kario dovana, kario šalmas, bet jos niekada ten nebus. Onis išplauna kruviną šalmą ir suvyniojęs įsideda į kuprinę. Pasauly nėra spalvų, tik po užtveriamosios ugnies tvyranti dulkina pilkuma.

Vyriausiasis komisaras norėjo sužinoti smulkmenas, Siliema viską užrašė. Kartais jis pateikdavo kokį patikslinantį klausimą vyriausiajam komisarui, kuris jį apmąstydavo ir galop užduodavo arba ne. Oniui už akių radosi tvinkčiojantis galvos skausmas. Klausimai poškėjo kaip greiti skausmą mažinantys smūgiai. Kuris padarė pradžią? Ar buvo geriami alkoholiniai gėrimai? Ar daug? Ar įtariamasis važinėjo į Oulu tik dėl tos paleistuvystės? Kelintą sykį lankėsi tada? Meluoti neverta, nes jau kuris laikas jiedu buvo sekami. Kodėl jis apskritai panoro liesti kitą žmogų, o ne savo žmoną? Ar įtariamajam tai suteikė malonumą? Kiek kartų? Ar įtariamasis suprato, kad tai nusikaltimas? Jis pats save pavadintų silpnu žmogum ar ligoniu? Ar jis ieškojo pagalbos? Ar suprato esąs iškreiptos dvasios? Ar suprato, kad bus neišvengiamai patrauktas teisinėn atsakomybėn, galbūt ir gydomas uždaroje ligoninėje?

Onis į visus klausimus tyliu balsu atsakė teigiamai. Jis viską girdėjo, bet žodžiai jo nepasiekė. Tuo metu jis keliavo su vaikais plaustu Aventojokio upe. Palei gilią upės vagą siūravo aukštos pušys. Helena sėdėjo ant plausto krašto, įmerkusi basas kojas į vėsų vandenį. Apie vingį upė buvo sunešusi smėlio ir Johanesas, atsistūmęs nuo dugno irklu, nukreipė plaustą toliau nuo kranto. Netikėtai laumžirgis atlėkė patikrinti keliaujančiųjų, apsuko apie juos porą ratų ir sugrįžo į pakrantės žolyną. Saulė kaitino smėlynus, švelnus vėjelis tyliai ošė medžių viršūnėse.

Johanesas susižavėjęs žiūrėjo į tėvą, lyg norėdamas kažką pasakyti, bet paskui atsisėdo ant savo kuprinės ir prisidengė delnu akis. Buvo šilta, tylu, upė alsiai traukė plaustą. Helena savo oda jautė saulės šviesą. Ji atgręžė veidą į saulę ir nusijuokė balsu. Niekas nepersergėjo jos, kad ko nors saugotųsi. Gamta buvo žalia ir vešli, upė atspindėjo gilų dangaus mėlį.

Galų gale vyriausiasis komisaras apsivilko švarką ir žengė pro duris, dar žvilgsniu įvertino apklausiamąjį. Onis neatsakė į jo žvilgsnį, o liko su Siliema dviese. Siliema dar uždavė jam bereikšmių klausimų iš tų, kuriuos buvo anksčiau pateikęs vyriausiajam komisarui ir į kuriuos nesulaukė atsakymų. Paskui jis irgi išėjo, dar prisakęs ateiti rytoj pasirašyti protokolo, ir Onis liko kabinete vienas. Paskutinysis laiškas gulėjo ant stalo. Onis sulankstė jį ir įsikišo į kišenę, nors nežinojo, ar galima.

Kai grįžo namo, šviesos buvo užgesintos. Onis mėgino tyliai nusigauti į valgomąjį ir atsigulti į lovą. Pasigirdo tylus beldimas į duris, atsiveriančias svetainėn, bet Onis neatsakė. Lahja dusdama paklausė, kur jis buvo. Onis neatsakė, tik nusisuko į sieną, bet iš alsavimo suprato, kad Lahja tebestovi už durų. Onis atsikėlė, išėmė iš kišenės laišką ir prakišo pro durų apačią. Svetainėje pasigirdo popieriaus šnaresys, paskui tylus verksmas.

Onis pašoka, kai pašto mašina nuo Tuiros suka į pietus. Ji pervažiuoja per kanalą ir rieda toliau Tuiros tiltu. Ratyje mašina sustoja, palieka moterį, panašią į uošvę, ir pro Emenveulę ir Pokineną važiuoja toliau. Dangų traukia pilkuma. Greitai lis.

Lahja iš ryto nieko neklausė, o Onis nepasakojo. Jam vis atrodė, kad kažkas jį stebi. Pradėjo kreipt dėmesį į kiekvieno sutiktojo žvilgsnį, pauzę prieš geros dienos palinkėjimą, į žingsniu didesnį atstumą, kurio, kaip jam atrodė, ėmė laikytis vyrai. Fronto draugai į svečius nebeužsukdavo nė taip retai, kaip

anksčiau, jie iš naujo nebekovojo Mykuloje ir Niskankangase. Užsukus į paštą ar kooperatyvo parduotuvę, visų žvilgsniai sekė jį ir net moterys kartais pasukdavo aplinkiniu keliu, kai jis parodydavo pamatęs, jog yra sekamas. Jis pajuto ribą tarp pasaulio ir savęs išsiplėtus ir sykiu save susitraukus. Jau nebegalėjo žmonai žiūrėti į akis.

Iškart už tilto pašto mašina staigiai pasuka į Aleksandro gatvę dešinėje ir, padidinusi greitį, pralekia Lanaojos upelį. Pradeda šlapiai snigti.

Galiausiai paštininkas atnešė laišką – tą rudame voke. Lahja buvo palikusi jį virtuvėje ant stalo kartu su „Elokuva-aitta“ žurnalu. Pažiūrėti atrodė paprastas laiškas, nors viršutiniame krašte iš kairės matėsi didelės tamsiai mėlynos raidės, rodančios, kad atsiųstas žemesniojo teismo. Voke buvo šaukimas atvykti balandžio dvidešimt antrą dieną. Onis laišką sudegino išvietėje virš skylės. Iš po pakopos apkalo išsiėmė mauzerį. Užtaisė jį, prisiglaudė prie dešinio antakio, taikydamasis į smegenis, kur pirštais užčiuopė kaukolės kaulo ribą palei akiduobę. Kažkada jam apie tą vietą pasakė Vilemas, kai jiedu stebėjo pro šalį plaukiančius debesis. Jis pagalvojo apie vaikus. Po minutėlės, kuri truko amžinybę, jis nuleido ginklą, išėmė šovinius ir atkabino durų kabliuką. Prie antakio liko vamzdžio įspaudas. Parėjus namo, Lahja pasižiūrėjo į Onį, paskui nuleido akis. Savaitę jis ištvėrė.

Nuo Aleksandro gatvės mašina įsuka į Vyriausybės gatvę ir sustoja autobusų stotyje. Onis mato po balta pastoge nuo lietaus laukiant pažįstamas akis su juoko raukšlelėm kertelėse, bet jos jau nedžiugina. Akys atrodo pavargusios, aplink jas radosi tamsūs ratilai, bet lūpos mėgina šypsoti. Oniui gerklę smaugia ašaros, kai šaliku apsivyniojęs kaklą žengia į pažliugusią aikštę. Nuo jūros pučia šaltas vėjas. Krinta šlapdriba.

Vyrai eina Griovio gatve. Lanaojos upelio ledas vietomis sueižėjęs, pro sprogius plūsta vanduo. Vyras su juoko raukšlelėmis palei akis neša Onio kartoninį lagaminą. Nors jis nesunkus, perima į kitą ranką. Eidamas smėlėtu taku palei upelį, jis stabteli ir apsisuka. Onis irgi sustoja.

– Balandžio dvidešimt antrą?

Onis linkteli galvą. Vyro veide šmėkšteli jausmas, kurio Onis nėra matęs.

Tai baimė, neapykanta ir pasidavimas kartu. Šlapdriba nublankina parko spalvas. Nuo Onio skrybėlės krašto varva lašai, kurie perskiria juodu su vyru.

Vyras apsisuka ir eina toliau. Onis žiūri į jo tolstančią nugarą. Jis puola bėgti iš paskos, pasiveja vyrą, paima iš jo lagaminą. Po minutėlės įspraudžia laisvąją ranką į vyro, kurio ranka apmauta pirštine. Vyras krūpteli. Iš pradžių žiūri į susijungusias rankas, paskui greit apsižvalgo. Parke žmonių nematyti, lietus visus suginė į namus. Vyras stipriai suspaudžia Oniui ranką. Jiedu drauge praeina pro Letkopuisto parką, Stoties gatvę ir Raksilą. Pasidaro ilgu vaikų. Ir to, kas, kitų manymu, ne jo.

1996 · PALĖPĖ

– Johanesai, – pašaukiu aš ir jis pakelia galvą. Jis krausto į kartoninę dėžę knygas iš savo mamos lentynos.

– Ką?

– Ką darysim su šitais? – aš parodau anytos karakulinius kailinius – rudus ir žalsvo atspalvio.

– Ką su jais reikėtų daryti?

– Gal paskambink Anai arba Helenai? Gal dar praverstų?

– Kam joms šitokie?

– Jie gražūs.

Sulankstau kailinius ir mėginu įkišti į šiukšlių maišą. Johanesas tebelaiko rankoje knygą „Šventė Jalnoje“. Jis žiūri, kaip tempiasi šiukšlių maišas, bet man nepadeda.

– Ne viską reikia išmesti.

– Blusų turgaus prekeiviai neims. Aš klausiau.

Johanesas padeda knygą į lentyną ir eina prie durų.

– Rodos, kad žmogaus nė nebūta, – sako.

– Kur tu dabar?

– Pakursiu sauną.

– Atsiprašau, – tariu jam pavymui, bet jis neatsako.

Namas tylus – ir jis kaip numiręs. Nuo tol, kai paliko namus, vaikams anyta virto istorija. „Ar prisimenat, kaip kartą močiutė?“ per šventinius pietus pradeda jie pasakojimus, kurie

nei pikti, nei bjaurūs. Anksčiau apie ją šnekėdavo gal su šiokia tokia nuostaba, dabar tiktai konstatuoja faktus. Istorijomis apie močiutę jie nevaišina draugių ir vyrų prie stalo – jiems tenka kalbos apie bulvių košę ir kepsnius. Tik broliai ir seserys tarpusavyje dalijasi bendrų prisiminimų patiekalus: „Ar tau močiutė kada nors sakė?“ – „Sakė“.

Paimu šiukšlių maišą glėbin ir nešu prie virtuvės durų. Jį reikėtų išmesti, bet aš atidarau palėpės duris ir velku ten. Vis dėlto spintelės gilumoje rastus pasenusios kavos pakelius ir polietileninius maišelius su suadytom kojinėm išmečiau į šiukšlyną.

Johanesas atrodo ramesnis. Per nesiliaujančius karus su mama jis tartum gyveno visada pasiruošęs mūšiui. Matyti, kad jam ilgu mamos. Ir man ilgu – savotiškai. Kartais stabteliu ir susimąstau, kokia būčiau buvusi, jeigu būčiau gyvenusi kur nors kitur. Jeigu anytos nebūtų buvę. Ar aš būčiau visai kita, ne tokia?

Kaip ilgai laukėm, kol namas paliks vien mūsų! Apie tai dviese kalbėdavom nuo pat pradžių, kai anyta vis kraustė mus miegoti čia į vieną, čia į kitą kambarį, ant duburiais išgulėtų geležinių lovų. Sutemus vakarui šnibždėdavomės tarpusavyje, kas būtų, jeigu turėtume savo virtuvę ir miegamąjį. Svajojome pasistatyti namą, porą kartų net buvome nuėję žiūrėti sklypų, bet sprendimą visada nukeldavome. Kai vaikai truputį paaugs, kai abu dirbsim. Kai daugiau susitaupysim. Kai. Gal dar palaukim, kol. Tada, kai.

„Tada, kai“ jau atėjo, bet nė vienas nesugalvojam, ką su laisve daryti. Vakarais, per televizijos reklaminius intarpus nejučia pritildome garsą. Įjungto šviestuvo šviesa nepasiekia anytos kambario, pro jį į virtuvę tiesiai nevaikštome. Kitam namo gale daugėja nereikalingų kambarių. Mes vienam gale sėdime dviese ant sofos tartum našlaičiai. Johanesas iki šiol vyno butelį slepia už stalo kojos.

Šiukšlių maišas išsitempia, bet nesuplyšta. Į drabužinę jo nenešiu. Paimu maišą iš viršutinės laiptų aikštelės ir nešu į

šaltąją palėpės pusę. Vidury palėpės stovi kaminas, palei jį – nebaigta statyti pertvara, sakytum, kad ir šitoje pusėje ketinta įrengti kambarį, bet tos minties atsisakyta. Dešinėje pertvaros pusėje, siaurame tarpe, tarp sienos ir valminės gegnės likusi tuščia vieta, nes Mina išsigabeno seną ištraukiamą sofą. Jeigu ten padėsiu maišą, truputį trukdys. Bruku jį pro maišus su lego kaladėlėm, sudedamąjį vaikų aptvarėlį ir Johaneso jaunystėje padarytą sekreterą. Kažkada prašiau, kad atneštų jį į apačią, bet Johanesas griežtai atsisakė, tikindamas, kad nebuvo toks nagingas kaip tėvas. Pereinamoje patalpoje ankštame kampe, toje vietoje, kur susiduria grindys ir stogas, sukrautos fanerinės dėžės ir seni kilimėliai. Šiukšlių maišas ten sunkiai telpa. Nutempiu viršuje padėtą kilimą nuo dėžių. Iš jo ant grindų pažyra pluoštas senų kalėdinių atvirukų.

Nuimu kitus kilimėlius ir surenku atvirukus į krūvelę. Kur juos dėti? Praveriu viršutinę dėžę. Jos viduje rudi kraftpopierio ryšuliai. Išvynioju tą, kuris viršuje. Jame juoda suknelė. Suimu ją už apykaklės abiem rankom ir krestelėjusi išskleidžiu. Ji didžiulė. Atsistoju, prispaudžiu viena ranka paplėkusį apdarą prie kaklo, kita apsitaisau priešakį iki juosmens. Suknelė apima juosmenį. Dėžės dugne guli pramuštas kareivio šalmas. Išskleidžiu dar vieną ryšulį. Nedidelis išsiuvinėtas medžiaginis maišelis su mažais nenešiotais vaiko batukais. Baltos odos, blausių žalvarinių sagučių eilutė nuo auliuko krašto iki pado.

Prie krašto dėžėj stačiai pastatyta nedidelė ovali metalinė dėžutė su užrašu *Finest Assorted Chocolates*. Dėžutėje nuotraukos, popieriai, smulkūs daikteliai: skustuvas atsukama galvute, svastikos pavidalo medalis ir dar vienas, su mėlyna juostele. Mirties liudijimas. Iš laikraščio išplėštas nekrologas, kuriame parašyta „gedi tiktai artimieji“. Helenos laiškas, kurį diktuojama rašė aklųjų mokyklos mokytoja. Johaneso šeimos nuotraukos, kokių aš niekada nemačiau. Voke be užrašo kaž-

koks popierius. Laiškas. Viršuje dešiniajame kampe mėlynas antspaudas: *Oulu išvažiuojamoji policija / Užregistruotas kaip gautas.* Spaudo tuščioje eilutėje ranka įrašyta data: 1957.05.13.

Policijos komisarui
Jurjui Kandolinui

Siunčiu šituos laiškus, kurių Jūs prašėte tada, kai susisiekiau su Oulu kontora. Laiškus radau viloje, kai su vaikais per Velykas nuėjome pasivažinėti rogutėmis nuo kalnelio, anksčiau aš jų nebuvau mačiusi. Nežinau, kas juos paslėpė, bet spėju, kad mano vyras.

Visi laiškai išsiųsti iš Oulu, vieno asmens, adresuoti mano sutuoktiniui. Siuntėjas man nepažįstamas ir niekada nesu girdėjusi savo vyro apie jį kalbant. Skaityti juos man buvo sunku. Bet tai tik žodžiai.

Karas labai sukrėtė mano vyrą ir bijau, kad jis pakliuvo į blogą įtaką. Kaip sutuoktinis ir tėvas, jis visada buvo padorus ir kare apdovanotas daugybe medalių už drąsą dėl Tėvynės. Klausiu, ar galėtų policija patikrinti minėtą siuntėją ir paprašyti, kad pagaliau paliktų mano vyrą ramybėje.

Gal dar galėčiau paprašyti atsargumo tvarkant šį reikalą. Gal mano vardo ir gyvenamosios vietos nereikėtų niekam minėti, jeigu manysite, kad reikia patikrinti minėtą butą Oulu mieste, Galvijų gatvėje. Tokie dalykai greitai plinta, nes kaimas nedidelis, vaikai ir žmona visiems po akių. Norėčiau, kad šitas dalykas baigtųsi. Kad mano vyras galėtų pasišvęsti šeimai ir žmonai. Ir vėl tapti toks, koks galėtų būti.

Su pagarba
Lahja Lioutiovara

Trinkteli palėpės durys. Sulankstau laišką ir įsikišu į kišenę. Metalinę dėžutę vėl įdedu į fanerinę dėžę. Maišą su karakuliniais kailiniais užmetu ant dėžės ir pasikišu po pažastim kilimėlius.

Laiptų aikštelėje susiduriu su Johanesu. Jis neša kitą šiukšlių maišą.

– Ką radai?

– Senų kilimėlių. Pažiūrėsiu, gal dar pravers.

– Mano močiutės? Išmesk.

Johanesas pasuka į šaltąją pusę.

– Kur padėjai aną maišą?

– Ten, į kampą. Radau kažkokį tavo tėvo medalį.

Johanesas sustoja. Atsisuka į mane, žiūri nepatikliai.

– Tikrai?

– Pažiūrėk dėžėje. Įdėta į metalinę dėžutę.

Johanesas smalsiai dirsteli palėpės pusėn. Jo veidą nušviečia berniukiškai santūri šypsena.

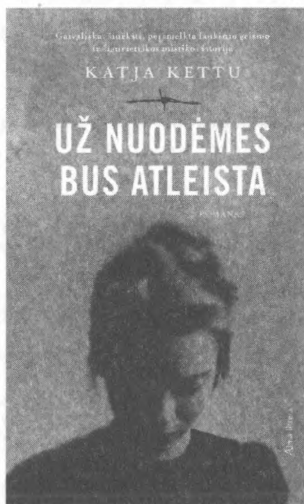
– Ar jis kada nors buvo gavęs medalį?

Nunešu kilimėlius į sauną rūsyje, įkišu į pakurą pliauskų. Išsiimu iš kišenės laišką ir numetu ant dar neįsidegusių malkų. Nelaukiu, kol jos plykstelės ugnimi, o uždarau pakuros dureles. Sudedu kilimėlius į didelę rudą plastmasinę vonelę, kurioje anyta mirkydavo skalbinius. Iš saunos puodo samčiu pasemiu karšto vandens ir prileidžiu iš čiaupo šalto. Samčio rankena gramzdinu kilimėlius po vandeniu. Nuo sulankstytų kilimėlių kampų kyla oro burbuliukai ir dulkinas juodas vanduo plūsčioja ant grindų. Vandens srovė nuvinguriuoja plytelių siūlėm grindų nuotako link. Išskalbti kilimėliai tikrai bus gražūs.

Ant laiptų girdėti džiugūs Johaneso žingsniai. Aš padedu samtį ir einu jo pasitikti.

KATJA KETTU

UŽ NUODĖMES BUS ATLEISTA

Vienos originaliausių ir ryškiausių Suomijos rašytojos knyga, kurioje susipina gaivališka aistra ir vienas prieštaringiausių Antrojo pasaulinio karo epizodų, apie kurį ilgus metus buvo nutylima. Pati Suomijos šiaurė, atšiauri realybė, saviti, mistika dvelkiantys tundros įstatymai ir viską savo kelyje traiškanti karo mėsmalė. Visa tai lemta patirti vokiečių karininką laukine meile pamilusiai raganiškai šamanų palikuonei – atsiskyrėlei kaimo pribuvėjai.

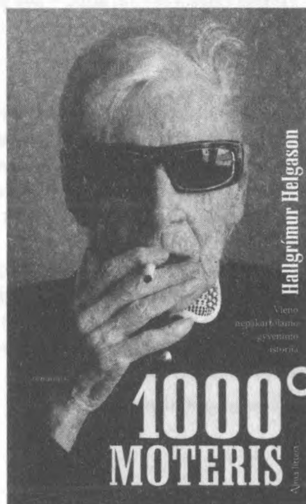
Knyga parašyta nepaprastai turtinga kalba, kurioje šiurkšti realybė susipina su poetiškumu, o šiaurietiška mistika – su netikėtai prasiveržiančiu humoru. Romanas sulaukė didelio skaitytojų ir kritikų pripažinimo, buvo apdovanotas svarbiomis Suomijos literatūrinėmis premijomis.

Knygą „Už nuodėmes bus atleista" ne skaitai, bet išgyveni – iki paskutinio atodūsio. Ne tu ją, o ji tave praryja.
Dagens Nyheter, Švedija

Suomijos šiaurėje gimusi ir augusi **Katja Kettu** (g. 1978) yra viena talentingiausių ir labiausiai intriguojančių šiuolaikinių Suomijos rašytojų. Ji taip pat režisuoja animacinius filmus. Rašytojos kūryba apdovanota svarbiomis Suomijos literatūros premijomis, išversta į keliolika kalbų.

HALLGRÍMUR HELGASON

1000° MOTERIS

Vieno įdomiausių šiuolaikinių Islandijos rašytojų knyga, kurią vos užvertus norėsis pradėti skaityti iš naujo. Tai pasakojimas apie nepakartojamos moters gyvenimą, į kurį įsipina ne mažiau intriguojantys jos senelių, tėvų, vyrų ir kitų per gyvenimą sutiktų žmonių likimai. Rašytojas, tikras šiaurietis, savo personažų istorijas pasakoja be pagražinimų – jos juokingos ir liūdnos, šiurkščios ir švelnios, labai tikroviškos ir persmelktos puikaus juodojo humoro. Skaitytojui prieš akis praslinks ne tik vieno žmogaus ir vienos giminės istorija, bet ir ištisas Islandijos ir viso pasaulio istorijos šimtmetis.

Herbjorga Marija Bjornson. Moteris sunkiai ištariamu vardu, kurios pamiršti neįmanoma.

Jos gyvenimas – vienas didelis nesibaigiantis nuotykis. Pirmojo Islandijos prezidento anūkė ir bene vienintelio islandų nacio dukra matė, kaip gimė nuo Danijos nebepriklausoma Islandija ir kaip atrodė Europa, kai joje niekas, išskyrus pačius anglus, dar nemokėjo kalbėti angliškai. Ji prisimena senąją Islandiją su keistais papročiais ir Paryžių, kai jo gatvėmis iškilmingai vaikštinėjo modistės, o madingose kavinėse bohema aistringai kūrė pasaulį pakeisiančias idėjas. Jai buvo lemta išgyventi Antrojo pasaulinio karo baisumus ir paskui Argentinoje vėl išmokti mylėti. Kiek miestų buvo ją priglaudę? Kiek vyrų ji turėjo? Herbjorga Marija jau ir nebesuskaičiuoja. Dabar jai aštuoniasdešimt. Ji laiką leidžia lovoje, kur šalia jos – geriausi draugai: kompiuteris su viso pasaulio naujienomis, cigarečių pakelis ir... granata. Ir ji dar turi šiek tiek laiko suvesti sąskaitas su praėjusiu gyvenimu...

Hadlgrimuras Helgasonas (Hallgrímur Helgason, g. 1959) – dailininkas, vertėjas, vienas žymiausių ir populiariausių šiuolaikinių Islandijos rašytojų. Vienuolikos romanų ir vienos knygos vaikams autorius taip pat kuria poeziją, pjeses radijui ir teatrui, rašo publicistinius straipsnius kultūros ir socialinėmis temomis.

Kinnunen, Tommi

Ki-114 Namas kryžkelėje : romanas / Tommi Kinnunen ; iš suomių kalbos vertė Aida Krilavičienė. – Vilnius : Alma littera, 2015. – 296 p.

ISBN 978-609-01-1972-3

„Namas kryžkelėje" – savitai ir talentingai papasakota vienos šeimos istorija, visą šimtmetį aprėpianti skandinaviška saga. Trys kartos, trys dramatiško likimo moterys, vienas vyras ir jų gyvenimus susiejęs namas kryžkelėje. Tai pirmasis suomių rašytojo Tomio Kinuneno (Tommi Kinnunen, g. 1973) romanas, sulaukęs didžiulio skaitytojų bei kritikų pripažinimo bei apdovanotas svarbiomis Suomijos literatūrinėmis premijomis.

„Įspūdinga šeimos istorija, pasakojimas apie susvetimėjimą, situaciją, kai esi kitoks, kai esi nesuprastas ir atstumtas net savos šeimos. Knyga teigia kiekvieno žmogaus vertę, kuri skleidžiasi ir tuomet, kai uždara ir labai konservatyviomis vertybėmis besivadovaujanti bendruomenė griežtai vertina mėginantį gyventi savaip. Romane paliečiami kontroversiški klausimai, bet jie paliekami atviri skaitytojo vertinimui."

Didžiosios Suomijos žurnalistų premijos žiuri

UDK 821.511.111-31

Tommi Kinnunen

NAMAS KRYŽKELĖJE

Romanas

Iš suomių kalbos vertė *Aida Krilavičienė*

Redaktorė *Gražina Stankevičienė*
Korektorė *Marijona Treigienė*
Viršelio dailininkas *Agnius Tarabilda*
Maketavo *Ligita Plešanova*

Tiražas 1800 egz.
Išleido leidykla „Alma littera", Ulonų g. 2, LT-08245 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė UAB „Spindulio spaustuvė", B. Brazdžionio g. 23, LT-48184 Kaunas
Interneto svetainė: www.spindulys.lt

**TRYS KARTOS,
TRYS NEPAMIRŠTAMOS MOTERYS,
VIENAS VYRAS IR JŲ GYVENIMUS SUJUNGĘS
NAMAS KRYŽKELĖJE.**

Gyvenimas – tai pastatas, didelis namas su daugybe kambarių, salonu ir galybe durų. Kiekvienas pasirenka sau duris, ir nė vienos durys nėra nei geros, nei blogos, nes tai tik durys. Tik kartais žmogus susivokia atsidūręs visai kitoje namo vietoje, nei ketino eiti...

Dvidešimto amžiaus pradžia. Į jauną, kaime ką tik įsikūrusią akušerę Mariją aplinkiniai žiūri nepatikliai ir į pagalbą kviečiasi tik prispirti didžiausios bėdos. Ilgainiui drąsi, nepriklausoma moteris pelno aplinkinių pagarbą, kurios taip siekė, bet nejučia tampa ir didelių troškimų bei ambicijų belaisve. Nesantuokinė Marijos dukra Lahja iš gyvenimo taip pat tikisi daug. Ji nori turėti ir tai, ko motina atsisakė kaip nereikalingo balasto, – vyrą. Sukūrusi šeimą ir į motinos namus Suomijos šiaurėje sugrįžusi Lahja geidžia kūniškų prisilietimų, bet vyras svajoja apie kai ką kita. Šeimą drasko keisti nesutarimai, kurių priežasties niekas atvirai neįvardija. Ir tik po kelių dešimtmečių Lahjos marti Karina, įsikūrusi Lahjos šeimos namuose, pamažu atrakina paslaptis saugančių kambarių spynas...

„Namas kryžkelėje" – savitai ir talentingai papasakota vienos šeimos istorija, skandinaviška saga, aprėpianti visą šimtmetį. Tai jaudinantis pasakojimas apie painius santykius, neišsakytas paslaptis ir dramatiškas dvigubo gyvenimo pasekmes. Knyga sulaukė didžiulio skaitytojų ir kritikų pripažinimo, buvo apdovanota svarbiomis Suomijos literatūrinėmis premijomis.

„Perskaitęs vos kelis pirmuosius šios knygos puslapius supranti, kad į rankas pateko kai kas nepaprasto, o užvertęs paskutinįjį gali drąsiai patvirtinti, kad tikrai neklydai."

HELSINGIN SANOMAT

www.almalittera.lt